

ΤΑΚΗ ΚΟΛΙΑΒΑ - ΜΩΛΙΟΤΑΚΗ

ΜΩΛΟΣ ΘΕΡΜΟΠΥΛΩΝ

ΜΩΛΟΣ
ΘΕΡΜΟΠΥΛΩΝ

ΤΑΚΗ ΚΟΛΙΑΒΑ - ΜΩΛΙΟΤΑΚΗ

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ - ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΠΟΡΕΙΑ -
ΑΓΩΝΙΣΤΕΣ ΤΟΥ ΕΙΚΟΣΙΕΝΑ - ΤΟΥ ΣΑΡΑΝΤΑ -
ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ - ΘΥΜΑΤΑ ΠΟΛΕΜΟΥ -
ΚΑΤΟΧΗΣ - ΕΜΦΥΛΙΟΥ - ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ -
ΔΟΞΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ - ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΕΡΙΗΓΗΣΕΙΣ -
ΕΥΘΥΜΕΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΕΝΟΣ ΚΟΣΜΟΥ ΠΕΡΑΣΜΕΝΟΥ
ΚΙ ΑΛΗΣΜΟΝΗΤΟΥ - ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ - ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ ΓΗΣ - ΓΙΟΡΤΕΣ
ΚΑΙ ΠΑΝΗΓΥΡΙΑ - ΟΛΗ Η ΖΩΗ ΤΟΥ ΠΕΡΑΣΜΕΝΟΥ ΑΙΩΝΑ

ISBN: 960-89018-2-0

ΑΘΗΝΑ 2006

Εικόνα εξωφύλλου:
Το μνημείο του Λεωνίδα
στις Θερμοπύλες

Το βιβλίο αυτό τυπώθηκε
με την προσωπική χορηγία του
δημάρχου κ. Αθανασίου Δημ. Γαλάνη
και προσφέρεται ευγενώς
στους συμπολίτες του Δήμου

© Τάκης Κολιαβός-Μωλιτιάκης
Φρύνης 20, 11633, Αθήνα
τηλ.: 210 7510553

Παραγωγή έκδοσης:

Σόλωνος 120, 106 81 Αθήνα,
Τηλ. 210.38.13.349-210.38.13.395/Fax

ISBN: 960-89018-2-0

ΤΑΚΗ ΚΟΛΙΑΒΑ - ΜΩΛΙΟΤΑΚΗ

ΜΩΛΟΣ ΘΕΡΜΟΠΥΛΩΝ

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ - ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΠΟΡΕΙΑ -
ΑΓΩΝΙΣΤΕΣ ΤΟΥ ΕΙΚΟΣΙΕΝΑ - ΤΟΥ ΣΑΡΑΝΤΑ -
ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ - ΘΥΜΑΤΑ ΠΟΛΕΜΟΥ -
ΚΑΤΟΧΗΣ - ΕΜΦΥΛΙΟΥ - ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ -
ΔΟΞΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ - ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΕΡΙΗΓΗΣΕΙΣ -
ΕΥΘΥΜΕΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΕΝΟΣ ΚΟΣΜΟΥ ΠΕΡΑΣΜΕΝΟΥ
ΚΙ ΑΛΗΣΜΟΝΗΤΟΥ - ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ - ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ ΓΗΣ - ΓΙΟΡΤΕΣ
ΚΑΙ ΠΑΝΗΓΥΡΙΑ - ΟΛΗ Η ΖΩΗ ΤΟΥ ΠΕΡΑΣΜΕΝΟΥ ΑΙΩΝΑ

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ

ΠΟΙΗΣΗ:

- 1966 ΓΥΡΙΣΜΟΣ ΑΠ'ΤΗ ΧΩΡΑ ΤΩΝ ΟΝΕΙΡΩΝ
- 1967 ΕΝΑ ΠΑΙΔΙ ΜΙΛΑΕΙ ΣΤΟ ΘΕΟ
- 1970 ΠΙΚΡΟΙ ΣΤΑΛΑΧΤΙΤΕΣ
- 1972 ΝΟΣΤΑΛΓΙΚΟΙ ΑΝΤΙΛΑΛΟΙ
- 1974 ΟΡΚΟΔΟΣΙΑ ΣΤΟΝ ΗΛΙΟ
- 1975 ΟΡΕΙΝΗ ΠΕΡΙΟΧΗ
- 1976 ΣΤΟΜΑ ΤΗΣ ΦΩΤΙΑΣ
- 1977 ΟΠΤΟΓΡΑΦΙΑ
- 1979 ΟΙ ΡΙΖΕΣ
- 1980 ΛΥΡΙΚΕΣ ΑΓΓΕΛΙΕΣ
- 1981 ΚΟΥΚΙΔΕΣ ΚΑΙ ΨΗΦΙΑ
- 1983 ΠΑΡΟΥΣΙΟΛΟΓΙΟ ΤΟ ΠΡΩΤΟ
- 1983 ΠΑΡΟΥΣΙΟΛΟΓΙΟ ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ
- 1986 ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΕΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ (Βραβ.Παρνασσού)
- 1988 ΑΓΡΙΑ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΑ
- 1989 ΣΦΗΚΕΣ ΚΑΙ ΜΕΛΙΣΣΕΣ
- 1990 ΡΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΡΙΜΕΣ
- 1991 ΛΟΓΕΙΟΝ ΣΥΜΜΕΤΡΟ
- 1992 ΧΩΜΑ ΚΑΙ ΧΡΩΜΑ
- 1993 ΣΤΗΝ ΚΟΨΗ ΤΗΣ ΓΡΑΦΗΣ
- 1993 ΝΤΟΣΚΟ ΚΑΙ ΑΝΤΜΙΡΑ
- 1994 ΡΑΓΙΣΜΕΝΗ ΠΕΤΡΑ
- 1995 ΣΤΗ ΣΚΙΑ ΤΩΝ ΟΙΣΤΡΩΝ
- 1996 ΣΗΜΕΙΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΚΑΙΡΩΝ
- 1997 ΕΣΠΕΡΙΝΗ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ
- 1998 ΟΜΗΡΩΝ ΟΔΥΣΣΕΙΑ
- 1999 ΘΙΑΣΟΣ...ΣΚΑΙΩΝ
- 1999 ΕΞΥΠΝΑ...ΒΛΗΜΑΤΑ
- 2000 ΟΙ ΠΑΡΑ-ΒΟΛΕΣ ΤΟΥ ΜΩΜΟΥ
- 2000 ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ
- 2001 ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΑΝΟΡΑΜΑ
- 2002 ΟΜΟΡΦΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ:

- 1987 ΜΝΗΜΗ ΚΑΙ ΓΡΑΦΗ

† Ο ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΑΘΗΝΩΝ
ΚΑΙ ΠΑΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ

Αριθμ. Πρωτ ΕΞ 05425 /2000

Έν Αθήναις τῆ 20ῆ Νοεμβρίου 2000

Πρὸς
Τὸν Ἀξιότιμον
κ. Τάκην Κολιαβᾶν-Μωλισταζήν
Φρύνης 20
116 33 ΠΑΓΚΡΑΤΙ

Ἀξιότιμε κ. Κολιαβᾶ,

Μέ χαρά ἔλαβα τὴν ποιητικὴ συλλογὴ σας μετὸν τίτλο "ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ
ΔΕΔΟΜΕΝΑ" καὶ σᾶς εὐχαριστῶ πολὺ γιὰ τὴν εὐγενῆ ἐκ μέρους σας
ἀποστολὴ πρὸς τὴν ταπεινότητά μου.

Σᾶς συγχαίρω γιὰ τὴν ποιηματικὴ αὐτὴ δημιουργία τὴν ὁποία
χαρακτηρίζει ἡ πρωτοτυπία καὶ ἡ ἀπλότητα. Στούς στίχους σας διακρίνει
κανεὶς τὴν ἀστραφτερὴ δξυδέρκεια καὶ τὴν δυνατὴ σκέψη σας.

Μιά καὶ εἰσθε ποιητῆς, χαρεῖτε καὶ στοχαστεῖτε πάνω στά ἐπτά ὥραϊα
ρῆματα - συνθήματα τοῦ μεγάλου Ἀποστόλου τῶν Ἑθνῶν Παύλου ποὺ
ἀπευθύνει στὸν μαθητὴ του Τιμόθεο.

Ἐνδυναμοῦ
Σπούδασον
Κακοπάθησον
Κήρυξον
Νῆφε
Ἀγωνίζου
Μνημόνευε Ἰησοῦν Χριστόν.

Σᾶς εὐχομαι ὁ Πανάγαθος Θεὸς νά σᾶς εὐλογεῖ καὶ νά σᾶς χαρίζει ὑγεία
πνευματικὴ καὶ σωματικὴ καὶ κάθε καλὸ.

Μετ' εὐχῶν διαπύρων

ὁ Ἀθηνῶν Ἀρχιεπίσκοπος

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΦΘΙΩΤΙΔΟΣ
ΕΥΕΡΓΕΤΗΡΙΟΝ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Α'
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΦΘΙΩΤΙΔΟΣ
ΑΠΟΝΕΜΟΜΕΝ

ΕΙΣ ΤΟΝ Κ. ΕΥΣΤΑΘΙΟΝ ΚΟΛΙΑΒΑΝ-ΜΩΛΙΟΤΑΚΗΝ

ΤΟ ΠΑΡΑΧΗΜΟΝ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΦΘΙΩΤΙΔΟΣ
ΕΙΣ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΙΝ
ΤΗΣ ΠΟΛΥΣΗΜΑΝΤΟΥ ΠΡΟΣΦΟΡΑΣ ΥΜΩΝ ΕΙΣ ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ
ΚΑΙ ΕΙΣ ΕΠΙΒΡΑΒΕΥΣΙΝ
ΤΟΥ ΠΛΟΥΣΙΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΙΚΟΥ ΥΜΩΝ ΕΡΓΟΥ
ΔΙ' ΟΥ ΠΡΟΗΧΘΗ Ο ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ
ΕΠΕΥΛΟΓΟΥΜΕΝ
ΠΑΣΑΝ ΑΓΑΘΗΝ ΥΜΩΝ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑΝ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ
ΕΥΧΟΜΕΝΟΙ ΠΛΟΥΣΙΑΝ ΤΗΝ ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΠΑΝΣΟΦΟΥ ΘΕΟΥ ΗΜΩΝ
ΕΥΛΟΓΙΑΝ ΚΑΙ ΕΝΙΣΧΥΣΙΝ.
ΕΙΣ ΟΥΝ ΤΟΥΤΩΝ ΠΙΣΤΩΣΙΝ ΚΑΙ ΒΕΒΑΙΩΣΙΝ ΔΕΔΟΤΑΙ
ΤΟ ΑΡΧΙΕΡΑΤΙΚΟΝ ΤΟΥΤΟ ΕΠΙΒΡΑΒΕΥΤΗΡΙΟΝ ΓΡΑΜΜΑ.
ΕΝ ΤΗ ΠΟΛΕΙ ΤΗΣ ΛΑΜΙΑΣ ΤΗ 29^Η ΜΗΝΟΣ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ
ΩΤΗΡΙΟΥ ΕΤΟΥΣ 2006.

Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ

Νικόλαος Α'
† Ο ΦΘΙΩΤΙΔΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ

Αθήνα 10/9/66

Καγέ μου εγέ, Κ^ε Τάκη,

Πορ' μου άρεσαν τα σουμματα' σου. Καλές και γά
λα' μαδουρά σου εχέρον και εγ' εωλόγια του γέμου. Κ'
εσαι δελινακ' ερωτικημένος είνω ερωτικημένος' κελα και
ερωτικημένος και και και και. "Ελα κομίζω σου' εβ' σου'
σου' σου' σου' σου' σου' σου' σου' σου' σου' σου' σου' σου'
εκα' σου' σου' σου' σου' σου' σου' σου' σου' σου' σου' σου'

Με' και αγάπη μου
Κώστα Βάρναλης

Χαιρετισμός του Κώστα Βάρναλη, με άφορητή το
βιβλίο «Γνωρισμός απ' τη χώρα των όνειρων».

Σημείωση:

Το βιβλίο «Μώλος Θερμοπυλών» γράφτηκε από τον Τάκη Κολιαβά-Μωλιοτάκη. Στην κατάταξη της ύλης βοηθήθηκε από τα παιδιά του Γιώργο και Μαρία που διεκπεραίωσαν επιμελώς την προσπάθεια.

Σε περίπτωση αναδημοσίευσης των στοιχείων του βιβλίου, πρέπει να αναφέρεται η πηγή.

Πολλές ευχαριστίες στον Δήμαρχο κ. Αθανάσιο Δημ. Γαλάνη για την κάλυψη του εκδοτικού κόστους του βιβλίου.

Τάκης Κολιαβάς-Μωλιοτάκης φωτογρ. 1983

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΔΙΓΑ ΠΡΟΛΟΓΙΚΑ ΛΟΓΙΑ	19
ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΣΕ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ	21
Ο ΔΗΜΟΣ ΘΕΡΜΟΠΥΛΩΝ	26
ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΠΟΡΕΙΑ	29
ΤΑ ΑΓΡΟΤΙΚΑ ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ	35
Η ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ	41
ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΩΝ ΠΡΟΠΟΛΕΜΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ	43
ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑΣ	44
ΦΟΡΟΣ ΑΙΜΑΤΟΣ	45
ΜΩΛΙΩΤΕΣ ΠΕΣΟΝΤΕΣ ΤΟΥ ΒΑΛΚΑΝΟΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ 1912-1913 ΚΑΙ ΤΗΣ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΣ 1919-1922. ΤΟΥ ΑΛΒΑΝΙΚΟΥ ΜΕΤΩΠΟΥ 1940. ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ. ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ. ΤΟΥ ΕΜΦΥΛΙΟΥ	61
ΜΩΛΙΩΤΕΣ ΑΓΩΝΙΣΤΕΣ ΤΟΥ 1821	66
Ο ΓΟΥΣΤΑΥΟΣ ΦΛΩΜΠΕΡ ΣΤΟ ΜΩΛΟ ΤΟ 1850	90
ΠΑΛΙΕΣ ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΑΣΧΟΛΙΕΣ	95
Η ΓΕΙΤΟΝΙΑ ΤΟΥ ΜΩΛΟΥ	108
ΤΑ ΕΙΣΟΔΙΑ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ	112
Ο ΜΩΛΟΣ ΑΠΟ ΨΗΛΑ	115
ΦΡΟΥΤΑ ΕΠΟΧΗΣ	119
ΠΕΡΙΜΕΝΟΝΤΑΣ ΤΟΝ ΧΕΙΜΩΝΑ	125
ΟΙ ΠΕΡΙΠΛΑΝΩΜΕΝΟΙ	129
Ο ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΓΑΜΟ	135
ΧΩΡΙΑΤΕΣ ΚΑΙ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΙΑΝΟΙ	141

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΜΝΗΜΗ ΚΑΙ ΓΡΑΦΗ

ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ «ΜΝΗΜΗ ΚΑΙ ΓΡΑΦΗ»	149
ΜΙΑ ΦΟΡΑ ΚΙ ΕΝΑΝ ΚΑΙΡΟ	155

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΚΑΙ ΡΑΔΙΟΦΩΝΟ	159
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ ΠΟΥ ΛΕΙΠΟΥΝ	162
ΤΑ ΚΑΤΟΙΚΙΔΙΑ	169
ΤΑ ΠΕΤΑΛΑ ΚΑΙ ΤΟ ΣΑΜΑΡΙ	173
ΤΑ ΠΗΓΑΔΙΑ	181
ΠΕΡΙ ΟΡΕΞΕΩΣ	187
Ο ΠΛΑΤΑΝΟΣ	191
Ο ΔΡΟΜΟΣ ΜΕ ΤΙΣ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ	193
ΟΙ ΛΕΥΚΕΣ	197
ΤΑ ΠΛΗΝ ΚΑΙ ΤΑ ΣΥΝ	202
ΕΓΚΥΜΟΣΥΝΗ	
ΚΑΤΑΓΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΞΑΡΘΡΩΣΕΙΣ	
ΠΟΝΟΔΟΝΤΟΙ ΚΑΙ ΕΞΑΓΩΓΕΣ	
ΑΙΦΝΙΔΙΟΙ ΘΑΝΑΤΟΙ	
ΤΑ ΤΡΟΠΑΙΑ ΤΟΥ ΗΛΙΟΥ	208
ΤΑ ΞΟΚΚΛΗΣΙΑ ΜΑΣ	214
Ο ΑΗ ΘΑΝΑΣΗΣ	217
ΤΑ ΠΑΝΗΓΥΡΙΑ	221
ΟΙ ΜΕΓΑΛΕΣ ΓΙΟΡΤΕΣ	224
ΤΑ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ	
Η ΠΡΩΤΟΧΡΟΝΙΑ	
ΤΑ ΦΩΤΑ	
ΤΟ ΠΑΣΧΑ	
ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΟΞΑΣΙΕΣ	233

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΜΑΣ

ΟΙ ΕΥΘΥΜΕΣ ΣΤΙΓΜΕΣ ΤΟΥ ΣΚΛΗΡΟΥ ΒΙΟΥ	241
ΤΑ ΚΕΛΕΠΟΥΡΙΑ	243
ΤΑ ΠΑΡΑΤΣΟΥΚΛΙΑ	244
ΟΜΟΓΛΩΣΣΟΣ ΔΙΕΡΜΗΝΕΑΣ	247
ΟΙ ΑΠΛΗΡΩΤΟΙ ΚΑΦΕΔΕΣ	249
ΜΕ ΑΛΛΗΓΟΡΙΚΟ ΤΡΟΠΟ	251
Ο ΚΟΚΚΟΡΑΣ ΤΟΥ ΒΟΥΛΕΥΤΗ	252
Ο ΝΟΜΟΣ ΤΟΥ ΦΙΔΙΟΥ	255

ΤΑ ΣΥΝΕΤΑΙΡΑΚΙΑ	257
ΛΑΘΟΣ ΠΑΡΑΤΣΟΥΚΛΙ	259
Ο ΕΠΙΒΗΤΟΡΑΣ	261
Ο ΔΙΑΤΕΛΩΝ ΕΝ ΕΥΘΥΜΙΑ	264
ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΤΗΣ ΓΗΣ	265
Η ΤΙΜΩΡΙΑ ΤΟΥ ΔΥΝΑΣΤΗ	269
ΤΙΜΩΡΙΑ ΜΕ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΕΚΛΟΓΗΣ	271
ΤΑ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΑ	274
ΠΕΝΙΑ ΤΕΧΝΑΣ ΚΑΤΕΡΓΑΖΕΤΑΙ	276
ΒΡΑΣΕ ΡΥΖΙ	278
Η ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ	280
ΤΡΑΒΑΤΕ ΜΕ ΚΙ ΟΣΟΣ ΒΓΩ	283
ΤΑ ΤΡΙΑ ΜΠΡΑΦ	287
Η ΑΝΕΠΙΦΥΛΑΚΤΟΣ ΥΠΟΓΡΑΦΗ	288
Η ΚΑΤΑΒΟΛΑΔΑ	289
ΤΟ ΚΑΡΔΙΑΚΟ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ	290
ΣΑΝ ΣΚΑΣΜΕΝΟ ΡΟΪΔΟ	292
Ο ΜΠΑΡΜΠΑΣΤΥΝΟΜΟΣ	293
ΠΟΡΕΙΑ ΞΗΡΑΣ ΠΡΟΣ... ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ	295
ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΓΡΑΜΜΟΦΩΝΟ	298
ΤΑ ΣΤΑΛΛΑΜΑΤΑ	301
Η ΦΗΜΗ	302
ΟΙ ΒΑΛΙΤΖΕΣ	303
Ο ΠΑΡΑΜΥΘΑΣ	305
ΕΝΑ ΠΑΝΤΕΛΟΝΙ ΓΙΑ ΔΥΟ	306
ΖΗΤΕΙΤΑΙ ΓΑΪΔΑΡΟΣ	307
Ο ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ	308
ΑΓΙΟΣ Β' ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΣ	310
ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΠΡΕΜΙΕΡΑ	311
ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΑΤΑ ΣΤΟΝ ΑΔΗ	314
ΚΡΥΜΜΕΝΟΙ ΘΗΣΑΥΡΟΙ	318
ΜΑΡΓΑΡΙΤΕΣ ΤΟΥ ΜΠΑΞΕ ΜΑΣ	321
ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ	326
ΕΝΑ ΓΡΑΜΜΑ ΣΤΟΥΣ ΑΥΡΙΑΝΟΥΣ ΝΕΟΥΣ	329

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΛΙΓΑ ΠΡΟΛΟΓΙΚΑ ΛΟΓΙΑ

*Πατρίδα, σαν τον ήλιο σου,
ήλιος αλλού δεν λάμπει
Λορέντζος Μαβίλης*

Το Βιβλίο ετούτο γράφτηκε για την ιδιαίτερη πατρίδα μου, τον Μώλο. Γράφτηκε για την γενέθλια γη, αυτήν που ανασταίνει στην πλατιά αγκαλιά της τους άμεσα δικούς της ανθρώπους, τους ζεσταίνει κάτω από τον ήλιο της, τους ξεδιψάει με τα νερά της και τους αναθρέφει με τα λογής γεννήματα του εύφορου εδάφους της.

Τα πρώτα βήματα, τα πρώτα ψελίσματα, τα πρώτα φτερουγίσματα, τις πρώτες αγάπες, τις χαρές, τις προσδοκίες και τα όνειρα, η παιδική ψυχή, σ' αυτόν το χώρο εξυφαίνει δειλά και σ' αυτόν τον περίγυρο περιμένει μ' αδημονία την αίσια ευόδωση.

Φυσικό κι επόμενο είναι αυτός ο χώρος ν' αποτυπώνεται στον ψυχισμό του ανθρώπου γενικά, και να παραμένει ως πόλος έλξης ισόβιος και ανεξίτηλος. Με τα φτερά της νοσταλγίας η σκέψη ξεπερνά την πραγματικότητα και ξαναγυρίζει στις παλιές ομορφιές και στις παιδικές συγκινήσεις. Καταφεύγει στην αλπομόνητη θαλπωρή του πατρογονικού σπιτιού, ξαναζεί νοερά την στοργικότητα της μάνας, τον προστατευτισμό του ακάματου πατέρα, αφουγκράζεται τον απόηχο του παραμυθιού της γιαγιάς, κι αποκοιμάται στα γόνατα του παππού με τις θωπείες των ροζιασμένων χεριών του...

Με οδηγό την νοσταλγία γυρίζω στον τόπο της καταγωγής μου. Βλέπω τη ζωή να προχωράει μπροστά και με το βαρύ βήμα της να γκρεμίζει, να ισοπεδώνει, να ξαναχτίζει και να δημιουργεί καινούργιους τρόπους, νέους κοινωνικούς κανόνες και να υψώνει μια άλλη φόρμα συμπεριφοράς, ανά-

μεσα στον κόσμο που φεύγει, τον κόσμο που υπάρχει και αναπτύσσεται και σ' αυτόν που έρχεται, και μου γεννιέται μια ιδέα. Να σταθώ παράμερα αναπολώντας και καταγράφοντας έντονες εικόνες κι άσβηστες μνήμες.

Μνήμες από τον σωρό των οχτώ δεκαετιών που ευτύχησα να έχω στη ράχη μου, και μ' αυτές να σκιαγραφήσω μέσα στις σελίδες ενός αναμνηστικού αφηγηματικού κειμένου, την φυσιογνωμία της χθeseινής ζωής που τόσο πολύ άλλαξε και αλλάζει, κάτω από το ισοπεδωτικό διάβα του μεταπολεμικού καιρού.

Δεν επιχειρώ ανακοπή της πορείας. Και ακατόρθωτο είναι, και έξω από τις προθέσεις μου, ακόμα κι αν ήταν δυνατό κάτι τέτοιο.

Ο γεωγραφικός χώρος έχει πάρει τη σύγχρονη μορφή του. Το τοπίο έχει δεθεί με τα μοντέρνα σχέδια της σύγχρονης αρχιτεκτονικής. Οι στενοί χωματόδρομοι διευρύνθηκαν κι ασφαλιστρωμένοι παραδόθηκαν στα τροχοφόρα μηχανοκίνητα μέσα. Οι νέοι και οι νέες φορούν τα γιούνισεξ ενδύματα και με νέες αντιλήψεις αναζητούν τις λεωφόρους του μέλλοντος.

Και βέβαια μέσα στη ζωή, οι πέντε ισχυροί άνεμοι του ακατανίκητου Αιόλου, δεν θα πάψουν να μαστιγώνουν τα σταυροδρόμια των ηπείρων. Είναι οι ακατασίγαστοι και προαιώνιοι ενάντιοι που απομακρύνουν τον Οδυσσέα από την Ιθάκη, και οι ούριοι που ωθούν τον Άσωτο προς την πατρική εστία. Κι ανάμεσά τους βαθιά ριζωμένες οι Συμπληγάδες Πέτρες ν' αποδεκατίζουν και να κονιορτοποιούν προσδοκίες και όνειρα. Μια σχετική περίσωση από τις μυλόπετρες των Συμπληγάδων, επιχειρούν οι σελίδες που ακολουθούν...

* * *

ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΣΕ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Το πότε χτίστηκε ο Μώλος και το πώς άρχισε η ζωή του δεν είναι δυνατό να προσδιοριστούν επακριβώς, γιατί οι πηγές και τα βοηθήματα που θα μπορούσαν να μας πληροφορήσουν προς την κατεύθυνση αυτή, όπου δεν απουσιάζουν εντελώς, παρουσιάζονται ελλιπή, συνεπώς αδύνατα και ανεπαρκή για μια ολοκληρωμένη μελέτη με θετικά στοιχεία πάνω στην έρευνα.

Όμως είναι ιστορικά εξακριβωμένο πως η γύρω περιοχή του Μώλου έχει ζωή χιλιάδων ετών, πολιτική και πολεμική ιστορία καθώς και πολιτισμό ανάλογο, ή και υπερέχονα των άλλων περιοχών της εποχής εκείνης.

Ας επιχειρήσουμε λοιπόν μια σύντομη ιστορική αναδρομή στις πηγές του αρχαίου γραπτού λόγου και ας δούμε πως έχει η κατάσταση στην περιοχή μας. Αυτό ίσως μας βοηθήσει να βγάλουμε ορισμένα συμπεράσματα, μέσα από τα οποία μπορεί να φανεί, νοερά βέβαια, και ο πρώτος κάτοικος του χωριού μας, που ύστερα από μια περιπέτεια, φτάνει για την οριστική εγκατάστασή του, στο χώρο μας.

Στην Β' Ραψωδία της Ιλιάδας του Ομήρου* και ανάμεσα στους στίχους 527-535 γίνεται λόγος για «Επικνημίδιους Λοκρούς» οι οποίοι είχαν πρωτεύουσα το Θρόνιο.

Στο βιβλίο του Σεραφ. Χριστοδούλου με τίτλο «Το Θρόνιο», 1973 τυπογρ. Δ. Καραγκούνη, διαβάζουμε σχετικά, μεταξύ άλλων:

«Η Κνημιά ήτο μάλλον νηωμένη μετά της Ευβοίας αρχικώς και προαμνημονεύτων χρόνων, συνεπεία σεισμού, απεχωρίσθη απ' αυτής. Τότε

* *Όμηρος (ο) Έλληνας επικός ποιητής (9ος-8ος π.Χ. αι.) έργα του η Ιλιάδα και η Οδύσσεια.*

απεκόπησαν και τα «Λιχαδονήσια». Τα εδάφη της Ευβοίας, των Λιχάδων νήσων και της Κνημίδος μαρτυρούν περί της ενότητός των.

Εις τους νεωτέρους χρόνους η χώρα των Επικνημιδίων Λοκρών περιελάμβανεν εννέα Δήμους: Αταλάντης, Ν. Πέλλης, Δαφνησίων, Δρυμαίας, Ελατείας, Θερμοπυλών, Θρονίου, Λαρύμνης και Τιθορέας.»

Και παρακάτω:

Πόλεις των Επικνημιδίων Λοκρών εις το προς Δ. του Δαφνούντος τμήμα ήσαν, εκτός του Θρονίου, αι δύο Κνημίδες, η Σκάρφεια, η Νίκαια, οι Αλπυνοί, η Βήσσα, η Καλλίαρως, η Τάρφη και η Αυγεία. Όρη των Λοκρών αυτών ήσαν η Κνημίς και ο Καλλίδρομος, ποταμός δε εις μόνον κεντρικός, ο Βοάγριος, καλούμενος σήμερον Πλατανιάς, εκ των παρά τας όχθας του πολυαριθμών πλατάνων.

Ο Στράβων, ο μεγαλύτερος γεωγράφος της αρχαιότητας (α΄ π.Χ. αι.) στα Γεωγραφικά του Θ.Σ. 426,4 σχετικά με το Θρόνιο, (Π.Ι. Τσιώνη ο Νομός Φθιώτιδας), αναφέρει πως αυτό βρισκόταν στη θέση του άλλοτε οικισμού Πικράκι του χωριού Καινούργιου, νοτιοανατολικά του ποταμού Πλατανιά. Ήταν η πρωτεύουσα των Επικνημιδίων Λοκρών. Καταστράφηκε από σεισμό. Αργότερα την καταστροφή ολοκλήρωσαν οι Φωκείς, κατά το δεύτερο ιερό Φωκικό πόλεμο και οι Ρωμαίοι. Στο ίδιο βιβλίο αναφέρονται και οι παρακάτω πόλεις:

1. Κνημίς. Παράλια πόλη μετά το Δαφνούντα. Η θέση της εντοπίζεται στο Ασπρονέρι, μετά τα Καμμένα Βούρλα. Το όνομά της το οφείλει στο ομώνυμο βουνό.

2. Βήσσα. Άγνωστο σε ποιό μέρος της Λοκρίδας βρισκόταν. Ο Στράβων λέει πως δεν υπήρξε πόλη, αλλά μόνο τοποθεσία κατάφυτη από δέντρα. **Άλλες όμως πληροφορίες την Βήσσα την τοποθετούν παρά τον Μώλον, επί της τότε οδού Θερμοπυλών-Αμφικλείας, η οποία περνούσε νοτίως κοντά στη Σκάρφεια και δυτικά του Βοαγρίου, (σημερινού Πλατανιά).**

3. Σκάρφη. (Σημερινή Σκάρφεια). Αρχαιοτάτη πόλη οχυρωμένη κοντά στο σημερινό Μώλο: «Συμφώνως προς άλλας μαρτυρίας, γράφει ο Χριστοδούλου η Σκάρφεια δεν ήτο εντελώς παράλιος πόλις, ως απέχουσα από της θαλάσσης περί τα δέκα στάδια, έχουσα μάλιστα και λιμένα παρά τας εκβολάς του Βοαγρίου. Το αναφερόμενον δε, ότι η πόλις ήτο κτισμένη “εις υψόμετρον δέκα σταδίων”, ίσως να σημαίνη, κατά τους ερευνητάς αυτούς, ότι ευρίσκετο “εις απόστασιν” τόσων από της θαλάσσης.

Η πόλις το 427 π.Χ. κατεστράφη, ως και το Θρόνιον, υπό σεισμού, κατά τον Στράβωνα μάλιστα εκ θεμελίων, και κατεκλύσθη υπό της θαλάσσης, απολεσθέντων περίπου χιλίων επακοσίων κατοίκων. Αργότερον επανεκτίσθη η πόλις, επέζησε δε ακμάζουσα μέχρι των εσχάτων Ρωμαϊκών-Αυτοκρατορικών χρόνων ή κατ' άλλους μέχρι των αρχών του 2ου μ.Χ. αιώνας.

Η Σκάρφεια υπήρξε κατά πάσαν πιθανότητα, πόλις μετά λιμένος, παρ' αυτήν δε το 146 ή 147 π.Χ. ενικήθησαν τα στρατεύματα της Αχαϊκής Συμπολιτείας (υπό τον Κιτιόλαον) υπό των Ρωμαϊκών λεγεώνων (υπό τον Μέτελλον). Αναφέρεται σχετικώς, ότι κατά την συμπλοκήν αυτήν εφονεύθησαν υπό των Ρωμαίων πολλοί εκ των τεσσαράκοντα χιλιάδων Ελλήνων πολεμιστών, ενώ υπέρ τους χιλίους ηττωθέντες.

Η πόλις απαντάται εις πολλάς ιστορικές πηγάς, εις τας κυριώτερας των οποίων σημειούνται: “Μικρά μιν (η Σκάρφεια), αλλά γνωστή, ως προσεχίς ταις Θερμοπύλαις παρ' αυτή χωρία Αλπνοί και Βήσσα· αυτή ίσως μόνον δάσος». Επίσης “Μετά δε ταύτα (Θρόνιον και Βοάγριον) Σκάρφεια, σταδίοις υπερκειμένη της θαλάσσης δέκα, διέχουσα δε του Θρονίου τριάκοντα, ελάττωσι δε μικρώ του λιμένος αυτού, έπειτα Νίκαια έστι και αι Θερμοπύλαι...” Και αλλαχού: “Καλλίαρως μιν ουκέτι οικείται, αλλά νυν ευήροτον τι πεδίον... και Βήσσα δ' ουκ έστι ουδ' αι Αυγειαί, ων την χώραν έχουσι Σκαρφειίς”. Τέλος: “Παρ' αυτή (τη Σκαρφεία) νούντο αι προς τας Θερμοπύλας άγουσαι. Πλήμμυρα δε τέλος εξηφάνισε την πόλιν, ης ολίγα σώζονται λείψανα”.

Σκάρφεια επίσης ονομάζεται, κατά τον Στράβωνα, και η μία των τριών Λιχάδων νήσων (Σκάρφεια, Κάρησσα και Φωκαρία).

4. Τάρφην. Η ακριβής θέση της δεν έχει προσδιοριστεί. Κατά τον Στράβωνα (Γεωγρ. Θ.Σ. 426,6) «κείται εφ' ύψους, διέχουσα Θρονίου σταδίου είκοσι, χώραν δε ευκαρπών τε και εύδενδρον έχει». Το όνομά της οφείλει στο δάσος. Ο Στράβων υποθέτει ότι η πόλη που καταστράφηκε, μετονομάσθηκε σε Φαρύγαι.

5. Φαρύγαι. Βρισκόταν δυτικά του Θρονίου και της Νίκαιας, επάνω σε λόφο στους πρόποδες του βουνού Ακρούριου που ανήκει στην οροσειρά του Καλλίδρομου και ακριβώς στην είσοδο φαραγγιού που αποτελούσε δίοδο από τη Λοκρίδα στη Φωκίδα. Η θέση αυτή βρίσκεται πολύ κοντά στη σημερινή Μενδενίτσα (MONTE NIZZA=Ορεινή Νίκαια). Στην πόλη υπήρχε ναός της Φαρυγιάς Ήρας. (Στραβ. Γεωγρ. Θ.Σ. 426,6).

6. Αλπνοί. (Κατά Στραβ. Αλπονος. Κατά Ηρόδ. Αλπνός). Παράλια

πόλη των Επικνημίδων Λοκρών στο δυτικότερο μέρος της χώρας όπου το στενό των Θερμοπυλών, μεταξύ Οίτης και θάλασσας. Στους Αλπινούς κατέληγε η γνωστή «ατραπός» Ανόπαια, μέσα από την οποία ο Εφιάλτης οδήγησε τους Πέρσες του Υδάρνη εναντίον του Λεωνίδα, κατά τη μάχη των Θερμοπυλών.

7. Νίκαια. Παραθαλάσσια πόλη σε απόσταση 40 σταδίων ανατολικά των Θερμοπυλών, όπου η θέση Πούντο Νίτσα, στις άλλοτε εκβολές του Σπερχειού, Νίτσα (NIZZA) η Νίκαια και Πούντο (POUNTA) φρούριο. Η πόλη αναφέρεται συχνά κατά τον Ιερό πόλεμο, πότε ως κατεχόμενη από τους Φωκείς, πότε από τον Φίλιππο της Μακεδονίας και πότε από τους Θεσσαλούς. Η πόλη αυτή και μαζί με το Θρόνιο, τις δυο Κνημίδες, τη Σκάρφεια, τη Βήσσα, την Καλλίαρο, την Τάρφη και την Αυγεία, συναποτελούσαν τις πόλεις των Επικνημιδίων Λοκρών στο Δ. τμήμα του Δαφνούντος. Δρόμος βατός ξεκινούσε από Λαμία, περνούσε την πόλη Αλπινοί όπου τα σημερινά Θερμοπύλια και εκεί διασταυρωνόταν με αποτέλεσμα ο προς τα δεξιά να οδηγεί προς Μενδενίτσα και από κει προς Τιθρόνιον και Αμφίκλεια, και ο προς τα αριστερά που ήταν και ο πιο κεντρικός να οδεύει παραλιακώς προς Νίκαια πλησίον του σημερινού Μώλου και στη συνέχεια προς Θρόνιο και Βοάγριο ποταμό...

Τώρα, εάν την απόσταση των 40 σταδίων, την ανατολικά των Θερμοπυλών που είπαμε παραπάνω, την πολλαπλασιάσουμε με τα 192.27 μέτρα που έχει το «ολυμπιακό στάδιο», θα δούμε ότι η χιλιομετρική απόσταση Θερμοπύλια - Νίκαια είναι 7.691 μέτρα. Εάν την ίδια απόσταση την πολλαπλασιάσουμε με το «δελφικό στάδιο» 177.55 μέτρα, η απόσταση είναι 7.102 μέτρα, δηλαδή όσο περίπου απέχει σήμερα ο Μώλος από τα Θερμοπύλια.

Στην άμεση περιοχή του Μώλου, στους μεταγενέστερους χρόνους, αναφέρεται η πόλις Ρεβένικα. Στο βιβλίο «Το Ζητούνι» (Λαμία 1977) του Γεωργίου Κ. Αναγνώστου διαβάζουμε τα εξής:

... «Ο Βενιαμίν (σημ.:διάσημος Ιουδαίος περιηγητής του ΙΒ αιώνα) περιήλθε τας χώρας της Ανατολής από το έτος 1159 μέχρι του 1173, και από το «Οδοιπορικόν» του δε μανθάνομεν, ότι από την Ραβένικαν ήλθε εις Λαμίαν, την οποίαν ονομάζει Σινοπόταμον ή Σίνον ποταμόν κειμένην υπέρθεν της Ραβενίκης και εις απόστασιν από αυτήν μιας ημέρας δρόμου.

Που ακριβώς έκειτο και πότε εκτίσθη η Ραβένικα αγνοούμεν. Πάντως έπρεπε να ευρίσκετο ολίγον δυτικώτερον της λεγομένης Σκάλας Μώλου και να είχε εμπορικήν κίνησιν»...

Σε άλλο σημείο του ίδιου βιβλίου διαβάζουμε:

... «Ο Βονιφάτιος (σημ.: Βονιφάτιος ο Μομφερατικός, ένας από τους κυριότερους παράγοντες της Δ' Σταυροφορίας, μετά από την οποία έγινε κύριος του βασιλείου της Θεσσαλονίκης, 1207) ενώ κατελάμβανε την Θεσσαλίαν και την υπόλοιπον χώραν, διένειμε καθ' οδόν τας πόλεις αυτής εις τους μεγιστάνας Λομβαρδούς, Αλλαμάνους και Φλαμανδούς υποτελείς του. Την Λαμίαν και την Ραβένικαν παρεχώρησε κατά το ήμισυ εις το Τάγμα των Ναϊτών και κατά το έτερον ήμισυ εις τον εκ των περιχώρων της Πάρμας καταγόμενον Λομβαρδόν Μαρκήσιο της Βοδονίτζης Γουϊδωνα Παλαβιτσιόβι.»...

Τέλος στο ίδιο βιβλίο του Γ. Αναγνώστου φθάνουμε στα παρακάτω κατατοπιστικά στοιχεία.

«Η κατακύρωση της Ραβένικας εις τον Ράϊνερ Ντε Τραβάγια εστέρπησε την Μαρκιωνίαν της Βοδονίτζης επινεύει επί του Μαλιακού κόλπου. Ένεκα τούτου εχρησιμοποιήθη από αυτήν όρμος, ο οποίος κείται κατ' ευθείαν προς βορράν της Βοδονίτζης καλούμενος τότε Σκάλα Βοδονίτζης ή απλώς Σκάλα (Μύλλερ «Η Μαρκιωνία της Βοδονίτζης», σελ.5). Περί αυτόν δε εκτίσθη οικισμός καλούμενος Μόλος, ο οποίος εσώζεται μέχρι της Επανάστασεως του 1821 αποτελών Τσιφλίκι τουρκικόν. Κατά την διάρκειαν της Επανάστασεως ο οικισμός κατεστράφη εξ ολοκλήρου εμπρησθείς από τους Τούρκους εκδικούμενους διά την συμμετοχήν των κατοίκων αυτού εις την Επανάστασιν. Το 1833 οι διασωθέντες εκ των κατοίκων επανήλθον οίκαδε, ευρόντες δε αυτόν κατεστραμμένον επανέκτισαν αυτόν νοτιώτερον εις απόστασιν 20 λεπτά της ώρας και ακριβώς εκεί όπου ευρίσκεται η σήμερον ευημερούσα ομώνυμος κωμόπολις. Επροτιμήθη δε η θέσις αυτή, διότι είχε ολιγωτέραν υγρασίαν, ήτο περισσότερον ευάερος και απηλλαγμένη σχετικώς από ενοχλητικά έντομα (σκνίπες, κουνούπια, κλπ.). Ο όρμος ούτος εξακολουθεί μέχρι σήμερον να ονομάζεται Σκάλα.

Ο ΔΗΜΟΣ ΘΕΡΜΟΠΥΛΩΝ

Μετά την απελευθέρωση από τον τουρκικό ζυγό, και ύστερα από το σχηματισμό του νεοσύστατου κράτους, δημιουργήθηκε νόμος στις 27.12.1833 και δημοσιεύτηκε (ΦΕΚ 3 της 10.1.1834) «περί του σχηματισμού και της διαιρέσεως των δήμων».

Σύμφωνα με το άρθρο 1 του νόμου «Όλον το Βασίλειον της Ελλάδος, θέλει διαιρεθή εις δήμους, εκάστου δε δήμου θέλει προσδιορισθή η περιοχή». Παρακάτω το άρθρο 4, αναφέρει: «Παν χωρίον έχον τουλάχιστον 300 κατοίκους δύναται να σχηματίσει ίδιον δήμον με ιδίαν δημοτικήν αρχήν...».

Οι δήμοι (άρθρο 7) διαιρούνται ανάλογα με τον πληθυσμό τους σε τρεις τάξεις. Η α΄, περιλαμβάνει δήμους με δέκα τουλάχιστον χιλιάδες κατοίκους, η β΄, με δυο τουλάχιστον χιλιάδες και η γ΄, με ολιγότερους από δυο χιλιάδες κατοίκους.

Ο σχηματισμός και η διαίρεση των δήμων «διατάσσεται παρά του βασιλέως».

Κατά την πρώτη περίοδο της λειτουργίας των δήμων και μέχρι να ολοκληρωθεί «η τεχνική προετοιμασία των εκλογών» οι δήμαρχοι διορίζονταν από την Κυβέρνηση. Η εκλογή γινόταν από ειδικό «δημαρχειακό σώμα», το οποίο συγκροτούσαν τα μέλη του δημοτικού συμβουλίου και ίσος με αυτά αριθμός δημοτών που λαμβανόταν «εκ των μάλλον φορολογουμένων πολιτών».

Ο Δήμος Θερμοπυλών Γ΄ τάξεως συγκροτήθηκε το 1836 με έδρα το Μώλο. Με το βασιλικό διάταγμα της 1/13.9.1840 «περί συγχωνεύσεως δήμων» πρωτεύουσα ορίσθηκε η Μενδενίτσα. Αργότερα οι Δημοτικές αρχές μεταφέρθηκαν πάλι στο Μώλο, χωρίς όμως να έχει εκδοθεί και σχετικό διάταγμα. Στο υπ' αριθ. 37 παράρτημα της Εφημερίδας της Κυβερνήσεως

20.8.1873 ως πρωτεύουσα του δήμου φέρεται ο Μώλος, χωρίς στην αντίστοιχη στήλη να αναγράφεται και το σχετικό για την μεταφορά διάταγμα. Με το β.δ. της 4.2.1847 (ΦΕΚ 4/16.2.1847) αποσπάσθηκε από το δήμο Θερμοπυλών και επανασυστήθηκε ο δήμος Δρυμίας.

Τα χωριά που αποτελούσαν το δήμο με έδρα το Μώλο το 1836 ήταν: Μώλος, Μενδενίτσα, Άντερας, Λιαπάτες, Κατμάτες, Καραβίδια, Γλάνιτσα (Δρυμαία), Δρινίτσα (Τιθρώνιον), Άρνιτσα, διαλυμένο τώρα χωριό ανάμεσα Λιαπάτας-Καλλιδρόμου-Μενδενίτσας, και Ξπλιασής, αρχική ονομασία των Ξυλικών.

Τα χωριά που αποτελούσαν το δήμο με έδρα τη Μενδενίτσα το 1840 ήταν: Μενδενίτσα, Καραβίδια, Άρνιτσα, Κατουμάταις, Λιαπάταις, Γλούνιτσα, Δερνίτσα, Ξυλικός, Μώλος, Άντερας, Παλαιοχώρι, Ρουμελιός, άλλοτε λειβάδι με εγκατάσταση γεωργοκτηνοτρόφων στα όρια των κοινοτήτων Αγίας Τριάδας και Θερμοπυλών, Μαυρουκάτες, άλλοτε καλύβια θερινής διαμονής στην περιφέρεια κοινότητας Μενδενίτσας, Ρεντσέρι (Καλλιδρομον) και Μονή Αγίου Γεωργίου, περιφέρεια κοινότητας Μώλου.

Από το 1847 και μέχρι το 1911 η έδρα είναι στο Μώλο και συμπεριλαμβάνει τα χωριά Άντερας, Μενδενίτσα, Καραβίδια, Λιαπάτες, Κατμάταις, Ρηντσέρι, Αγία Τριάς, Μονή διαλυμένη Άγιος Γεώργιος.

Τέλος το 1912 σαν έδρα ορίζεται και πάλι ο Μώλος με τα παραπάνω χωριά και επιπροσθέτως τη Βουμβάρδα, άγνωστο πού βρισκόταν και τί αποτελούσε, καθώς και το Χονδρονικόλα, άλλοτε θερινή διαμονή κατοίκων στην περιφέρεια Κοιν. Μενδενίτσας με 69 κατοίκους κατά την απογραφή του 1879.

Σαν πρώτος πρόεδρος του δήμου Θερμοπυλών (1836) αναφέρεται ο Α.Ι. Κλοτόκπλος. Με το β.δ. της 13.7.1843 ο Α. Εγκολφόπουλος. Ακολουθούν Ιωάννης Γ. Αλεξάνδρου και Κων. Ι. Σιαφάς, οι οποίοι παραιτήθηκαν για να συμμετάσχουν στις βουλευτικές εκλογές του 1895 β.δ. της 31.8.1895. Από το 1904 και μέχρι το 1914 αναφέρεται ο Νικόλαος Περιβολιώτης.

Το 1912 εκδόθηκε και δημοσιεύθηκε ο νόμος Δ.Ν.Ζ. «περί συστάσεως δήμων και κοινοτήτων». Σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 1, δήμοι είναι οι πρωτεύουσες των Νομών και οι πόλεις που έχουν πάνω από δέκα χιλιάδες κατοίκους.

Κατά τις διατάξεις του άρθρου 2, κάθε νόμιμος συνοικισμός που έχει πάνω από 300 κατοίκους και «Σχολείο στοιχειώδους εκπαίδευσως» αποτελεί κοινότητα. Σε εφαρμογή των ανωτέρω διατάξεων εκδόθηκε για το Νομό

Φθιώτιδας β.δ. 29.8.1912 «περί αναγνώρισεως των δήμων και κοινοτήτων του Νομού Φθιώτιδος και Φωκίδος (ΦΕΚ 261/Α΄ της 31.8.1912 με το οποίο αναγνωρίσθηκαν για το Νομό με την τότε διοικητική του διαίρεση ένας δήμος (Λαμιέων) και 123 κοινότητες, ανάμεσα στις οποίες και ο Μώλος...

ΑΠΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Η κίνηση του πληθυσμού του Μώλου, σύμφωνα με επίσημες απογραφές, παρουσίασε τα ακόλουθα νούμερα:

Απογραφή	Άτομα
12-3-1861	610
15-4-1879	956
15-4-1889	1173
5-10-1896	1185
27-10-1907	1516
19-12-1920	1482
15-5-1928	1577
16-10-1940	2073
7-4-1951	1985
19-3-1961	2229
14-3-1971	2090
5-4-1981	2113
17-3-1991	3008
17-3-2001	3203

(σύνολο Δήμου 6.668)

ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΠΟΡΕΙΑ

ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑ

Στον «ΟΔΗΓΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ» των αδελφών Ασπιώτη με χρονολογία έκδοσης 1911 και στο λήμμα ΜΩΛΟΣ διαβάζουμε τα ακόλουθα: Κάτοικοι 1516. Κείται Β.Δ. της Αταλάντης και εντός του λιμένος υπάρχει πυρσός μετά πρασίνου σταθερού φωτός.

Συγκοινωνία. Μετά Λαμίας διά Στυλίδος (πλοιαρίου μέχρι Στυλίδος και εκείθεν δι' αμάξης εις Λαμίαν). Μετά στενών Θερμοφυλών 2 ώραι. Γεφύρας Αλαμάνας 20'. Μαρτίνου 70χλμ.

Όπως προκύπτει από την παραπάνω έγγραφη, όσο και επίσημη μαρτυρία, όχι μόνο ντόπιο, αλλ' ούτε και διερχόμενο αυτοκίνητο δεν υπάρχει για τις ανάγκες του πληθυσμού. Εκτός από την δια θαλάσσης και μέσω Στυλίδας μετακίνηση, την εποχή αυτή, τη συγκοινωνία την διεκπεραιώνουν οι γραφικοί αμαξάδες του χωριού μας Γιάννης Κουτσολουκάς ο γνωστότερος ως Κατσές, ο Θανάσης Μουριτζούνης, ο Παναγιώτης Τριανταφύλλου κ.α.

Το πρώτο αυτοκίνητο στον τόπο μας το έφερε ο Λουκάς Κρυστάλλης στα μέσα της δεύτερης δεκαετίας του περασμένου αιώνα και το δούλεψε στην γραμμή Μώλου – Λαμίας. Ακολούθησαν, στην πορεία του χρόνου, ο Κώστας Πρωτοπαπάς Λαμιώτης την καταγωγή, και στη συνέχεια οι ντόπιοι Νίκος Αλεξάνδρου, Κώστας Περγαντής, Σπύρος Ντουρμπίνης, Μιχάλης Ταξιάρχου, Γιώργος Αυλακιώτης κ.α.

Γύρω στα 1933 πολλοί από τους παραπάνω και με άλλους μαζί ιδιοκτήτες αυτοκινήτων, ίδρυσαν μια κοινοπραξία με την επωνυμία «Η Ένωση» και δούλεψαν συνεταιρικά μέχρι το 1936 οπότε επί Μεταξά δημιουργήθηκαν τα

ΚΤΕΛ τα οποία οργανώθηκαν στην πορεία και αποτέλεσαν πλέον τους γνωστούς συγκοινωνιακούς οργανισμούς.

Επιπροσθέτως από τον «ΟΔΗΓΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ» Αφών Ασπιώτη μεταφέρουμε εδώ και τις υπόλοιπες πληροφορίες:

Προϊόντα, δημητριακοί καρποί, όσπρια, οίνος. Αρχαί: Ειρηνοδίκης Πίσσας Χρ., Γραμμ. Χρησιτίδης Χρ., Συμβολαιογράφος Τσαγκαρόπουλος Νικ., Υποθηκοφύλαξ Τσαμόπουλος Ν. Τελωνιακός Σταθμός. Μονοπώλ. Διαχ. Μαντιζίνος Η.

Εκπαίδευσις, Σχολάρχης Κολοκοτρώνης Ιω., Ελληνοδ. Πολίτης Ν., Δημ. Σχ. Αρρένων, Παπαθανασίου Γ.- Περγαντής Γρ.

Ιερείς, Τσακλάκος Θεόδ.-Φλώρος Κ.

Υδρομύλου ιδιοκτήται, Κουτσολούκα Ιω.

Αρτοποιεία, Κηροπούλου Δημ.

Δικολάβοι, Αλεξάνδρου Ιω., Γκασέρας Μιχ., Σκυπαρνάκης Αλεξ., Τσιλιβίδας Σταύρος.

Ελαιοτριβεία, Μπελμέμη Δημ.,

Έμποροι υφασμάτων, Αγραφιώτης Ιω., Γρίβας Π., Γρίβας Φραγκ., Μανδάλης Αθαν., Μαντιζίνος Αλ., Μπτρόπουλος Γεωρ., Φαρόπουλος Αναργ., Φαρόπουλος Νικ. Ιατροί, Αναγνώστου Κωνστ., Σιαφάς Κ.

Καφεία, Αγραδά Αλ., Γκατσέλα Αθ., Ευαγγέλου Ευθ., Μουρτζούνη Χρ., Σάπιου Νικ.

Κεραμοποιεία, Γεωργίου Γρηγ.

Κουρεία, Κωσταρέλου Ελευθ., Παπαγεωργίου Νικ., Χαλδοπούλου Γρ.

Κρεοπωλεία, Γάγια Δημ., Κρυστάλλη Α., Μακροπούλου Ιω., Ντερμάνη Αθ., Σάπιου Δημ.

Μαίαι, Ευθυμίου Πανώργια, Τσίνιτζηρα Περιστέρα.

Μεταπράται, Βήτα Γλ.

Μυλωθροί, Ράϊκος Νικ.

Πανδοχεία, Μπαρτιζιώτη Γεωρ.

Παντοπωλεία, Μουτκανά Γ., Νικητάκη Σ., Φαροπούλου Γ.

Προμηθ. Εγχ. Προϊόντων, Γιαννέλος Κων., Ευαγγελίου Σπ., Καραμαζιώτης Νικ.

Ραφεία, Βατόπουλου Κων., Γκόλφη Πολ., Κοιρότσου Νικ., Παπαγεωργάκη Ιω.

Σαγματοποιεία, Ζούπου Γεωρ., Σερεμέτη Ιω.

Σιδηρουργεία, Γεμενή Νικ., Τραγανίτη Απ., Τραχανά Αλ.

Τοκισαί, Αναστασίου Αθ., Εγκολφόπουλος Πλούτ., Περιβολιώτης Ν.
Τσαρουχοποιεία, Αρβανιτάκη Ευστ., Αρβανιτάκη Νικ., Βούλγαρη Σωτ.
Φαρμακεία, Στουγιάνη Αθ.
Χρυσοχοεία, Μαυροειδή Ευαγ.

ΥΔΡΕΥΣΗ

Το ότι ο άνθρωπος ζήτησε αρχικά νερό στις πηγές και στα ποτάμια, αυτό είναι γεγονός αναμφισβήτητο. Από την στιγμή όμως που χρησιμοποίησε τη λογική επιδεξιότητά του και τη μυική του δύναμη, το νερό το έψαξε εκεί που το ήθελε, ή το οδήγησε εκεί που το χρειαζόταν.

Ο Μώλος μη διαθέτοντας φυσικές πηγές και νερά τρεχούμενα, κατέφυγε στα πηγάδια. Ανάμεσα στα πολλά που υπήρχαν στο χωριό μας (βλέπε σχετικό κεφάλαιο στον ανά χειρός τόμο) υπήρχε και το ονομαζόμενο «Πασιώτικο» σε κοινοτικό χώρο μπροστά στα σπίτια Κώστα Αμπλιανίτη και αφών Ραχούλη. Από την ονομασία συνάγεται ότι δημιουργήθηκε στα χρόνια της τουρκοκρατίας, με δαπάνη και πρωτοβουλία κάποιου πασά, ή σε χώρο που ανήκε διοικητικά ή ιδιοκτησιακά σε πασά.

Το από πότε χρονολογούνται τα πηγάδια είναι άγνωστο. Αν αναλογιστούμε και την έλλειψη των φυσικών πηγών που προαναφέραμε, θα πρέπει να παραδεχτούμε ότι αυτά χρησιμοποιήθηκαν από κτίσεώς του. Έτσι η ζωή του Μώλου κύλησε με τα πηγάδια μέχρι το 1955, οπότε επί προεδρίας Δημ. Κιτσικόπουλου το πολύχρονο όνειρο των κατοίκων έπαψε να υπάρχει σαν όνειρο και μετετράπη σε απτή πραγματικότητα.

Στην τοποθεσία Τρόχαλα νοτιοανατολικά του χωριού και κοντά στη θέση Δεσπότη Βρύση δημιουργήθηκε το υπάρχον υδραγωγείο, με προμήθεια νερού από το ορεινό χωριό Λιαπάτα (Άγιος Χαράλαμπος) και από τη θέση Αναύρες διοχετεύτηκε στο υδραγωγείο, με εξαγορά έναντι εκατό χιλιάδων δρχ. Έτσι και με τις συνεχείς παρεμβάσεις και βελτιώσεις των ακολουθούντων προέδρων, καλύφθηκαν οι υδρευτικές ανάγκες της κωμοπόλεώς μας.

ΦΩΤΙΣΜΟΣ

Όπως κάθε αγροτική κυρίως περιοχή της χώρας μας, έτσι και ο Μώλος, σαν πρώτη φωτιστική ενέργεια, από τις αρχές του περασμένου αιώνα και πίσω, χρησιμοποιούσε το λάδι στα γνωστά λαδολύχναρα και καντήλια. Παράλληλα με το λάδι, για τον ίδιο σκοπό χρησιμοποιήθηκε και το χοιρινό λίπος, που καιόμενο έλιωνε και εμπότιζε το φυτίλι ενός σχετικού λυχναριού, όπως και το λάδι.

Φτάνοντας το πετρέλαιο στις αρχές του εικοστού αιώνα περίπου στον τόπο μας, αντικατέστησε σιγά-σιγά το λάδι και πέρασε σταδιακά στα σπίτια και τα καταστήματα με τις λάμπες του πετρελαίου.

Αργότερα ήρθε η ασετυλίνη με τις ειδικές φωτιστικές συσκευές που τις χρησιμοποιούσαν τα καταστήματα, και αμέσως μετά οι λάμπες πετρελαίου λουξ με το άπλετο φως τους.

Τα πρώτα κοινοτικά φανάρια άρχισαν να λειτουργούν γύρω στα 1920 σύμφωνα με μαρτυρίες ηλικιωμένων συγχωριανών. Αυτά ήταν τρία στον αριθμό και βρίσκονταν τοποθετημένα φυσικά στον χώρο της αγοράς ως εξής: το πρώτο στην γωνία του οικήματος Γεωργίου Αναστασίου, σήμερα Ευσταθίου Φαροπούλου. Το δεύτερο στη γωνία του οικήματος Δήμου Σπανού, σήμερα Αποστόλου Βενεζάκη. Και το τρίτο στο οίκημα του τότε Χαραλάμπους και σήμερα υιού του Νίκου Ξηρόπιτα. Τα φανάρια αυτά ήταν σχετικώς μεγάλα λυχνάρια πετρελαίου προσατευμένα με γυαλί, που τα ξεκρέμαγε ο κλητήρας της κοινότητας από το ειδικά εντοιχισμένο σιδερένιο μπράτσο, τα γέμιζε, τα άναβε και εκείνα έκαιγαν μέχρι που εξαντλούσαν την ύλη τους και έσβηναν μόνα στο σκοτάδι της νύχτας προς το ξημέρωμα.

Τα παραπάνω μέχρι το 1928 που πρωτοκαθιερώθηκε για τις 5 Σεπτεμβρίου εκάστου έτους η εμποροζωοπανήγυρις του χωριού μας. Την χρονολογία αυτή αλλάζει κι ο φωτισμός. Η κοινότητα και με αφορμή το παζάρι, αγοράζει οκτώ φωτιστικές συσκευές λουξ βενζίνης, αντικαθιστά τα λυχνάρια και τις υπόλοιπες τις τοποθετεί σε διάφορα κεντρικά σημεία μέσα και γύρω από την αγορά.

Το 1935 ο Μώλος γνωρίζει την ηλεκτρική ενέργεια. Ο Ιωάννης Κοτσώνης ξένος στην καταγωγή δημιουργεί μονάδα παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας στον τόπο μας και αμέσως σπίτια, καταστήματα και κοινοτικοί δρόμοι φωταγωγούνται με σύγχρονο τρόπο.

Αλλά το άπλετο ηλεκτρικό φως το διαδέχεται με την εισβολή των Γερμανών το κατοχικό σκοτάδι, οπότε το πετρέλαιο και το λάδι ξαναπαίρνουν στην φωτιστική χρήση. Με την απελευθέρωση τον ηλεκτροφωτισμό τον αναλαμβάνει ο Γεωργικός Πιστωτικός Συνεταιρισμός Μώλου μέχρι το 1958 που το δίκτυο της Δ.Ε.Η. κάλυψε την περιοχή μας ολόκληρη.

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ

ΤΑΧΥΔΡΟΜΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ

Το έτος 1909 πρωτολειτούργησε στο Μώλο ταχυδρομική γενική υπηρεσία (Τ.Τ.Τ.= Ταχυδρομείο, Τηλεγραφείο, Τηλεφωνείο, ο υπάλληλος των υπηρεσιών των «τριών ταυ» λεγόταν Τριατατικός), και με την αυτή μορφή έφτασε μέχρι το 1949. Τότε χωρίστηκαν οι αρμοδιότητες και έγινε Ο.Τ.Ε.(Οργανισμός Τηλεπικοινωνιών Ελλάδας) με χωριστό ταχυδρομείο. Το 1971 τα ταχυδρομεία έγιναν ΕΛ.ΤΑ.

ΑΓΡΟΦΥΛΑΚΗ-ΑΓΡΟΝΟΜΙΑ

Αρχικά οι αγροφύλακες διορίζονταν από το κοινοτικό συμβούλιο με αμοιβή από τους κατά περιοχή κτηματίες σύμφωνα με την στρεμματική έκταση του καθενός. Το 1938 με το νόμο 1910 η αγροφυλακή συμπίχθηκε σε σώμα ενταγμένο στο Υπουργείο Δημόσιας Ασφάλειας. Έκτοτε οι διορισμοί των αγροφυλάκων κανονίζονταν από το εποπτικό συμβούλιο με πρόταση του εκάστοτε αγρονόμου, και λειτουργώντας σαν δημόσιοι υπάλληλοι αμοιβόνταν από το Δημόσιο Ταμείο.

ΤΡΑΠΕΖΕΣ

Η Εθνική (Ε.Τ.Ε.) λειτουργεί στον τόπο μας από 20-12-1970, ενώ η Αγροτική (Α.Τ.Ε.) από 14-8-1979.

Γ.Π.Σ.Μ.

Ο Γεωργικός Πιστωτικός Συνεταιρισμός Μώλου ιδρύθηκε στις 29-10-1921 με αριθμό πράξεως 85347 και με πρώτο πρόεδρο τον Μίλτο Καραμαζιώτη.

Σωματείο Φορτοεκφορτωτών Μώλου, με την επωνυμία «Η ΖΩΟΔΟΧΟΣ ΠΗΓΗ» ιδρύθηκε στις 11-6-1940

Ο Αθλητικός σύλλογος «Παρμωλιακός», ιδρύθηκε το 1933 και οργανώθηκε με διοικητικό συμβούλιο το 1954.

Το Γυμνάσιο ιδρύθηκε το 1971 ως εξατάξιο και αργότερα επί Ράλλη στο Υπ. Παιδείας χωρίστηκε σε Γυμνάσιο – Λύκειο. Προπολεμικά λειτουργούσε Ημιγυμνάσιο που καταργήθηκε επί Ιωάννου Μεταξά.

Σύλλογος Επαγγελματιών-Βιοτεχνών Μώλου, έτος ιδρύσεως 442/1932, απόφαση Πρωτοδ. Λαμίας 238/1936.

Σύλλογος των Απανταχού Μωλιωτών. Αρχή δραστηριοτήτων για δημιουργία Συλλόγου 19.9.1975 από τον ίδιο τον πρόεδρο της κοινότητας Πέτρο Ζαβακόπουλο (1.6.1975 έως 31.12.1978). Τελικά η ίδρυση επιτεύχθηκε το 1976 και γνώρισε σημαντική άνοδο επί προεδρίας Γιάννη Γ. Μακρόπουλου με επιτυχείς εκδηλώσεις, εφημερίδα «Μωλιώτικα Νέα», ετήσιους χορούς σε Αθηναϊκά κέντρα, συνεστιάσεις κλπ.

ΤΑ ΑΓΡΟΤΙΚΑ ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ ΤΟΥ ΜΩΛΟΥ

Τα τοπωνύμια για το χωριό και τις αγροτικές περιοχές, είναι ότι οι ονομασίες των προαστείων, των συνοικιών, των πλατειών και των δρόμων για τις πρωτεύουσες και τις μεγαλουπόλεις. Χωρίς τις προσδιοριστικές ονομασίες, κανείς δεν θα μπορούσε να βρει το συγκεκριμένο σημείο του στόχου του, και μάταια θα περιπλανιόταν μέσα σε επίπονες και συχνά άκαρπες αναζητήσεις.

Αυτόν τον πρακτικό σκοπό εξυπηρετούν και οι ονομασίες των εξοχικών περιοχών και τόπων. Βασισμένα σ' ένα γλωσσικό κώδικα κοινής αποδοχής για τις οικιστικές αγροτικές μονάδες, τα τοπωνύμια, προσδιορίζουν τη θέση της περιοχής και μέσα σ' αυτή επισημαίνεται η έκταση και το μέγεθος ενός εκάστου αγροτεμαχίου που ανήκει στον επώνυμο κάτοχό του.

Με τον τρόπο αυτό μετριούνται οι εκτάσεις και οριοθετούνται οι περιοχές των κτημάτων που γειτονεύουν, όπως και των χωριών που συνορεύουν και ακουμπούν το ένα στου άλλου τα όμορα καλλιεργήσιμα, ή μη, χωράφια και λειβάδια, διεκδικώντας, νοικιάζοντας ή πουλώντας τρεχούμενα νερά για πότισμα χωραφιών, καθώς και άγονες περιοχές για στήσιμο βλάχικων καλυβιών και μαντριών για τους ίδιους και για τα κοπάδια τους.

Είδος παλαιό όσο και οι κάτοικοι της κάθε αγροτικής περιοχής, η τοπωνυμική βάπτιση των εκτάσεων, δημιούργησε σιγά σιγά μέσα στον πληθυσμό ένα είδος εθιμικού δικαίου, που πέρασε με τον καιρό, από τον προφορικό λόγο, στη γραφική διατύπωση, σφραγίζοντας κι επισημοποιώντας καθοριστικά, τα συμβολαιογραφικά έγγραφα βάσει των οποίων γίνονται οι αγοραπωλησίες, τα προικοσύμφωνα, οι δωρητήριες παραχωρήσεις, τα διάφο-

ρα συμφωνητικά καλλιεργητικών χρήσεων και γενικά ότι σχετικά για τη μεταβίβαση ακινήτου από άτομο σε άτομο.

Έτσι με το τοπωνύμιο και την περιγραφική αναφορά των ονομάτων των γύρω ιδιοκτητών, έχουμε τα επακριβή όρια του κτήματος, πράγμα που εξασφαλίζει την καλή συνεργασία και την άριστη γειτονία, μακριά από δυσάρεστες αντιρρήσεις και επιζήμιες προστριβές.

Με την ονομασία του τόπου (τοπωνύμιο) επιτυγχάνεται ακόμα η επακριβής συνενόποις ανάμεσα στα μέλη της ίδιας οικογένειας και ακόμα μεταξύ εργατών και ιδιοκτητών, κι έτσι διευκολύνεται η ομαλή λειτουργία των αγροτικών εργασιών, μέσα στους συγκεκριμένους χώρους που προσδιορίζονται με τις τοπωνυμίες.

Οι ονομασίες αυτές των τοποθεσιών έχουν βγει μέσα από αίτια υπαρκτά, ίσως ανομοιογενή, όμως καθοριστικά για την κάθε περίπτωση. Λόγου χάριν από τη μορφή του εδάφους λέμε (Τραγάνα, Βαρκός) από τη γεινίαση (Λιαπατικά) από τη χρήση (Λιβάδια) από παλιά κατάσταση (Παλιάμπελα, Παλιόμωλος, Καμίνια). Ακόμα από την ύπαρξη κάποιου εξωκκλησιού, λέμε (ΑνΓιωργίτικα, ΑνΒλασήτικα, κ.λ.π.).

Τα τοπωνύμια, όπως είναι γνωστό ξεκίνησαν από παλιά, από τους πρώτους (άγνωστο πότε) κατοίκους που σύμπτυξαν το χωριό μας, και καθιερώθηκαν με την καταγραφή τους στα κτηματολόγια, με το πέρασμα του χρόνου. Με το αυξανόμενο άνοιγμα του χώρου προς τις ακαλλιέργητες περιοχές από τους αγρότες, και με την προσθήκη νέων εκμεταλλεύσιμων στρεματικών αγροτεμαχίων, όλο και νέα ονόματα έρχονταν να προστεθούν στον πίνακα των παλαιών και γνωστών τοπωνυμίων, για να αποτελέσουν στον καιρό μας το οριστικό πλέον κτηματολογικό περίγραμμα της κοινότητάς μας αυτό που θα δούμε παρακάτω με ονομαστική αναφορά, με όση πιστότητα μπορεί να γίνει, γύρω από το τοπωνυμικό σύνολο της περιοχής μας.

Εδώ βέβαια πρέπει να επισημανθεί και το εξής χαρακτηριστικό. Ο Μώλος μέσα στις τελευταίες δεκαετίες έχει επεκταθεί οικοδομικά πάρα πολύ, και δεν είναι δυνατό να προβλέψει κανείς, μέχρι που μπορεί να φτάσει αργότερα. Κι είναι επιβεβλημένο να σημειωθεί ακόμα για την ιστορία, πως εκεί που ήταν άλλοτε μαντριά, καλύβες, χωράφια κι αμπέλια, σήμερα, και από καιρό πριν, υψώνονται πολυτελείς μονοκατοικίες και σύγχρονες βιομηχανικές μονάδες.

Μάταια τώρα ο παλιός Μωλιώτης θ' αναζητήσει τα μαντριά του Σπύρου Φαφούτη, στη γνωστή για μας βορειοανατολική μεριά του χωριού μας, ή τα

καλυβόσπιτα του Θανάση Μπέσα στη μεσημβρινή θέση, στο πλάι του παλιού δρόμου. Επίσης το κτήμα του Ανδρέα Παπαλελούδη συνεχόμενο στου Μπέσα, που ήταν το μισό αμπέλι και το άλλο μισό χωράφι, άλλαξε με τον καιρό κι αυτό, και εδώ και πολλά χρόνια σε ένα σημείο της επιφάνειάς του στέκουν επιβλητικές οι αποθήκες της Ένωσης Γεωργικών Συνεταιρισμών, που συγκεντρώνουν και διακινούν τα γεννήματα του παραγωγικού μόχθου.

Οι Καπλανείκες καλύβες με τα γιδοπρόβατα και τους σκύλους, στη δυτική μεριά του χωριού μας, παράδωσαν κι αυτές τη θέση τους σε σύγχρονες οικιστικές φηγούρες που σημαδεύουν από καιρό την παρουσία τους επιβλητικά στο χώρο.

Λίγα μέτρα παραπέρα, έστεκαν με την χαρακτηριστική μορφή τους οι δυο αμυγδαλιές του Στοφόρου, εκατέρωθεν του δρόμου, γιγαντώσωμοι πρακλείς, που έλεγχαν θαρρείς την κίνηση του κόσμου. Σήμερα δεν υπάρχουν πια. Παραδόθηκαν και αυτές, όπως και τόσα άλλα μαζί στην πυρά του πολιτισμού κι έγιναν στάχτη στους ανέμους του χρόνου.

Αλλά ας έρθουμε τώρα στα αγροτικά τοπωνύμια του χωριού μας και ας επιχειρήσουμε την κατά τμήματα καταγραφή τους. Για τον κατατοπιστικότερο προσδιορισμό των τοπωνυμίων, θεώρησα σκόπιμο να χωρίσω την όλη έκταση σε τέσσερα κομμάτια, με τους δρόμους, τους από Μενδενίτσα-θάλασσα, και Καμμένα Βούρλα-Λαμία.

1. ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΟ ΤΜΗΜΑ

1. **Σχολικός κήπος.** Από την ύπαρξη Σχολικού κήπου.
2. **Νεκροταφείο.** Από την ύπαρξη του Νεκροταφείου που υπάρχει και σήμερα.
3. **Βρύση.** Από την ύπαρξη, μέχρι των ημερών μας, βρύσης.
4. **Γύφτοι.** Από το γεγονός ότι κατασκίνωναν εκεί περιφερόμενα караβάνια γύφτων.
5. **Κουμπλάκι.** Κούμπλας στην τοπική διάλεκτο σημαίνει σωρός χώματος. Κουμπλάκι= μικρότερος σωρός.
6. **Ποταμιά.** Από τη γεινίαση με το ποτάμι.
7. **Τρόχαλα.** Τρόχαλο κατά το λεξικό της Πρωΐας, μικρός λίθος, λιθάριον, κροκάλη. Επειδή το έδαφος στη σύστασή του περιέχει τρόχαλα.
8. **Σκοτωμένος.** Από το γεγονός ότι, σε άγνωστο χρόνο βρέθηκε άτομο

- αγνώστων στοιχείων σκοτωμένο. Τραγική σύμπτωση στη θέση Σκοτωμένος έπεσε βρετανός μοτοσυκλετιστής σκοτωμένος από αεροπλάνο στούκας κατά την εισβολή των γερμανών το 1941, όπου και ετάφη.
- 9. Τραγάνα.** Τραγανό, κατά το ως άνω λεξικό, σημαίνει έδαφος πετρώδες. Αυτή είναι και η σύσταση του εδάφους της ομώνυμης περιοχής.
- 10. Άγιος Βλάσιος.** Από την ύπαρξη ομώνυμου εξωκκλησιού, που υπάρχει ξαναχτισμένο σήμερα, στη θέση των παλιών ερειπίων.
- 11. Γλυκόριζα.** Γλυκόρριζα=γένος φυτών εκ των χεδροπών. Τέτοια ξεφύτρωναν αυτόφυτα πολλά, και από αυτά πήρε το όνομα η περιοχή.
- 12. Αγία Κάρα.** Από το ότι ο λόφος είναι στρογγυλός και ομοιάζει με κάρα αγίου.
- 13 Κουμούλες.** Κουμούλι, κατά το ίδιο λεξικό, μικρός σωρός χώματος σχηματιζόμενος κατά την εκσκαφήν της αμπέλου. Η έκταση παρουσιάζει κουμούλες απόπου και η ονομασία.
- 14. Στρώματα.** Ανισόπεδη περιοχή με αρκετές ισάδες κατά διαστήματα, που ομοιάζουν με στρώματα.
- 15. Καναλάκι.** Κανάλι, λέξη ιταλική που σημαίνει αυλάκι, διώρυγα, οχετό. Η περιοχή σχηματίζει κανάλι, απόπου και η ονομασία.
- 16. Κόκκινος βράχος.** Από το χρώμα των πετρωμάτων που είναι προς το κόκκινο.

2. ΒΟΡΕΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΟ ΤΜΗΜΑ

- 17. Βαρκά.** Βαρικός, κατά το προαναφερόμενο λεξικό πάντα, σημαίνει τόπος ή χωράφι υγρό. Η περιοχή κρατούσε παλιά πολλά νερά. Από το γεγονός αυτό και η ονομασία.
- 18. Κουμούλες.** Εξηγήσαμε προηγουμένως.
- 19. Ξήμπεν.** Προέλευση μάλλον τουρκική, από όνομα κάποιου Μπέπ.
- 20. Γουρουνοκούμασο.** Στην περιοχή αυτή παλιά οι κάτοικοι έτρεφαν γουρούνια. Κουμάσι= κατοικία χοίρου.
- 21 Βυθίστες.** Παραφθορά της λέξης βυθίστρες. Παλιά η περιοχή κρατούσε νερά και δημιουργούσε εδαφικά βυθίσματα κυρίως το χειμώνα.
- 22. Καμίνια.** Από την ύπαρξη στην περιοχή καμινιών παραγωγής τούβλων και κεραμιδιών.
- 23. Αγριλιά.** Από αυτόφυτη αγριελιά που υπήρξε κάποτε.

24. **Λαδιά.** Από το ότι ο τόπος είναι ήμερος και λείος σαν λάδι. Έκφραση παρόμοια με εκείνη που δηλώνει την ηρεμία των κυμάτων. Μια θάλασσα λάδι.
25. **Βασέικα.** Από το όνομα του πρώτου τσιφλικά Βάσου, ύστερα από την επανάσταση του 1821.
26. **Αγκινάρα.** Επειδή παλιά στην περιοχή ξεφύτρωναν άγριες αγκινάρες.
27. **Ποτόκια.** Αγνώστου ετύμου.
28. **Παλιομώλος.** Πιστεύεται πως στη θέση αυτή υπήρξε ο παλιός Μώλος.
29. **Άη Γιάννης.** Από το όνομα παλιάς εκκλησίας που δεν υπάρχει.

3. ΝΟΤΙΟΔΥΤΙΚΟ ΤΜΗΜΑ

30. **Πλύστρες.** Υπήρχε τρεχούμενο νερό, όπου σε πρόχειρα κατασκευασμένες πλύστρες, οι γυναίκες εξυπηρετούσαν την καθαριότητα του ρουχισμού.
31. **Νεράκι.** Στην περιοχή αυτή υπήρχε παλιά ανάβρα με λιγοστό νεράκι.
32. **Σκαφίδα.** Επειδή η έκταση μοιάζει με πελώρια σκάφη.
33. **Σταυρός.** Από εικονοστάσι που υπάρχει και σήμερα.
34. **Σκαρνίτσα.** Από την ύπαρξη μικρού δέντρου σκαμιάς (μουριάς) απόπου και το όνομα. Σήμερα δεν υπάρχει το δέντρο.
35. **Καμάρα.** Ίσως από τη λοφοειδή γραμμή που σχηματίζει το έδαφος. Στη φαντασία του λαού στάθηκε σαν μια υπερφυσική καμάρα.
36. **Μπακράς.** Αγνώστου ετύμου. Ίσως από το όνομα προκατόχου.
37. **Χονδρονικόλας.** Ομοίως και εδώ.
38. **Παλιοπαναγιά.** Από εξωκλήσι αφιερωμένο στην Παναγία, που δεν υπάρχει σήμερα.
39. **Κουκουβάγια.** Μάλλον από το όνομα του πουλιού που ίσως κρατούσε η περιοχή.
40. **Σπαθάς.** Αγνώστου ετύμου. Ίσως από όνομα προκατόχου.
41. **Κουτσομύτης.** Ομοίως με τα παραπάνω.
42. **Αραπόρεμα.** Αράπης μεταφορικά σημαίνει δαίμων. Ο λαός παλιά πίστευε ότι στα κλειστά και σκοτεινά μέρη έβγαιναν αραπάδες και κάπνιζαν το τσιμπούκι τους. Έτσι και το ρέμα τούτο το είδαν σαν κατοικία αραπάδων.
43. **Χαρολεύκια.** Χαμαιλεύκη και χαρολεύκι, γένος φυτών της οικογένειας μυρτοειδών. Από την ύπαρξη αυτών και η ονομασία.

4. ΒΟΡΕΙΟΔΥΤΙΚΟ ΤΜΗΜΑ

- 44. Λεύκες.** Από τις πελώριες λεύκες που υπάρχουν και σήμερα.
- 45. Παπαδημήτραινα.** Από ύπαρξη κτήματος χήρας Παπαδημήτρη.
- 46. Παλιάμπελα.** Παλιά περιοχή αυτή είχε αμπέλια που σήμερα δεν υπάρχουν.
- 47. Επίσκοπος.** Υπάρχουν θεμέλια παλαιάς εκκλησίας. Ίσως και έδρα επισκόπου κάποτε στο παρελθόν.
- 48. Γκαβαλίν σκαμιές.** Υπήρχαν σκαμιές (μουριές) που έδεναν τα άλογα στον ίσκιο τους. Καβαλίνα, λέξη ιταλική που σημαίνει κόπρος αλόγων ή και άλλων ζώων.
- 49. Στυλίδες.** Επειδή απέναντί τους είναι η Στυλίδα.
- 50. Παλιουράκια.** Παλιούρος και παλιούρι, θάμνος εκ των ραμνοειδών χρησιμοποιούμενος παλιά για περιφράξεις κήπων. Η ονομασία προήλθε από το ότι ο τόπος κρατούσε μικρά αυτόφυτα παλιουράκια.
- 51. Πούντα.** «Η άκρα παντός ακρωτηρίου. Ακρωτήριον= στενή γλώσσα ξηράς εισχωρούσα εις την θάλασσα κοινώς πούντα». Η περιοχή παρουσιάζει και σήμερα αυτά τα εδαφικά χαρακτηριστικά.
- 52. Βασιλόγγος.** Οι κάτοικοι το προφέρουν Βασ' λόγγος. Ίσως από τη σύνθεση Βάσου-λόγγος. Ο Βάσος όπως είπαμε και αλλού, ήταν ο πρώτος τσιφλικάς του χωριού μας, στα πρώτα χρόνια ύστερα από την απελευθέρωση του 1821.
- 53. Κελανίτης.** Αγνώστου ετύμου. Ίσως από όνομα προκατόχου.
- 54. Γκατζουρέικα.** Αγνώστου ετύμου. Υπάρχει περίπτωση, σύμφωνα με τη γνώμη κάποιων κατοίκων, το «γκατζουρέικα» να προήλθε από τη γύφτικη λέξη «γκατζούρ» που σημαίνει σκατζόχοιρος. Στα παλιά χρόνια η ακαλλιέργητη έκταση της περιοχής κρατούσε πολλούς ακανθόχοιρους.
- 55. Ράχες.** Από επιχωματώσεις του χειμάρρου μας που τότε διερχόταν από την περιοχή αυτή. Ράχη στη μεταφορική έννοια είναι: «η επίκυρτος ή αντίθετος προς την κύρια όψιν επιφάνεια οιοσδήποτε πράγματος».
- 56. Ζευγάρια.** (Όπου σήμερα το ξεκκλήσι της Ευαγγελίστριας). Παλαιά η περιοχή ήταν λιβάδι όπου οι κάτοικοι έδεναν το «ζευγάρι» των αλόγων τους για βοσκή.
- 57. Γερογιάννης.** Αγνώστου ετύμου. Προφανώς από όνομα προκατόχου.

Η ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ

Η κτηνοτροφία στο χωριό μας ανέκαθεν υπήρξε, παράλληλα με τη γεωργία, μια από τις κύριες επαγγελματικές ενασχολήσεις των κατοίκων. Απλοϊκοί ξωτάρηδες με λίγα προβατάκια που οδηγούσαν στη βοσκή, αγωνιζόντουσαν να επιβιώσουν και να αναστήσουν φαμελιά με το λιγοστό εισόδημα σε γάλα και το λιγοστότερο σε τυρί και μαλλιά.

Από τις αρχές όμως του περασμένου αιώνα και μέχρι τον πόλεμο του Σαράντα, το είδος γνώρισε ακμή, και ήρθε εποχή, κάπου ανάμεσα 1920 με 1930 που ο Μώλος κρατούσε γύρω στις τρεις χιλιάδες πρόβατα και χίλια περίπου γίδια οικόσιτα και κοπαδιάρικα.

Σύμφωνα με μαρτυρίες σημερινών ηλικιωμένων ανθρώπων του χωριού, προκύπτουν με ονοματεπώνυμα και νούμερα τα εξής στοιχεία:

Ονοματεπώνυμο κτηνοτρόφου	Θέση μαντριών	Αριθμός
Χρήστος Περιβολιώτης	Βασείκα	400 πρόβατα
Πλούταρχος Εγκολφόπουλος	Καμίνια	150 πρόβατα
Τριαντάφυλλος Καρπέτας	Καμίνια	120 πρόβατα
Δημήτριος Γιαννόπουλος	Τραγάνα	150 πρόβατα
Θανάσης Πισλής	Αραπόρεμα	200 πρόβατα
Κώστας Αργυρίου	Γκαβαλίν Σκαμιές	150 πρόβατα
Κώστας Ντουραμάνης	Ζευγάρια	150 πρόβατα
Κώστας Τσατισούλης	Λαδί	120 πρόβατα
Τριαντάφυλλος Τριανταφύλλου	Ζευγάρια	350 πρόβατα
Θύμιος Ντουραμάνης	Γουρουνοκούμασο	120 πρόβατα
Θανάσης Μπέσας	Άγιος Γεώργιος	80 πρόβατα
Κώστας Μπέσας	Άγιος Γεώργιος	100 πρόβατα

Όνοματεπώνυμο κτηνοτρόφου	Θέση μαντριών	Αριθμός
Κώστας Μπέσας	Άγιος Γεώργιος	150 γίδια
Γιώργος Μπέσας	Άγιος Γεώργιος	100 πρόβατα
Γιάννης Βάγιας	Παλιοπαναγιά	250 πρόβατα
Μήτσος Παπακωστάκης	Καμίσι	250 πρόβατα
Γιώργος Ταξιάρχου	Ζευγάρια	170 πρόβατα
Βασίλης Σπαθούλας	Ζευγάρια	170 πρόβατα
Νίκος Ζαρκάδας	Βασείκα	120 πρόβατα
Ανάργυρος και Νίκος Φαρόπουλος	Βασείκα	250 πρόβατα

Επίσης κατά την προπολεμική περίοδο που δεν υπήρχε για την επαρχία τουλάχιστον το διακινούμενο παστεριωμένο και ζακχαρούχο γάλα, όλα τα σπίτια έτρεφαν από μια ή και δυο γίδες για το γάλα των παιδιών τους. Αυτά τα γίδια αριθμούσαν περίπου επτακόσια με οκτακόσια, τα οποία κάθε πρωί οι κάτοχοί τους τα οδηγούσαν για συγκέντρωση σε προσδιορισμένο σημείο του χωριού, και από εκεί τα παραλάμβαναν οι ειδικοί γιδοβοσκοί Ζήσης Παπανικολάου (μπάρμπα Ζήσης Μουσάς) και Νίκος Χονδρόπουλος (Νιάρης) και τα οδηγούσαν στις περιοχές του Αγίου Γεωργίου για βοσκή. Με το πλιοβασίλεμα τα γύριζαν στο χωριό στο σημείο παραλαβής και από εκεί τα γίδια γύριζαν μόνα τους στο σπίτι. Οι γιδάρηδες πληρωνόντουσαν με εξαμηνιάτικη αμοιβή συμφωνημένη και ξεκομμένη σε σιτάρι ή καλαμπόκι.

Αρκετές ήταν και οι οικόσιτες αγελάδες, που οι ιδιοκτήτες τους τις έτρεφαν για την εμπορία του γάλακτος που διένειμαν κάθε πρωί από πόρτα σε πόρτα στους μόνιμους καταναλωτές πελάτες τους.

* * *

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΩΝ ΠΡΟΠΟΛΕΜΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ

Παρά το γεγονός ότι η καλλιέργεια της γης, προπολεμικά αποτελούσε το κύριο επάγγελμα των κατοίκων του χωριού μας, η γεωργία ωστόσο βρισκόταν γενικά σε χαμηλό επίπεδο, αφού τα τεχνικά μέσα ήταν ανύπαρκτα, και οι δυνατότητες μικρές.

Έτσι στο χώρο των 23.135 στρεμάτων που είναι η συνολική έκταση του χωριού μας, οι αροτραίες καλλιέργειες μόλις έφταναν τις οκτώ με εννέα χιλιάδες στρέματα, με σιτάρι περισσότερο, και βαμβάκι και καλαμπόκι σε μικρότερες ποσότητες.

Τα αμπέλια έπιαναν μια έκταση εξακόσια με επτακόσια (600-700) στρέματα.

Τα μποστανικά και τα κηπευτικά ήταν ελάχιστα. Δεν ακολουθούσαν τότε τη συστηματική καλλιέργεια. Ο καθένας έβαζε σε μια άκρη του χωραφιού του λίγες ρίζες για τις οικογενειακές του ανάγκες. Όλα αυτά μαζί κάλυπταν μια έκταση όχι μεγαλύτερη από σαράντα με πενήντα στρέματα.

Η δενδροκαλλιέργεια διεξαγόταν μόνο με ελαιόδεντρα που έφταναν τον αριθμό των εκατό χιλιάδων μικρών και μεγάλων δέντρων, σε μια έκταση δηλ. 4.681 στρεμάτων, στους γύρω κυρίως λόφους.

Η υπόλοιπη έκταση ήταν ακαλλιέργητη, και στο μεγαλύτερο μέρος αυτής διεκπεραιωνόταν η βοσκή μικρών και μεγάλων ζώων.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑΣ

Τα πράγματα στον καιρό μας έχουν φυσικά διαφοροποιηθεί και τα νούμερα παρουσιάζουν μια άλλη πραγματικότητα.

Οι αροτραίες καλλιέργειες συνολικά σήμερα καλύπτουν μια έκταση 10.740 στρεμάτων.

Τα λαχανοκηπευτικά φτάνουν τα 750 στρέματα. Οι δεντροκαλλιέργειες καλύπτουν τα 11.365 στρέματα, από τα οποία 11.000 με 235.000 ελαιόδεντρα, 270 στρέματα με 5.200 φυσιτικές και τα υπόλοιπα 95 στρέματα με διάφορα οπωροφόρα δέντρα.

Μοναδική περίπτωση τα αμπέλια που έχουν μειωθεί σε 280 στρέματα.

Τα αρδευτικά μέσα έχουν και αυτά αναπτυχθεί, και φτάνουν να ποτίζουν σήμερα 7.500 στρέματα διαφόρων καλλιεργειών.

Η εξάπλωση της καλλιέργειας πάνω στην ολική έκταση του χώρου μας, σύμφωνα με τα νούμερα, ανέβασε την παραγωγή και μεγάλωσε την απόδοση. Έφερε όμως σαν φυσικό επακόλουθο τη μείωση, μέχρι στο ελάχιστο της κτηνοτροφίας, από τη στιγμή που οι προπολεμικοί βοσκότοποι εξιοποιήθηκαν καλλιεργητικά, και ουσιαστικά έπαψαν να υπάρχουν εδώ και πολλά χρόνια...

* * *

ΦΟΡΟΣ ΑΙΜΑΤΟΣ

1. ΜΙΑ ΣΥΝΤΟΜΗ ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ο Δεύτερος Παγκόσμιος πόλεμος που είχε σχεδιαστεί και προετοιμαστεί στα γενικά σημεία και στις μικρές λεπτομέρειες από το πολεμικό επιτελείο του Χίτλερ και από τον ίδιο φυσικά, στις αρχές της δεκαετίας του 1930, αρχίζει οριστικά και επίσημα την 1η Σεπτεμβρίου 1939, με την επίθεση κατά της Πολωνίας και την κατάληψή της μέσα σε λίγο διάστημα από τα γερμανικά στρατεύματα.

Στις αρχές της άνοιξης του 1940 καταλαμβάνεται η Δανία και η Νορβηγία, και στη συνέχεια, 10 Μαΐου του ίδιου χρόνου ο Χίτλερ εξαπολύει στη Δύση έναν πόλεμο αστραπή, εισβάλλοντας σχεδόν ταυτόχρονα στην Ολλανδία, το Βέλγιο και τη Γαλλία. Περνώντας τον Σηκουάνα οι γερμανικές φάλαγγες τερματίζουν τη δεύτερη φάση της μάχης της Γαλλίας ενώ η γαλλική κυβέρνηση με πρόεδρο τον Πεταίν, μπροστά στη συντριπτική διάλυση των στρατιών της, ζητάει ανακωχή στις 17 Ιουνίου.

Στη μάχη της Γαλλίας συγκρούστηκαν δυο αντίπαλοι της ίδιας σχεδόν δύναμης. Υπερίσχυσε όμως η καλά οργανωμένη πολεμική στρατηγική των γερμανών, η οποία κατόρθωσε να διασπάσει τη συμμαχική άμυνα Αγγλίας-Γαλλίας με αποτέλεσμα την κατάληψη των γαλλικών εδαφών από τα γερμανικά στρατεύματα. Αξίζει να σημειωθεί εδώ σαν αξιομνημόνευτο γεγονός

Βασική πηγή πληροφοριών: «ανεξάρτητος τόμος “ΕΛΛΑΣ” της “Νέας παγκοσμίου εγκυκλοπαιδείας”» (Π. Παπαϊωάννου-Γ. Παπαγεωργίου) Αθήνα 1959.

μέσα στην όλη τρομερή ήττα, η διαφυγή από τη Δουνκέρκη 350.000 ανδρών του αγγλικού στρατού που μεταφέρθηκαν στην πατρίδα τους, αφού έχασαν βέβαια όλο τον οπλισμό τους.

Έτσι από τις 17 Ιουνίου η Αγγλία βρίσκεται μόνη στον πόλεμο, και αντιμετωπίζει θαρραλέα ένα ανελέητο σφυροκόπημα από αέρα, με βομβαρδισμούς σε στρατιωτικά της αεροδρόμια, ναυτικές εγκαταστάσεις και εμπορικά λιμάνια. Η γερμανική Λουφτβάφε με πάνω από δυόμιση χιλιάδες πολεμικά αεροπλάνα, κυρίως από τις 7 Σεπτεμβρίου που ανακοινώθηκε ότι ο Γκαίρινγκ ανέλαβε τη διεύθυνση της μάχης, το Λονδίνο επί δυο μήνες, δέχεται κάθε βράδυ επιθέσεις από βομβαρδιστικά συνεχώς.

Παρόλα αυτά όμως η Αγγλία κατάφερε με την πολεμική της αεροπορία RAF, μικρότερη σε αριθμό σε σχέση με την εχθρική, να αντισταθεί με αυταπάρνηση και γενναιοψυχία, και να πετύχει όχι μόνο να αποτρέψει, τα ιμπεριαλιστικά σχέδια του Χίτλερ κρατώντας το μητροπολιτικό της έδαφος άπαυτο, αλλά και να κυριαρχήσει κιόλας μέσα σε μικρό διάστημα στους ουρανούς της με τη RAF. Μπόρεσε ακόμα να ανασυσταθεί, να ετοιμαστεί και να επιτεθεί στη Λιβύη και παράλληλα να βοηθήσει με υλικό και στρατό την Ελλάδα στον πόλεμο του Αλβανικού μετώπου 1940-41...

Η ναζιστική παράκρουση του αρχικαγκελλάριου Χίτλερ, και η φασιστική παραφροσύνη του δικτάτορα Μουσσολίνι, μέσα στα επεκτατικά τους σχέδια, είχαν συμπεριλάβει και την κατάκτηση της Ελλάδας, και μάλιστα αμαχητί κατά την απατηλή τους γνώμη, αφού η Γερμανία διαθέτει τις σιδηρόφρακτες μεραρχίες και η Ιταλία τα οχτώ εκατομμύρια λόγχες του στρατού της.

Προηγουμένως ο Μουσσολίνι, 3 Οκτωβρίου 1935, αφηφώντας συμφωνίες και συμβάσεις της Κοινωνίας των Εθνών, (Κ.Τ.Ε.) συνασπισμός ανάλογος του σημερινού Ο.Η.Ε., εισβάλλει στη χώρα των Αιθιοπών, κυριεύοντας το κράτος της Αβησσυνίας.

Το 1939, 7 Απριλίου, καταλαμβάνει με αποβίβαση την Αλβανία και από εκεί στέκει ορεγόμενος την Ελλάδα. Στα Ελληνο-αλβανικά σύνορα δημιουργεί έντεχνες προκλήσεις και επεισόδια με στόχο την επίθεση κατά της Ελλάδας, και στις 15 Αυγούστου 1940 τορπιλίζει με υποβρύχιο το καταδρομικό μας «Ελλη» που παραβρίσκεται τιμητικά στη γιορτή της Μεγαλόχαρης.

Ο ελληνικός λαός ώριμος στην αντίληψη, γνωρίζοντας τις προθέσεις της φασιστικοναζιστικής συμμαχίας του Άξονα, χαλυβδώνει μέρα με τη μέρα όλο και περισσότερο την πίστη του στα εθνικά ιδανικά, ακονίζει το προαιώνιο θάρρος της φυλής του και απτόπτος περιμένει.

Στις 29 Αυγούστου 1940, καλούνται στα όπλα οι κλάσεις 1934, 35, 36 και 37. Οι κλάσεις 1938, 39 και 40 υπηρετούν. Ήμερώματα 28ης Οκτωβρίου 1940 ο πόλεμος της Ελλάδας ξεσπάει. Ο Ιταλός πρεσβευτής, ώρα τρεις πρωινή παραδίδει τελεσίγραφο στον Έλληνα κυβερνήτη Ιωάννη Μεταξά, με το οποίο ο Μουσοσολίνι ζητάει την άνευ όρων παράδοση της χώρας μας. Η απάντηση είναι αρνητική και ο πόλεμος έχει αρχίσει. Στα βουνά της Αλβανίας ο ελληνικός ηρωικός στρατός γράφει τα τρόπαια της νεώτερης ιστορίας με θυσίες και αίμα. Επί έξη μήνες συνεχώς, σε έναν άνισο και πάλι αγώνα η φυλή μας, όχι μόνο δεν επέτρεψε στα στρατεύματα του Ντούτσε να μπουν στην Ελλάδα, αλλά με τη δύναμη της ψυχής της απώθησε πολύ πέραν αυτής, διαλύοντας τα μέσα στο αλβανικό έδαφος, σπάζοντας οχυρά, και κυριεύοντας πόλεις.

Στο μεταξύ ο γερμανικός ιμπεριαλιστικός στρατός μάχεται λυσσαλέα στον ευρωπαϊκό χώρο και επεκτείνεται κατακτητικά στα περισσότερα σημεία. Βέβαια δεν κατάφερε να συντρίψει τη Σοβιετική Ένωση στην εκστρατεία του 1941, και ύστερα από την είσοδο των Ηνωμένων Πολιτειών στον πόλεμο, η ήττα του Γ' Ράιχ αρχίζει να διαγράφεται έντονα στη σκηνή του πολεμικού θεάτρου. Όμως το φασιστικό θερίο διατηρεί τις δυνάμεις του και διασχίζοντας τον Βαλκανικό χώρο φτάνει στα οχυρά της Μακεδονίας, όπου 6 Απριλίου 1941 αρχίζει η γερμανική επίθεση κατά της Ελλάδας, και γράφεται με ηρωισμό ο τραγικός επίλογος της νεώτερης ιστορίας του Ελληνικού Έθνους.

Με έκδηλο θαυμασμό, μπροστά στην αυτοθυσία των Ελλήνων μαχητών στα Μακεδονικά οχυρά, ο γερμανικός στρατός περνά στην Ελλάδα, και προχωρώντας κατά μήκος και πλάτος φτάνει 30 Μαΐου 1941 στην πλήρη κατάληψη της μεγαλονήσου Κρήτης, επισφραγίζοντας την ολοκληρωτική κατοχή και τη σκληρή σκλαβιά της ένδοξης χώρας μας.

Στο κατόπι των γερμανών, «δρυός πεσούσης» ακολουθούν Μάιο 1941 και οι πτηνέμοι Ιταλοί οι οποίοι δεν διστάζουν να παραστήσουν τους κυρίαρχους, καταδυναστεύοντας τον τόπο και τους ανθρώπους.

Ύστερα από την εισβολή (20 Απριλίου 1941 και μέχρι την απελευθέρωση των Αθηνών, 12 Οκτωβρίου 1944) ο ελληνικός λαός μέσα σ' αυτά τα τέσσερα χρόνια γνωρίζει την πιο σκληρή βία και την πιο απάνθρωπη τυρρανία, σύμφωνα με τη θέληση μιας βάσκανης μοίρας. Δίχως την οργάνωση του κρατικού μηχανισμού, χωρίς τρόφιμα, ρουχισμό και περίθαλψη, μέσα στον παγερό χειμώνα του 41-42, χιλιάδες αποστεωμένα άτομα στην Αθήνα και στις μεγαλουπόλεις παραδόθηκαν από πείνα και κακουχίες στη φριχτότερη θανατική καταδίκη.

Στα χρόνια της κατοχής η ανθρώπινη αξιοπρέπεια καταπατήθηκε βάνουσα, η οικογενειακή τιμή κηλιδώθηκε με τον αισχρότερο τρόπο και η ατομική ύπαρξη οδηγήθηκε κανιβαλικά στις φυλακές, στα στρατόπεδα, στα κρεματόρια και στους άγριους τόπους των ομαδικών εκτελέσεων. Μετά από ανεξαρτησία ενός και παραπάνω αιώνα, το Ελληνικό έθνος βρίσκεται υπόδουλο στα δίχτυα της συγγής φασιστικής δυναστείας.

Θα μείνει βουβό και μοιραία παραδομένο στη βούληση του εχθρού, ή θα σπκώσει περήφανα το κεφάλι και θα αντιπαλέψει με δυνατή ψυχή και αδύνατα μέσα, τον άνομο δυνάστη;

Ο χρόνος θα δείξει....

2. ΜΙΑ ΜΑΤΙΑ ΣΤΟΝ ΠΡΟΠΟΛΕΜΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΧΩΡΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Δυο δεκαετίες πριν από τον πόλεμο του Σαράντα, ο πολιτικός βίος της χώρας γνωρίζει αμφίδρομες περιπέτειες και αμφίρροπες καταστάσεις. Στους στρατιωτικούς κύκλους σχεδιάζονται επαναστάσεις, και στα κομματικά παρασκήνια μηχανορραφούνται πολιτικές σκευωρίες και ανατρεπτικά τεχνάσματα.

Η δημοκρατική περίοδος που άρχισε το 1924 με την κατάργηση της Δυναστείας των Γλυξούργων, από την Δ΄ Συντακτική των Ελλήνων συνέλευση (19.12.1923), δεν απόδωσε τους καρπούς που εδικαιούντο οι κόποι και οι προσδοκίες του κόσμου.

Η Βασιλεία της Ελλάδας, ανάμεσα στην παραπάνω Συντακτική συνέλευση, και στην Εθνοσυνέλευση της 10ης Ιουλίου του 1935, τη μια φορά φεύγει ταπεινωμένη με τις αποφάσεις της πρώτης, και την άλλη επιστρέφει νικηφόρος στις 3 Νοεμβρίου 1935 με τις ευλογίες της δεύτερης.

Ένας απέραντος αριθμός πολιτικών ονομάτων σέρνουν, μέσα από σφαλερά προσωπικά πάθη, την πολύπαθη Ελλάδα στον ασταμάτητο χορό ενός άλλου Ζαλόγγου. Στην περίοδο αυτή της νεώτερης βασιλείας, ο Βενιζέλος γίνεται βασιλικός, και ο Κονδύλης ο πρώην φανατικός αντιβασιλικός και δημοκράτης παίζει τώρα ρόλο (σύμφωνα με χαρακτηρισμό του Κορδάτου)

Ηρακλέους του στέμματος. Με το που ανάλαβε ο βασιλιάς Γεώργιος τα καθήκοντά του, πρώτο του έργο ήταν η απομάκρυνση του Κονδύλη από τα πολιτικά προσκόνια. Στη συνέχεια διαλύεται η Εθνοσυνέλευση, και προκηρύσσονται εκλογές για τις 26.1.1936. Αυτές γίνονται με το αναλογικό σύστημα και βγαίνουν οι Βενιζελικοί (Φιλελεύθεροι) με 126 έδρες, οι Λαϊκοί με 72, ο Κονδύλης και Θεοτόκης με 60, το Κ.Κ.Ε. με 15, Διάφοροι δημοκρατικοί με 15, Μεταξάς με 7 και Γκοτσαμάνης με 4.

Στην κυβέρνηση Κ. Δεμερτζή που ακολούθησε, ο Ιωάννης Μεταξάς αναλαμβάνει καθήκοντα Αντιπροέδρου και Υπουργού Στρατιωτικών. Ο Κονδύλης που αρχίζει στο μεταξύ να κινείται πραξικοπηματικά, πεθαίνει ξαφνικά στις 31.3.36. Λίγο αργότερα 18 Μαρτίου πεθαίνει στο Παρίσι και ο Βενιζέλος από εγκεφαλική συμφόρηση. Στο χορό του θανάτου ακολουθεί ένα μήνα αργότερα 13.4.36 και ο Δεμερτζής.

Ο Μεταξάς τώρα αναλαμβάνει την πρωθυπουργία και από εκεί προετοιμάζει το έδαφος για τη δικτατορία. Στο πλευρό του στέκει μεγάλη μερίδα βασιλικών και αντιβενιζελικών οπαδών. Παράλληλα η πολιτική της Αγγλίας που είναι με το μέρος του απολυταρχισμού, πιστεύει ότι ο κοινοβουλευτισμός δεν ταιριάζει στον ατίθασο χαρακτήρα του Έλληνα. Προς την επίσηυση της εφαρμογής των σχεδίων του Μεταξά, βοηθάει και το πολιτικό παρασκηνίο των αντιπάλων του, με τα ανατρεπτικά σενάρια που κατασκεύαζε σε βάρος του. Αναφέρουμε τα δύο κυριότερα.

Ο ηγέτης της κοινοβουλευτικής ομάδας Κ.Κ.Ε. Σκλάβαινας υπογράφει μυστική συμφωνία με τον αρχηγό των φιλελεύθερων Θ. Σοφούλη που αποκαλύπτεται και δημιουργεί σάλο. Με τη συμφωνία αυτή το Κ.Κ.Ε. θα υποστήριζε βενιζελική κυβέρνηση έναντι φυσικά ανταλλαγμάτων.

Πέρα απ' αυτό ο Σοφούλης διαπραγματεύεται και αυτός μυστικά με τον Τζων Θεοτόκη τον σχηματισμό μιας συμμαχικής κυβέρνησης με στόχο την ανατροπή του Μεταξά.

Αυγούστου 4 του 1936 ώρα δέκα νυχτερινή δημοσιεύονται τα σχετικά διατάγματα της αναστολής του Συντάγματος, και το δικτατορικό καθεστώς επιβάλλεται. Ακολούθως οι πολιτικοί αντίπαλοι φυλακίζονται ή οδηγούνται στην εξορία και μαζί μ' αυτούς πολλά από τα ηγετικά στελέχη του Κ.Κ.Ε.

Παρά τις αντιδράσεις των κομμάτων και τα μικροκινήματα όπως των Βενιζελικών στην Κρήτη 31 Ιουλίου 1938, του Τσουδερού-Στεφανόπουλου-Ράλλη, του Καρτάλη-Λιβιεράτου, των στρατηγών Μπάκου-Πλατή-Λιβιεράτου, που σημειώθηκαν κατά διαστήματα μέσα στη δικτατορία με αποτυχία, ο Μεταξάς

παραμένει στην αρχή μέχρι το θάνατό του 29 Ιανουαρίου 1941. Μετά το θάνατο του Μεταξά την πρωθυπουργία αναλαμβάνει ο Αλέξανδρος Κορυζής.

Έτσι το καθεστώς της 4ης Αυγούστου παραμένει ακλόνητο, μέχρι τη μέρα που η τύχη της Ελλάδας παραδόθηκε στα σκληρά χέρια του γερμανικού ναζισμού.

3. ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ

Με το πέρασμα των Γερμανών στον Μακεδονικό χώρο, η στρατιωτική μας διοίκηση, συνθηκολογεί με τον κατακτητή στη Θεσσαλονίκη. Στην Αθήνα δημιουργείται θολή και περίπλοκη πολιτική κατάσταση. Ο Αλέξανδρος Κορυζής αυτοκτονεί, και ο Εμμ. Τσουδερός διορίζεται 21 Απριλίου 1941 Πρόεδρος Κυβερνήσεως από τον Βασιλιά Γεώργιο Β΄ και αναχωρούν για την Κρήτη, και από εκεί, ύστερα από ολιγόημερη παραμονή, για το Κάιρο.

Τον ίδιο καιρό, Μάιος 1941, με την εποπτεία των Γερμανών, στην Αθήνα σχηματίζεται η πρώτη κατοχική κυβέρνηση υπό τον Γ. Τσολάκογλου. Από εδώ και πέρα η συνείδηση και η μοίρα του ελληνικού λαού, αλέθεται καθημερινά ανάμεσα σε βαριές όσο και σκοτεινές μυλόπετρες. Τα βασικότερα προβλήματα που απασχολούν τον πληθυσμό της χώρας μας, είναι δύο. Ο αγώνας για την επιβίωση και η οργάνωση της εσωτερικής αντίστασης κατά των κατακτητών.

Την 10η Σεπτεμβρίου 1941 ιδρύεται ο Ε.Δ.Ε.Σ. (Εθνικός Δημοκρατικός Ελληνικός Σύνδεσμος) του οποίου κρυφός αρχηγός είναι ο στρατηγός Ν. Πλαστήρας. Στρατιωτικός αρχηγός του γίνεται ο Ναπολέων Ζέρβας και υπαρχηγός ο Κομνηνός Πυραμάγλου. Η σημαία του Ε.Δ.Ε.Σ. είναι ανοιχτά δημοκρατική.

Δημοκρατική επίσης είναι και η οργάνωση της (Εθνικής και Κοινωνικής Απελευθέρωσης) Ε.Κ.Κ.Α. υπό τους Ευρ. Μπακιρτζή, Δ. Ψαρρό, Γ. Καρτάλη και άλλους.

Νωρίτερα από τις παραπάνω οργανώσεις, Ιούλιο 1941, έχει δημιουργηθεί το Ε.Α.Μ. (Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο). Η πρώτη κεντρική επιτροπή του Ε.Α.Μ. απαρτίστηκε από τους Λευτέρη Αποστόλου του Κ.Κ.Ε.,

Σταύρο Κανελλόπουλο εκπρόσωπο του Ηλία Τσιριμώκου της Ε.Λ.Δ. (Ένωση Λαϊκής Δημοκρατίας), τον Γεώργιο Οικονόμου του Σοσιαλιστικού Κόμματος Ελλάδας, και τον Απόστολο Βογιατζή του Αγροτικού Κόμματος.

Με τον τίτλο: «Τί είναι και τί θέλει το ΕΑΜ» κυκλοφόρησε τέλη Σεπτεμβρίου 1941 κείμενο γραμμένο από τον Δημήτρη Γληνό, μέλος της Κ.Ε. του Κ.Κ.Ε.

Με πρωτοβουλία του Ε.Α.Μ. δημιουργούνται παράλληλες οργανώσεις, όπως Εργατικό Ε.Α.Μ. από εκπροσώπους των εργατοϋπαλληλικών συνδικάτων, Ε.Π.Ο.Ν. (Ενιαία Πανελλαδική Οργάνωση Νέων) και Εθνική Αλληλεγγύη με σκοπό την παροχή βοήθειας στις οικογένειες των θυμάτων του αγώνα.

Τέλος μέσα από το Ε.Α.Μ. αποφασίζεται, Φεβρουάριο 1942, η Ίδρυση στρατιωτικής μαχητικής οργάνωσης με τον τίτλο Ε.Λ.Α.Σ. (Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός).

Νωρίτερα από την απόφαση του Ε.Α.Μ. ο Άρης Βελουχιώτης, παλιό στέλεχος του κομμουνιστικού κόμματος, με δική του πρωτοβουλία βρίσκεται στον Παρνασσό, συγκροτεί και ηγείται ενόπλων ομάδων. Αυτές οι ομάδες θα αποτελέσουν λίγο αργότερα τον βασικό πυρήνα του Ε.Λ.Α.Σ. που θα ξαπλωθεί σε μεγάλη έκταση στην Ελλάδα, με στρατιωτικό αρχηγό τον Στέφανο Σαράφη, πολιτικό καθοδηγητή τον Σαμαρινιώτη (Τζίμα) και πρωτοκαπετάνιο τον Θανάση Κλάρα (Άρη Βελουχιώτη).

Εκτός από τις παραπάνω μεγάλες οργανώσεις στις ορεινές κυρίως περιοχές της Ελλάδας, έχουν σχηματιστεί, ή και σχηματίζονται διάφορες άλλες ομάδες ένοπλης αντίστασης κατά του εχθρού. Οι ομάδες αυτές, μεμονωμένες αρχικά, έρχονται σε συνεργασία αργότερα μεταξύ τους, συννενοούνται, συνεργάζονται και συναποτελούν το ηρωϊκό ένοπλο σώμα του λαϊκού αντιστασιακού μετώπου.

Όλο αυτό το οργανωμένο έμψυχο δυναμικό αποτέλεσε το ιερό σώμα της Εθνικής Αντίστασης, που πάλεψε σκληρά για την επιβίωση και την ανεξαρτησία της Πατρίδας.

Την υπεράνθρωπη αυτή προσπάθειά του την πλήρωσε με πολύ αίμα, πολύ οδύνη και με πολλές ζωές, που έπεσαν στη μέση του δρόμου, από το βόλι του εχθρού, καθώς προχωρούσαν, άξιοι και τιμημένοι αγωνιστές, προς την τελική νίκη.

Από το 1941 και μέχρι το 1944, η Εθνική Αντίσταση προξένησε στον Άξονα, είκοσι πέντε χιλιάδες νεκρούς γερμανο-ιταλούς και βουλγάρους.

Ανατίναξε και κατάρτησε εκατόν πενήντα ατμομηχανές.

Ανατίναξε εκατό γέφυρες.

Ανατίναξε διακόσια πενήντα πλοία γεμάτα με διάφορα υλικά.

Ανατίναξε τη γέφυρα του Γοργοπόταμου, με συνεργασία άγγλου σαμποτέρ, επίτευγμα μεγάλης στρατιωτικής σημασίας, αφού μ' αυτό εμποδίστηκε το πέρασμα των γερμανικών δυνάμεων προς την Αφρική, όπου οι σύμμαχοι είχαν την ευκαιρία να σημειώσουν επιτυχείς επιχειρήσεις.

Την Ελλάδα, χάρη στην Εθνική της Αντίσταση, ο Χίτλερ τη θεωρούσε όχι σαν κατεχόμενη χώρα, αλλά σαν ένα μέτωπο ανοιχτό. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να απασχολεί μεγάλη δύναμη στρατού στον τόπο μας, και ιδιαίτερη επαγρύπνηση.

Η Εθνική Αντίσταση στην Ελλάδα καθήλωσε δέκα τρεις ιταλικές μεραρχίες. Μετά την ιταλική κατάρρευση, έξη πλήρεις γερμανικές μεραρχίες αντικατάστησαν τις ιταλικές και απασχολήθηκαν με τα δικά μας.

Ίσως δεν θάταν άστοχο, αν σημειώναμε ακόμα εδώ, το γεγονός πως η άμυνα της Ελλάδας από τον Νοέμβριο του 1940 μέχρι τον Μάιο του 1941, στο Αλβανικό Μέτωπο, στα σύνορα, στα Μακεδονικά οχυρά, και στην Κρήτη, εκτός από τον εξευτελισμό που επέφερε στο πολεμικό γόπτρο του Άξονα, έδωσε και την ευκαιρία στους Βρετανούς να δημιουργήσουν δυνατότητες αντεπίθεσης στη Βόρεια Αφρική, από τις οποίες ο μεν Άξονας εδέχθη σοβαρά πλήγματα, οι δε σύμμαχοι μεγάλα οφέλη στρατηγικής σημασίας.

Ο ίδιος ετούτος αγώνας εμπόδισε την επίθεση του Χίτλερ εναντίον της Σοβιετικής Ένωσης επί δίμηνο, με αποτέλεσμα η ζυγαριά του πολέμου να γείρει οριστικά υπέρ της ρωσικής νίκης, πράγμα που αν γινόταν νωρίτερα, τα αποτελέσματα αναμφίβολα θα οδηγούσαν σε άλλους δρόμους...

4. Η ΒΡΕΤΑΝΙΚΗ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Αλλα πριν προχωρήσουμε στην εξιστόρηση των Δεκεμβριανών και από εκεί στα μετέπειτα γεγονότα, σκόπιμο είναι κατά την αντίληψή μας να σταθούμε παρενθετικά στον ξένο παράγοντα, αφού δεν είναι καθόλου άμοιρος των εσωτερικών μας, ανέκαθεν.

Η Βρετανική Στρατιωτική Αποστολή που αποτελούνταν από ένδεκα βρετανούς αξιωματικούς και υπαξιωματικούς «έπεσε» στην κατεχόμενη Ελλάδα με αλεξίπτωτα μεταξύ Γκιώνας και Τυμφρηστού, ανάμεσα 1ης και 3ης Οκτωβρίου 1942.

Αρχηγός της αποστολής ήταν ο ταξίαρχος Έντυ, υπαρχηγός και πολιτικός παρατηρητής ο συνταγματάρχης Γουντχάουζ που γνώριζε και την ελληνική γλώσσα.

Στόχος -φανερός τουλάχιστον- της αποστολής αυτής, η ανατίναξη μιας από τις τρεις σιδηροδρομικές γέφυρες Παπαδιάς, Ασωπού, Γοργοποτάμου.

Το επίτευγμα του Γοργοπόταμου μεσάνυχτα 25 Νοεμβρίου 1942 με τις αντάρτικες ομάδες Βελουχιώτη-Ζέρβα, και την καθοδήγηση της βρετανικής ομάδας, δημιουργεί εθνικό συναγερμό στην πανελλήνια συνείδηση και την ξεσηκώνει κατά του εχθρού.

Όσο για τον εχθρό, σ' αυτόν καταφέρνει δυνατό χτύπημα γιατί διακόπτει τον ανεφοδιασμό του γερμανικού στρατού στη Βόρεια Αφρική για δυο μήνες, την ώρα που τα στρατεύματα του Ρόμμελ προχωρούσαν με επιτυχία προς την Αλεξάνδρεια και η κατάληψη της Αιγύπτου ύστερα από λίγες μέρες κρίνονταν σίγουρη.

Μετά την επιτυχία της ανατίναξης, ένα μέρος βρετανών αξιωματικών γυρίζει στον τόπο τους, ενώ κλιμάκιο υπό τον συνταγματάρχη Γουντχάουζ παραμένει σαν σύνδεσμος μεταξύ ανταρτών και συμμαχικού Στρατηγείου Μέσης Ανατολής.

Στην πορεία των πραγμάτων η Συμμαχική Στρατιωτική Αποστολή συνεχίζει την παρουσία και παραμονή της στον ελληνικό χώρο, μη παραλείποντας να αναμιγνύεται πάντα στις τοπικές εξελίξεις, ανανεούμενη και ανασηματιζόμενη κατά περίπτωση.

Το καλοκαίρι του 1943 αρχηγός της είναι ο ταξίαρχος Έντυ Μάερς. Από το Σεπτέμβριο του '43 και μέχρι την απελευθέρωση αρχηγός είναι ο συνταγματάρχης Γουντχάουζ.

Έφτασε εποχή, που η αποστολή μέσα στην κατοχή αριθμούσε 150 αξιωματικούς και υπαξιωματικούς, οι οποίοι είχαν τοποθετηθεί σαν σύνδεσμοι σε όλες τις μεγάλες μονάδες ανταρτών και των τριών οργανώσεων.

Έτσι ο συμμαχικός παράγοντας παρακολούθησε κατά βήμα όλες τις εξελίξεις του τόπου μας, βάζοντας συχνά και πάντοτε το δάχτυλό του, σύμφωνα με τις εντολές του Λονδίνου, στην στρατιωτική πορεία του αγώνα πρώτα και στην πολιτική ύστερα, αφού με την απελευθέρωση, όχι μόνο δεν έφυγε, αλλά και εγκατάστησε επίσημα πλέον στην Αθήνα πολυάριθμα επιτελεία...

5. ΔΕΚΕΜΒΡΙΑΝΑ ΚΑΙ ΕΜΦΥΛΙΟΣ

Όλες οι απελευθερωτικές οργανώσεις και όλα τα ένοπλα σώματα που σχηματίστηκαν στη διάρκεια της κατοχής, είχαν τάξει σαν πρωταρχικό σκοπό, κι είχαν βάλει σαν κύριο στόχο το χτύπημα και το διώξιμο του εχθρού από τον τόπο μας. Κανενός όμως οι στόχοι δεν σταματούσαν εκεί.

Ανεξάρτητα όλοι έβλεπαν πολύ πέρα από το ξεσκάβωμα, κι είχαν προγραμματίσει σχέδια μεσολάβησης, φανερά ή κρυφά, πάνω στην εξέλιξη των πραγμάτων, για να φέρουν ύστερα από την κατοχή, την τύχη του τόπου και τη μοίρα του μέλλοντος, στο δρόμο της προσωπικής τους προτίμησης και του κομματικού τους συμφέροντος.

Τα πράγματα παρουσιάστηκαν καθαρά ανάμεσα στις τρεις ένοπλες δυνάμεις ΕΛΑΣ-ΕΔΕΣ-ΕΚΚΑ, που ενώ είχαν καθώς είπαμε στόχο το χτύπημα του εχθρού, ωστόσο δεν μπόρεσαν ποτέ να τα βρουν μεταξύ τους, να συνυπάρξουν αρμονικά και να συνεργαστούν τίμια.

Από την αρχή του αγώνα τάχτηκαν αντιμέτωποι, και όπου υπήρξε σχετική συνεργασία, αυτό το επέβαλε η ανάγκη του εχθρικού κινδύνου, για το κοινό όφελος. Μεταξύ των αντάρτικων ομάδων έγιναν πολλές αιματηρές συμπλοκές με θύματα αγωνιστές έλληνες και στις δυο πλευρές. Τον Μάρτιο 1943 ο ΕΛΑΣ αφόπλισε τις ομάδες Σαράφη-Παπακωστόπουλου, και λίγο αργότερα (Μάιο 1943) τις ομάδες Παπαϊωάννου στο Θέρμος. Γνωστοί είναι και οι δυο αφοπλισμοί της ΕΚΚΑ τον Μάιο και Ιούνιο 1943.

Οδυνηρή υπήρξε και η ανοιχτή ρήξη ΕΛΑΣ-ΕΔΕΣ που άρχισε 9 Οκτωβρίου 1943 με συγκρούσεις αιματηρές στη Δυτική Θεσσαλία, Ευρυτανία και αλλού και κράτησε μέχρι 3 Φεβρουαρίου 1944. Τα ίδια πυρά επαναλαμβάνονται στην Ήπειρο τον Δεκέμβριο 1944. Δυστυχώς το αίμα του εμφύλιου σπαραγμού έχει βάψει τη μοίρα του τόπου μας.

Μπροστά στη πτώση της Γερμανίας και στη συμμαχική νίκη το φάσμα του εμφύλιου πολέμου επισκιάζει τον ήλιο της Ελλάδας. Η ευθύνη βαραίνει πρώτα την Αγγλία που έβαλε βαριά το χέρι της πάνω στα ελληνικά πράγματα, για να διατηρήσει τη χώρα μας στη «ζώνη επιρροής» της, σύμφωνα με τη συμφωνία Ρούζβελτ-Στάλιν-Τσώρτσιλ. Γιαυτό και μέσα στα Δεκεμβριανά, η Αμερική θα ενισχύσει τους βρετανούς παρά τις αντιρρήσεις στους χειρισμούς, ενώ η Ρωσία όχι μόνο δεν θα ανακατευτεί, αλλά ούτε και θα μιλήσει καθόλου.

Μερίδιο ευθύνης στην αιτία των Δεκεμβριανών κρατάει και η παλαιο-

πολιτική ηγεσία των κομμάτων, που μέσα από τις αμαρτίες του παρελθόντος, δεν στάθηκε ικανή να συλλάβει το πνεύμα των περιστάσεων, και με την άμεση και λογική επέμβασή της να αποτρέψει τα δυσάρεστα.

Οι κατοχικές κυβερνήσεις, καθώς και η κυβέρνηση Καΐρου, θα μπορούσαν να παίξουν ρόλους πατριωτικούς, και να συμβάλουν, ακόμα και με κίνδυνο της ζωής τους, στα καυτά εθνικά θέματα. Ακολούθησαν όμως ταχτικές που μ' αυτές εξυπηρετήθηκαν οι ξένοι, εχθροί, και οι σύμμαχοι «προστάτες» σε βάρος της Ελλάδας.

Το καθεστώς της 4ης Αυγούστου είχε προσθέσει και αυτό τα προβλήματα του στον τόπο μας. Είχε βέβαια στο ενεργητικό του την αίγλη της νίκης κατά του Άξονα στο Αλβανικό μέτωπο. Μια νίκη που την είχε δώσει φυσικά η ελληνική λεβεντιά και την είχε κερδίσει η αγωνιστική ομοψυχία του ηρωϊκού λαού μας. Κάτω όμως από την επιφάνεια αυτού του γεγονότος, τα τέσσερα χρόνια της δικτατορίας Μεταξά είχαν δημιουργήσει ποικιλόμορφους λογαριασμούς κυρίως πολιτικούς που έπρεπε κάποια στιγμή να ξεκαθαριστούν, να πληρωθούν οι ευθύνες, και να αποδοθούν τα δίκαια.

Ο πολιτικός κόσμος είχε υποστεί φυλακίσεις κι εξορίες, όπως σημειώνουμε κι αλλού, και η ζωή είχε τελματωθεί αντιδημοκρατικά.

Το ομόψυχο πολεμικό ξέσπασμα της 28ης Οκτωβρίου του 1940, στο γενικό του περιεχόμενο, εκτός από τον άδολο πατριωτισμό, περιείχε στο βάθος και μια έντονη αντιδικτατορική και αντιφασιστική διάθεση, που ο λαός τώρα εύρισκε την ευκαιρία να την εκδηλώσει, και στη συνέχεια να την ξεκαθαρίσει, αφού ταχτοποιήσει τις πολεμικές του οφειλές, έναντι του πολέμου που ξέσπασε.

Το θέμα του θεσμού της Βασιλείας, ύστερα από τη φυγή Βασιλιά και Κυβέρνησης, έμενε ανοιχτό και δεδομένο, για μια μερίδα του ελληνικού λαού και για την Αγγλία κυρίως, που μεθόδευε την επάνοδο, με επιτελικούς ελιγμούς και στρατηγικά σχέδια...

Με τα παραπάνω έντονα συμπτώματα του καιρού, και με κάποια άλλα που ίσως μας διαφεύγουν, ή και που αγνοούμε ίσως, φτάνουμε στην περίοδο των συντονισμένων προσπαθειών, καθώς η συντριβή της Γερμανίας μέρα με τη μέρα παρουσιάζεται οριστική και σίγουρη. Οι άνεμοι στη σκλαβωμένη κι αγωνιζόμενη Ελλάδα έχουν αρχίσει να φυσούν ενάντιοι προς την επάνοδο της Βασιλείας, και της έξωθεν επιβολής.

Οι αντιβασιλικές και δημοκρατικές δυνάμεις της χώρας μας, αυτές που είχαν φιμωθεί στο καθεστώς Μεταξά, έχουν αναλάβει σοβαρό ρόλο κι

έχουν πετύχει διαφωτιστικά, προς την κατεύθυνση αυτή. Ο ίδιος ο λαός συνειδητοποιεί το ύψος του αγώνα που διεξάγει χωρίς το θεσμό, και από ένα σημείο και πέρα βρίσκεται βεβαιωμένος πως όχι μόνο δεν του χρησιμεύει ο θεσμός, αλλά χωρίς αυτόν θα μπορέσει να βρει καλύτερα το ρυθμό που του πρέπει. Όσο πλησιάζει η συντριβή των Γερμανικών δυνάμεων, οι προσπάθειες των ηγετικών στελεχών εντατικοποιούνται, στο πλαίσιο πάντα του προσωπικού κέρδους και του κομματικού υπολογισμού.

Στην έδρα του στρατηγείου του ΕΛΑΣ, 6 Μαρτίου 1944, ιδρύεται η ΠΕΕΑ (Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης) με σκοπό τη διευθέτηση των πολιτικών θεμάτων μπροστά στην επικείμενη απελευθέρωση και στα μετέπειτα προβλήματα.

Αλλά και τούτη η προσπάθεια, μέσα στη γενική μοίρα του τόπου βάφεται στο αίμα του δολοφονημένου συνταγματάρχη Ψαρρού λίγες μέρες αργότερα, 14 Απριλίου 1944.

Στη Μέση Ανατολή, 1η Απριλίου 1944, ξεσπάει δημοκρατικό κίνημα ανάμεσα στα ελληνικά στρατεύματα, με αποτέλεσμα να παραιτηθεί ο Τσουδερός, και να αναλάβει ο Σ. Βενιζέλος.

Στις 17 Μαΐου 1944 συνέρχεται στο Λίβανο το Εθνικό Συνέδριο όλων των ελληνικών κομμάτων μεταξύ των οποίων και αντιπρόσωποι του ΚΚΕ, του ΕΑΜ και της ΠΕΕΑ.

Αργότερα 2 Σεπτεμβρίου 1944 η κυβέρνηση του εξωτερικού με επικεφαλής τον Γ. Παπανδρέου συμπληρώνεται με 5 εκπροσώπους του ΕΑΜ και είναι έτοιμη να έρθει στην Ελλάδα και να αναλάβει τα «καθήκοντά της», σύμφωνα με σχεδιασμό και απόφαση της Βρετανίας. Η σύμμαχος δύναμη παρά τις όποιες διαμορφωμένες ή και διαμορφούμενες καταστάσεις στον τόπο μας, είναι αποφασισμένη στην εφαρμογή του δικού της σχεδίου, ενός σχεδίου που χάραξε στα επιτελικά της σχεδιαστήρια, ερήμην του ελληνικού λαού.

Μέσα από τα πολλά και διάφορα γεγονότα, ο καιρός κυλά και η μεγάλη στιγμή φτάνει. 12 Οκτωβρίου 1944 η Αθήνα απελευθερώνεται. Μετά από λίγες μέρες, η Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας με πρωθυπουργό τον Γ. Παπανδρέου έρχεται στην Αθήνα και ανασχηματίζεται στις 18 Οκτωβρίου. Η κατάσταση των ημερών κυλάει με ασταμάτητη ρευστότητα. Την 1η Δεκεμβρίου 1944, τα μέλη του ΕΑΜ παραιτούνται από την κυβέρνηση αρνούμενοι να υπογράψουν διάταγμα διαλύσεως του ΕΛΑΣ χωρίς καμιά συμφωνία και εξασφάλιση των οπλιτών.

Πίσω από την παραίτηση των υπουργών ΕΑΜ και ΚΚΕ ακολουθεί, 3

Δεκεμβρίου, το συλλαλητήριο της Πλατείας Συντάγματος. Παράλληλα οι πρώτες ντουφεκίες των Δεκεμβριανών ανάβουν στα προάστια.

Το ΚΚΕ βάζει όρο, για τη ματαιώση της συρράξεως, την παραίτηση του Γεωργίου Παπανδρέου, και σχηματισμό νέας κυβέρνησης υπό τον Θ. Σοφούλη. Στο σημείο αυτό παρεμβαίνει η βρετανική κυβέρνηση και ματαιώνει κάθε συμβιβασμό. Ο Τσώρτσιλ με τηλεγράφημά του (5.12.44) προτάζει στον στρατηγό Σκόμπυ: «Μη διστάσετε να δράσετε ωσάν να ευρίσκεσθε σε κατακτημένη χώρα».

Η χώρα μας βρίσκεται στο παρανάλωμα του πυρός με όλα τα δραματικά επακόλουθα. Για 33 μέρες συνεχώς ο ΕΛΑΣ χτυπιέται στους δρόμους της Αθήνας με Άγγλους και Έλληνες στρατιώτες και χωροφύλακες.

Ο Αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός, με το ξέσπασμα του Δεκεμβριανού εμφύλιου πολέμου, διορίζεται Αντιβασιλέας και προσπαθεί μαζί με τον Αλ. Σβώλο να σταματήσει την αιματοχυσία.

Ο Σκόμπυ για να προχωρήσει σε συννενοήσεις ζητάει απαραίτητα πρώτα τον αφοπλισμό του ΕΛΑΣ. Τα Χριστούγεννα έρχεται στην Αθήνα ο Τσώρτσιλ και καλεί εκπροσώπους του ΕΛΑΣ για συννενόση. Ο ΕΛΑΣ δεν αποδέχεται την πρόσκληση και ο Τσώρτσιλ φεύγει αποφασισμένος να συντρίψει την εξέγερση. Έτσι και γίνεται.

Μέσα στο ποτάμι του αδικοχαμένου αδελφικού αίματος, καταπνίγεται όλο το μεγαλείο της Εθνικής Αντίστασης. Ο ελληνικός λαός βρίσκεται με μια ακόμα ανοιγμένη βαθιά πληγή στην καρδιά, που ματώνει μίσος και κρδαίνει εκδίκηση...

Λίγο πριν από το τέλος του Δεκεμβριανού μακελειού, η κυβέρνηση Γ. Παπανδρέου, παραιτείται και 3 Ιανουαρίου 1945 ορκίζεται κυβέρνηση υπό τον στρατηγό Ν. Πλαστήρα. Σε αυτή τη φάση και με συμφωνία ΕΛΑΣ-Σκόμπυ τα πυρά σιωπούν. Ένα μήνα αργότερα, 12.2.45, υπογράφεται η συμφωνία της Βάρκιζας. Τα εσωτερικά πάθη βαδίζουν προς καθουσιασμό. Η κυβέρνηση Πλαστήρα παραιτείται τον Μάιο, και την διαδέχεται η κυβέρνηση Βούλγαρη, η οποία μένει μέχρι τα μισά Οκτωβρίου.

Στις 17 Οκτωβρίου ο Αντιβασιλέας Δαμασκηνός αναλαμβάνει την προεδρία της νέας κυβέρνησης. Ύστερα από λίγες μέρες τον διαδέχεται ο Παν. Κανελλόπουλος, τον οποίο θα διαδεχθεί τέλη Νοεμβρίου 1945 ο Θεμ. Σοφούλης που έχει εντολή να κάνει εκλογές για ανάδειξη Αναθεωρητικής Βουλής.

Κι όπως η Ελλάδα βαδίζει για εκλογές τον Μάρτιο του 1946, η Αριστερά κάτω από μια σειρά γεγονότων: εκτοπίσεις-φυλακίσεις-βία και προβλε-

πόμην ίσως νοθεία, αποφασίζει την αποχή της από τις εκλογές αυτές.

Παραμονή εκλογών 30 Μαρτίου 1946 στο Λιτόχωρο σημειώνεται το πρώτο αντάρτικο κρούσμα και πυροδοτεί τον δεύτερο γύρο του εμφύλιου δράματος. Η εσωτερική κατάσταση της χώρας μπαίνει σε νέα κρίση. Ο νέος εμφύλιος προδιαγράφεται μακρύς και πολυαίμακτος. Οι γειτονικές χώρες Βουλγαρία και κυρίως η Γιουγκοσλαβία του Τίτο και η Αλβανία του Εμβέρ Χότζα στέκουν στο πλευρό των ανταρτών. Από την άλλη μεριά Αμερική και Αγγλία τάσσονται υπέρ της ελληνικής κυβέρνησης, την οποία και βοηθούν όχι μόνο για να μην υποκύψει, αλλά και για να συντρίψει την αντίθετη δύναμη. Στην κορυφή της νέας μας Αμερικάνικης κηδεμονίας τώρα, ο στρατηγός Βαν Φλιτ, ο οποίος στη σύσκεψη του Ελληνικού Συμβουλίου Αμύνης, αρχές Μαρτίου 1948, μεταξύ άλλων λέει: «Όλοι πρέπει να ανασκουμπωθούμε, για να τελειώνουμε γρήγορα με την ανταρσία».

Τα κόμματα της Αριστεράς βρίσκονται εκτός νόμου, η κυκλοφορία των εφημερίδων της έχει απαγορευτεί, και οι έλληνες συμβιούμε στο πάτριον έδαφος ιδεολογικά χωρισμένοι, σε «Εθνικόφρονες» και «Εαμοβούλγαρους».

Τ' είχες Γιάννη μ', τ' είχα πάντα...

Στις 18 Νοεμβρίου 1948, και ενώ ο εμφύλιος πόλεμος μαινεται στην ύπαιθρο χώρα, η κυβέρνηση Σοφούλη ανασχηματίζεται.

Στις 24 Δεκεμβρίου 1948 αγγέλεται ο σχηματισμός της «Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης της Ελλάδας», υπό τον Μάρκο Βαφειάδη, αρχηγό των αντάρτικων δυνάμεων. Ο αντάρτικος στρατός εξορμά με δριμύτητα, ενώ η κυβέρνηση Σοφούλη συγκροτείται από πολιτικούς αρχηγούς των κομμάτων της Βουλής για την αντιμετώπιση των αντάρτικων δυνάμεων που πιέζουν δυνατά την κατάσταση.

Το δράμα του εμφύλιου σπαραγμού συνεχίζεται. Στις 24 Ιουνίου 1949 πεθαίνει ο Θεμ. Σοφούλης και στις 30 του ίδιου μήνα σχηματίζει κυβέρνηση ο Αλεξ. Διομήδης. Λίγο πριν από το θάνατο του Σοφούλη, η δράση των ανταρτών εξασθενεί. Η ρήξη Κόμινφορμ-Τίτο, επηρεάζει σημαντικά την πορεία. Αύγουστο του 1949 ο εμφύλιος πόλεμος τερματίζεται. Η λήξη του αναγγέλθηκε και επίσημα με δήλωση των αντάρτικων δυνάμεων στη Δ' Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ 9 Οκτωβρίου...

Κάτω από τη λήξη απομένει η τραγικότητα του θανάτου, της φρίκης, της φωτιάς, του αίματος και του δακρύου. Η βαθιά πληγή της ελληνικής ψυχής που δε λέει να κλείσει.

6. Ο ΠΙΚΡΟΣ ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΔΙΚΟΥ ΜΑΣ ΑΙΜΑΤΟΣ

Μέσα σ' αυτό το μακρύ και βαθύ ποτάμι των ιστορικών γεγονότων, όπως ήταν φυσικό και αναπόφευκτο, περιπλέχτηκε η ζωή και οι άνθρωποι του δικού μας τόπου.

Στη φωτεινή πορεία του Αλβανικού Μετώπου, στην κοιλάδα της σκοτεινής κατοχής, στη μεγαλειώδη άνοδο της Εθνικής Αντίστασης, και στη φοβερή κόλαση του εμφύλιου σπαραγμού, η τραγική μοίρα του φιλήσυχου χωριού μας στάθηκε ορθή, και πάντα πρόθυμη να προσφέρει το καλύτερο που μπορούσε, προκειμένου να βοηθήσει τον τροχό της Ιστορίας να κυλήσει μπροστά, και προπαντός σωστά, πάνω στις γραμμές του μεγάλου Μέλλοντος.

Βέβαια μέσα σε όλη αυτή την επίπονη και αιματηρή προσπάθεια των ιστορικών ημερών και των επικίνδυνων περιόδων, ήρθαν στιγμές που οι άνθρωποι, τότε σαν άτομα μεμονωμένα, και τότε σαν ομάδες συλλογικά, βρέθηκαν σε λάθος θέση, και από κεί ενήργησαν χωρίς τη στοιχειώδη λογική και τη πρεπούμενη ψυχραιμία.

Έτσι και στον τόπο μας σημειώθηκαν πολλά δυσάρεστα γεγονότα. Γεγονότα που εύκολα θα μπορούσε να μην είχαν γίνει, και ακόμα ευκολότερα να είχαν εμποδιστεί στη γένεσή τους.

Η έλλειψη κάποτε της ανθρωπιστικής αγάπης, και τα κύματα της οργής και του μίσους που συχνά ξεσπούσαν, όπλισαν τα χέρια των συγχωριανών και τα έστρεψαν δυστυχώς ενάντια των ίδιων, με αποτέλεσμα οικογένειες του χωριού μας να θρηνούν συνεχώς και η πληγή του τόπου να αιμοραγεί ασταμάτητα...

Για τον γράφοντα τις γραμμές τούτες, δεν υπάρχει χρέωση ευθύνης σε κανένα άτομο, όπως και σε καμιά ομάδα. Το σκοινί των αφορμών είναι πολύ μεγάλο και η άκρη του πολύ μακριά, τόσο που χάνεται οριστικά στο βάθος των ημερών που κύλησαν ανάμεσα από μέτρα μέχρι καλά, και από άσχημα μέχρι τραγικά γεγονότα. Και όπως υπάρχουν για τη γη τα αυτόφυτα ζιζάνια που ξεπηδούν μέσα στην καλλιέργεια, έτσι υπάρχουν και για την ανθρώπινη ζωή τα δυσάρεστα ενδογενή περιστατικά ανάμεσα στην καλή προσπάθεια και την χρήσιμη δράση. Όμως μέσα απ' όλα αυτά, το βέβαιο

είναι πως η ζωή τραβάει το δρόμο της, στον οποίο καλούνται οι νέοι κυρίως, να προχωρήσουν με σταθερό βήμα.

Για να μη ξαναγίνουν τα λάθη του παρελθόντος, ας μελετήσουμε την ιστορία όσο καλύτερα μπορούμε, και με την προσοχή που πρέπει ας αντλήσουμε τα διδάγματα της, για τη σωστή γνώση και τη σίγουρη αποφυγή των σφαλερών επαναλήψεων. Ας το προσπαθήσουμε όλοι με ψηχή και με φρόνηση. Ο καθένας από τη μεριά του και με τον τρόπο του ας συμβάλλει θετικά στην αποτροπή του πολέμου και στη θεμελίωση της ειρήνης...

Φτάνοντας τώρα στο σημείο του απολογισμού, βρίσκω απαραίτητη την αναδρομή στην αμέσως παλαιότερη εποχή, οι μαρτυρίες της οποίας θα μας βοηθούσαν στη δημιουργία μιας πληρέστερης εικόνας των εθνικών θυσιών, ότι δηλαδή μας απασχολεί στο κείμενο τούτο.

Με τον παραπάνω συλλογισμό, στεκόμαστε λοιπόν νοερά μπροστά στο βουερό πέραςμα ενός άλλου ιστορικού ποταμού, του ποταμού που κύλησε ανάμεσα πρώτου Βαλκανοτουρκικού πολέμου στα 1912-13 και που σ' αυτόν πήρε μέρος και η Ελλάδα διεκδικώντας την ανεξαρτησία των σκλαβωμένων εδαφών της, και Μικρασιατικής εκστρατείας 1919-22 με πικρό επακόλουθο την πολυθρήνητη καταστροφή.

Κι όπως σε κάθε ένοπλο αγώνα, έτσι και 'δώ θα σημειωθεί μια εκατόμβη αίματος, που θα προέλθει από την καρδιά του χωριού μας και θα επισφραγισθεί με τη θυσία των εκλεκτών παιδιών της, που έτρεξαν στον γενναίο κάλεσμα της πατρίδας, και στο ιερό χρέος του έθνους.

Αυτοί οι τριανταπέντε τιμημένοι νεκροί, που κοιμούνται ήσυχoi, μακριά, πέρα από το πάτριo χώμα σίγουροι ότι έπραξαν στο ακέραιο το καθήκον τους, τοις κείνων ρήμασι πειθόμενοι...

Τα ονόματα αυτών των νεκρών βρίσκονται χαραγμένα στην μπροστινή όψη του απέρητου μνημείου, που έστησε η Κοινότητά μας το 1928 στην πλατεία, προς αιώνια τιμή και δόξα των ηρωικώς πεσόντων στους πολέμους 1912-22.

Με σεβασμό στη θυσία τους τα μεταφέρουμε εδώ με τη σειρά που είναι χαραγμένα στο μάρμαρο, και τα φιλοξενούμε με ευλάβεια για κάθε ενδιαφερόμενο αναγνώστη.

ΓΕΩΡΓ. Ν. ΡΙΖΟΣ
ΔΗΜ. Μ. ΚΑΡΑΜΑΖΙΩΤΗΣ
ΑΝΔ. Η. ΠΕΡΙΦΑΝΟΣ
ΕΥΣ. Α. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ
ΕΥΑΓ. Δ. ΜΙΧΑΛΙΤΣΗΣ
ΑΝΑΣ. Α. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ
ΜΕΝ. Ν. ΑΥΛΑΚΙΩΤΗΣ
ΠΑΝ. Ε. ΑΥΛΑΚΙΩΤΗΣ
ΛΟΥΚ. Ι. ΒΗΤΑΣ
ΑΘΑΝ. Α. ΖΩΤΑΣ
ΕΥΣΤ. Ι. ΖΩΤΑΣ
ΑΝΑΣ. Α. ΚΑΡΑΚΑΞΗΣ
ΙΩΑΝ. Π. ΓΕΡΑΚΙΝΗΣ
Κ. ΔΗΜ. ΚΗΡΟΠΟΥΛΟΣ
ΕΥΣΤ. Γ. ΜΑΤΚΑΝΑΣ
ΔΗΜ. Α. ΜΑΝΔΑΛΗΣ
ΠΑΝ. Δ. ΜΑΤΖΙΝΟΣ
ΧΡ. Β. ΝΙΖΗΡΗΣ
ΝΙΚ. Γ. ΤΣΑΤΣΟΥΛΗΣ
ΧΡ. Ι. ΤΑΚΤΙΚΟΣ
ΙΩΑΝ. Γ. ΤΡΑΓΟΥΔΑΡΑΣ
ΙΩΑΝ. Ε. ΦΑΡΟΠΟΥΛΟΣ
ΧΡ. Δ. ΧΑΛΔΟΥΠΗΣ
ΜΙΧ. Χ. ΤΑΞΙΑΡΧΟΥ
ΙΩΑΝ. Α. ΧΟΛΕΒΑΣ
Γ. Δ. ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ
Λ. Θ. ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ
Ν. Κ. ΚΙΟΛΑΣ
Γ. Α. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ
Ε. Σ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ
Π. Μ. ΚΑΤΖΕΛΛΑΣ
Α. Ε. ΚΟΥΜΠΛΗΣ
Γ. Κ. ΙΩΑΝΝΟΥ
Τ. Α. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ
Δ. Α. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ

ΝΕΚΡΟΙ ΤΟΥ ΑΛΒΑΝΙΚΟΥ ΜΕΤΩΠΟΥ

**ΒΑΣ. Η. ΤΡΑΓΟΥΔΑΡΑΣ
ΚΩΝ. Δ. ΚΑΝΔΗΛΙΩΤΗΣ
ΙΩΑΝ. Γ. ΚΑΡΑΛΗΣ
ΓΕΩΡ. Χ. ΜΗΝΑΚΗΣ
ΑΝΤΩΝ. ΣΑΡΡΗΣ**

ΝΕΚΡΟΙ ΟΠΛΙΤΕΣ ΕΘΝ. ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ

**Γιάννης Γιαννακούλας
Γρηγόρης Φίλης
Πάνος Κουτσοδόντης
Γιώργος Αμπλιανίτης
Δημήτρης Βουδούρης
Αθανάσιος Λιοδήμος
Δημήτρης Παλιός
Δημήτρης Παπαλελούδης
Γιώργος Αυλακιώτης**

ΘΥΜΑΤΑ ΒΟΜΒΑΡΔΙΣΜΟΥ

**Αθανάσιος Διαμαντόπουλος
Κλεονίκη Διαμαντοπούλου
Ελένη Μακροπούλου
Σταματία Μακροπούλου
Γιάννης Μακρόπουλος
Λεμονιά Χρ. Μακροπούλου
Φωτεινή Τριανταφύλλου**

ΘΥΜΑΤΑ ΚΑΤΟΧΗΣ

Δημοσθένης Ταξιάρχου
Στάθης Μητσόπουλος
Χαρίλαος Κεχαγιάς
Γιώργος Χονδρόπουλος
Στάθης Μουρτζούνης
Γιώργος Μουρτζούνης
Κώστας Τραχανάς
Χρήστος Στοφόρος
Φώτης Αναστασίου
Βαγγέλης Σύρος
Θανάσης Γερακίνης

ΘΥΜΑΤΑ ΕΜΦΥΛΙΟΥ

Δημήτρης Περγαντής
Μαργαρίτης Μακρόπουλος
Χρήστος Ταξιάρχου
Κώστας Περγαντής
Τούλα συζ. Κ. Περγαντή
Αθανάσιος Βλαχογιάννης
Κώστας Παπαλελούδης
Χρήστος Βενεζάκος
Κώστας Λάζος
Περικλής Τριανταφύλλου
Πάνος Αναστασίου
Κώστας Αναστασίου
Χρήστος Τριανταφύλλου
Γιώργος Πεπόνας
Δημήτρης Μπιλάλης
Γιώργος Παπαγεωργίου
Παναγιώτης Τσίτζιρας
Λευτέρης Λιαπόπουλος

Δημήτρης Κωνσταντίνου
Λευτέρης Κοτρώνης
Παναγιώτα Μαντόρα
Γιάννης Μαντόρας
Μαρία Μπολώτα
Στάθης Κριτικός
Χρήστος Βήτας
Στέλιος Κουτσοδόντης
Χρήστος Μανδάλης
Πάνος Κανδυλιώτης
Αντώνης Παπακωστάκης
Λεωνίδας Περγαντής
Κώστας Ρόμπας
Χρήστος Περιβολιώτης
Γιάννης Τσιριγκούλης
Τριαντάφυλλος Τσιριγκούλης
Πάνος Τσιριγκούλης
Κώστας Μπλέτσος
Κώστας Τσαπάρας
Βαγγέλης Χονδρόπουλος
Δημήτρης Αραπατσάκος
Δημήτρης Ν. Αναγνώστου
Νούλα Δημητρίου ή Ευαγγελίου
Κώστας Κοντής
Γιάννης Βλάσσης
Κώστας Αμπλιανίτης
Γιώργος Ζούρκος
Γιώργος Τριανταφύλλου
Γιώργος Γιαταγάνας
Αθανάσιος Κοντός
Συρονάσαινα(μάννα Αθ. Κοντού)
Δημήτρης Τακτικός
Γιάννης Ζευγολίδης
Νίκος Τρης
Δημήτρης Πάλλας
Παναγιώτης Τριανταφύλλου

**Γιάννης Μανδάλης
Μιχάλης Ντάρντας
Φώτης Φακίτσας**

ΑΓΝΟΟΥΜΕΝΟΙ

**Αθανάσιος Τσιτσιπής
Δημήτρης Κοντός
Γιάννης Π. Ταξιάρχου**

ΑΤΥΧΗΜΑΤΑ

**Στέλιος Φροντιστής
Φραγκούλης Κρίτσας
Βασίλης Καρπέτας
Κώστας Μακρόπουλος**

Σημείωση.

Από επισταμένη έρευνα προέκυψαν τα παραπάνω στοιχεία. Για τυχόν παράλειψη ζητούμε την επιείκεια του αναγνώστη.

ΜΩΛΙΩΤΕΣ ΑΓΩΝΙΣΤΕΣ ΤΟΥ 1821

Με την απελευθέρωση της Ελλάδας και μέσα στις προσπάθειες οργάνωσης του κράτους, ψηφίστηκαν διάφορα διατάγματα σχετικά με ηθικές και οικονομικές αμοιβές των αγωνιστών του εικοσιένα που πολέμησαν στη στεριά και τη θάλασσα.

Στη διάρκεια της αντιβασιλείας του Όθωνα δημοσιεύτηκε στις 20 Μαΐου 1834 νόμος για απονομή **αριστείου** αργυρού, χαλκού και σιδηρού και περί «προικοδοτήσεως» των αγωνιστών (βλέπε Κ. Δ. Αβραάμ «Ρουμελιώτες αγωνιστές του Εικοσιένα», Αθήνα 1957).

Μετά την επανάσταση της 7^{ης} Σεπτεμβρίου του 1843 η Εθνοσυνέλευση ψήφισε νόμους για την δικαίωση των αγωνιστών. Ακολουθεί το Ε΄ ψήφισμα και προς εφαρμογή αυτού του ψηφίσματος δημοσιεύεται Βασιλικό Διάταγμα της 18^{ης} Νοεμβρίου 1843 που προέβλεπε την ίδρυση πολυμελούς επιτροπής με πρόεδρο τον Ιω. Κολέττη προς εξέταση των δικαιωμάτων των κληρών και ορφανών, καθώς και των αγωνιστών που ζούσαν, ενώ άλλο Β. Δ. ρύθμιζε βαθμολογικά ζητήματα των αξιωματικών στρατού και ναυτικού.

Μετά παρέλευση πολλών ετών άνευ θετικού αποτελέσματος, με νέο Βασιλικό Διάταγμα της 21^{ης} Νοεμβρίου 1861 διορίζεται επιτροπή για την εφαρμογή των διατάξεων του Ε΄ ψηφίσματος της εθνοσυνελεύσεως με πρόεδρο τον Αλ. Μαυροκορδάτο. Αλλά και αυτής της επιτροπής το αποτέλεσμα, παρά τις προσδοκίες, απέβη άκαρπον.

Ύστερα από την εκθρόνιση του Όθωνα η Β΄ Εθνοσυνέλευση με το από 5 Νοεμβρίου 1864 ψήφισμά της υπέδειξε τη σύσταση νέας επιτροπής. Με Β. Δ. της 31^{ης} Δεκεμβρίου 1864 συγκροτήθηκε 25μελής επιτροπή με πρόεδρο τον Γ. Κολοκοιτώνη και γενικό γραμματέα τον Ιω. Φιλήμονα «διά την εξέτασιν και εκκαθάρισιν όλων των απ' αρχής μέχρι τέλους του Αγώνος απαι-

τήσεων». Έτσι στα γραφεία της επιτροπής αυτής μαζεύτηκαν περί τις τριάντα χιλιάδες αιτήσεις αγωνιστών για να προωθηθούν στο υπουργείο Οικονομικών, με αποτέλεσμα κι ο υπουργός των οικονομικών με τη σειρά του και αυτός να τις καταχωριάσει στα άδυτα των αρχείων του.

Τέλος στα 1906 ο διευθυντής της Εθνικής Βιβλιοθήκης Δημήτρης Καμπούρογλου περιμάζεψε τα έγγραφα αυτά για να περισωθούν και τοποθετηθούν στο «Αρχείο Χειρογράφων της Εθνικής Βιβλιοθήκης» όπου και βρίσκονται μέχρι σήμερα.

Μέσα σ' αυτούς τους φακέλους που συγκροτούν το «Αρχείο Εθνικών Αγωνιστών» υπάρχουν και τα σχετικά στοιχεία των Μωλιωτών Αγωνιστών.

Στην εφημερίδα «Μωλιώτικα Νέα» όργανο της «Ένωσης των Απανταχού Μωλιωτών» της οποίας είχα την αρχισυνταξία, παρουσίασα σε συνέχειες από Μάιο μέχρι Δεκέμβριο του έτους 1992 και στα φύλλα 40, 41, 42, 43, τα σχετικά στοιχεία εικοσιένα Μωλιωτών Αγωνιστών. Ήταν το αποτέλεσμα μιας επίπονης έρευνας που είχα κάνει το 1990-91 με τον φίλο συγγραφέα και ιστορικό Γεώργιο Σκούρα (μακαρίτη πλέον).

Είχα την άσβεστη επιθυμία μέσα μου να συνεχίσω την έρευνα με την πίστη ότι ο αριθμός των αγωνιστών του ηρωϊκού Εικοσιένα δεν είναι δυνατόν να εξαντλείται στους εικοσιένα γενναίους Μωλιώτες οπλοφόρους που ανασύραμε μέσα από τους σκονισμένους φακέλους των Γενικών Αρχείων του Κράτους.

Λογαριάζοντας πάντοτε στην συνέχεια της έρευνας, δεν κατάφερα μέχρι σήμερα (αργά πλέον) να πραγματοποιήσω το εγχείρημα. Μου προέκυψαν απρόσμενα πράγματα, με σοβαρότερο την... σάτιρα, με επτά κυκλοφορημένα βιβλία και ένα ανέκδοτο.

Ας είναι.

Κάτω από τους εικοσιένα αγωνιστές της δικής μου έρευνας παραθέτω συμπληρωματικά δεκαεπτά ακόμη ονοματεπώνυμα Μωλιωτών αγωνιστών. Τα μεταφέρω από το βιβλίο «ΛΟΚΡΙΚΑ» του Δημ. Π. Αδάμ, έκδοση 2001. Με όλα αυτά, διατηρώ την άποψη, για να μην πω τη βεβαιότητα, ότι το σύνολο των συγχωριανών μας αγωνιστών δεν είναι αυτό που παρουσιάζω εδώ.

Πέρα απ' αυτούς που μπόρεσαν ν' αφήσουν την έγγραφη μαρτυρία τους, θα υπάρχουν και οι άλλοι, οι άγνωστοι, που άφησαν την τελευταία τους πνοή μαχόμενοι. Θα υπάρχουν οι ταλαιπωρημένοι που γύρισαν και περιερχόμενοι σε μαρασμό εγκατέλειψαν τον μάταιο κόσμο. Είναι εκείνοι που

γύρισαν και αφοσιώθηκαν άλλοι στην κτηνοτροφία και άλλοι στην γεωργική καλλιέργεια για να θρέψουν τις παραμελημένες οικογένειες τους, απομωνωμένοι από τον κόσμο. Είναι αυτοί που δεν έμαθαν την εποχή εκείνη τη δύσκολη στην πληροφόρηση, τα ψηφίσματα της εξουσίας. Ακόμα είναι εκείνοι που έπραξαν το καθήκον τους, χωρίς υστερόβουλους υπολογισμούς και εξαργύρωση υπηρεσιών.

Είναι οι άγνωστοι πολεμιστές, οι ανώνυμοι αγωνιστές, αυτοί που παίζουν πάντα τους πιο αποφασιστικούς ρόλους στην εξέλιξη των ιστορικών γεγονότων...

Αφιερωμένοι στη μνήμη των ανώνυμων ηρώων, είναι οι στίχοι που ακολουθούν, γραμμένοι από τον Γεώργιο Σουρή το 1912, περίοδο των Βαλκανικών πολέμων.

ΟΙ ΗΡΩΕΣ

*Μέσα σε βόλια κι οβίδων κρότους
Έπεσαν νιάτα μες στον ανθό τους.
Πάνε λεβέντες, πάνε κορμιά
κι άγνωστα τα 'θαψαν στην ερημιά.*

*Κανείς δεν ξέρει που τα 'χουν θάψει,
κανείς δεν πήγε για να τα κλάψει,
κανείς δεν έκαψε γι' αυτά λιβάνι
κανείς δεν έπλεξε γι' αυτά στεφάνι.*

*Ανώνυμοι ήρωες, άγνωστοι τάφοι
κανένας όνομα σ' αυτούς δεν γράφει.
Μήτε το χώμα τους φιλούνε χείλη
σταυρό δεν έχουνε, μήτε καντήλι.*

*Μόνα μιας κόρης μαργαριτάρια
κυλούν σε τάφους, που κάποια μέρα
θα γίνουν κόσμου προσκυνητάρια
και φάροι Νίκης για μια μητέρα.*

ΑΓΩΝΙΣΤΕΣ

1. Αυλακιώτης Ι. Κωσταντίνος

Γεννήθηκε στο Μώλο το 1785. Πήρε μέρος στην Επανάσταση από την αρχή. Ακολούθησε τους οπλαρχηγούς Γ. Δυοβουνιώτη, Χρ. Χατζηπέτρο και άλλους. Πολέμησε σε διάφορες μάχες, όπως στην Άμπλιανη, Δίστομο, Αγία Μαρίνα και Αράχοβα όπου πληγώθηκε στο αριστερό χέρι. Το 1865 έκανε αίτηση στην Επιτροπή και ζητούσε βοήθεια γιατί ήταν γέροντας 80 χρονών ανίκανος από τις πληγές, με πολυάριθμη οικογένεια η οποία λιμοκτονούσε γιατί το γεωργικό επάγγελμα δεν είχε αρκετά έσοδα για να ζήσει. Η Επιτροπή Εκδουλεύσεων τον κατάταξε απλό Στρατιώτη με Α.Μ. 10085.

2. Γαλλής Αποστόλης

Πήρε μέρος στην Επανάσταση από το 1821 ως το 1829. Ακολούθησε διάφορους οπλαρχηγούς και το Δήμο Λιούλιο. Παραβρέθηκε και πολέμησε σε πολλές και διάφορες μάχες. Πληγώθηκε θανάσιμα στη μάχη της Θήβας. Η Επιτροπή Εκδουλεύσεων τον κατάταξε απλό Στρατιώτη με Α.Μ. 9346.

3. Γεωργίου ή Σαλάτας Ιωάννης

Όταν άρχισε ο αγώνας ήταν 14 χρονών. Πήρε μέρος στην Επανάσταση από την αρχή ως το 1828. Ακολούθησε διάφορους οπλαρχηγούς. Πολέμησε στα Βρυσάκια Χαλκίδας με τον Διαμαντή Ολύμπιο, στο Μεσολόγγι με τον Γεώργιο Κίτσο και σε διάφορες άλλες μάχες στην Πελοπόννησο με τον Θ. Γρίβα μέχρι το 1828. Μετά κατατάχτηκε στην χιλιαρχία του Υψηλάντη στις διαταγές του Σπύρου Μήλιου και ήταν επικεφαλής σε συντρόφους του. Η Επιτροπή Εκδουλεύσεων τον κατάταξε απλό Στρατιώτη με Α.Μ. 10084

4. Γκατζέλης Νικόλαος

Πήρε μέρος στην Επανάσταση σε όλο το διάστημα του αγώνα. Ακολούθησε διάφορους οπλαρχηγούς και πολέμησε σε πολλές μάχες. Ήταν πενήνταρχος επικεφαλής σε 25 συντρόφους του. Πέθανε το 1857 και άφησε 4 παιδιά ορφανά. Η Επιτροπή Εκδουλεύσεων τον κατάταξε απλό Στρατιώτη με Α.Μ. 5455.

5. Ζώτας Ιωάννης

Πήρε μέρος στην Επανάσταση από την αρχή ως το τέλος Ακολούθησε τον οπλαρχηγό Δήμο Λιούλιο και διάφορους άλλους. Πολέμησε στην Αράχοβα,

στην Αιτική, στη Ναύπακτο και σε πολλές άλλες μάχες. Η Επιτροπή Εκδουλεύσεων τον κατάταξε απλό Στρατιώτη με Α.Μ. 2128.

6. Κατσέλας ή Κατζέλας Αναγνώστης

Πήρε μέρος στην Επανάσταση από την αρχή μαζί με τα αδέρφια του Στάθη, Γιάννη και Νικόλα. Ακολούθησε διάφορους οπλαρχηγούς. Πολέμησε στη Μενδενίτσα, στη Γέφυρα του Σπερχειού (Αλαμάνα), στην Υπάτη, στη Στυλίδα και Αγία Μαρίνα, όπου το 1822 σκοτώθηκε πολεμώντας ηρωικά. Το όνομά του αναφέρεται στο φάκελο του αδερφού του Νικόλα.

7. Κατσέλας ή Κατζέλας Γιάννης

Πήρε μέρος στην Επανάσταση από την αρχή μαζί με τα αδέρφια του Αναγνώστη, Νικόλα και Στάθη. Ακολούθησε διάφορους οπλαρχηγούς Γ. Δυοβουνιώτη, Μακρυγιάννη κλπ. Πολέμησε στην Μενδενίτσα, Αλαμάνα, Υπάτη, Βασιλικά, Στυλίδα, Αγία Μαρίνα, Πελοπόννησο, Αιτική. Στη μάχη στο Νεόκαστρο βγήκε από την πολιορκία και στη μάχη της Αθήνας-Πειραιά σκοτώθηκε. Το όνομά του αναφέρεται στο φάκελο του αδερφού του Νικόλα.

8. Κατσέλας ή Κατζέλας Νικόλας

Από την αρχή της Επανάστασης μάζεψε αρκετούς αγωνιστές και αγωνίστηκε ως το τέλος. Ακολούθησε διάφορους οπλαρχηγούς, το Δυοβουνιώτη, Αρχοντόπουλο, Μήτρο Λιακόπουλο, Μακρυγιάννη και λοιπούς. Πολέμησε στη Μενδενίτσα στην πολιορκία της με πολλούς συγχωριανούς του και μετά την παράδοση των Τούρκων τους πέρασαν «εν στόματι μαχαίρας». Πολέμησε επίσης στη Γέφυρα της Αλαμάνας στις Θερμοπύλες, στην Υπάτη, Βασιλικά, Στυλίδα, Αγία Μαρίνα, Νευρόπολη, Βρυσάκια, Μύλους Ναυπλίου, Τριπολιτσά, Βέρβενα, Κουνοπία, Νεόκαστρο και σε διάφορους ακροβολισμούς στο Μοριά και στη Ρούμελη. Κατατάχτηκε στην χιλιαρχία του Γ. Δυοβουνιώτη σαν εικοσιπένταρχος και αποσύρθηκε από το στρατό το 1831. Η οικογένειά του έγινε ολοκαύτωμα στον αγώνα. Έχασε τρία αδέρφια του, τον Αναγνώστη, Γιάννη και Στάθη. Η Επιτροπή Εκδουλεύσεων τον κατάταξε Υπαξιωματικό Α' τάξης με Α.Μ. 15460 και αρ. ν. μ. 4871 στο νέο μπρώο Υπαξιωματικών.

9. Κατσέλας ή Κατζέλας Στάθης

Γεννήθηκε στο Μώλο το 1810 και είναι ο μικρότερος αδερφός των Γιάννη, Αναγνώστη και Νικόλα. Δώδεκα χρονών το 1821, ακολούθησε τα αδέρφια

του και βοηθούσε τον αγώνα με κάθε τρόπο. Σε κάποια επιδρομή του Ομέρ Βρυώνη πιάστηκε αιχμάλωτος. Δεν άντεξε τις ταλαιπωρίες της αιχμαλωσίας και χάθηκε. Το αναφέρει στον φάκελό του ο αδερφός του Νικόλας.

10. Κοσμάς ή Δρακόπουλος Παναγιώτης

Πήρε μέρος στην Επανάσταση από την αρχή ως το τέλος. Ακολούθησε διάφορους οπλαρχηγούς και το Δήμο Λιούλιο. Πολέμησε στην Αράχοβα, στην Αττική, στη Ναύπακτο και σε πολλές άλλες μάχες. Η Επιτροπή Εκδουλεύσεων τον κατάταξε απλό Στρατιώτη με Α.Μ.1598 και αρ. ν. μ. 633 στο νέο μπρώο στρατιωτών.

11. Μανδάλης Θεοχάρης

Γεννήθηκε το 1805. Δεκάξι χρονών πήρε μέρος στην Επανάσταση από την αρχή ως το τέλος. Ακολούθησε το Δυοβουνιώτη και πολέμησε μαζί του μέχρι το 1824 στη Μενδενίτσα, Υπάτη, Βασιλικά, Αγία Μαρίνα, από το 1824-1826 με το γέρο-Καρατάσο πολέμησε στο Σκυνόλακα, το 1826-1827 με το Βάσο Μαυροβουνιώτη στο Καματερό και στο Τρικέρι, το 1828 κατατάχτηκε στη χιλιαρχία του Καρατάσου και στην εκατονταρχία του Γεωργάνα Στυλιδιώτη όπου υπηρέτησε μέχρι που διαλύθηκαν τα ελαφρά σώματα. Η Επιτροπή Εκδουλεύσεων τον κατάταξε απλό Στρατιώτη με Α.Μ. 9347.

12. Μανδάλης ή Αθανασίου Παναγιώτης

Πήρε μέρος στην Επανάσταση από την αρχή ως το τέλος. Ακολούθησε διάφορους οπλαρχηγούς επικεφαλής σε αγωνιστές σαν Μαγκατζής. Πολέμησε με τον Δυοβουνιώτη ως το 1824 στη Μενδενίτσα, Υπάτη, Αγία Μαρίνα, Βασιλικά, Βρυσάκια, το 1824-1826 με τον Καρατάσο στο Σκυνόλακα, το 1826-1827 με το Βάσο Μαυροβουνιώτη στο Καματερό όπου πληγώθηκε στο αριστερό χέρι και σκοτώθηκε ένας αδερφός του και μετά στο Τρίκερι. Το 1828 κατατάχτηκε στην χιλιαρχία του Καρατάσου στην εκατονταρχία του Γεωργάνα Στυλιδιώτη σαν Υπαξιωματικός. Υπηρέτησε μέχρι που διαλύθηκαν τα ελαφρά τάγματα. Γεννήθηκε το 1800 και κατά το 1865 ήταν γεωργός στο Μώλο. Η Επιτροπή Εκδουλεύσεων τον κατάταξε Υπαξιωματικό Β' τάξης με Α.Μ. 9348 και αρ. ν. μ. 3317 στο νέο μπρώο Υπαξιωματικών.

13. Μανδάλης... αδερφός του Παναγιώτη

Πήρε μέρος στην Επανάσταση από την αρχή. Ακολούθησε διάφορους οπλαρχηγούς μαζί με τον αδερφό του Παναγιώτη. Πολέμησε στη Μενδενίτσα, Υπάτη, Αγία Μαρίνα, Βασιλικά, Βρυσάκια, Σκυνόλακα και το 1827 σκο-

τώθηκε στη μάχη του Καματερού. Το όνομά του αναφέρεται στο φάκελο του αδερφού του Παναγιώτη.

14 Μπλέτσος Κωσταντίνος

Πήρε μέρος στην Επανάσταση σε όλο το διάστημα του αγώνα. Ακολούθησε διάφορους οπλαρχηγούς. Πολέμησε σε πολλές και διάφορες μάχες. Πέθανε το 1842. Η Επιτροπή Εκδουλεύσεων τον κατάταξε απλό Στρατιώτη με Α.Μ. 5354.

15. Νταλαμάγκας Χρήστου Ευάγγελος

Γεννήθηκε το 1805. Πήρε μέρος στην Επανάσταση από την αρχή ως το τέλος, σε ηλικία δεκαέξι χρονών. Ακολούθησε διάφορους οπλαρχηγούς και το Δήμο Λιούλιο σαν Μαγκατζής επικεφαλής σε 8 αγωνιστές. Πολέμησε στην Άμπλιανη, στο Νεόκαστρο, στην Αράχοβα και στις μάχες της Αττικής. Η Επιτροπή Εκδουλεύσεων τον κατάταξε απλό Στρατιώτη με Α.Μ. 9349.

16. Παππός Παναγιώτης

Πήρε μέρος στην Επανάσταση από την αρχή ως το 1828. Ακολούθησε διάφορους οπλαρχηγούς Διάκο, Δυοβουνιώτη, Μαυροβουνιώτη, Νοταρά, κλπ. Ήταν πάντοτε επικεφαλής σε 10-15 αγωνιστές τους οποίους μισθοδοτούσε με δικά του έξοδα. Πολέμησε με το Διάκο στη Μενδενίτσα, Δερβέν Φούρκα, Αλαμάνια, Χαλκωμάτα, Υπάτη, με το Δυοβουνιώτη στα Βασιλικά, Στυλίδα, Αγία Μαρίνα, Βρυσάκια, Άμπλιανη, Αράχοβα, Δίστομο και στην Αθήνα με το Νοταρά και στο Χαϊδάρι με τον Βάσο Μαυροβουνιώτη. Η Επιτροπή Εκδουλεύσεων τον κατάταξε απλό Στρατιώτη με Α.Μ. 1631.

17. Σαλάτας Γεωργίου Αθανάσιος

Γεννήθηκε το 1800. Πήρε μέρος στην Επανάσταση από την αρχή ως το τέλος. Ακολούθησε διάφορους οπλαρχηγούς. Πολέμησε με το Γ. Δυοβουνιώτη στη Στυλίδα, Αγία Μαρίνα, Νευρόπολη, Βασιλικά, το 1822 με το Στάϊκο στην πολιορκία της Κορίνθου, το 1824 με τον Αρχοντόπουλο στην Παλιά Πάτρα, επίσης το 1824 ήταν Μπουλουξής επικεφαλής σε 10 αγωνιστές στο Λιδορίκι, στη Βοστίτσα και στο Μεσολόγγι με το Γ. Κίτσο τον αδερφό της Κυρα-Βασιλικής. Το 1826 στην έξοδο του Μεσολογγίου πληγώθηκε στο κεφάλι. Το 1826 πολέμησε στα Δολιανά με το Νικήτα και στο Παλαμίδι με το Γρίβα. Το 1827 με το Σπύρο Μήλιο ήταν δεκανέας στο λόχο του Χρήστου Βάθη και πολέμησε στο Στεβενίκο και στη Θήβα όπου πληγώθηκε στο δεξιό μπρό. Στη μάχη της Πέτρας στις Βρασταμίτες πληγώθηκε στον πρωκτό, τον

κυνήγησε ένας ιππέας τούρκος τον χτύπησε το άλογο και μπήκε κάτω από αυτό, εκεί τον χτύπησε ο τούρκος με πιστόλι. Η Επιτροπή Εκδουλεύσεων στη συνεδρίασή της 200/53 τον κατάταξε Στρατιώτη με Α.Μ. 9328. Επανεξέτασε όμως και άλλη αίτησή του από το 1865 στη συνεδρίασή της 73/7 και τον κατάταξε Υπαξιωματικό Ε' τάξης με Α.Μ. 1803 και αρ. ν. μ. 936 στο νέο μπρώο Υπαξιωματικών.

18. Σταματοπούλος Γεώργιος

Γεννήθηκε το 1805. Νέος πήρε μέρος στην Επανάσταση από την αρχή ως το τέλος. Πολέμησε με το Δυοβουνιώτη στη Μενδενίτσα, στον Λαγού Ρίζα, στα Βασιλικά, στην Αράχοβα, στα Βρυσάκια, στην Άμπλιανη και στο Μοναστήρι Πανάσαρης με τον Γκιόκα όπου σκοτώθηκε ο αδερφός του Κώστας, στην Αθήνα με τον Αρχοντόπουλο, μετά στη φρουρά του Υψηλάντη, το 1829 στον Ανηφορίτη με το Δ. Λιακόπουλο. Όταν οργανώθηκε ο στρατός στα Μέγαρα κατατάχθηκε αλλά πέθανε η μητέρα του και έφυγε στο χωριό του για τον ενταφιασμό της. Η Επιτροπή Εκδουλεύσεων τον κατάταξε απλό Στρατιώτη με Α.Μ. 9266.

19. Σταματοπούλος Κώστας

Πήρε μέρος στην Επανάσταση από την αρχή. Ακολούθησε διάφορους οπλαρχηγούς μαζί με τον αδερφό του Γεώργο. Πολέμησε σε πολλές μάχες, Μενδενίτσα, Βασιλικά, Άμπλιανη και Μοναστήρι Πανάσαρης όπου σκοτώθηκε στη μάχη. Τον αναφέρει ο αδερφός του στα πιστοποιητικά που υπάρχουν στο φάκελό του.

20. Τριανταφύλλου ή Αμπλιανίτης Γεώργιος

Πήρε μέρος στην Επανάσταση από την αρχή ως το τέλος. Ακολούθησε διάφορους οπλαρχηγούς. Πολέμησε σε πολλές μάχες. Βαθμολογήθηκε επίτιμος λοχαγός της Φάλαγγας. Το 1829 ήταν Υπολοχαγός στο 14ο Τάγμα στα Σάλωνα. Πήρε μέρος στον αγώνα κατά της ληστείας και πληγώθηκε πολλές φορές στις μάχες με τους ληστές. Πέθανε το 1852. Η Επιτροπή Εκδουλεύσεων τον κατάταξε Αξιωματικό 6ης τάξης (Υπολοχαγό) με Α.Μ. 1279 και αρ. ν. μ. 1303 στο νέο μπρώο αξιωματικών.

21. Τριανταφύλλου ή Αμπλιανίτης Μήτρος

Κατάγονταν από το χωριό Άμπλιανη Καλλιδρομπτών και εγκαταστάθηκε στο Μώλο. Πήρε μέρος στην Επανάσταση από την αρχή ως το τέλος. Ακολούθησε τον οπλαρχηγό Γ. Δυοβουνιώτη επικεφαλής σε 15 αγωνιστές. Πολέ-

μπσε σε πολλές μάχες και πληγώθηκε δύο φορές. Στις 29/3/1832 η Διοικητική Επιτροπή τον προβίβασε σε εκατόνταρχο. Πέθανε το 1837. Η Επιτροπή Εκδουλεύσεων τον κατάταξε Υπαξιωματικό Ε' τάξης με Α.Μ. 9267 και αρ. ν. μ. 3297 στο νέο μπρώο υπαξιωματικών.

22. Αθανασίου Γεώργιος
23. Αναγνώσταινας Κώστας
24. Αυγέρης Θανάσης
25. Γιάννος Νικόλαος
26. Δορμπίνης Ιωάννης
27. Δορμπινόγαμβρος Δημήτριος
28. Καρακάτζης Γιάννης
29. Κατζέλας Αργύρης
30. Κοσμάς Παναγιώτης ή Δρακόπουλος
31. Κωνσταντίνου Αντώνιος
32. Κωνσταντίνου Παναγιώτης του Ανδρέα
33. Λάγιου Κωνσταντής
34. Παπαγεωργίου Αναγνώστης
35. Παπαδόπουλος Παναγιώτης
36. Σταματόπουλος Κων/νος
37. Τζιντζιρας Ιωάννης Κων/νου
38. Τριανταφύλλου Στάθης

Κολιαβάς Ηλίας

Κλείνω το κεφάλαιο των αγωνιστών του Εικοσιένα με μια πρόσθετη αναφορά σε πρόπαππο του πατέρα μου. Πρόκειται για τον αγωνιστή Ηλία Κολιαβά καταγόμενο από την Άμφισσα του νομού Φωκίδας απ' όπου κρατάει η οικογενειακή μας ρίζα.

Συγκεκριμένα ο παπούς μου Κώστας Κολιαβάς, παιδί πολύτεκνης οικογένειας, αναζητώντας καλύτερη τύχη εγκαταστάθηκε από νεαρή ηλικία στη Λαμία όπου και παντρεύτηκε Μοσσοχωρίτισσα κόρη ιερέα ονόματι Αναστασία, με την οποία απέκτησε έξι γιούς. Ο ένας απ' αυτούς, ο Μενέλαος, σκοτώθηκε στρατιώτης στην Μικρά Ασία. Τα υπόλοιπα πέντε παιδιά του παντρεύτηκαν δύο στη Λαμία, ένα στο Μώλο και δύο στην Αθήνα, και μέχρι

σήμερα όλοι οι φέροντες το όνομα Κολιαβάς στην περιοχή είναι εξ' αίματος απόγονοι του Ηλία Κολιαβά.

Ακολουθώς παραθέτω τα αποδεικτικά στοιχεία της ειδικής έρευνας.

Αγρίνιον την 20 Ιουνίου 1865

Προς τον κυρ. Πρόεδρον της επί του αγώνος επιτροπή

Εις Αθήνας

Περί απονομής συντάξεως ή άλλης αναλόγου αποζημιώσεως

Το εσωκλειόμενον πιστοποιητικόν αρκούντως επιμαρτύρησιν, ότι καθ' όλον τον της επαναστάσεως αγώνα υπηρέτησα ως πεζός στρατιώτης την πατρίδα, ότι κινδυνεύσας εις διαφόρους μάχας επολέμησα θαρραλέως κατά των ασπόνδων της πίστεως και ελευθερίας εχθρών, και ότι απολέσας εις τούτον κινητήν περιουσίαν, κατέστην πενέστατος αποζών δυστυχώς στα της προσωπικής μου εργασίας.

Το έθνος και αι κυβερνήσεις του εξ ευγνωμοσύνης προς τους υπερασπιστάς της υπηρεσίας επέδωκε κατά το μάλληλον και ήττον αμοιβάς αναλόγους, στα των οποίων ανακούφισαν και παραμύθευσαν τας κοινωνικάς ανάγκας, εις μόνον εμέ ατυχώς δεν εξεπλήρωσαν ουδεμίαν, υποχρέωσιν, και εντεύθεν αδικούμενος δικαιούμαι να επικαλεσθώ την δικαιοσύνη των Σ. Μελών της Επιτροπής ήν και θερμοπαρακαλώ να ευαρεστηθή και γνωμοδοτήσκει όπως μοι δοθή ανάλλογος μνησιαία σύνταξις, ή άλλη αναλλογος αποζημιώσις, προς ικανοποίησιν των εις το έθνος εκδουλεύσεών μου.

Έργον ου μόνον δικαιοσύνης, αλλά και φιλανθρωπίας είναι να βραβευθώ τουλάχιστον ήδη, ότι προσεγγίζω τας πύλας του θανάτου, ίνα μην εις τας αγωνίας αυτού φέρω επί της καρδίας πίεσιν επώδυνον, ότι εκτεθείς εις τόσους κινδύνους, ουδ' ελάχιστον ψυχίον έλαβον από την γενικήν του έθνους τράπεζαν.

Ο Κύριος Έπαρχος Τριχωνίας παρακαλείται να συμμορφωθή με τον 6ον και 7ον παράγραφον των οδηγιών της Επιτροπής.

Ευπειθέστατος
Ηλίας Κολιαβάς

Πιστοποιητικόν

Πιστοποιούμεν οι υποφαινόμενοι επί τη οριζομένη από τον ποινικό Νόμο ποινή και επί τη υποχρέωση της ανηκούσης πολιτικής αποζημιώσεως ότι ο εξ Αμφίσσης Ηλίας Κολιαβάς ετών εξήκοντα υπηρέτησε την πατρίδα στρατιωτικώς απ' αρχής μέχρι τέλους του υπέρ αυτονομίας ιερού αγώνος και παρευρέθη εις τας εξής μάχας. Εις Κεφαλόβρυσον Καρπενησίου υπό τον Νικόλ. Κούσκουρην και υπό την αρχηγίαν του Μάρκου Βότσαρν.- Εις Νεόκαστρον Προφήτην Ηλία Αμφίσσης και Αράχοβα υπό τον αυτόν Νικόλ. Κούσκουρην υπό την αρχηγίαν του Νώντα Βότσαρν.- Εις Δίστομον υπό τον Νικόλ. Βότσαρν.- Εις την έξοδον των πολιορκουμένων εις Μεσολόγγιον υπό τον Νώνταν Βότσαρην, ως και κατά την εκστρατείαν Καραϊσκάκη εις Σούνιον και Πειραιά και τέλος υπό τον Νικόλαον Ζέρβαν και την αρχηγίαν του Στρατηγού Ι. Μαμούρη εις την πολιορκίαν της Βονίτσας και ότι καθ' όλον τούτο το διάστημα έδειξε ανδρίαν αξίαν επαίνου.

Εις πίστωση των ανωτέρω προς δε και ότι αδικήθην ουδεμία λαβών αμοιβήν του κινδύνου της ζωής του δίδομεν αυτώ το παρόν ίνα τω χρησιμεύση όπου δει.

Εν Αγγρινίω την 20 Ιουνίου 1865

Οι Πιστοποιούντες

Ν. Ζέρβας

Ν. Μπότσαρνης

Ν. Κούσκουρης

Γνήσιαι αι υπογραφαί των
Νικολ. Ζέρβα Ν. Μπότσαρην και Ν. Κούσκουρην.

Αγγίνιο την 20 Ιουνίου 1865

Ο Δήμαρχος Αγγινίου

... Δημητρόπουλος

(Σφραγίδα Δημαρχείου Αγγινίου)

ΥΣΤΕΡΟΓΡΑΦΟ

Στις προηγούμενες σελίδες, και βάσει των ερευνών, έκανα σύντομη αναφορά στις πατρογονικές μου ρίζες. Θέλω εδώ, και ως μου επιτραπεί το εγχείρημα, να καταθέσω συμπληρωματικά, τι προκύπτει και από την πλευρά της μητέρας μου Μαρίας Ιωάννου Ζώτα.

Στο κεφάλαιο Μωλιώτες Αγωνιστές του 1821 αναφέρεται το ονοματεπώνυμο Ιωάννης Ζώτας. Χωρίς αμφιβολία η συνταύτιση του ονοματεπώνυμου παραπέμπει σε πρόπαππο της μητέρας μου.

Επίσης στο μνημείο των ηρωικώς πεσόντων στους πολέμους 1912-1922 μεταξύ των άλλων συμπολιτών μας, υπάρχει χαραγμένο και το ονοματεπώνυμο **Ευστάθιος Ι. Ζώτας**

Πρόκειται για αδελφό της μητέρας μου, το όνομα του οποίου έδωσαν στην ταπεινότητά μου, εις ανάμνηση εκείνου που δεν γύρισε...

* * *

1
17. Kuv. 22 / Ocak 1865
No: 2265 / 1865

Her hüsn-ıttihadın lüzümüne göre,
Emroludur. -

Appelées Int 20. Janvier 1865

113 N. Dava.

Herpi d'actes publics sur les
arrangements de l'administration.

1.00

Tö cümle müesseseler ve idareatın
işlerini, emroludur, ve mülkiyet
ve diğer hususlar, ayrıca tamamlama
ve diğer hususlar, ve diğer hususlar,
ve diğer hususlar, ve diğer hususlar,
ve diğer hususlar, ve diğer hususlar,
ve diğer hususlar, ve diğer hususlar,
ve diğer hususlar, ve diğer hususlar,
ve diğer hususlar, ve diğer hususlar,
ve diğer hususlar, ve diğer hususlar,

Anc. Tr. 20. Jan. 1865
Appelées - 1130

Tö cümle müesseseler ve idareatın
işlerini, emroludur, ve mülkiyet
ve diğer hususlar, ayrıca tamamlama
ve diğer hususlar, ve diğer hususlar,
ve diğer hususlar, ve diğer hususlar,
ve diğer hususlar, ve diğer hususlar,
ve diğer hususlar, ve diğer hususlar,
ve diğer hususlar, ve diğer hususlar,
ve diğer hususlar, ve diğer hususlar,
ve diğer hususlar, ve diğer hususlar,

μαλ' ηνωποδοθων δ' ουκ μοι δοδὺ κ' ἐνά-
ργος μνησάδα κούταξίς, ἢ ἄγαν ἀνείργος
αἰσθημύων, καὶ ἰναροσίουκων τῶν ἑ
ἴδ' ἄδρος ἐλδουγείδωντ μου. —

Ἐρρον εἰ μόνον τιμαρσίουκ, ἀγρὰ
καὶ γηγαδρωσία, ἔπει καὶ βραβυδὺ
δοῦδαίχιτος ἴδ'η, ἔπει πορευθί' ἴδ'η
ἴδ'η τοῦ τυρέτου, ἴδ'η ἴδ'η ἐν τῶν ἀγρ-
οῦκ, ἔπει γέρω καὶ τῶν ἰαροδὶκ, ἔπει
καὶ ἀνωδουκ, ἔπει ἀνωδὸν ἐν τῶν οὐκ
κονδύκων, ἔπει ἔπειχίτος ἴδ'η ἴδ'η
ἴδ'η ἀνωδὸν τῶν γενεῶν τοῦ ἔδρουκ ἴδ'η
ἴδ'η. —

Ἐ τῶν ἴδ'η ἀνωδὸν ἴδ'η ἀνωδὸν ἴδ'η
ἴδ'η καὶ ἀνωδὸν ἴδ'η καὶ ἀνωδὸν ἴδ'η
ἴδ'η ἀνωδὸν ἴδ'η ἀνωδὸν ἴδ'η ἀνωδὸν ἴδ'η

ἴδ'η ἀνωδὸν ἴδ'η

ἴδ'η ἀνωδὸν ἴδ'η

ἰ. Μπαρμυ καὶ τὰς κοινότητας καὶ
Βονιγγ, καὶ οἱ καὶ ἄλλοι κληρικοὶ
καὶ λαὸς ἐκείνη ἀποστολὴν ἐκείνην.

Ἐν τῷ ὄνομα τοῦ ἀποστόλου, καὶ
ἂν καὶ οἱ ἀποστόλοι ἀποσταλῶν γὰρ ἀ-
ποσταλῶν τῶν κληρικών καὶ λαοῦ καὶ
ἐκείνη ἀποστολὴν ἐκείνην καὶ ἂν κλη-
ρικών οὖν οὖν. —

ἐν Ἀθήναις ἐν 20. Ἰουλίου 1865

ἰ. Μπαρμυ

ἰ. Μπαρμυ

ἰ. Μπαρμυ

ἰ. Μπαρμυ

ἰ. Μπαρμυ καὶ ἄλλοι κληρικοὶ καὶ λαὸς
ἐκείνη ἀποστολὴν ἐκείνην
ἐκείνη ἀποστολὴν ἐκείνην
ἐκείνη ἀποστολὴν ἐκείνην

ἰ. Μπαρμυ καὶ ἄλλοι κληρικοὶ καὶ λαὸς
ἐκείνη ἀποστολὴν ἐκείνην

ΠΙΚΡΗ ΜΝΗΜΗ

Με το φαρί της θύμησης καλπάζει ο λογισμός
κι' από του Πόντου τα στενά περνά στην Ανατόλια.
Καίγεται η Σμύρνη σύγκορμη και στ' Αϊβαλί σεισμός
από το μίσος του Πασά και των εχθρών τα βόλια.

Στην εκκλησιά ο Χρυσόστομος σηκώνει το σταυρό
κι' αντιλαλεί ευφρόσυνα το «δόξα εν Υψίστοις».
Κι' έρχεται η Δόξα με φιλή στο μέτωπο πυρό
και τον υψώνει μάρτυρα του Έθνους και της Πίστης.

Ανέλπιστη κι' ανάκατη και ξαφνική η φυγή
λυπητερά ένα θάνατο σημαίνουν οι καμπάνες
κι' ως προσπαθούν οι πρόσφυγες να φύγουν την οργή
χάνουν οι μάνες τα παιδιά και τα παιδιά τις μάνες.

Δέξου Ελλάδα αδούλωτη μέσα στην αγκαλιά
τ' αποδιωγμένα νέα σου παιδιά απ' τη Μικρασία
και κάνε με τα μητρικά κι' ολόθερμα φιλή
να σβήση από τα μάτια τους η δάκρυνη υγρασία

Μ' ένα κομμάτι πρόφτασε από δική σου γη
ν' απαλλογούν απ' τα σκληρά τα νύχια της ανίας
κι' αφού την αιματόφυρτη γιατρέψουνε πληγή
να ξαναβρούνε τον παλιό ρυθμό της Ιωνίας.

Εδώ του μαρτυρίου τους θα στήσουν το σταυρό
και θ' απλωθούν τα πλουμιστά της τέχνης τους συντέφια
κι' απάνω στις περήφανης πατρίδας τον κορμό
θα περπατήσουν την αυγή δικά μας σταυραδέρφια...

Με το φαρί της θύμησης καλπάζει ο λογισμός
κι' από του πόνου τα στενά περνά στη Μικρασία.
Με λούλουδα θυμητικά γεμίζει ένας γκρεμός
πόχουν αψάδα στη θωριά και πίκρα στην ουσία.

Από τη συλλογή «Χώμα και Χρώμα» 1992

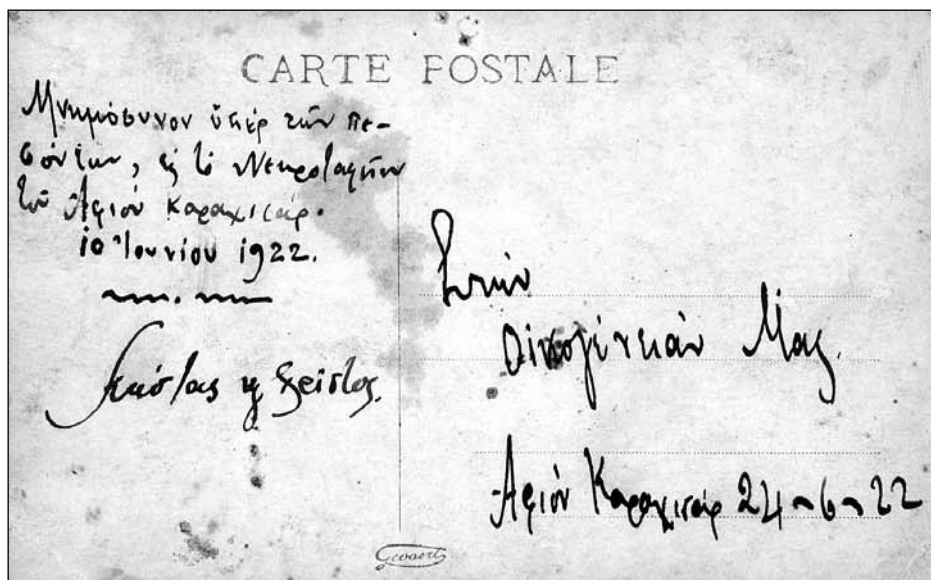
Το ποίημα γράφτηκε στις 3.9.1972 με τη συμπλήρωση 50 χρόνων (1922-1972) από την Μικρασιατική καταστροφή και δημοσιεύτηκε σε δυο εφημερίδες, Αθηναϊκή και επαρχιακή. Συμπεριλαμβάνεται στον τόμο «Εθνική Μνημοσύνη» 1973 του Χρ. Σολωμινίδη και στην Ανθολογία του Απ. Μαγγανάρη, έκδοση 1988.

Υπαίθριο σφαγείο ζώων στη Μ. Ασία το 1922 για τις ανάγκες του στρατού. Ο ένας εκ των πέντε στρατιωτών (νομίζω ο μεσαίος) είναι ο Ευστάθιος Ζώτας αδερφός της μητέρας μου, που έπεσε μαχόμενος.

Φωτογραφία του 1922 από τη Μ. Ασία. Ανω αριστερά ο πατέρας μου Γεώργιος Κολιαβάς με άλλους στρατιώτες στο Αφιόν Καραχισάρ, για το οποίο μιλούσε τακτικά.

Φωτογραφία σταλμένη στην οικογένειά τους από τους αδελφούς Ευθυμίου, Κώστα και Χρίστο, φαρμακοποιός μετέπειτα ο πρώτος στον Μάλο, γνωστός πθοποιός ο δεύτερος στην Αθήνα.

CARTE POSTALE

24 Ιουνίου 1918

Λεωφόρος Οδύσσειας
 χείρες έμειναν έμειναν
 Οδύσσειας 24 Ιουνίου 1918
 για να μείνει
 Μικρασιατική Στρατιά
 Ταχ.τομής 122 Μικρασιατική
 Κούσιον.

Μικρασιατική Στρατιά
 Ταχ.τομής 122 Μικρασιατική
 Κούσιον.

Κραυδοίμη
 Λουκιάνη

Εξ Αρβυλων
 Δεσφίση

Καμ. ος χαρτί και Καρπάρους

Δεσφίση

Γιάννης Χονδρόπουλος
 Ευστάθιος Αλεξ. Ζώτας

Κάρτ ποστάλ του Γιώργου Ιωάννου Ζώτα σταλμένο στην οικογένειά του, από την Προύσα όπου υπηρετούσε ως μάχιμος στρατιώτης. Ήταν αδερφός του Στάθη που έπεσε στην Μικρασία και αδερφός της μητέρας του Κωστάκη Δέσποινας (και της δικής μου φυσικά). Όσο για τον Κωστάκη αυτός ήταν ο Κώστας Θεοχάρους Μανδάλης ένας ωραίος λυρικός ποιητής που έφυγε πρόωρα. Ο Γ. Ζώτας με την αποστράτευσή του εγκαταστάθηκε στη Σούρπη Αλμυρού εργάστηκε ως γραμματέας δικαστηρίου, αργότερα δикоλάβισε έκανε τρία παιδιά και στην κατοχή έπεσε θύμα του εμφυλίου σπαραγμού.

"Ειδό τά άγρια ζουζούδια
 τών βοιών τής Προύσσης έδη-
 ρά ένα κωδωνοεταίμ και τό έ-
 βρωα ει ένα μικρό παιδάκι
 σέν τον Κωστάκη και να τό
 φέρη άρ' ού ήμεθα τόσο χαί-
 μαρο να και δέν ήμωσοί με
 να τον βδάσωμεν. - Αδó τά
 χείρ ταν τ' άδύα σόντε δέν
 τή ζουζου δένια καρδιά σου
 βασ τή σό χέρ ταν δά δέννη
 νάδε μέρα φιλιά άγάπη ή
 όταν μέ τό μαζό γυρίσωμε δα
 και τό δώση όζα. Προσέχετε

τον Κωστάκη, την αγαπηφοιά τή
 μάναι και και τό μοναχό σπαζίδι
 σου τή άρνωσε ό στρατός υπό όση
 τή να παραμένη.

Τάι ριζά
 Γιώργος
 25-9-21

Δελφίνι 11, 1014/74
 Ημερῆς Θεοχάρη Χάρου
 ὁ φίλος μου τὴν ἐπιβραβεύω
 ὅτι εἶναι ἀξιωματικὸς καὶ βέλτοιο ἰσ
 κληρικὸς ἐκείνου φωνογράφου
 ἔχει - / μετ' ἀγάπης
 καὶ χερσὶν ἐπισημασμένη
 Μανδάλης
 10/14/74

Γιάννης Μανδάλης

Ο ποιητής Κώστας Μανδάλης
 του Θεοχάρους και της Δέσποινας
 1918-1971

ΤΡΙΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΤΟΥ Κ. ΜΑΝΔΑΛΗ

Η ΔΟΥΛΙΤΣΑ

Σ' ένα μαγαζί μεγάλο, που γιομάτο είναιπραμάτια,
ώρα τώρα μια δουλίτσα όμορφη έχει σταθεί
και... αφού λεφτά δεν έχει αγοράζει με τα μάτια,
πουν' με δάκρυα γιομάτα η φτωχούλα ό,τι ποθεί.

Με το νου φοράει παπούτσια, ολομέταξη μια φούστα,
μπριλντένιο ένα βραχιόλι, που της πάει τόσο φίνα,
κι' άλλα κι' άλλα κι' έχει τώρα, με τα διαλεχτά της γούστα.
αδειασμένη σε μιαν ώρα με τη σκέψη τη βιτρίνα.

Στολισμένη όπως είναι με μια πριγκιπέσσα μοιάζει,
και το νιο του θρύλλου ακόμα περιμένει να φανεί,
μα... ο διπλανός καθρέφτης, της φτωχούλας ξεσκεπάζει
την ποδίτσα της που είναι απ' αλάτιζινο πανί.

ΣΕΒΝΤΑΣ

Πώς μου φληγίζει ένας σεβντάς, τούτη τη δόλια μου καρδιά,
που μέσ' στα στήθη μου χτυπάει κι' απαλοδέρνει.
Ένας σεβντάς που τα παλιά στο νου μου πάλλι αραδαριά
τα ξαναφέρει.

Στη ράχη κείνη του Άη-Λιά νοιώθω να κάθομαι και κει
τα μέρη γύρω αγκαλιαστά να τ' αγναντεύω,
και κάποιες πούζησα χαρές, πάνω στην Άγια Κυριακή
τώρα να κλαίγω.

Πάλι την πρώτη μου ζωή δεύτερη τώρα να περνώ,
γεμάτη ελπίδες της καρδιάς νάσαι η γδύμια
κι' όλη τη νύχτα ξάγρυπνος τραγουδιστής να τριγυρνώ
στα καλντερίμια.

*Μπροστά στην πόρτα της καλής, πρώτη μου αγάπη και παλιά,
ο κρύφιος πόθος να με φέρνει μουσαφίρη,
για να με δει να πλαχταρά, με τα δυο μάτια της, πουλιά.
στο παραθύρι.*

*Πώς μου φλογίζει ένας σεβντάς, τούτη τη δόλια μου καρδιά
που μέσ' στα στήθη μου χτυπάει κι' απαλοδέρνει.
Ένας σεβντάς που τα παλιά στο νου μου πάλη αραδαριά
τα ξαναφέρει.*

ΝΟΣΤΑΛΓΙΑ

*Αλήθεια, τί δε θάδινα αν μπόραγε να μ' έβρει
με τα μαλλιά ξεχιόνιστα, με ξέθολη ματιά,
παιδάκι, πάλη, ξέγνοιαστο, μια νύχτα του Δεκέμβρη,
στο παραγώνι εκεί κοντά αντίκρυ απ' τη φωτιά.*

*Νάναι γιαγιάδες γύρω μου, γονιοί, πάπποι προπάπποι
κι' ενώ ο βοριάς σφυρίζοντας θα δέρνει τα κλαριά,
να μολογάν για ξωτικές, να λην για τον αράπη,
για τον τρανό το δράκοντα πούχε θεριού θωριά.*

*Να καρτεράω να ξαναρθεί, γιομάτος πάλη δώρα,
ο μπάρμπας, την αυγή θαμπά τριγύρω απ' τα νησιά.
Αλήθεια! τί δε θάδινα να πέρναγα μian ώρα
παιδάκι πάλη ξέγνοιαστο σ' αυτήν την ξεγνοιασιά.*

*Η Δέσποινα Μανδάλη στη
σχολή μαιών Αθηνών το
1923. (δεύτερη από αριστε-
ρά στη σειρά των ορθίων)*

Ο ΓΟΥΣΤΑΥΟΣ ΦΛΩΜΠΕΡ ΣΤΟ ΜΩΛΟ ΤΟ 1850

Ο Γάλλος συγγραφέας Γουσταύος Φλωμπέρ (1821-1880) εκτός από πετυχημένος μυθιστοριογράφος υπήρξε κι ένας αποφασιστικός για τον καιρό του περιηγητής με στόχο όχι μόνο να δει και να γνωρίσει, αλλά και να περιγράψει και καταγράψει με τη γλαφυρή πένα του και τη συγγραφική του δεξιότητα, τόπους και ιστορικά περιστατικά χρήσιμα και πολύτιμα για τις κάθε λογής έρευνες στις μετέπειτα εποχές και τις κάθε είδους αναζητήσεις στους καιρούς που περπάτησε και στους χώρους που περιήλθε.

Από νεαρή ηλικία ο Γουσταύος Φλωμπέρ ένοιωσε μέσα του το ενδιαφέρον της περιήγησης. Ένα ενδιαφέρον που τον έσπρωχνε καθημερινά και ακατάπαυστα μέσα και έξω από την πατρίδα του στα μεγάλα ταξίδια των περιηγήσεων που πραγματοποίησε, και των εντυπώσεων που αποθησαύρισε σε βιβλία και τόμους. Έτσι και αφού περιόδευσε την αχανή πατρίδα του Γαλλία και αποκόμισε τις εντυπώσεις του από Τουραίνη (παλαιά επαρχία περί την πόλη Τούρ, και μέχρι Βρετάνη-βορειοδυτική Χερσονησώδη χώρα της Γαλλίας επί του Ατλαντικού ωκεανού), ο νεαρός και αξεδίψαστος Γουσταύος Φλωμπέρ περνάει στην Ιταλία και την Ελβετία και διασχίζει και περπατάει τις χώρες με το ενδιαφέρον για την έρευνα που τον διακρίνει και την δίψα για την ιστορική μάθηση που τον κατακρατεί και τον εξουσιάζει.

Στην πολύχρονη ταξιδιωτική του προσπάθεια, επισκέπτεται διαδοχικά την Αίγυπτο, την Παλαιστίνη, τη Μικρά Ασία, την Κωνσταντινούπολη, την Τύνιδα, την Καρχηδόνα και πολλές άλλες ακόμα περιοχές, και συγκεντρώνει από παντού στοιχεία και υλικό για τις περιγραφές των περιηγητικών του σελίδων.

Στην Ελλάδα ο Γουσταύος Φλωμπέρ ήρθε με άφιξη στον Πειραιά, Τετάρτη 6 (18) Δεκεμβρίου 1850. Να σημειωθεί ότι την εποχή εκείνη η Ελλάδα ακολουθούσε το Ιουλιανό ημερολόγιο, και ότι το Ρωμαϊκό καθιερώθηκε το 1923. Έτσι υπάρχει μια διαφορά ανάμεσα στις ημερομηνίες που δίνει ο Φλωμπέρ και τις ημερομηνίες του Ελληνικού ημερολογίου. Αξίζει να πούμε ακόμα ότι την εποχή του ταξιδιού του Φλωμπέρ στην Ελλάδα δεν υπάρχουν δρόμοι. Υπάρχουν δύσβατοι κατσικόδρομοι και βατόκλειστα μονοπάτια. Τριάντα λεύγες αμαξωτούς δρόμους (μία λεύγα ισοδυναμεί με περίπου 4 χιλιόμετρα) διέθετε όλους κι όλους η Ελλάδα το 1854. Το αναφέρει ο ΕΤΜΟΝΤ ΑΜΠΟΥΤ στο βιβλίο του «Σύγχρονος Ελλάδα» έκδοση ΧΑΣΙΕΤ ΠΑΡΙΣΙ 1907 και αναλυτικά τα πράγματα στον καιρό τους έχουν ως ακολούθως:

Αθήνα-Πειραιάς δρόμος βατός 2 λεύγες
 Αθήνα-Ελευσίνα δρόμος βατός 4 λεύγες
 Ελευσίνα-Θήβα δρόμος κακός 9 λεύγες
 Αθήνα-Κηφισιά δρόμος μέτριος 4 λεύγες
 Καλαμάκι Κορινθίας-Λουτράκι δρόμος καλός 2 λεύγες
 Καλαμάκι-Κόρινθος δρόμος μέτριος 3 λεύγες
 Ναύπλιο-Αργος δρόμος καλός 3 λεύγες
 Πύλος-Μεθώνη δρόμος που δεν έχω δει 3 λεύγες
 σύνολο 30 λεύγες.

Με το που φτάνει ο Γουσταύος Φλωμπέρ στην Ελλάδα, πρώτη του φροντίδα και διακαής του πόθος είναι να γνωρίσει τα αθάνατα μνημεία του αρχαίου πολιτισμού της, καθώς και τους ιστορικούς χώρους της Αθήνας και της γύρω περιοχής της. Αμέσως και με ακούραστο θαυμασμό περιφέρεται διαδοχικά και σε δύο στάδια στη διάρκεια παραμονής του στην Ελλάδα, την Ακρόπολη, το Ναό της Απέρου Νίκης, τον Παρθενώνα, το Ερέχθειον, την Πινακοθήκη. Επισκέπτεται ακόμα το Θησείο, το μνημείο του Φιλοπάππου, τον Βασιλικό Κήπο, τη Βουλή, τους Βασιλικούς Σταύλους, την Πύλη του Αδριανού, το Οδείο Ηρώδου Αττικού, την Αγορά, το Στάδιο, την Πνύκα, τον Βοτανικό κήπο, τον Ιλισό, την Κηφισιά, τον Μαραθώνα και πάρα πολλά ακόμα ιστορικά μνημεία και τόπους της Αττικής Και την ημέρα της εξόδου του από την Αθήνα σημειώνει:

«... Σήμερα 4 Ιανουαρίου 1851 Σάββατο, ξεκινήσαμε από την Αθήνα 9 το πρωί με συνοδεία ένα δραγουμάνο (διερμηνέα), ένα μάγειρα, ένα χωρο-

φύλακα και δύο μουλαράδες...». Τα μουλάρια και τα άλογα είναι τα μόνα μεταφορικά μέσα και σε κάθε ευκαιρία ο περιηγητής τα αναφέρει στο κείμενό του. Οδεύοντας μέσω Δαφνίου πορεύεται εις Ελευσίνα, Μάνδρα, Κάζα, Κρικεκούκι, Λιβαδειά, Αράχωβα, Δελφοί, Τοπόλια και Γραβιά...

ΘΕΡΜΟΠΥΛΕΣ-ΜΩΛΟΣ

Αλλά από 'δω και κάτω ο λόγος πλέον στον Γουσταύο Φλωμπέρ με το κείμενό του που ακολουθεί από το βιβλίο του «Το ταξίδι στην Ελλάδα 1850-1851» σε μετάφραση Π.Α. ΖΑΝΝΑ, 1989, έκδοση ΟΛΚΟΣ.

Πέμπτη 9. - Βγαίνοντας από τη Γραβιά τροχάζουμε για ένα γεμάτο ημίωρο και φθάνουμε στους πρόποδες του βουνού. Είναι σκεπασμένο βαλανιδιές, προχωρούμε κάτω από τα δέντρα, νιώθουμε το πρωινό αγέρι και τη μυρωδιά των πεσμένων φύλλων. Όταν φθάσαμε στην αρχή του δάσους με τα χαμόδεντρα, στις παρυφές του, μια ακτίνα ηλίου φώτιζε από χαμηλά τις βαλανιδιές: ήταν ολότελα η Γαλλία το Νοέμβριο.

Ο δρόμος ανηφορίζει και κατηφορίζει κάτω από τα δέντρα· κορμοί ολότελα γκρίζοι, δίχως ούτε ένα φύλλο, ξαπλωμένοι καταγής με τα παράξενα ακρωτηριασμένα κλαριά τους. (Πριν φθάσουμε στη Λιβαδειά, είχαμε δει ένα παρόμοιο δέντρο στην άκρη του ρυακιού· κοιταγμένο καταμέτωπο (ήταν ξαπλωμένο λοξά) ως προς την κυρτή του γραμμή, τα δύο μεγάλα του εξογκώματα έμοιαζαν με μαστούς και ο κορμός, το στήθος, ξεκινούσε πιο ψηλά). Κάθε τόσο ένα ξέφωτο· σε κάποιο σημείο, οι μικρές βαλανιδιές έχουν τα κλαριά τους ολότελα σκεπασμένα με πράσινες λειχήνες, βελουδέγιες, σαν να είχαν βάλει τα κλαριά σε θηκάρι.

Από ψηλά έχεις τον Παρνασσό εντελώς πίσω σου. -Κάθοδος. -Το βουνό ονομάζεται Λαφοβούνι, κάνουμε μια στάση στα δύο τρίτα του ύψους του. - Προγευμα σε μια πηγή. Από το σημείο αυτό η θέα απλώνεται σε ένα τμήμα της πεδιάδας των Θερμοπυλών ένα κομμάτι θάλασσα (Μαλιακός κόλπος) δεξιά· στο βουνό, απέναντι αριστερά η Λαμία.

Κατεβαίνουμε για άλλη μισή ώρα και γυρίζουμε δεξιά στα ριζά του βουνού από το οποίο κατεβήκαμε.

Ο Μαλιακός κόλπος απλώνεται μπροστά μας· η πεδιάδα είναι γυμνή, ασπρουδερό χαλίκι -που αντηχεί κάτω από τα πόδια των αλόγων-, με κάποια ρυάκια που κυλούν απάνω της. Στους πρόποδες του βουνού, που πρέπει να το προσπεράσουμε, πλούσια πηγή ζεστού νερού. Πριν φθάσουμε εκεί, ένας σταθμός χωροφυλακής. Συνεχίζοντας το δρόμο, έχουμε αριστερά ένα μεγάλο βάλτο που απλώνεται ως τη θάλασσα, και δεξιά ένα μακρύ φουσκωτό λόφο, σε δύο επίπεδα, γεμάτο αγκαθωτά δέντρα, και που πηγαίνει να δέσει με το βουνό. Ένα τέταρτο ύστερα από την πηγή ζεστού νερού, μας οδηγούν σ' ένα τετράγωνο σωρό όπου υπάρχουν πέτρες (απομεινάρια τοίχου;) και μας λένε πως εδώ βρισκόταν το λιοντάρι του Λεωνίδα. Ένα τέταρτο της ώρας αργότερα, κάπως πιο μακριά απ' το βουνό και πιο προχωρημένο μέσα στο έλος, ένα είδος τετράγωνου οχυρώματος. Από το σημείο αυτό, όταν γυρίζουμε την πλάτη στο βοριά, στη θάλασσα στο νησί του Νεγρεπόντε, (πρόκειται για την Εύβοια), έχουμε δεξιά την οροσειρά της Θεσσαλίας, με τη Λαμία στη μία άκρη και τη Στυλίδα (κοντά στη θάλασσα) από την άλλη, και αριστερά, στο προτελευταίο επίπεδο, ένα μεγάλο άσπρο βουνό· το βάθος το καλύπτει μια γραμμή απο πιο μικρά βουνά, που πάνω της έρχεται να ακουμπήσει η μεγάλη συνεχιζόμενη, η δεξιά. Πάνω στην αριστερή αυτή πλευρά, για να καταλήξουν σε μας, δυο πλαγιές από εκτάσεις που κατεβαίνουν παράλληλα. Ακολουθεί το βουνό, που κατευθύνεται προς τη θάλασσα, κατεβαίνοντας ως το Μώλο· το ακολουθούμε έχοντάς το πάντα δεξιά ώσπου να φθάσουμε στο Μώλο. Σε λίγο ανακαλύπτουμε, ανοιχτή στη μέση, μια βαθιά τάφρο, κάτι σαν διάδρομο κάπως καμπύλο, κάπως λοξό. Αν τραβούσαμε μια ίσια γραμμή, θα κατέληγε ανάμεσα στη Στυλίδα και την Αγία Μαρίνα, μικρό χωριουδάκι αριστερά από τη Στυλίδα.

Πού ήταν οι Θερμοπύλες; Ο οδηγός μας και ο BUCHON συμφωνούν. Όταν ο Γιώργης μας είπε: «Εδώ που βρίσκεστε», μας φάνηκε παράλογο. Γιατί οι Πέρσες δεν περνούσαν από πιο πέρα, από το βουνό που κατεβήκαμε σήμερα το πρωί; Ποιός τους υποχρέωνε να έρθουν ως εδώ; Πώς συνέβηκε, κατά τον Ηρόδοτο, και οι Πέρσες έπεφταν στη θάλασσα; Θάλασσα δεν υπάρχει εδώ, απέχει πάνω από μια λεύγα! Μήπως ως θάλασσα πρέπει να εννοούμε βάλτο; Τότε οι Έλληνες πρέπει να βρίσκονταν πάνω σ' εκείνο το λόφο με τα αγκάθια όπου ξεσκιστήκαμε πριν από λίγο για να διαπιστώσουμε αν υπήρχε κάποιο στενό από πίσω, στενό που δεν είδαμε! Το βάλτο τον διασχίζει ένα μεγάλο ρέμα· μήπως είναι ο Σπερχειός; Δεν είδα τα ερείπια του τοίχου του Ιουστινιανού τα οποία αναφέρει ο BUCHON.

Μήπως οι Θερμοπύλες είναι το στενό φαράγγι που από πάνω του βρίσκεται η Βοδανίτσα; Τότε καταλαβαίνω πώς, για να φθάσουν σ' αυτή την κορυφή, οι Πέρσες χρειάστηκαν όλη τη νύχτα. Ποιά είναι η έννοια της συγκεκριμένης λέξης που στον LARCHER μεταφράζεται στενό; Με λίγα λόγια, εκεί, στο βορινό άκρο του μακριού αυτού λόφου, θα πρέπει να βρισκόταν το πέρασμα, ή τότε πρόκειται για το φαράγγι της Βοδανίτσας. Σύμφωνα με αυτή την υπόθεση, οι Πέρσες, από το πλάι, θα μπορούσαν να πέσουν στη θάλασσα, κι εκεί πρόκειται πραγματικά για ένα στενό, και που ανοίγει χαμηλά, που έχει «ένα χώρο πιο πλατύ».

Η αντίρρηση όμως επανέρχεται πάντα: Γιατί οι Πέρσες επέμεναν να έρθουν από το σημείο εκείνο, ενώ πέρα από τις θερμές πηγές, υπάρχει μια μεγάλη είσοδος στο βουνό;

Ως το Μώλο, δρόμος επίπεδος, αρκετά ωραίος, ανάμεσα στα δεντράκια.

ΜΩΛΟΣ, μεγάλο χωριό, απλωμένο σε βαλιόνερα, κοντά στη θάλασσα, απέναντι η Στυλίδα, στην άλλη πλευρά του κολπου. Μείναμε στο σπίτι ενός παπά.

Μώλος, ώρα 8 το βράδυ.

Παρασκευή 10 -Μέρα κουραστική και μεγάλη. Φύγαμε στις 8 από το Μώλο, φθάσαμε στην Κάπραινα (Χαιρώνεια) στις 5 το βράδυ, δίχως να σταματήσουμε παρά μόνο για είκοσι λεπτά περίπου...

Εφημ. «ΜΩΛΙΩΤΙΚΑ ΝΕΑ», Μάρτ.-Απριλ. 1991

* * *

ΠΑΛΙΕΣ ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΑΣΧΟΛΙΕΣ

Βρισκόμαστε στην προπολεμική εποχή, λίγα χρόνια πριν από το σημαδιακό 1940, τότε που η ζωή ανέβαινε μέσα από τις βαθιές της καταβολάδες κι άνθιζε πάνω στη γη, συνδεδεμένη άρρηκτα με τα στοιχεία της μάνας φύσης.

Με το μάτι καρφωμένο στον ουρανό και τη σκέψη ριζωμένη στην καθημερινή φροντίδα του χωραφιού και της στάνης, ο αγρότης κτηματίας κι ο κτηνοτρόφος παραγωγός, ψάχνει διαρκώς στον ανοιχτό ορίζοντα τα σημάδια του καιρού για να δέσει μ' αυτά τις προσπάθειες της δουλειάς του στον αγροτικό και ποιμενικό χώρο.

Ο ήλιος, ο αέρας και η βροχή είναι τα κυριότερα στοιχεία που πρέπει νάχει με το μέρος του, για να σημειώσει επιτυχία η επίπονη προσπάθειά του, και να πάρει αμοιβή ο απροσμέτρητος κόπος του.

Καμιά αγροτική και ποιμενική ασχολία δεν πρέπει να κινήσει κόντρα στον καιρό κι ενάντια στις φυσικές εναλλαγές των μηνών και των εποχών. Ο χρόνος είναι ο απόλυτος ρυθμιστής και αυτός θα αμείψει κατά τη θέλησή του, τους ανθρώπους, κυρίως της υπαίθρου, γιατί αυτοί βρίσκονται γυμνοί κι απροστάτευτοι μέσα στην παντοδυναμία, του άστατου καιρικά περάσματός του.

Με την διορατική οξύτητα του πνεύματός του, ο άνθρωπος της υπαίθρου, είτε στο βουνό παλεύει, είτε στη θάλασσα αναλώνεται, είτε στον κάμπο σκαλίζει με την αξίνα τα χώματα της γης, θα διαπιστώσει αλάνθαστα και θα αποδεχτεί καθοριστικά τον ορισμό που ο ίδιος σφικτίδωσε επιγραμματικά και μέσα του συνόψισε αυτή τη σκληρή κι αμετάσειστη αλήθεια:

«Όσο θέλεις δούλευε, όσο θέλει θα σου δώσει».

Αυτή είναι η αλήθεια. Μια αλήθεια πικρή, καταστρεπτική, συχνά συντριπτική, όμως καθοριστική για την πορεία του αγρότη και για τη μοίρα του

ανθρώπου. Ο καιρός-χρόνος είναι ο αμείλικτος ρυθμιστής των αγροτικών προσπαθειών, ο απρόσωπος ήρωας και πολυπρόσωπος δυνάστης που θα σαρώσει συχνά αλύππτα τα πάντα, ή που με σχετική συγκατάβαση θα παραχωρήσει τα ελάχιστα.

Τα κατώματα λοιπόν και τις διαθέσεις αυτού του πρωταγωνιστή των φυσικών συνθηκών θα πρέπει να παρακολουθεί ο άνθρωπος της υπαίθρου καθημερινά, και ανάλογα με τις διαθέσεις του να ρυθμίζει τις δουλειές του μήνα, της εποχής, του χρόνου ολόκληρου.

Όχι μόνο χωρίς την Πανεπιστημιακή, αλλά και χωρίς τη στοιχειώδη μόρφωση ο προγονός μας τα κατάφερε άριστα να καλλιεργήσει, να ζήσει και να προκόψει, κρατώντας τη σκυτάλη δυνατά στα χέρια του, μέχρι την οριστική παράδοσή της στους νεώτερους δρομείς. Με την κληρονομημένη, και στη συνέχεια με την από τον ίδιο αποκτημένη πείρα, κατέβηκε στον κάμπο της ζωής με την αυγή, και βάζοντας τα καματερά στο ζυγό, αυλάκωσε τη γη με το υνί, σκόρπισε με το χέρι του το σπόρο στην καλλιεργημένη επιφάνεια, και στη συνέχεια τον έκλεισε από πάνω με την ξυλοπλεγμένη σβάρνα, προτού τον τσιμπολογήσουν τα πειρινά του ουρανού, αυτά που ανέμελα χρονικά διεκδικούν αυθαίρετα την επιβίωσή τους, στο περίσσειμα, αλλά και στο υστέρημα του ανθρώπινου μόχθου.

Αν θελήσουμε ν' ανατρέξουμε μέσα στη ζωή του παλιού καιρού με πρόθεση τη νοερή παρακολούθηση της δουλειάς στους τομείς της υπαίθριας απασχόλησης που τότε αποτελούσε τον βασικό πυρήνα σε ποσοστό 95% στο όλο παραγωγικό και αποδοτικό έργο του τόπου μας, θα χρειαζότανε και χρόνος πολύς και σελίδες αμέτρητες. Η βαριά βιοπάλη του αγρότη γενικά του εργάτη της γης, του κτηνοτρόφου, του ψαρά, του επαγγελματιοβιοτέχνη, στα χρόνια που περιγράφουμε δε γνώριζε τίποτα από τα αργότερα αποκτημένα οχτώρα μεροκάματα, και από τα οριστικά σημερινά δικαιώματα, ρεπό, άδειας, αργίας, επιδομάτων και ότι άλλο παραχωρεί και διασφαλίζει η σύγχρονη εργατική νομοθεσία.

Ο μόχθος του εργαζόμενου άπλωνε βασανιστικά πάνω στις 365 μέρες του χρόνου και πήγαινε τότε με βροχή, τότε με ήλιο, με χιόνια και βοριά, είτε τσοπάνης ήταν ο εργαζόμενος, είτε γεωργός, ψαράς ή βιοτέχνης, μέσα στις συνθήκες του καιρού, όπως εκείνες έρχονταν κάθε φορά, κυριαρχώντας στη γύρω φύση.

Για νάχει όμως ο αναγνώστης του σύγχρονου κόσμου μια αμυδρή ιδέα από την χαμένη εικόνα του προγονικού βίου, θα δώσουμε λίγες ιχνογραφι-

κές γραμμές, όχι για ν' ανασυνθέσουμε τον οριστικά παραμερισμένο πίνακα, αλλά για να βοηθήσουμε απλά τη σκέψη, στο να πάρει μια φανταστική κι ελάχιστη γεύση από το πολύπτυχο σκηνικό του βασιανιστικού και πολύπρακτου έργου.

Σύμφωνα με το σκεπτικό αυτό σημειώνουμε απλά και σύντομα πως για να φτιάσει ο αγρότης στον τρύγο, δηλαδή στα μέσα του Σεπτεμβρίου, ξεκινούσε τη φροντίδα του αμπελιού του από τον Γενάρη.

«Γενάρη μήνα κλάδευε, φεγγάρι μη ξετάζει».

Το κλάδεμα είναι η πρώτη δουλειά του αμπελουργού. Μια δουλειά κουραστική, μαστορική και έμπειρη. Ο κλαδευτής πρέπει να ξέρει ποιά βέργα θα κόψει και ποιά βέργα θ' αφήσει. Πρέπει να γνωρίζει ποιές είναι εκείνες που θα δώσουν καρπό, και ποιές όχι. Η δουλειά αυτή θα κρατήσει μέρες πολλές μέσα στο κρύο, στη βροχή που θα πιάσει ξαφνικά, στο χιόνι που θα πέσει, ή που θα έχει πέσει και θα στέκεται παγωμένο στη γη. Ύστερα θα έρθει το σκάψιμο. Με το βαρύ τσαπί θ' ανοιχτούν βαθιά αυλάκια ανάμεσα στα κλήματα για να καταστραφούν τ' αγριόχορτα που απομυζούν το έδαφος, να πέσει μέσα το βρόχινο νερό και με το γύρισμα του καιρού να λιαστούν και να αναζωογονηθούν οι ρίζες. Αργότερα στα τέλη του Μάρτη και στα μέσα τ' Απρίλη τ' αυλάκια αυτά θα ισοπεδωθούν με το ίδιο τσαπί και τα ίδια χέρια, για να κλείσουν μέσα την υγρασία και για να δώσουν στη συνέχεια την ευκολία στον εργάτη και στον αμπελουργό να περνοδιαβαίνει ανάμεσα στο φουντωμένο αμπέλι για το ράντισμα των φυλλωμάτων δυο και τρεις φορές, και το θειάφισμα άλλες τόσες, ανάλογα με τις ανάγκες, για την πρόληψη των ασθενειών, αυτών που συχνά προσβάλουν το κλήμα. Κι όπως:

«Τ' αμπέλι θέλει χάρδια σαν το μωρό παιδί», η δουλειά θα συνεχιστεί μέσα στους μήνες της άνοιξης και του καλοκαιριού με το ξεφύλλισμα ή το αραίωμα στα βλαστάρια για να πέσουν τα άχρηστα και να δυναμώσουν εκείνα που θα θρέψουν καρπό. Μετά θα γίνει το κορφολόγημα για να μη πηγαίνει ψηλά η βέργα κι αδυνατίζει το κλήμα και το σταφύλι του φυσικά.

Χαρακτηριστική απόδειξη της ατέλειωτης φροντίδας, της λεπτής περιποίησης και της τεχνικής επιδεξιότητας που χρειάζεται τ' αμπέλι, μέχρι που να έρθει στην πολυπόθητη μέρα της συγκομιδής, αποτελεί το δημοτικό τραγούδι της εργατιάς που ακούγεται στις ώρες δουλειάς, κυρίως του τρύγου:

*Αμπέλι μου πλατύφυλλο και καλοκλαδεμένο,
για δεν ανθείς για δεν καρπείς σταφύλια να μου δώσεις;*

*Μου χάλασες παλιάμπελο γιαυτό θα σε πουλήσω...
Μη με πουλές αφέντη μου κι εγώ θα σου καρπίσω.
Βάλε μου νιούς να σκάψουνε, γερόντους να κλαδέψουν,
βάλε γριές μεσόκοπες να με βλαστολογήσουν
βάλε κορίτσια ανύπαντρα να με κορφολογήσουν.*

Ο καιρός του τρύγου, που έρχεται συνήθως μετά τον θερισμό και τον αλωνισμό, είναι και αυτός μια έντονη, κουραστική και μεθοδευμένη προσπάθεια από τον ενδιαφερόμενο, που πρέπει να γίνει με ταχύ ρυθμό για να προλάβει να συγκεντρώσει τους καρπούς του και να τους μεταφέρει στ' αμπάρια και στα βαρέλια των αποθηκών του, προτού τον πιάσουν τα πρώιμα πρωτοβρόχια και τον βαρύνουν με δυσχέρειες και φύρα.

Στο διάστημα, το από τα μέσα Μαΐου που αρχίζουν να θερίζουν τα πρώιμα κριθάρια, μέχρι το τέλος του τρύγου, ο αγρότης ζει μέσα σε μια εγρήγορη αγωνία και κόπου, βρίσκεται μέσα σ' ένα ασταμάτητο τρεχαλιτό, από τα βαθιά χαράματα μέχρι αργά το βράδυ, για να μπορέσει να φέρει σε κουμάντο και βόλεψη μια μεγάλη σειρά και μια ατέλειωτη αλυσίδα εργασιών του χεριού του.

Τη μεγάλη αγωνία και την υπεράνθρωπη προσπάθεια της εποχής αυτής, ο προπολεμικός αγρότης που την έζησε και τη γέυτηκε στο κορμί του και στην ψυχή του, αυτός μόνο μπόρεσε να την καταλάβει και να την συνοψίσει επιγραμματικά σε τρεις λέξεις, και να κλείσει μέσα σ' αυτές την απέραντη αγωνία της ατέλειωτης δουλειάς του.

Είναι η παροιμιακή φράση: «θέρος, τρύγος, πόλεμος», κι εκφράζει επιτυχώς κι απόλυτα το ρυθμό της δουλειάς, παρομοιάζοντάς την με μέτωπο ανοικτού πολέμου που δεν μπορεί ν' αναβληθεί και που πρέπει να δοθεί με όλα τα μέσα, με όλα τα μέλη της οικογένειας μικρά και μεγάλα, με όλα τα άτομα της συγγένειας, του περίγυρου, του χωριού ολόκληρου, μέχρι που να κερδηθεί η μάχη της σοδειάς και να γεμίσουν οι αποθηκευτικοί χώροι με την απολαβή των αγαθών της μάνας γης, και της θεάς Δήμητρας.

Όσο δύσκολο είναι να περιγραφεί η δουλειά του παλιού αγρότη στο καθολικό μήκος των δώδεκα μηνών, στο απροσμέτρητο πλάτος των τεσσάρων εποχών, και στο απεριόριστο βάθος των τριακοσίων εξήντα πέντε ημερών, άλλο τόσο δύσκολο είναι για τη σημερινή γενιά της καφετέριας του ευδαιμονισμού και της αμεριμνησίας να συλλάβει την ολοκληρωτική παράσταση των σκηνών που προσπαθούμε να σκιαγραφήσουμε.

Η σύγχρονη εποχή βρίσκεται μακριά από την εποχή του θέματος και τα μηχανικά μέσα, που στο μεταξύ αναπτύχθηκαν με γοργό ρυθμό και με ακόμα γοργότερο πέρασαν στην πρακτική εφαρμογή, δεν άφησαν σχεδόν πουθενά περιθώρια, για σποραδικές έστω οπτικές επαφές και γνωριμίες των παλαιών μεθόδων. Εκείνοι που τα έζησαν, προχωρημένοι κι ώριμοι σήμερα, όπως κι ο γράφων, παρακολουθούν εκστατικοί και συχνά αμήχανοι την κάθοδο της μηχανής και των αγροτικών μέσων, και με τις μισοσβησμένες κι ειδυλλιακές, πλην κοπιαστικότητας, εικόνες της φαντασίας τους, βυθίζονται σιωπηλοί στις μουσικές τους συγκρίσεις...

Γυρίζοντας ξανά στο χώρο του αμπελιού, που μόλις πιο πάνω αφήσαμε, ας αναλογιστούμε ακόμα πριν κλείσουμε και εκείνη τη βασανιστική κόπωση του καθαρισμού των κενών βαρελιών που είχαν στο μεταξύ φυράνει με το άδειασμά τους. Για να μπει η καινούργια σοδειά του μούστου στα βαρέλια, έπρεπε αυτά να βγουν από τα υπόγεια και τις αποθήκες, να έρθουν στην αυλή και εκεί να φροντιστούν μέχρι που να καθαριστούν και να σφύξουν, με την επισκευή και κυρίως με τη χρήση μεγάλων ποσοτήτων νερού, που τραβούσαν μικροί μεγάλοι, γυναίκες κι άνδρες, από τα βαθιά κοινοτικά ή γειτονικά πηγάδια και το κουβαλούσαν με τα τενεκέδια και τους κουβάδες, σ' ένα ξεθεωτικό κι ατέλειωτο πήγαιν'-έλα ημερών και βδομάδων. Πολλοί μετέφεραν τα βαρέλια τους για σχετικότερη ευκολία στην ακρογιαλιά, και στην άκρη του κύματος τα φρόντιζαν κατάλληλα με το αλμυρό νερό της θάλασσας.

Με το τέλειωμα του τρύγου, φυσικό θα ήταν να σκεφτεί κανείς πως εκεί τελείωσε και η δουλειά του αμπελιού. Όμως ο αμπελουργός δεν θ' αργήσει να γυρίσει μέσα σ' αυτό και κάτω από τη συννεφιά του φθινοπώρου θ' αρχίσει με το τσαπί να ξελακώνει τα κλήματα και να σκορπάει μέσα τους κοπριά του σταύλου του για να λιώσει με τα νερά του χειμώνα, να δυναμώσει τ' αμπέλι και να ξαναδώσει καρπούς.

Υπάρχει και εδώ, όπως και στους άλλους τομείς της καλλιέργειας, της κτηνοτροφίας, της ανθρώπινης συναλλαγής, ο άγραφος κανονισμός του «δώσε μου να σου δώσω», ή «πρόσεξέ με για να σε προσέξω». Ένας κανονισμός που δένεται στο ένστιχτο και στη λογική και αποδίδει τα δίκαια μέσα στη σωστή λειτουργία των φυσικών και αγαθών σχέσεων...

Ας έρθουμε τώρα στο θέρο κι ας παρακολουθήσουμε κι εδώ το άλλο «πολεμικό μέτωπο» της δουλειάς, αυτής που απλώνεται μέσα στους καυτούς καλοκαιριάτικους μήνες, στον καιρό που σκάει ο τζίτζικας από την ξηρασία, και η γης ψήνεται από τη λαύρα του κατακόρυφου ήλιου.

Από τις πρώτες μέρες του Ιουνίου, του θεριστή όπως ακριβώς τον αποκαλεί ο αγρότης εξαιτίας της δουλειάς που δεσπόζει μέσα σ' όλη την πορεία των ημερών του, φτάνοντας πάντα μέχρι τα μισά του επόμενου, συχνά και παραπέρα, τα δρεπάνια του γεωργού βρίσκονται τροχισμένα, κι έτοιμα περιμένουν το σύνθημα της μεγάλης δράσης. Μέρα με τη μέρα και ώρα με την ώρα, τα μεστωμένα στάχυα του σταριού δένουν και ψωμώνουν, κάτω από την κυριαρχία του ζωοδότη ήλιου, και με την ενέργειά του μεταβάλλονται σε θάλασσα χρυσού και σε ποταμό καρπού, που θα ξεχυθεί ύστερα από τον θερισμό κι αλωνισμό, προς τ' αμπάρια και τις αποθήκες του χωριού, σκορπίζοντας τη χαρά της συγκομιδής, την ικανοποίηση της απολαβής, και την ευτυχία της κατανάλωσης.

Στον καιρό του θερισμού και του αλωνισμού, δεν υπάρχει ψυχή στο χωριό, εκτός από κάποιους πάσχοντες υπέργηρους και των δύο φύλων, που δεν μπορούν να σύρουν τα πόδια τους κι έτσι αναγκαστικά μένουν αγκυροβολημένοι και πικραμένοι στο κατώφλι του σπιτιού τους. Οι άλλοι όλοι, μικροί και μεγάλοι, κορίτσια και γυναίκες με μωρά, έχουν κουβαληθεί στα χωράφια, κι έχουν αναλάβει ο καθένας τον ρόλο του. Οι θεριστάδες και θεριστρίες το κόψιμο του σταριού, οι δεματάδες το δέσιμο των δεματιών, οι κουβαλητάδες το φόρτωμα των δεματιών σε άλογα και μουλάρια για τη μεταφορά στ' αλώνια όπου θα συγκεντρωθούν για τον αλωνισμό, τα μεγαλύτερα παιδιά θα μπλεχτούν ανάμεσα στους μεγάλους ειδικευμένους για να πάρουν την τέχνη της δουλειάς, ενώ τα μικρότερα θ' αναλάβουν την ύδρευση όλου αυτού του κόσμου που αγωνίζεται και ιδρώνει, και με τη βαρέλα φορτωμένη στον υπομονετικό γάιδαρο θα πηγαινοέρχεται για συνεχή ανεφοδιασμό στα πηγάδια του χωριού, ή σε κάποια πηγή αν υπάρχει κάπου εκεί τρίγυρα στην εξοχή κοντά στη δουλειά του χωραφιού τους.

Η επίπονη και σκληρή διεξαγωγή του θερισμού δεν είναι προσπάθεια μιας ή δύο ημερών. Είναι υπόθεση εβδομάδων που αρχίζει από πολύ πρωί και συνεχίζεται μέχρι το σούρουπο μέσα σε όλο το μάκρος του Ιουνίου, πίνοντας πάντα και μέρος του Ιουλίου. Είναι δουλειά της αξιοσύνης του κορμιού και της επιδεξιότητας του χεριού. Θέλει υπομονή, επιμονή, πίστη στο έργο της χαμηλής συχνά απόδοσης, καρτερία και αντοχή στη μοίρα της γης, που »περισσά τη γνοιάζεσαι και λιγοστά σου δίνει».

Κι είναι αλήθεια πως ο γεωργός κράτησε με απόλυτη ψυχραιμία και με ακλόνητη καρτερία στο μετερίζι του σκληρού αγώνα, και μέσα από πορεία

γενιών και γενιών κατόρθωσε να φτάσει στο επίπεδο μιας καλύτερης καλλιέργειας και στο ύψος μιας συστηματικότερης απόδοσης...

Στο πλευρό του αγωνιζόμενου αγρότη, άξια και προκομμένη η γυναίκα, στάθηκε και αυτή με τα ίδια προσόντα και σήκωσε καρτερικά το βαρύ και διπλό φορτίο της σκληρής πορείας. Απόδειξε υπερφυσική ικανότητα στην αποστολή της μπιέρας, στοργική κατανόηση στο ρόλο της συντρόφισσας, αντοχική αξιοσύνη και συχνά υπεροχή στο πόστο του καθημερινού και ασταμάτητου εργατικού μετώπου.

Με τα φυσικά της προσόντα, τα λαϊκά ψυχικά της χαρίσματα, την πίστη στο θεσμό του γάμου, την αφοσίωση και συμμετοχή στη δουλειά του αγωνιζόμενου συντρόφου, έριξε στα θεμέλια του οικογενειακού οικοδομήματος το ριζιμιό λιθάρι και πάνω σ' αυτό έχτισε την προκοπή του ιερού σπιτιού, της παλιάς αγροτικής ελληνικής οικογένειας...

Σε άμεση συνάρτηση με το θερισμό βρίσκεται κι ο αλωνισμός που αρχίζει με γρήγορο ρυθμό στα μέσα Ιουνίου και διαρκεί αρκετές εβδομάδες μέχρι την οριστική αποπεράτωσή του. Τα αλώνια είναι ειδικά πετροστρωμένοι ή πλακοστρωμένοι χώροι σε καθορισμένες περιοχές, που χρησιμοποιούνται για το αλώνισμα κυρίως του σταριού, αλλά και του κριθαριού, της φακής, των ρεβυθιών και των άλλων προϊόντων που ακολουθούν την ίδια περίπου αλωνιστική διαδικασία.

Με την τελεουργία των πατροπαράδοτων τρόπων κι εδώ γίνονταν η συγκέντρωση των δεματιών και ο σχηματισμός των θημωνιών, των διαφόρων σιτοπαραγωγών της περιοχής, οι οποίοι από κοινού προσδιόριζαν έμισθο φύλακα για την φύλαξη των δεματιών, μέχρι που να συσταθούν, τα ειδικά συνεργεία, λειτουργήσουν και αποπερατώσουν το έργο.

Όπως στις άλλες δουλειές, έτσι κι εδώ, πρακτικός ο τρόπος με πρωταγωνιστή τον τεχνίτη άνθρωπο και καθοδηγούμενο βοηθό το γυμνασμένο άλογο.

Το όλο έργο βασίζεται πάνω σε μια εξαντλητική περιστροφική κίνηση μιας σειράς αλόγων συνήθως τριών ή τεσσάρων δεμένων σε κεντρικό πάσσαλο γύρω στον οποίο περιστρέφονται οδηγούμενα από τον ακολουθούντα αγρότη.

Κάτω από τα φρεσκοπεταλωμένα ποδάρια τους, τα καρποφορτωμένα στάχυα των στρωμένων δεματιών συντρίβονται και ελευθερώνουν τον καρπό από το προστατευτικό του περιβλήμα. Το σύνολο του αλωνισμένου (ποδοπατημένου) και ανακατεμένου με το άχυρο καρπού, θα συγκεντρωθεί παρά-

πλευρα, μέσα από δόσεις αλωνιστικές, και μετά από κόπους ημερών, και εκεί θα περιμένει την παραπέρα φροντίδα του λιχνίσματος με τη μεσολάβηση του σχετικού ανέμου της εποχής.

Η όλη φάση της πολύμηννης δουλειάς τώρα είναι στο κρισιμότερο σημείο της. Η αγωνία του παραγωγού βρίσκεται στο κατακόρυφο. Η αλλαγή του καιρού που σημειώνεται στις αρχές του Αυγούστου με τα πρώτα δροσερά μελέμια, κάποτε έρχεται με βροχές και καταιγίδες. Αλίμονο στον γεωργό αν τον βρει μια τέτοια στιγμή με τον αλωνισμένο καρπό χάρω στ' αλώνι. Η θυμωσιά άμα βραχεί, θα στεγνώσει και θ' αλωνιστεί. Η αλωνισμένη όμως μάζα, εκτός από τον κίνδυνο που διατρέχει να παρασυρθεί με τη βροχή και να σκορπιστεί, εάν βραχεί θα λασπωθεί και είναι δύσκολο μετά για να στεγνώσει. Σε τέτοια περίπτωση το σιτάρι σαπίζει και δεν κάνει ούτε για ζωοτροφή.

Νά πως δικαιολογείται η άποψη που διατυπώσαμε στην αρχή σημειώνοντας πως για να πάρει αμοιβή ο απροσμέτρητος κόπος του γεωργού, πρέπει τα φυσικά στοιχεία να είναι με το μέρος του.

Αλλά ας γυρίσουμε στην ομαλή πορεία των καλών καιρικών συνθηκών κι ας δούμε το θέμα στη φυσιολογική εξέλιξή του. Το μελέμι που θα φυσήξει σε λίγο θα δώσει τη δυνατότητα στον λιχνιστή να προχωρήσει στο έργο του. Με το ειδικό λιχνιστήρι του, είδος ξυλένιου φτυαριού, θα σταθεί ανάμεσα στον αλωνισμένο μικτό όγκο και στο ρεύμα του αέρα, ξανεμίζοντας τη μάζα. Ο διαχωρισμός θα επιτευχθεί με τους φυσικούς νόμους της βαρύτητας. Ο καρπός από το ύψος του λιχνίσματος θα πέσει κάθετα, ενώ το ανάλαφρο άχυρο θα παρασυρθεί λίγα μέτρα παραπέρα από το σιτάρι και εκεί θα σχηματίσει τον δικό του σωρό, αυτόν που ύστερα από τον καρπό, ο αγρότης θα αποθηκεύσει για τροφή των ζώων του στη περίοδο του χειμώνα.

Μετά από το λίχνισμα έρχεται το κοσκίνισμα, δηλαδή ο καθαρισμός του σταριού και ο διαχωρισμός του από τους ξένους σπόρους που βρέθηκαν ανάμεσα στα θερισμένα στάχυα, τα λεγόμενα σκύβαλα που χρησιμοποιούν τροφή στα ζώα και τις κότες.

Το κοσκίνισμα το κάνουν κυρίως οι γυναίκες, ενώ δίπλα τους οι άνδρες τσουβαλιάζουν τον καρπό και τον μεταφέρουν στο σπίτι.

Με την τοποθέτηση του σταριού στ' αμπάρι, και το βαρέλιασμα του μούστου, ύστερα από τον τρύγο, ο γεωργός έχει πάρει τη χαρά της συγκομιδής και την αμοιβή ενός πολύχρονου αγώνα του ίδιου και της φαρμείας του.

Μπορεί η απόδοση να μην ήταν καλή, γεμάτη όσο την περίμενε, και βαριά όσο την προσδοκούσε. Όμως με φιλοσοφική στωϊκότητα θα αρκестεί σε ότι πήρε, και με θρησκευτική κατάνυξη θα ευχαριστήσει το θεό και το χωράφι του γι' αυτά που έλαβε:

Αυτά ήθελε να μου δώσει θα πει, και αυτά μου έδωσε. Και χωρίς τη βαρυγκόμιση της απληστίας, απάνω σε ότι του έλαχε θα ρυθμίσει τη βόλεψή του: «Και τα καλά δεχόμενα και τ' άσχημα δεχόμενα», λέει ένας ορισμός της απλοϊκής του λαοσοφίας. Κι ίσως εδώ να βρίσκεται το μυστικό της αξιοθαύμαστης αντοχής του κόσμου εκείνου που σύρθηκε στη φτώχεια, στον ιδρώτα, στη μизέρια, με μια μοίρα σκουλήκι στο χώμα, και μια καρδιά, ηλιοτρόπιο προς το φως τ' ουρανού.

Πίσω από τον Αλωνάρη-Ιούλη κι ανάμεσα στον Τρυγητή-Σεμπιτέμβρη βρίσκονται πολλές και διάφορες αγροτικές δουλειές που περιμένουν κι αυτές τη σειρά τους.

«Τον Αλωνάρη δούλευε, καλό Χειμώνα νάχεις», λέει σε μια σχετική παροιμία του ο λαός, κι είναι αλήθεια πως «ο Αλωνάρης είναι ο μήνας που θρέφει τους έντεκα» υπόλοιπους μήνες του χρόνου. Τους θρέφει όμως μόνο με ψωμί που είναι και η βασική τροφή του κόσμου εκείνου. Εάν μέσα σ' αυτόν το μήνα ο κάθε οικογενειάρχης, ανεξάρτητα από το επάγγελμα που κάνει, δε μπόρεσε να συγκεντρώσει τις οκάδες του σταριού που χρειάζεται για το ψωμί της φαμελιάς του, θα δυσκολευτεί πολύ παραπέρα.

Οι χαμηλές ποσότητες της παραγωγής, της εποχής εκείνης πάντα, μέσα στον Αλωνάρη θα υπολογιστούν μαθηματικά και με κάθε λεπτομέρεια. Τόσο για το σπόρο, τόσο για το ψωμί, τόσο για τα ζυμαρικά, θα λογαριάσει ο παραγωγός, και απο κει και πέρα θα δει τί περισσεύει για κάποιες αναγκαίες ανταλλαγές, με απαραίτητα προϊόντα που αυτός δεν έχει.

Κι αν μετά απ' όλα αυτά βρεθεί περίσυμα θα πουλήσει για χρήματα, εάν όχι, θα κουμπωθεί στην ανέχειά του και θα περιμένει, όπως και πέρυσι: και πρόπερσι: «Τί είχες Γιάννη μ' τι είχα πάντα», μια καλύτερη παραγωγική χρονιά που αργεί νάρθει. Έτσι το σιτάρι θα τακτοποιηθεί. Αλλά και θα διακινηθεί μέσα στο μήνα αυτό. Από κει και πέρα, η εξέλευσή του γίνεται δύσκολη, κι αν τυχόν υπάρξουν κάποιες λιγοστές εξαιρέσεις, αυτές φυσικά δεν καλύπτουν τον κανόνα.

Αλλά, εάν η παραγωγική ευτυχία βρίσκεται στο όνειρο του αγρότη που δεν πραγματώνεται, η σκληρή πραγματικότητα όμως απλώνεται υπαρκτή μπροστά στα πόδια του και περιμένει την υπομονετική δούλεψη και την

κοπιαστική φροντίδα του κουρασμένου κορμιού του και του ροζιασμένου χεριού του. Κι είναι μέσα σ' αυτή την υπαρκτή πραγματικότητα η αλυσίδα των φθινοπωρινών εργασιών, αυτών που με μια φραστική μονοκονδυλιά ο λαός μας, περιέκλεισε σε μια άλλη χαρακτηριστική και πάλι παροιμία, υπογραμμίζοντας έμμετρα πώς: «Από το θέρο ως τις ελιές, δεν απολείπουν οι δουλειές».

Η συγκομιδή της ελιάς αρχίζει από τα μέσα Σεπτεμβρη, αμέσως μετά από τη γιορτή της Ύψωσης του Τιμίου Σταυρού, στις 14 του μήνα. Από τη γιορτή αυτή, που ο λαός την λέει απλά και με μια λέξη, του Σταυρού, η ελιά αρχίζει και «σταυρώνει» το λάδι της και δένει τον καρπό της. Βέβαια τον καρπό που είναι πάνω στο δέντρο δεν τον πειράζουν ακόμα. Θα φροντίσουν το δέντρο στη ρίζα του και θα καθαρίσουν στην επιφάνεια του εδάφους τα ξερόχορτα, για να μπορούν ανεμπόδιστα αργότερα να μαζέψουν τον καρπό.

Με την πάροδο των ημερών και προς τα τέλη Σεπτεμβρη θ' αρχίσει το μάζεμα της χαμάδας, των ελαιών δηλαδή που έπεσαν με τον αέρα στο έδαφος, για να βγάλουν απ' αυτές το λιγοστό λάδι που περιέχουν στο ισχνό σύνολό τους.

Στην πορεία του χρόνου ο καρπός θα δυναμώσει, θα χοντύνει και θα γαλανέψει, θα κοκκινήσει δηλαδή και σιγά σιγά θα φτάσει στο φυσικό γυαλιστερό μαύρο της ωρίμανσής του.

Μέσα σ' αυτή τη φυσιολογική πορεία του καρπού, ο παραγωγός θα κάνει τις επιλογές των προμηθειών του. Θα μαζέψει από κλωνάρι σε κλωνάρι τη χοντρή πράσινη ελιά για να την κάνει χαραχτή. Το ίδιο θα κάνει και με την αγουρωπή κόκκινη. Τη χοντρή μαύρη θα την πουλήσει στον έμπορο, εάν έχει ζήτηση (άλλες εποχές). Εάν δεν έχει, θα την βυθίσει στην άλμη της κάδης και των βαρελιών και θα περιμένει την άνοιξη με τις νησιείες της Αποκριάς και του Πάσχα που θα ζητηθεί για τις καταναλωτικές πιπίτσες των μεγαλουπόλεων. Ακόμα από τις μαύρες λαδωμένες και ζαρωμένες ελιές θα κάνει τις θρούμπες, τις σταφιδιασμένες όπως τις λέγαμε, ή και παπιτές, γιατί αυτές μπαίνουν στο τσουβάλι, με χοντρό αλάτι σε ενδιάμεσα στρώματα και παπιούνται με μια πέτρα από πάνω για να πιέζονται, ώστε να φεύγουν τα υγρά και να μένει η γλυκειά ψύχα με το αγνό θρεπτικό λάδι μέσα τους.

Τέλος, όλο το υπόλοιπο μέρος του καρπού, μέσα στο χειμώνα, μπρος πίσω Χριστούγεννα και Πρωτοχρονιά μέχρι και Γενάρη, κάτω από δύσκολες καιρικές συνθήκες, θα ξετιναχτεί από τα δέντρα, θα συγκεντρωθεί στην αποθήκη, και από κει θα πάει στο ελαιοπιεστήριο, στο λιοτριβείο για να βγει το

λάδι και να γυρίσει στο σπίτι παίρνοντας κι αυτό τη θέση του κοντά στην άλλη συγκομιδή.

Ανάμεσα σ' αυτή τη χρονική περίοδο και λίγο πριν από την ελιά υπάρχει ακόμα ένας μεγάλος αριθμός αγροτικών εργασιών. Εκεί βρίσκεται το μάζεμα του βαμπακιού, ύστερα από τη σορά και τη μακριά πορεία των σταδιακών σκαλιστικών περιποιήσεων. Εκεί είναι και το μάζεμα του καλαμποκιού, η μεταφορά του στο σπίτι, το ξεφύλισμα και το άπλωμα στην αυλή για να στεγνώσει. Ύστερα πρέπει και αυτό να αλωνιστεί. Να χτυπηθεί δηλαδή με κατάλληλο και μαστορικό τρόπο ένα ένα καλαμπόκι πάνω σε σκληρή επιφάνεια ξύλου ή και πέτρας με ειδικά πρακτικά σιδερένια όργανα, ή την ανάστροφη του δρεπανιού και του μπαλντά, μέχρι την αποκόλληση (ξεϊσίμπρισμα) και του τελευταίου σπυριού από το στέλεχος (κότσαλο). Η χειροκίνητη καλαμποκομπχανή που ήρθε αργότερα, διαχωρισμού σπόρου από το στέλεχος περιορίσε κάπως την έκταση της προσπάθειας. Έτσι βαμπάκι και καλαμπόκι, μετά από τους σχετικούς αγώνες, έρχονται σιγά σιγά στις γωνιές του σπιτιού και της αποθήκης και συμπληρώνουν την αμοιβή του πολύχρονου μόχθου. Και προτού καλά κλείσει η ευχαριστία του «Δόξα σοι ο Θεός» για ότι πήρε, αρχίζει η παράκληση του «Βοήθα Παναγία» για την προσπάθεια και τον αγώνα της επόμενης σοδειάς, πριν ακόμα κλείσει ο κύκλος της προηγούμενης.

Οι παροιμιακές και πάλι ρήσεις, αυτές που καθορίζουν τις κινήσεις του αγωνιζόμενου και δεμένου με τη γη λαού μας, δίνουν ξανά τις ορμήνιες τους, χαράζοντας το περίγραμμα των εργασιακών κινήσεων του αγρότη: «Οκτώβρη και δεν έσπειρες, οκτώ σωρούς δεν έκανες», και «Όποιος σπέρνει Οκτώβρη, έχει οκτώ σειρές στ' αλώνι». Αυτά τα αποφθεγματικά λόγια δεν είναι φιλολογικά σχήματα αργόσχολης φλυαρίας. Πάνω σ' αυτές τις απλές κι αληθινές γραμμές έχει συσσωρευτεί όλη η μακροχρόνια προγονική πείρα, κι έχει χαραχτεί η αδιάσειστη μέθοδος της πρακτικής εφαρμογής, μπροστά στους φυσικούς νόμους, και κάτω από τους καιρικούς ορισμούς και κανόνες...

Στις παραπάνω σελίδες πολύ χρησιμοποιήθηκαν τα ουσιαστικά «παραγωγός», «καλλιεργητής», «αμπελουργός» κ.λ.π. και δεν αποκλείεται ύστερα απ' αυτά, στο μυαλό του νέου να σχηματίστηκε η εικόνα του κλασικού παραγωγού, όπως την παρουσιάζει η σαφής έννοια της λέξης κι όπως την προσδιορίζουν οι σύγχρονοι τρόποι.

Για να μη μείνουμε όμως μακριά από τη μαύρη αλήθεια και τη σκληρή πραγματικότητα, χρειάζεται να ξεκαθαρίσουμε υπογραμμίζοντας πως, στην

εποχή της περιγραφής μας, ούτε παραγωγός με την έννοια του όρου έζπσε, αλλ' ούτε κι αμπελουργός και καλλιεργητής υπήρξε συγκροτημένος κι οργανωμένος, στη βάση της ταχτικής του σήμερα. Το 90% του πληθυσμού του χωριού μας και της υπαίθρου γενικά τότε το αποτελούσαν φτωχοί κι ασήμανοι μικροαγρότες, που όλες τους οι ασχολίες, κοπιαστικές κι επίπονες, απλώνονταν στο χρόνο με στόχο την απόκτηση του λιγοστού ψωμιού και του φτωχικού πιάτου με τη φακή, το φασόλι και τον τραχανά.

Ο άνθρωπος της υπαίθρου έβγαине στη ζωή από δεκάχρονο παιδί και γίνονταν βοηθός, εργάτης, ψαράς, επαγγελματοτεχνίτης, τσοπάνης, κτηνοτρόφος, και πάλευε είτε στο δικό του, είτε στο ξένο κτηματάκι απλήρωτος κι ανασφάλιστος για ένα ξεροκόμματο, από τα μαύρα χαράματα μέχρι την άγρια νύχτα.

Η φαμελιά μέσα σε μια αγωνία για αυτόνομη επάρκεια προσπαθούσε καθημερινά ανάμεσα στα ελάχιστα στρέματα της γης της να βγάλει την ποικιλία των αναγκών της αναλώνοντας εκεί τις δυνάμεις της και στηρίζοντας στο ίδιο σημείο τις ελπίδες της.

Ο ακτήμονας εργάτης πάλευε κι αυτός με τη δύναμη των χεριών του, αμοιβόμενος αναλογικά από το εκάστοτε είδος της συμμετοχικής δουλειάς του. Με τον τρόπο αυτό συγκέντρωνε κι αυτός το ψωμί του, το λάδι, την ελιά, τα δημητριακά κι όλα τα χρειαζόμενα του σπιτιού του...

Η μεγάλη δύναμη της μάνας γης έμεινε αιώνες αναξιοποίητη κάτω από το φλοιό της. Το μηχανικό μέσο ανύπαρκτο και το χειροκίνητο εργαλείο αδύναμο να ενεργήσει ποσοτικά και να διακινήσει ποιοτικά περισεύματα προς τους εμπορικούς σταθμούς και τα καταναλωτικά κέντρα.

Έτσι η μизέρια της ζωής και η χαμηλή ποιότητα του υπαίθριου βίου, στέριωσαν στον καιρό τους, έναν άνθρωπο ισχνό, με πρόσωπο αυλακωμένο πρόωρα από τη βαθιές χαρακιές του μόχθου, μια ζωή που δύσκολα έφτανε στην πέμπτη δεκαετία της βιολογικής της πορείας.

Παρόλα αυτά ο άνθρωπος του περασμένου καιρού κατάφερε να σταθεί μέσα στο σχετικά αρνητικό, από πλευράς απόδοσης τοπίο, καταφέρνοντας να μπολιάσει τη μοίρα του στο φτηνό χώμα της άγονης γης του.

Με τη λαχτάρα της επιβίωσης βγήκε γιδάρης στο βουνό και μπιστικός στα βοσκοτόπια του κάμπου. Θαλασσοβρέχτηκε με τα σύνεργα της ψαρικής τέχνης και λασποπερπάτησε στις βουρκωμένες παραθαλάσσιες περιοχές, αναζητώντας τη λεία του χώρου.

Με την αγνή ψυχή του ήρθε σε άμεση επικοινωνία με το Θεό, και με την

Κάρο τετράτροχο με βόδια

Κάρο τετράτροχο με άλογο

άδοξη καρδιά του δημιούργησε άρρηκτους δεσμούς με την πατρίδα του Ελλάδα. Στη θαλπωρή του φτωχικού του σπιτιού ανάστησε γενιές παιδιών μεταλαμπαδεύοντας τη φλόγα της ζωής και τον πόθο της δημιουργίας. Με την ευχή του ξεπροβόδισε νέφες και γαμπρούς προς τους ιερούς χώρους της εκκλησίας για τον υμέναιο του γάμου. Στην κρυφή του χαρά κανάκεψε εγγόνια, και στις πατρίδας τον κίνδυνο, ευλόγησε τη φυγή των παιδιών του στα βουνά του κλεφταρματωλικού αγώνα, στην εκστρατία της Μικρασίας, στα χιονισμένα βουνά του Αλβανικού μετώπου.

Με ιδρώτα, δάκρυ και αίμα, έκανε τη γη του να βλαστήσει και την πατρίδα του να μεγαλουργήσει...

Στους απέραντους χώρους της αιωνιότητας η γενναία ψυχή του τώρα θ' απολαμβάνει καθώς της αξίζει, τις ιερές αμοιβές της ηθικής δικαίωσης.

Η ευγνωμοσύνη και η ανάμνησή μας ας τους συνοδεύει...

* * *

Η ΓΕΙΤΟΝΙΑ ΤΟΥ ΜΩΛΟΥ

Ανέκαθεν ο Μώλος ήταν το κεφαλοχώρι της περιοχής, παλιότερα δε η έδρα και η πρωτεύουσα του παλιού δήμου Θερμοπυλών.

Στην κωμόπολή μας λειτούργησαν και λειτουργούν, για όλη την περιοχή, δημόσιες υπηρεσίες όπως υποδιοίκηση χωροφυλακής, ειρηνοδικείο, αγρονομία, συμβολαιογραφείο, υποθηκοφυλακείο κλπ., δημοτικό σχολείο, σχολαρχείο παλιά και πλήρες γυμνάσιο και λύκειο σήμερα.

Οι κάτοικοι των γύρω μικροχωριών, ορεινών και πεδινών καθημερινά φτάνουν στο χωριό μας για να ζητήσουν την επίλυση των διαφόρων ζητημάτων που προκύπτουν στην πορεία τους.

Πόλο θετικής έλξης απειτέλεσε από παλιά και ο Γεωργικός Πιστωτικός Συνεταιρισμός με τα ελαιοπιεστήρια και εκκοκυστήρια βάμβακος και τη συγκέντρωση και διακίνηση των δημητριακών καρπών και των άλλων αγροτικών προϊόντων μέσω του ειδικού φορέα της Ένωσης των συνεταιρισμών, ή και του ελεύθερου εμπορίου που γίνονταν και γίνεται μέχρι των ημερών μας.

Ακόμη η μεγάλη σειρά των εμπορικών καταστημάτων, όπως: γυαλοπωλεία, παντοπωλεία, παπουτσάδικα, ραφτάδικα, σιδεροπωλεία, χρωματοπωλεία, υφασματοπωλεία, κ.ά. φέρουν το γείτονα χωρικό στο χώρο μας για την κάθε είδους προμήθεια.

Αλλά ας ανατρέξουμε νοερά, και ας δούμε ποιά χωριά είναι αυτά που απαρτίζουν τη γειτονιά μας και τί συναντάμε στο δρόμο, καθώς πηγαίνουμε προς τα εκεί.

Προχωρώντας ανατολικά, ξεκινώντας από το Μώλο πάντα, αριστερά του κεντρικού δρόμου, λίγα χιλιόμετρα προς τα νερά του Μαλιακού, βρίσκονται τα χωριά Σκάρφεια, Άγιος Σεραφείμ και Καινούργιο.

Διατρέχοντας την άσφαλτο της Εθνικής οδού συναντάμε τον εγκαταλελειμμένο και ερειπωμένο νερόμυλο του Αγίου Δημητρίου και αμέσως μετά τον οικισμό Παταριά.

Στη συνέχεια συναντούμε τη γέφυρα και τον ποταμό Βοάγρη ή Βοάγριο, που σημαίνει, λόγω της χειμωνιάτικης ορμητικότητάς του, βόας άγριος. Το σημερινό του όνομα είναι Πλατανιάς και το χρωστιάει στα πολλά πλατάνια που φυτρώνουν στις όχτιες του. Μετά τον Πλατανιά δεξιά της ασφάλτου το ζωκκλήσι Άγιος Γεώργιος και αμέσως ο «μύλος» Κονιαβίτη που δεν υπάρχει, με την ομώνυμη πηγή του ζεστού ιαματικού νερού. Από δω και πέρα ξεδιπλώνεται στα μάτια μας η επιβλητική άποψη των Καμμένων Βούρλων με την εξελιγμένη μορφή της σύγχρονης λουτρόπολης. Η πόλη τούτη οργανώθηκε το 1938, όταν χτίστηκαν τα ξενοδοχεία «Ράδιο», «Θρόνιο» και «Καλλίδρομο» καθώς και το υδροθεραπευτήριο, όπου ένα πλήθος κόσμου προσέρχεται ζητώντας τη θεραπεία του. Παλιότερα εδώ η περιοχή ήταν ακατοίκητη γεμάτη βούρλα όπου ανάμεσά τους κρύβονταν φυγόδοκοι και άγρια σαρκοβόρα τετράποδα. Τα ισοπέδωσαν ύστερα από φωτιά, γι' αυτό και ο τόπος ονομάστηκε Καμμένα Βούρλα.

Τα ιαματικά νερά περιέχουν ράδιο, χλωριούχο νάτριο, χλωριούχο ασβέστιο, υδροανθρακικό μαγνήσιο ελεύθερο ανθρακικό οξύ. Θεραπεύουν παθήσεις αρθρώσεων και οστών (σπονδυλοαθρίτιδες, αγκυλώσεις) παθήσεις του νευρικού συστήματος, δυσλειτουργία των ενδοκρινών αδένων (ανεπάρκεια ωοθηκών, θυροειδούς αδένος και επινεφρική).

Πάνω από τα Καμμένα Βούρλα είναι το μοναστήρι Αγιά – Σωτήρα και το ορεινό χωριό Καρυά υψόμετρο 730 μ.

Στη γέφυρα του Πλατανιά διακλαδίζεται δεξιά δρόμος αμαξιτός που οδηγεί στα ορεινά χωριά Κόμνημα και Ρεγγίни.

Νότια του Μώλου και σε απόσταση έξη χιλιόμετρα με αυτοκινητόδρομο πάνω στις βραχοτοπιές του Καλλίδρομου βρίσκεται η Μενδενίτσα, όμορφο ορεινό χωριό, με το ιστορικό ενετικό κάστρο της που αγναντεύει και αγναντεύεται από όλη την ανοιχτή περιοχή. Πριν από την Μενδενίτσα, δεξιά του ανερχόμενου δρόμου το μικρό χωριό Καραβίδια σημειώνει και αυτό ταπεινά την απέρριπτη ύπαρξή του.

Ανατολικά της Μενδενίτσας, στα ψηλώματα του Καλλίδρομου το χωριό Ριτζέρι, σημερινό όνομα Καλλίδρομον και χαμηλότερα η Λιαπάτα μετονομασμένη σε Άγιο Χαράλαμπο από τον ομώνυμο πολιούχο της.

Δυτικά η Κατμάτα, σημερινό όνομα Ανάβρα και παρακάτω το χωριό

Δρακοσπηλιά που μεταφέρθηκε στο χώρο των Θερμοπυλών και μετανομάστηκε Θερμοπύλες.

As πάρουμε τώρα το δρόμο προς Λαμία. Αφήνοντας πίσω μας το Μώλο, σε μικρή απόσταση παρεκκλίνοντας δεξιά συναντάμε την Αγία Τριάδα. Είναι ένα μικρό πεδινό κοντά στη θάλασσα χωριό που οι κάτοικοί του ασχολούνται με τα σπαρτά της γης και το ψάρεμα.

Στη συνέχεια το χωριό Θερμοπύλες που ήδη αναφέραμε και τα ομώνυμα λουτρά, γνωστά από την εποχή του Ηρόδοτου, του Στράβωμα, του Παυσανία και του Πείσανδρου που τα μνημονεύουν σε σχετικά τους κείμενα. Τα ιαματικά νερά περιέχουν χλωριούχο νάτριο, χλωριούχο κάλιο, χλωριούχο ασβέστιο, χλωριούχο μαγνήσιο, ελεύθερο υδρόθειο και ελεύθερο ανθρακικό οξύ. Θεραπεύουν χρόνιους ρευματισμούς, αρθρικές παθήσεις, μυαλγίες, ισχυαλγίες, μετατραυματικές καταστάσεις, φλεβίτιδες, αιμοροΐδες, στείρωση, γυναικολογικές παθήσεις.

Ο χώρος των Θερμοπυλών είναι γνωστός από την ομώνυμη ιστορική μάχη που έγινε μεταξύ Ελλήνων και Περσών το 480 π.Χ.

Σε ανασκαφές που έκανε το 1939 ο καθηγητής Σπύρος Μαρινάτος έφερε στο φως το λοφίσκο του Κολωνού αριστερά του δρόμου όπου σύμφωνα με τον Ηρόδοτο (VII, 225) σημειώθηκε ο επίλογος της μάχης και ο θάνατος του Λεωνίδα. Στο σημείο αυτό βρέθηκαν πάρα πολλές αιχμές από περσικά βέλη, όμοια με εκείνα που βρέθηκαν στο Μαραθώνα και στη βόρεια πλευρά της Ακρόπολης των Αθηνών. Στην κορυφή του λοφίσκου του Κολωνού εντοιχίστηκε χαραγμένο σε πράσινο μάρμαρο Σπάρτης, το επίγραμμα του Σιμωνίδη.

*Ω Ξειν ἀγγέλειν Λακεδαιμονίοις, ὅτι
τήδε κείμεθα τοῖς κείνων ρήμασι πειθόμενοι.*

Απέναντι και δεξιά του δρόμου, το 1955 στήθηκε μεγαλόπρεπο μνημείο που φιλοτέχνησε ο γλύπτης Φαληρέας, μήκρους 23 μέτρων και πλάτους 7.30. Στη μέση υψώνεται ο χάλκινος ανδριάντας του Λεωνίδα ύψους τεσσάρων μέτρων σε θέση επίθεσης με δόρυ, ασπίδα και ξίφος και δεξιά και αριστερά του μαρμάρινες παραστάσεις ανδρών που συμβολίζουν τον Ταῦγειο και τον Ευρώτα, δηλαδή τη γη και το νερό που έθρεψε τους ήρωες της Σπάρτης.

Ακολουθώντας τον παλιό δρόμο Μώλου – Λαμίας, μετά τα Θερμοπύλια συναντάμε το Κουτσέκι, μικρός συνοικισμός κυρίως εξοχικός και παρά-

πλευρα την ιαματική πηγή Ψωρονέρια που θεραπεύουν δερματικές παθήσεις.

Σε μικρή παραπέρα απόσταση το γεφύρι της Αλαμάνας και η προτομή του πρωτομάρτυρα Θανάση Διάκου θυμίζουν τον παιάνα της ιστορικής θυσίας που καταυγάζει με την άφθαστη παληκκαριά και το ανεξάντλητο θάρρος, τις σελίδες της νεώτερης ελληνικής ιστορίας...

Αυτή είναι σε γενικές γραμμές η γειτονιά του Μώλου που καθημερινά έστελνε, και στέλνει ακόμα, τους αγοραστές της με το κρυφό κομποδέμα, στην εμπορική πιάτσα των καταστημάτων μας με την ανεξάντλητη ποικιλία σε είδη διατροφής, ένδυσης και υπόδησης, οικιακά σκεύη και εργαλεία επαγγελματικής χρήσης.

Ακόμα μεγάλης εμπορικής σημασίας γεγονός στάθηκε και η ετήσια εμποροπανήγυρη και ζωοπανήγυρη του Μώλου που άνοιγε στις 5 Σεπτεμβρίου και διαρκούσε πέντε μέρες. Κόσμος ενδιαφερόμενος για αγορά και για πώληση ειδών μαζεύονταν εδώ, όχι μόνο από την άμεση κοντινή γύρω περιοχή, αλλά και από τα μακρύτερα σημεία όπως Άγιο Κωνσταντίνο, Αρκίτσα, Λειβανάτες, Αταλάντη, Μαρτίνο, Λειβαδιά, Θήβα, Δαδί κ.ά.

Το παζάρι του Μώλου ήταν ένα από τα μεγαλύτερα της περιοχής, γι' αυτό το προτιμούσαν και το τιμούσαν έμποροι όλων των μεγαλουπόλεων χωρίς να εξαιρούμε και την Αθήνα.

Τα βράδια η εμπορική κίνηση κατασίγαζε και παράδινε τη θέση της στο γλέντι και στο χορό. Κομπανίες λαϊκών οργανοπαιχτών στα καφενεία σκόρπιζαν το κέφι κι έδιναν την ευκαιρία στους ντόπιους και τους ξένους να ξεφαντώσουν μέχρι των πρωϊνών ωρών. Με την ανατολή του ήλιου άρχιζε και πάλι η κίνηση του εμπορίου που διαρκούσε μέχρι την εσπέρα.

Η εμποροπανήγυρη των ημερών μας είναι ότι το θλιβερότερο μπορούσε ν' απομείνει στο πέρασμα της μηχανοκρατούμενης προόδου που σαρώνει τα πάντα και ανατρέπει τα εναπομείναντα.

ΤΑ ΕΙΣΟΔΙΑ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ

Όπως όλος ο λαός της Ελλάδας, κυρίως του παλιού καιρού, έτσι και ο λαός του Μώλου ήταν λαός θρησκευτικός, αφοσιωμένος στην πατροπαράδοτη πίστη του χριστιανισμού και της ορθοδοξίας. Αγροτικός και ποιμενικός στο μεγαλύτερο μέρος, άμεσα συνδεδεμένος με τη γη και τον υπαίθριο χώρο, πήρε τη θέση του μέσα στην πορεία της ζωής και δέχτηκε τους κανόνες της φύσης όσο δυσμενείς, και αδυσώπητοι συχνά, και αν ήσαν εκείνοι.

Λειτουργώντας με την επιδεξιότητα και τη νοημοσύνη, καταχτούσε ότι μπορούσε να κατακτήσει στους τομείς της καθημερινότητας κατά καιρούς, χωρίς αυτό βέβαια να του προσφέρει και τη σιγουριά της απόλυτης κυριαρχίας. Στο βάθος της ψυχής του κυκλοφορούσε η παντοδυναμία κάποιου αόρατου στοιχείου, του στοιχείου εκείνου που συχνά στην οργή του άστραφτε και βροντούσε, που κουνούσε τη γη, τάραζε τη θάλασσα, έπνιγε τα σπαρτά, τσάκιζε τα δέντρα, κατάστρεφε τα κοπάδια, σάρωνε τις σοδειές στην ύστατη στιγμή, και σκορπούσε λιμούς, λοιμούς, δυστυχία και καταποντισμούς στα χωριά και στην ύπαιθρο χώρα.

Το συναίσθημα της ανθρώπινης αδυναμίας όπως ήταν φυσικό κυριάρχησε και στην ψυχή των παλιών κατοίκων του χωριού μας, εκείνων που άγνωστο πότε έχτισαν την πρώτη παλιά εκκλησία, εκείνη που γκρεμίσαμε το 1955 και στη θέση της υψώσαμε τη σημερινή. Εκείνη την εκκλησούλα του παλιού καιρού, (οι μεγάλοι τη διατηρούμε στη μνήμη μας), οι προπάτορές μας την αφιέρωσαν από κτίσεώς της, στα «Εισόδια της Θεοτόκου» και η αφιέρωση αυτή πέρασε και στη νέα εκκλησία, τούτη που έχουμε σήμερα, και η αφιέρωση φυσικά ισχύει στο διηνεκές.

Η αφιέρωση βέβαια δεν έγινε συμπτωματικά. Εισόδια της Θεοτόκου σημαίνει είσοδο της Παναγίας στο Ναό. Έγινε από τους γονείς της Ιωακείμ

και Άννα εις ένδειξη ευγνωμοσύνης στο Θεό που παρακάλεσαν για παιδί και εκείνος τους πραγματοποίησε την επιθυμία. Στον Ισραηλινό Ναό την οδήγησαν όταν η κόρη έγινε τριών ετών, και σύμφωνα με την παράδοση, η Παναγία κλείστηκε στα «Άγια των Αγίων», δηλαδή στο άδυτον ή άβατον του Ναού όπου διδάχτηκε εβραϊκή Διαθήκη και υφαντική τέχνη.

Η είσοδος της Παναγίας πρωτογιορτάστηκε στα Ιεροσόλυμα στα χρόνια του Ιουστινιανού και από εκεί αργότερα πέρασε στην Εκκλησία που την καθιέρωσε για τις 21 Νοεμβρίου. Στη λαϊκή λατρεία η γιορτή αυτή έχει πάρει αγροτικό κυρίως χαρακτήρα. Η 21 Νοεμβρίου είναι η εποχή όπου οι αγροτικές σοδειές έχουν συναχτεί από τη μια και από την άλλη η δημητριακή σπορά πηγαίνει προς το τέλος της.

«Μισό 'φαγα, μισό 'σπειρα
μισό 'χω να περάσω».

λένε οι αγρότες, λογαριάζοντας τον καρπό, αυτόν που έφαγαν ως εδώ, αυτόν που έσπειραν, και αυτόν που τους απομένει για να περάσουν μέχρι την επόμενη σοδειά.

Την Παναγία που γιορτάζει την ημέρα αυτή, οι αγρότες της Ελλάδας γενικά και οι δικοί μας βέβαια την ονομάζουν «Μισοσπορίτισσα» «Πολυσπορίτισσα» «Αρχισπορίστρα» και «Αποσοδειά». Την ημέρα αυτή οι αγροτονοικοκυρές του παλιού καιρού συνήθιζαν να βράζουν τα «πολυσπόρια», δηλαδή μια ποικιλία από διάφορα όσπρια και δημητριακά, όπως σιτάρι, καλαμπόκι, κριθάρι, κουκιά, ρεβύθια, φασόλια, μπιζέλια, φακές και άλλα. Ένα μέρος από το όλο υλικό το έφερναν στην εκκλησία όπου ο παπάς το ευλογούσε: «...τα σπέρματα ταύτα, συν τοις διαφόροις καρποις της γης...». Στο τέλος της λειτουργίας το πιάτο με τα πολυσπόρια, ή την πιατέλα, τα γύριζαν στο σπίτι, τα ανακάτευαν με το πολύ υλικό για να λάβει όλο την ευλογία και από αυτό φίλευαν τη γειτονιά για την ανταλλαγή των ευχών, και πρόσφεραν και στον μη έχοντα για την εκπλήρωση της φιλανθρωπίας. Ύστερα σκόρπιζαν και στα τρεχούμενα νερά, βρύσες, ποτάμια, έριχναν και στα πηγάδια για να «τρέχει» η σοδειά στα χωράφια όπως το νερό στις πηγές. Πρόσφεραν και στα ζώα τους, για να λάβουν και αυτά ευχή και απόλαυση. Και το μεσημέρι ολόκληρη η φαμελιά στο τραπέζι γευμάτιζε με μόνο φαγητό το νόστιμο αυτό είδος, ευχαριστώντας την Παναγία την Πολυσπορίτισσα για όλες τις σοδειές που τους πρόσφερε...

Τοποθετημένη η γιορτή αυτή της Παναγίας στις 21 Νοεμβρίου, βρίσκεται σε μια εποχή που οδεύει προς τα τέλη της σοδειάς αλλά και της σποράς. Επί-

σης καθώς ο Νοέμβριος είναι η αρχή του χειμώνα, τα «Εισόδια» προμηνούν την είσοδο της χειμωνιάς, αλλά και προαναγγέλουν τη λήξη της σοδειάς του χρόνου που τραβάει προς το φυσιολογικό του τέλος. Επόμενο ήταν οι αγρότες της Ελλάδας γενικά και του τόπου μας βέβαια, την Παναγία αυτή να την έκαναν προστάτρια και ευεργέτιδα των παραγωγικών αγαθών της γης και των χωραφιών τους.

Σε πάρα πολλά μέρη της χώρας μας υπάρχουν εκκλησίες και μοναστήρια που έχουν αφιερωθεί στα «Εισόδια της Θεοτόκου». Και ανάμεσα στους αφιερωμένους στην Παναγία ναούς και η εκκλησία του Μώλου, που οι αγροτικοί πρόγονοί μας ευλαβικά την αφιέρωσαν στα «Εισόδια της Θεοτόκου» για να προστατεύει την εσοδεία των καρπών της γης που τόσο πλούσια και άφθονα εκείνη πρόσφερε και προσφέρει στους ανθρώπους που ασχολήθηκαν και ασχολούνται μαζί της. Την ημέρα αυτή γιορτάζουν την ονομαστική τους γιορτή συνήθως οι ανύπαντρες Μαρίες, ενώ οι παντρεμένες γιορτάζουν το Δεκαπενταύγουστο που είναι η Κοίμηση.

Στις 21 Νοεμβρίου, όπως κάθε χρόνο, έτσι και φέτος, στην ώρα της θείας λειτουργίας στους χριστιανικούς ναούς της ορθοδοξίας, ανάμεσα στα άλλα λειτουργικά, θ' ακουστεί και η λατρευτική σύνθεση της ποιητικής υμνογραφίας:

*Ἐνδον, ἐν τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ,
ὁ θεοχώρητος Ναός ἀνατίθεται,
Παρθένος ἡ Παναγία,
νεάνιδές τε αὐτῆς, νυν
λαμπαδιφόροι, προπορεύονται.
Σκιρτὰ γεννητόρων
ἡ συζυγία ἡ ἀριστος...*

Αλλά την ημέρα αυτή θα βρεθούν χριστιανοί στους ναούς; Και πόσοι άραγε θα είναι αυτοί που θα προστρέξουν για μια ευχαριστία και προσκύνηση στην προστάτιδα των αγαθών της γης;

Και είναι τρομερό να σκέφτεται κανείς πως όσο η άπιστη κοινωνία μας έχει ανάγκη των αγαθών της γης, τόσο και η γη μέσα από τη λειψυδρία που την βασανίζει και την ξηρασία που την απειλεί, περιορίζει αισθητά και ανησυχητικά την απόδοσή της.

Σίγουρα έχουμε φτάσει στα αιτιατά. Καιρός να αναζητήσουμε και τα αίτια.

Εφημ. «ΜΩΛΙΩΤΙΚΑ ΝΕΑ» Σεπ.-Οκτ. 1990

Ο ΜΩΛΟΣ ΑΠΟ ΨΗΛΑ

Είχα πολλά χρόνια –πάνω από τέσσερις δεκαετίες– να δω τον Μώλο από ψηλά, και τον τελευταίο καιρό που η συμπλήρωση του βίου όλο και πλησιάζει, με γέμιζε η επιθυμία να πάρω την ανηφοριά του χαλικόστρωτου δρόμου και να βγω στα ψηλώματα.

Όταν ήμουν παιδί κι είχα τη γρηγοράδα του λαγού στα πόδια, μου άρεσε θυμάμαι και εμένα και της παρέας μου, ν' ανηφορίζουμε προς τους γύρω λόφους.

Με την αξιосύνη του ζαρκαδιού κατακτούσαμε τις ράχες, και με την ελαφράδα του αετού κυριεύαμε τα υψώματα. Ο κατηφορικός δρόμος του κάμπου και της θάλασσας ούτε που μας άγγιζε. Φαίνεται πως η παιδική επιδεξιότητα αποζητούσε τα δυσκολότερα, για να ακονίζει τις δυνάμεις που κρατούσε μέσα της, ή και για να ζυγίζει ίσως τα επιτεύγματα των προσπαθειών της σε δυσβατότερους τόπους, και σε δυσκολοπάτιτους χώρους.

Ακόμα μπορεί να ήταν η γοητεία του ύψους, όχι μόνο του εδαφικού, αλλά του κάθε ύψους, κυρίως εκείνου που γεννιέται μέσα μας σαν ενδόμυχη επιθυμία για υπεροχή στο άμεσο σύνολο, αλλά και στο γενικότερο περιβάλλον...

Είχα λοιπόν καθώς έλεγα την επιθυμία να ξαναδώ τον Μώλο από ψηλά. Η παλιά εικόνα της γενικής άποψης, με τις ανεμοθύελλες της ζωής και τα ξεροβόρια του βίου, είχε από καιρό ξεθωριάσει στην κορνίζα της μνήμης. Έτσι την ανασύνθεση του μεγάλου πίνακα είχε αναλάβει μια από καιρό απόφαση μετάβασης στα πέριξ ψηλώματα, απόφαση που λόγω σωματικής αδυναμίας από τη συσώρευση των χρόνων, όλο και αναβαλλόταν στον καιρό των εργασιακών διακοπών και τραβούσε ανεκπλήρωτα από καλοκαίρι σε καλοκαίρι.

Φέτος, στην καρδιά του Αυγούστου, παραμονή της Παναγίας έχω την χαρά, και νάμαι ώρα πρωινή, με δυο-τρία καλάμια χρυσού ήλιου προς τη μεριά της ανατολής, από την κορυφή της Αγίας Κάρας, να αγναντεύω το Μώλο από ψηλά και να τον ζωγραφίζω με τις αδέξιες φράσεις του φτωχού λεξιλογίου μου. Πρέπει να ομολογήσω πως κόπιασα πολύ για ν' ανεβώ στο ψήλωμα. Όμως έχω τη χαρά της εκπλήρωσης και τη χάρη του επιτεύγματος. Στον πλατύ ορίζοντα, από την ανατολή βαθιά μέχρι και τη δύση πέρα, απολαμβάνω το μαγευτικό τοπίο στα καλοκαιρινά χρώματα, αλλού χρυσαφιά όπου τα θερισμένα σταροχώραφα, αλλού βαθυπράσινα όπου τα υβρίδια καλαμπόκια, τα βαμπάκια και τα φυσικόδεντρα, και αλλού γκρίζα προς το ανοιχτό πράσινο όπου τα ελαιόδεντρα που δεσπόζουν στο γενικό σύνολο.

Η μαύρη ευθεία του ασφαλιστηριωμένου διεθνή δρόμου χωρίζει τον γενικό πίνακα στη μέση. Στην από κει μεριά, την προς τα κάτω είναι: το χωριό με τον κάμπο και τη θάλασσα. Στην από δω μεριά, την προς τα πάνω, τα λιγοστά ισώματα με τους λόφους των ελαιών και τα τραγανοχώραφα.

Ο κύριος όγκος του χωριού ξεχωρίζει στο σύνολο της ζωγραφικής ακουαρέλας. Λευκές σύγχρονες οικοδομές με κόκκινες στέγες ξεπροβάλλουν μέσα από πυκνές συστάδες πράσινου που συνθέτουν τα δέντρα των κοινωνικών δρόμων. Τα ξινόδεντρα και τα καρποφόρα των κήπων, οι μουριές και οι συκιές στις αυλές και τα οικόπεδα.

Ο δρόμος προς την παραλία ορατός στην ευθεία του χάραξη, προσκαλεί για νοερή οδοιπορία προς την γαλανή και ήρεμη υγρή αγκαλιά του Μαλιακού κόλπου. Οι γνωστές και πανύψηλες λεύκες τον πλαισιώνουν και τον σκιώνουν προστατευτικά από τις καυτές ακτίνες του αβάσταχτου ήλιου.

Το εκκλησάκι της Ευαγγελίστριας σιωπηλό στην απομόνωσή του χαράζει και αυτό τη μικροσκοπική παρουσία του στην αριστερή άκρη της γενικής άποψης. Στην ανατολική γωνία, στην άλλη άκρη δηλαδή του πίνακα που ξανοίγεται μπροστά μου, η ματιά διακρίνει το χωριό Σκάρφεια. Έντονη σημειώνεται εδώ η παρουσία του Δορυφορικού Σταθμού Θερμοπυλών, που ονομάστηκε έτσι γιατί βρίσκεται κοντά στα ιστορικά στενά των ένδοξων Θερμοπυλών. Μια επιβλητική παρουσία σημαδεύει ο όγκος του όλου συστήματος, η λειτουργία του οποίου συμβάλει αποφασιστικά στην πληροφόρηση των λαών και στη συνεργασία των ανθρώπων...

Παραμονή λοιπόν της γιορτής της Παναγίας, καθώς ονομάζουμε την Κοίμηση της Θεοτόκου στον τόπο μας, και ώρα ζεστού καλοκαιριάτικου

πρωινού καθώς σημείωσα, και βρίσκομαι ήδη, μετά από προσπάθεια δυνατή, καθισμένος στο ψηλότερο εδαφικό μπαλκόνι της περιοχής, αγναντεύοντας τον περίγυρο. Κάτω από τις χρυσές ακτίνες, όλα ξετυλίγονται ορατά, και τίποτα δεν απομένει κρυπτόν υπό τον ήλιον. Ο Μαλιακός με το αντίπερα βουνό και τη Στυλίδα στους πρόποδες του, μου χαϊδεύουν την οπτική ρέμβη. Ο γαλάζιος ουρανός μου χαρίζει το δέος της απεραντοσύνης του, και τα ανέμελα πουλιά που φτερώνουν στο διάστημα εμψυχώνουν τον θαυμασμό μου.

Η ιστορική Μενδενίτσα και ο γραφικός Καλλίδρομος, χωριά παλιά με λιγοστούς τώρα μόνιμους κατοίκους στην αγκαλιά τους, ετοιμάζουν τα πατροπαράδοτα πανηγύρια τους που ανοίγουν σήμερα το απόγευμα...

Από τον ίσκιο του δέντρου που με φιλοξενεί εδώ που στάθηκα κι αγναντεύω, προσπλύνω τη ματιά στη γενέτειρά μου το Μώλο, και προσεδαφίζω τη σκέψη στον οικείο περίγυρο. Περιέρχομαι νοερά στους δρόμους και αποθαυμάζω την τεχνική πρόοδο που συντελέστηκε τα τελευταία χρόνια. Σύγχρονες οικοδομές με φωτεινά και άνετα δωμάτια και ανοιχτές βεράντες στον αέρα και τον ήλιο, από τη μια άκρη του χωριού, μέχρι την άλλη. Ηλεκτρικός και ηλεκτρονικός εξοπλισμός διευκολύνει το νοικοκυριό, και συμπληρώνει την άνεση και την ψυχαγωγία. Καλλιεργητικά μηχανήματα και παντός είδους τροχοφόρα μικρού και μεγάλου μεγέθους εξυπηρετούν τις εργασιακές μέριμνες, και τις απολαυστικές μετακινήσεις των κοινωνικών αναγκών. Σύγχρονα σούπερ μάρκετ εξασφαλίζουν την επάρκεια των αγαθών, καθώς και ποικίλα καταστήματα για την προμήθεια των κατά μέρους ειδών. Ψησταριές και εστιατόρια, παραθαλάσσια και ορεινά φαγάδικα παραδοσιακά καφενεία, μοντέρνες καφετέριες και διασκεδαστικά κέντρα συμπληρώνουν τον γαστριμαργικό και διασκεδαστικό κύκλο, επί καθημερινής βάσεως.

Ο Μώλος σήμερα σαν σύνολο προοδευτικής κωμόπολης, ζει και λειτουργεί με όλους τους κανόνες και με όλες τις προδιαγραφές μιας σύγχρονης πόλης από πλευράς υλικής εξέλιξης και απολαυστικού βίου. Με έναν έντονο ανταγωνισμό στην εμφάνιση της υλικής υπεροχής, και με έναν εσωτερικά αγωνιώδη δρόμο για την εξασφάλιση μιας πρώτης θέσης στο ψευδεπίπλαστο κοσμικό προσκήνιο της όποιας παράστασης. Ανθρώπινες αδυναμίες και λανθασμένες φυσικά εκτιμήσεις, πάνω σε πράγματα φρούδα, μάταια και πρόσκαιρα, απέχοντα κατά πολύ από τα θετικά εκείνα που θα έπρεπε να μας απασχολούν καθώς και από τα ηθικοπνευματικά, αυτά που θα έπρεπε σύψυχα να μας κατέχουν...

Δεκατέσσερις Αυγούστου του χίλια εννιακόσια ογδόντα εννιά, παραμονή της Παναγιάς, με τη χάρη της βοηθό, είδα τον Μώλο από ψηλά, καθώς επίμονα το είχα επιθυμήσει, και επίπονα αποφασίσει.

Δεκατέσσερις Αυγούστου, κοιτάζω αχόρταγα τον Μώλο από ψηλά, και μου γεννιέται μέσα μου μία ακόμα επιθυμία, η στερνή. Προτού φύγω οριστικά από αυτόν τον μάταιο κόσμο, να μ' αξιώσει η μεγάλη χάρη της Πανάγιας Δέσποινας να δω τον Μώλο ψηλά. Πνευματικά, πολιτιστικά, ηθικά, ανθρώπινα...

Είναι εύκολο, άμα οι άνθρωποι δώσουν τα χέρια, κι άμα οι κάτοικοι ενώσουν τις καρδιές για «τ' ανέβασμα του τραγουδιού στ' Αγιονόρος» όπως θάλεγε κι ο Παλαμάς. Καμιά κορυφή, όσο και δύσκολη, δεν μένει απάτητη, μπροστά στην κοινή απόφαση και στην καθολική θέληση.

Άρθρο στα «Μωλιώτικα Νέα» Σεπ.-Οκτ. 1989

* * *

ΦΡΟΥΤΑ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ

Κάθε φορά που θα βρεθώ στην κεντρική λαχαναγορά, ή στη λαϊκή αγορά της συνοικίας μου, με τους ατελείωτους πάγκους των φρούτων, περικυκλωμένος από τα γεμάτα καροτσάκια και τις παραγεμισμένες τσάντες των νοικοκυρών, νοιώθω χαρούμενα πνιγμένος μέσα στην απέραντη ποικιλία των αγαθών, της ανεξάντλητης ευφορίας των καρπών της γης.

Βλέπω με ακράτητη αγαλίαση, τις τέσσερις κόρες του γερο χρόνου, τις καρποφορούσες εποχές να κρατούν στα δυνατά τους χέρια τα κάνιστρα της συγκομιδής και να τα προσφέρουν αφειδώς στην ακόρεστη βουλημία της ανθρώπινης κατανάλωσης.

Αρχαιότατες οι ρίζες των δέντρων και των φυτών, ταυτόσημες με τη δημιουργία, στέριωσαν την ύπαρξή τους στο χώμα και ύψωσαν το ανάστημά τους στο φως του ήλιου, λειτουργώντας πιστά και απαρέγκλιτα κάτω από τη σοφή εντολή του θεϊκού νόμου: «...και είπε ο Θεός. Ας βλαστήσῃ ἡ γῆ χλωρόν χόρτον, χόρτον κάμνοντα σπόρον καὶ δέντρον κάρπιμον κάμνον καρπὸν κατὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ, τοῦ οὐοίου τὸ σπέρμα νὰ εἶναι ἐν αὐτῷ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἐγένετο οὕτω». (Γένεσις Κ.Α. εδ. 11-12).

Όμως η αποδοτικότητα της γης δεν βρίσκονταν πάντα στα σημερινά επίπεδα. Παλιότερα, εκτός από τις καιρικές συνθήκες που την επηρέαζαν συχνά αρνητικά, ήταν και οι διάφορες ασθένειες που ξεσπούσαν κατά καιρούς και αφάνιζαν την καρποφορία την τελευταία ώρα, κάνοντας τον ανίσχυρο παραγωγό, να κοιτάζει με ψυχικό δέος το χαμό των προσπαθειών του.

Έτσι χωρίς την επέμβαση της γεωπονικής επιστήμης και χωρίς τη βοήθεια και προστασία των ειδικών λιπασμάτων και των φυτοφαρμακευτικών

σκευασμάτων, η γης και τα λογής φυτά και δέντρα, μαζί τους κι ο άνθρωπος, το πάλεψαν δυνατά και με σκληρό πείσμα μέσα στο πέρασμα των σκοτεινών αιώνων, μέχρι που κατάφεραν τελικά να βγουν στην πολυποίκιλη ευημερία του μεγάλου Σήμερα.

Κι αν τώρα περπατώ κι εγώ, ανάμεσα στους πολλούς, με το δίκτυ των οπωρικών αγαθών στο ένα μου χέρι, και την τσάντα των κηπευτικών στο άλλο, που με τη βοήθεια των θερμοκηπίων, δεν λείπουν χρονικώς, δεν μου είναι όμως, όσο ίσως θα μπορούσε, εύκολο να επαναπαυθώ στη σύγχρονη επάρκεια και να αρκεστώ στην εξασφαλισμένη μου γευστική και θρεπτική κατανάλωση και μόνο. Με τα νοσταλγικά φτεροκοπήματα της ασίγαστης σκέψης γυρίζω σε μια άλλη εποχή, την εποχή που την πότιζε ο βαρύν μόχθος του καθημερινού ανθρώπου και τη σφράγιζε η ακάμνια και η λειψιάδα των «ισχνών αγελάδων». Σ' αυτή λοιπόν τη μακρινή εποχή, ξανοίγω όπως ο νους του ποιητή που αντικρίζει «πίσω από του σταφυλιού τη ρόγα τον κόπο του εργατή» τη μεγάλη Διαφορά που συντελέστηκε μπροστά στα έκπληκτα μάτια της γενιάς μου, τη διαφορά που έφερε τον άνθρωπο από τη μια όχθη στην άλλη...

Στην ατμόσφαιρα του σημερινού νόστου, βρίσκεται ολοζώντανη η προ του Σαράντα εποχή. Στον τόπο μας, όπως και σε όλο σχεδόν τον Ελλαδικό χώρο, η γεωργική αντίληψη βρίσκεται σε πολύ χαμηλά επίπεδα. Ο εύφορος κάμπος μας που θα μπορούσε να προσφέρει πολλά, σχίζεται με το αλογόκινητο υνί, και σκαλίζεται με το χειρωνακτικό σκαλιστήρι. Το βάρος της γεωργικής παραγωγής βρίσκεται στο σιτάρι, στο καλαμπόκι και το κριθάρι. Το ψωμί του ανθρώπου και η τροφή του ζώου.

Η ελιά στις γύρω πλαγιές αγωνίζεται σχεδόν μόνη της, κόντρα στον καιρό και την ασθένεια του δάκου, να δέσει καρπό για το τραπέζι της φαμελιάς, το λαδοφάναρο της νύχτας, και για το καντήλι της θεϊκής φλόγας και της ιερής μνήμης. Ο αγρότης βρίσκεται αναγκαστικά μέσα στις ελάχιστες δυνατότητες που του παρέχει το ζευγάρι των αλόγων του και τα χέρια της φαμελιάς του. Ο συνδυασμός, η μέθοδος και η ποικιλία της σπαρμουδιάς είναι άγνωστη αλλά και ανήμπορη υπόθεση.

Έτσι από φρουτοκαλλιέργεια είμαστε αραγμένοι στο τίποτα, και από κηπευτικά και μπουστάνια λιγοστά στις άκρες των χωραφιών και άνυδρα, για τις ανάγκες της φαμίλιας πρώτα, εάν φυσικά τα ευνοούσε ο καιρός κι έφταναν στην απόδοση κάποτε.

Έχουμε όμως τις μεγάλες μουριές και τις κλαρωτές κληματαριές στις

ανοιχιές αυλές, τις καρπερές συκίες με την ποικιλία των σύκων, μέσα κι έξω από το χωριό και τα ευλογημένα αμπέλια. Με αυτά, στην ώρα της καρποφορίας και με κάποια παρασκευάσματά τους, από τη γιαγιά και τη μάνα, όπως τα λιασμένα σύκα, τις σταφίδες, τις μουσταλευριές, τα ρετσέλια και τα πετιμέζια, ξεγελάμε την ακόρεση όρεξή μας σε παραπέρα μήνες...

Υπάρχει βέβαια πλάι στα παραπάνω και μια υποτυπώδης και περιορισμένη εμπορική διακίνηση φρούτων, που σημειώνεται κυρίως παραμονές Χριστουγέννων και Πρωτοχρονιάς, προσδίνοντας τόνους αλλαγής στη βαριά καθιερωμένη και πλατειά ισοπεδωμένη ατμόσφαιρα του καιρού που ερευνά η γραφή μας.

Έμποροι μήλων και πορτοκαλιών ξεκινούν από την περιοχή του Βόλου με βραδυκίνητα σαραβαλάκια και φτάνουν στην πλατεία του χωριού μας κουβαλώντας φουρίκια, τη μοναδική τότε ποικιλία μικρού μήλου, δεύτερης και τρίτης διαλογής, γιατί τα καλά πήγαιναν στις μεγάλες αγορές, με τα χύμα κοινά πορτοκάλια, διαλογής κι αυτά, με το λίγο ζουμί και τα πολλά κουκούτσια. Αυτά και κάποια αγριοκάστανα του Καρπενησιού που κατεβαίνουν την ίδια εποχή, συμπληρώνουν τον ισχνό κύκλο μιας παραγωγής που προσφέρεται για πλατειά κατανάλωση, αλλ' όμως μένει χωρίς αγορασιές (εκτός απ' τις εξαιρέσεις) γιατί το λαϊκό βαλάντιο δεν παρέχει τις δυνατότητες αυτής της πολυτέλειας...

Είμαστε λοιπόν στην προ του 1940 εποχή, μια παρέα από γειτονόπουλα 13-15 χρόνων, κι έχουμε συνεννοηθεί μετά το μεσημεριανό κυριακάτικο φαγητό, να πάρουμε σβάρνα τα τρυγημένα αμπέλια για τα παρακούδουνα πρώτα, κατόπιν να διαβούμε προς τα πάνω το ρέμα για βατόμουρα και μελίκοκα, και στη συνέχεια να ξεχυθούμε στις γύρω πλαγιές με τις διάσπαρτες αυτόφυτες αγκορτσές και κουμαριές που αυτή την εποχή κρατούν ώριμο τον καρπό τους και μας περιμένουν να τον χαρούμε.

Τέλη Σεπτέμβρη με αρχές Οκτώβρη, η ζέση του καλοκαιριού βρίσκεται σε συνεχή πτώση, τα δέντρα φορούν την μεταβατική εναλλαγή των χρωματισμών, η γη έχει πάρει το χρυσαφί χρώμα του ξερού χόρτου και ο ήλιος συχνοπαίζει το αιώνιο κρυφτό του με τα φορτωμένα σύννεφα του φθινοπώρου, που πηγαινοέρχονται στον θαλασσί ορίζοντα, μέχρι που να ξεσπάσουν σ' ένα κοντινό και αναμενόμενο πρωτοβρόχι. Τ' αποδημητικά έχουν πάρει το δρόμο της φυγής και οι κρυφές φωλιές τους έχουν φανερωθεί στις κορφές των δέντρων, που άρχισαν να γυμνώνουν από το πυκνό φύλλωμα που τις προστάτευαν στην περίοδο της αναπαραγωγής τους.

Στους χώρους του αμπελιού έχει περάσει η εργατιά του τρύγου κι έχει σαρώσει τον μελωμένο καρπό, που τώρα ο χυμός του βράζει και ζυμώνεται στα βαρέλια του αμπελουργού για να μετατραπεί σε βάλσαμο αναλγητικό και δυναμωτικό συμπλήρωμα του λιτού επιούσιου δείπνου. Πάνω στα λυγρόκορμα κλήματα αραιά, έχουν ξεμείνει κάποια μισοάγουρα τσαμπιά ατροφικών σταφυλιών που δεν πρέπει να μαζευτούν και να πατηθούν με τα ώριμα, γιατί θα ρίξουν τη γλυκύτητα του μούστου και θα ζημιώσουν την ποιότητα του κρασιού. Είναι δε τόσο ασήμαντη η ποσότητα, που ο αμπελουργός την εγκαταλείπει στη λεία των σπουργιτιών και στην αναζήτηση του όποιου περαστικού.

Αυτά τα «κουδούνια» ή «καμπανάρια» κατά το επίσημο όνομά τους και «παρακούδουνα» στη δική μας γλώσσα, βγαίναμε αναζητώντας τα επίμονα μετά τον τρύγο, πανηγυρίζοντας με αλαλαγμούς τις ανακαλύψεις μας, ενώ συγχρόνως, με τη βουλημία του πεινασμένου ζώου κατασπαράζαμε το εύρημα, που δεν ήταν τίποτα παραπάνω, από τρεις τέσσερις ξινές καχεκτικές ρόγες, περιφρονημένες από τους αγέρωχους φτερωτούς γυρολόγους της υπαίθρου.

Για μια τέτοια λοιπόν κατάκτηση, οργανώναμε συντροφικές και ξεκινούσαμε πορείες στα τρυγημένα αμπέλια, αναλώνοντας ώρες έρευνας και αναζήτησης, μέχρι το μαβί σούρουπο του γυρισμού, χωρίς πολλές φορές, ο κόπος μας αυτός ν' αμοίβεται, με δυο τρεις, έστω, γλυκόξινες ρόγες ενός ατρύγητου κουδουνιού...

Έξω από τ' αμπέλια, στις άκρες των χωματόδρομων, στις ακαλλιέργητες εκτάσεις και στους όχτους του ξηριά μας, η πυκνοκλώναρη και αγκαθωπή βάτος, ή βατουλιά καθώς την αποκαλούσαμε στη γλώσσα μας –αλλού λέγεται βατσινιά και σμεουριά– ξεπηδούσε αυτόφυτη, κι υψωνόταν ανεμπόδιση μέσα στην ερημιά, κυριεύοντας το χώρο με τα πελώρια μπερδεμένα κουβάρια του βαθυπράσινου όγκου της. Την άνοιξη άνοιγε μικρούς μυρωδάτους ανθούς και από το καλοκαίρι μέχρι το τέλος του φθινοπώρου έδινε καρπούς, τα γλυκά μελανόμαυρα μούρα, που η έλλειψη του καιρού μας, μας έκανε να τα αποζητούμε με ακόρεστη βουλημία. Κι ενώ εμείς πλησιάζαμε τη φορτωμένη βατουλιά με τη διάθεση του πεινασμένου πουλιού που ψάχνει τον άγριο καρπό της απέραντης φύσης, εκείνη με την ασπίδα των αμέτρητων φαρμακερών αγκαθιών της, κατακρατούσε στις λιανοκλώναρες κορυφές της τις χάντρες του μελιού της, για μιάν ίσως προσφορά στις ανώνυμες νύμφες των δροσερών νερών, ή στους επώνυμους θεούς των μακρινών δασών και των κοντινών περιγύρα λόφων.

Κι όταν τελικά κατορθώναμε να χαρούμε λιγοστά από τα πολλά μούρα, αυτό ποτέ δεν μας έρχονταν με το χαλάλι της φυσικής δωρεάς και τη κουβαρδοσύνη της απρόσωπης και ανίδρωτης εσοδείας. Παλεύοντας με την αυτοπροστασία του γιγαντιόθαμνου, πληρώναμε πάντα με τα πολλαπλά αιμάτινα ρουμπίνια των κατατρυπημένων χεριών μας τη μεγάλη δόση της παιδικής μας επιμονής και την ελαχιστότατη απολαβή, που δεν έφτανε ούτε και εκείνη που –κατά τον άγραφο νόμο– εδικαιούτο ο περαστικός, όταν ο δρόμος τον έφερνε μπροστά σε ξένο καρποφόρο κτήμα...

Περπατώντας ανηφορικά, ανάμεσα στις όχτες του ξηριά, για να πιάσουμε τις ξέλακες ανηφορίες με τις διάσπαρτες αγκορτσές (αγριαπιδιές) και τις φορτωμένες κουμαριές, περνούσαμε αναγκαστικά από κάποιες αγριομελικοκιές, που είχαν πάντα στη διάθεσή μας ένα περιφρονημένο από φιερωτά και τετράποδα κοκκινοκίτρινο μικρούλι στρογγυλό καρπό στο μέγεθος του ρεβυθιού. Στον καρπό αυτό που αποτελούνταν από το εσωτερικό κουκούτσι, μια λεπτή στρώση ψύχα υπόγλυκια, και την εξωτερική επιδερμίδα, καταφεύγαμε αναγκαστικά όταν δε βρίσκαμε τίποτα άλλο. Ύστερα από σχετικό μάσημα και πιπίλιμα στην στοματική μας κοιλότητα, φτύναμε τα περιττά –μήπως υπήρχε και τίποτα το μη περιττό– και παρά την έντονη συφάδα που κρατούσε η γεύση, εμείς μέναμε με την απαιτητή εντύπωση ότι ήρθαμε σε ευωχία με το πολυπόθητο φρούτο.

Αλλά αν τ' αμπέλι ξεπλήρωνε τον κόπο μας με λίγες ξινόρογες κι η βατουλιά με ελάχιστα μούρα πληρωμένα με αίμα, έρχονταν πίσω τους οι αγκορτσές, σωστές αρχοντοκυράδες, φορτωμένες με τα λαχταριστά αγριόχλαδα, πρόθυμες να καλύπτουν πλήρως τις ανάγκες εκείνες που μας οδηγούσαν προς τις μακρινές ορεινές κατοικίες τους.

Και πιο πάνω απ' αυτές, προς τη μεριά της Αναύρας, οι ατέλειωτες κουμαριές που κάλυπταν ολόκληρες περιοχές, δίνοντας την εντύπωση ότι σ' αυτό το χώρο περιφέρονταν η άοκνη φροντίδα ενός άξιου καλλιεργητή ειδικευμένου στο είδος.

Ο καρπός της κουμαριάς, τα κούμαρα, είναι ότι το πιο γλυκό, το πιο εύχυμο και γευστικό μπορεί να συναντήσει κανείς στην απόμακρη φύση, σ' εκείνη την παρθένα περιοχή που τη νοτίζει η απέραντη ευλογία του μεγάλου Δημιουργού και δεν τη μολύνει η καταστροφική παρουσία του ξεστρατισμένου ανθρώπου...

Περνώντας το σκοτεινό τούνελ της ναζιστικής κατοχής, με τις μεγάλες καταστροφές και τις πολλές θυσίες, η χώρα μας βγαίνει στο φως της μετα-

πολεμικής μέρας. Ο ήλιος της ελευθερίας λάμπει στον γαλάζιο ουρανό, και η αιματοποτισμένη γη μας ανασαλεύει στα δημιουργικά της σπλάχνα. Οι άνεμοι της τεχνολογικής προόδου πνέουν απ' όλα και προς όλα τα σημεία της αναγεννημένης Ευρώπης. Οι άνθρωποι του τόπου και της χώρας μας, σφραγισμένοι από δυστυχία και θάνατο, προχωρούν δημιουργικά, αποφασισμένοι να γεμίσουν το χάσμα. Στην καλλιέργεια της γης μπαίνει ενεργά το μηχανικό μέσο η γεωπονική επιστήμη και η χημική πρόοδος. Η πολύπλευρη καλλιέργεια βρίσκει το δρόμο της επιτυχίας και της αυξανουσας παραγωγής.

Η γη αποδίδει πλέον καρπό!

Το αποδείχνει περίτρανα η ανεξάντλητη ποικιλία φρούτων και λαχανικών της καθημερινής αγοράς, ο αριθμός των σύγχρονων εργοστασίων χυμοποίησης και κονσερβοποίησης κυρίως των περισευμάτων, και οι αμέτρητες χωματερές που κατατρώγουν τα μεγάλα φορτία του μαθηματικά καταστρωμένου και ηλεκτρονικά υπολογισμένου σαδιστικού κέρδους...

* * *

ΠΕΡΙΜΕΝΟΝΤΑΣ ΤΟΝ ΧΕΙΜΩΝΑ

Η πίο δύσκολη εποχή του χρόνου, για τους καιρούς που περιγράφουμε, ήταν ο χειμώνας. Οι άλλες τρεις εποχές, η άνοιξη, το καλοκαίρι και το φθινόπωρο, εκτός από τη βλάστηση της γης, την καρποφορία των δημητριακών και τη μέσωση των φρούτων στα δέντρα που δίνουν άφθονη τροφή στον άνθρωπο, κουβαλούσαν μέσα τους και τις συνθήκες του καιρού, που κι όταν δεν ήταν ιδανικές, δεν ήταν τουλάχιστον ποτέ ανυπόφορες και βασανιστικές, όπως εκείνες του χειμώνα που έφτανε με τις παγερές χιονοπτώσεις και σαβάνωνε απελπιστικά για μέρες και βδομάδες χωριά και περιοχές ολόκληρες και κρατούσε κλεισμένο τον κάτοικο και την οικογένεια ολόκληρη κάτω από τη βαριά χιονισμένη στέγη του φτωχόσπιτου.

Για ν' αντιμετωπίσει μια τέτοια βαριά απομονωτική κι αναπόφευκτη κατάσταση ο χωρικός έπρεπε να είναι έτοιμος από τον καιρό του καλοκαιριού, καλά προετοιμασμένος και εφοδιασμένος με όλα τα χρειαζόμενα υλικά αγαθά της οικογενείας του, αλλά και των ζωντανών του, είτε πρόβατα ήταν αυτά, είτε γίδια, είτε άλογα.

Για το σπίτι έπρεπε ιδιαίτερα να φροντίσει η νοικοκυρά μέσα στους μήνες του καλοκαιριού και να φτιάξει πρώτα τους τραχανάδες, τον γλυκό και τον ξινό. Καθάριζε αρχικά υπομονετικά το σιτάρι, το 'στελνε στο μύλο να κοπεί μπληγούρι, (σιτάρι χοντροκομμένο) κι ύστερα το έβραζε με ίση ποσότητα γάλακτος σε σιγανή φωτιά μέχρι να πήξει. Μετά το έβγαζε από το καζάνι σαν κομμάτια ψωμί, το 'τριβε με τα χέρια κι ύστερα το περνούσε από χοντρή ειδική σίτα για να ξεχωρίσει σε κόκους. Το στέγνωνε σε ειδικές απλώστες αρκετές μέρες χωρίς να παραμεράει από κοντά του γιατί κινδύνευε να φαγωθεί ο τραχανάς πριν από την ώρα του από τα τετράποδα ζωντα-

νά και κυρίως από τις κότες και τα σπουργίτια που τον περιτρυγύριζαν πεινασμένα και караδοκούσαν την απομάκρυνση της νοικοκυράς. Εκείνη όμως πιστή στο έργο της μ' ένα μακρύ καλάμι στο χέρι, το κουνούσε απειλητικά προς όλες τις κατευθύνσεις κι έτσι κρατούσε σε απόσταση τους επίβολους φτερωτούς καταναλωτές του αστέγνωτου ακόμα τραχανά. Από την άγρυπνη παρακολούθηση του προϊόντος αυτού βγήκε και η παροιμία που λέγεται όταν ένας δεν προσέλθει κάπου. Αυτός δεν μπόρεσε να 'ρθει γιατί «έχει τραχανά απλωμένο» δηλαδή τέτοια δουλειά που τον θέλει τόσο κοντά, όσο ο τραχανάς την νοικοκυρά.

Μετά τους τραχανάδες, οι χυλοπίτες. Εδώ η συνταγή περιέχει αλεύρι ψιλό, αυγά και γάλα, όλα μαζί καμωμένα ζύμη κρουσινή που ανοίγονταν με το πλαστήρι σε φύλλα χοντρά και στη συνέχεια τα φύλλα κόβονταν σε κομματάκια σύμφωνα με το γούστο της νοικοκυράς, συνήθως στενόμακρα στο σχήμα της παραδοσιακής χυλοπίτας. Και τούτο το προϊόν το στέγνωναν στον ίσκιο του καλοκαιριού και το τοποθετούσαν ύστερα σε ειδικές σακούλες για να τόχουν το χειμώνα στην υπηρεσία της κουζίνας.

Στους μήνες του καλοκαιριού και μέσα στον καιρό της ολοκληρωτικής ωρίμανσης της ντομάτας, η νοικοκυρά έπρεπε να κάνει τον μπελντέ που θα έβραζε στα καζάνια πρώτα κι ύστερα το υλικό αυτό θα το στέγνωνε στον ήλιο μέσα στις ειδικές λιάστρες πολλές μέρες μέχρι που να φύγει το νερό και να μείνει το χοντρό μέρος της κατασταλαγμένης ντομάτας. Το σύνολο αυτό το έβαζε σε ειδικά πήλινα αγγεία που είχε για το σκοπό τούτο και το χρησιμοποιούσε το χειμώνα, τότε που δεν υπήρχαν τα σημερινά θερμοκήπια και η ντομάτα έκανε την παρουσία της, μιά φορά το χρόνο, τέλος περίπου Μαΐου και κρατούσε μέχρι στα μισά Ιουλίου.

Ακόμα η νοικοκυρά έπρεπε μέσα στον Μάιο που το αμπέλι άπλωνε τροφαντούς βλαστούς και καταπράσινα φύλλα, να μαζέψει με επιμέλεια τα πιό μεγάλα και τα πιό τρυφερά αμπελόφυλλα να τα περάσει υπομονετικά σε μακρυά κλωστή και να τα ξηράνει κρεμασμένα στα ισκιερά εσωτερικά ντουβάρια του σπιτιού της. Στον καιρό του ατελείωτου χειμώνα μαλάκωνε κάθε φορά όσα αμπελόφυλλα της χρειάζονταν σε χλιαρό νερό και περιτύλιγε τα ντολμαδάκια της που εμείς τότε τα ονομάζαμε στην τραχειά ρουμελιώτικη γλώσσα μας «σαρμάθες». Όνομα προερχόμενο ίσως από τον τούρκικο σαρμά που γίνονταν με σουκώτι και ρύζι.

Από τον κήπο του σπιτιού έπρεπε ακόμα η νοικοκυρά να κάνει τις αρμαθιές των κρεμμυδιών και τις πλεξάνες των σκόρδων. Από τον ίδιο κήπο

έπρεπε να συγκεντρώσει τα ξηρά κουκιά και τα μυρωδικά όπως μαϊντανό, σέλινο, μακεδονήσι και αμάραθο. Έπρεπε ακόμα η νοικοκυρά να κρεμάσει τη ρίγανη και τα βάγια, ν' αρμαθιάσει τα λουλούδια της μολόχας στην κλωστή και να τα φυλάξει για τα κρυολογήματα και τους πονόλαιμους του χειμώνα. Με την ίδια φροντίδα πάσχισε και για το μαλαχτικό χαμομήλι του μωρού και του γέροντα που το συγκέντρωνε σαν εργατική μέλισσα στις γωνιές των κήπων και στις απλοχωριές του κάμπου.

Στον καιρό του τρύγου καινούργιες φροντίδες ξεφύτρωναν και πάλι για την προνοητική νοικοκυρά. Εκτός από την πλατιά συμμετοχή στην κοπιαστική δουλειά, η καλοκυρά έπρεπε να ξεχωρίσει το μούστο που θα έκανε τις μουσταλευριές της επίκαιρης κατανάλωσης αλλά και της μακρινής του χειμώνα. Από το μούστο έκανε το πετιμέζι, αυτό το παχύρευστο μέλι του σταφυλιού που με ιδιαίτερη όρεξη το παιδί του καιρού εκείνου το καταλάωνε με τη φέτα του σταρένιου ψωμιού του. Στέγγωνε στον ήλιο τα σουσαμμένα κομμάτια της μουσταλευριάς για να γλυκαίνει καταχείμωνο τα παιδιά της καθώς και τα καρυδένια σουτζούκια τα λιχουδιαστά, που τα κρεμούσε για να στεγνώσουν κι αυτά στο σύρμα της μπουγάδας. Ακόμα με το μούστο του τρύγου έκανε κι ένα άλλο γλυκό παρασκεύασμα λαχταριστό και τραγανιστό. Αυτό ήταν τα λεγόμενα ρετσέλια που το βασικό τους υλικό ήταν το σαρκάρο κολοκύθι το μεγάλο, που με το ίδιο έκανε και τις κολοκυθόπιτες.

Φροντίδα ακόμα της νοικοκυράς, στον κατάλληλο καιρό για τον γλυκασμό της φαμίλιας στον καιρό του χειμώνα ήταν και η συγκέντρωση των σύκων το ζεμάτισμά τους σε καυτό νερό και το λιάσιμό τους για να στεγνώσουν. Με τον ίδιο τρόπο έκανε και τις σταφίδες από τα σταφύλια του αμπελιού. Τα κρεμαστά ρόδια και τα κυδώνια στις ξυλένιες μάνες της νταβανοσκεπής περίμεναν την βαρυχειμωνιά για να κατέβουν με τη σειρά ένα, ένα στο χέρι των παιδιών και να κορέσουν τη μεγάλη βουλημία των μικρών εκείνων καταναλωτών του παλιού καιρού.

Ο νοικοκύρης από την άλλη μεριά, μέσα στην καθημερινή βιοποριστική φροντίδα είχε κι εκείνος την έννοια του ψωμιού πρώτα που φρόντιζε είτε με την αμοιβή του μεροκάματου, είτε με τη συγκομιδή της σποράς του, να συγκεντρώσει στ' αμπάρι του την ποσότητα της χρονιάτικης κατανάλωσης και προ παντός εκείνης του χειμώνα. Κοντά στο ψωμί ήταν τα όσπρια και το λάδι και κοντά στο λάδι το βαρέλι με το κρασί, το καδάκι με τις ελιές και το τουλούμι ή το δοχείο με το τυρί.

Είχε ακόμα ν' αποθηκεύσει για τα ζωντανά το άχυρο, την καλαμποκιά, το τριφύλλι, το σανό, το κριθάρι για νάναί και αυτά κοντά του ζεστά και καλοταϊσμένα μέσα στην παγωνιά του χειμώνα και έτοιμα για τις ανοιξιάτικες δουλειές. Μέλημα του νοικοκύρη ήταν ακόμα τα καυσόξυλα που θα έκαιγε το χειμώνα στο τζάκι. Αυτά τα ξύλευε ο ίδιος στο βουνό ή τ' αγόραζε από τους ειδικούς ξυλοκόπους που τα πουλούσαν με το φορτίο του αλόγου αζύγιστα και κατ' αποκοπή. Τα ξύλα αυτά τα στοίβανε σε μέρος που να μην το πιάνει η βροχή για νάναί στεγνά και ν' ανάβουν εύκολα. Για το φούρνο που είχε κάθε σπίτι στην αυλή, και για τη γάστρα χρησιμοποιούσε τα λιανόκλαρα που και αυτά τα συγκέντρωνε καλοκαιριάτικα στην αυλή του σε δεμάτια και τα κατανάλωνε στην απαιτούμενη στιγμή και στον καιρό του χειμώνα που δε μπορούσε να ξεμυτίσει. Έτσι σαν ο νοικοκύρης κι η νοικοκυρά είχαν τα απαιτούμενα βασικά αγαθά, ψωμί και λάδι, όσπρια και ζυμαρικά στη γωνιά, τυρί και ελιές στο υπόγειο, αυγά και κοτόπουλα από το κοτέτσι, φρέσκο γάλα από την κατοίκα, γλυκό κρασί στο βαρέλι και δυνατή φωτιά στο τζάκι, η αγριάδα και η απομόνωση του χειμώνα όσο δυνατή και αν ήταν στέκονταν μακριά από το σπιτικό και η φαμίλια ένοιωθε δυνατή και άτρωτη μπροστά στη σκληρή επίθεση και στην παγωμένη επιμονή του χιονισμένου καιρού.

Βέβαια η παραπάνω περιγραφή αποτελεί την ιδανικότερη πλευρά του πράγματος, γεγονός δύσκολο για την εποχή εκείνη και ακατόρθωτο για τους πολλούς. Τη δυνατότητα της εξοικονόμησης των αναλώσιμων χειμωνιάτικων αγαθών δεν την είχαν όλοι, κι ήταν πολλοί εκείνοι που δεν μπορούσαν να εξασφαλίσουν την επάρκεια μήτε και αυτού του ψωμιού ακόμα.

Έτσι το βαρύ περπάτημα του παγερού χειμώνα καταντούσε δυναστικό, προπαντός στην περίοδο των δυνατών χιονοπτώσεων που απομόνωνε τα χωριά και φυλάκιζε τους ξωτάρηδες και τους τσοπαναραίους, στην ψύχρα των καλυβιών τους.

Και δεν ήταν καθόλου σπάνιες οι περιπτώσεις, στις ορεινές κυρίως περιοχές, που ανακαλύπτονταν μετά από μέρες, πεθαμένος στο χιόνι του βουνού, όλο και κάποιος ερημίτης ξωτάρης.

Η διάρκεια του χειμώνα, στον παλιό καιρό, ήταν μιά κατάσταση μαρτυρική και φριχτά τυραννική για τον άνθρωπο προπαντός της υπαίθρου, και έπρεπε οπωσδήποτε νάρθει ο σημερινός πολιτισμός με τα μηχανικά τερτίπια του, και μέσα στις πολλαπλές μεταμορφώσεις να κάνει το χιόνι σπορ και το ψύχος απόλαυση.

ΟΙ ΠΕΡΙΠΛΑΝΩΜΕΝΟΙ

Θάταν ιστορική αδικία και παράλειψη, αν μέσα σε τούτη την αναμνηστική περιήγηση και αναδρομή δεν συμπεριλαμβάναμε και τα караβάνια των γύφτων που ξεφόρτωναν κατά καιρούς στον τόπο μας, κατασκηνώνοντας με τα καπνισμένα και μπαλωμένα τσαντήρια τους, στα διάφορα σημεία γύρω από το χωριό μας. Έπιαναν συνήθως την απλωχωριά της ανατολικής πλευράς του Συνοικισμού και κει στέριωναν τον καταυλισμό τους. Πολλές φορές ξεφόρτωναν και στην πάνω μεριά του Ξηριά κοντά στη γέφυρα του νεκροταφείου, όπου υπάρχει ένα πολύ πλατύ και πολύ γραφικό άνοιγμα της κοίτης, κατάλληλο για καταυλισμό.

Εκεί τα γυφτόπουλα και οι γύφτοι μουσαφιρέοι μας, το καλοκαίρι είχαν την ευκαιρία να τσαλαβουτούν στο νερό και να πλένουν τα λερωμένα σκουτιά τους, ανενόχλητοι κυρίαρχοι του μοναδικού τρεχάμενου νερού μας. Το ποταμίσιο αυτό νερό, προτού στερέψει μέσα στην Αυγουσιάτικη ξεραϊλα, το χρησιμοποιούσαν οι νοικοκυρές του χωριού για το πλύσιμο, με τον κόπανο, των χοντρών χειμωνιάτικων ρούχων, όπως ήταν οι κουρελές που έστρωναν στο πάτωμα για νάναι ζεστό το σπίτι, οι βελέντζες και οι μάλλινες κουβέρτες και μπαντανίες που χρσσίμευαν για κλινοσκεπάσματα.

Από το νότιο σημείο της πάνω γέφυρας που αναφέραμε, όπου το ποτάμι εισέρχεται στο χωριό, μέχρι τα τελευταία βορινά σπίτια στην έξοδο του ποταμού καθώς κατηφορίζει για τη θάλασσα, ενδιάμεσα σε όλο αυτό το μήκος, οι νοικοκυρές κατά διαστήματα, είχαν κατασκευάσει μέσα στη ροή, ειδικές γούρνες –πλύστρες– για να κρατούν πολύ νερό, και γύρω είχαν τοποθετήσει μεγάλες λείες πέτρες που πάνω σ' αυτές χτυπούσαν με τον κόπανο τα ρούχα για να καθαρίσουν.

Συνέβαινε πολλές φορές μέσα σ' αυτό το μήκος της ποταμίσιας ροής την ίδια μέρα και ώρα, πολλές γυναίκες να πλένουν η μιά παρακάτω από την άλλη, χωρίς να νοιάζονται για την πολλαπλή χρήση του νερού, γιατί πίστευαν πως το νερό άμα διαβεί και κυλίσει πάνω από σαράντα χαλίκια, αποχτάει και πάλι την παρθενική του καθαρότητα.

Όταν όμως κάποιο караβάνι γύφτων κατασκηνώνε στην κοίτη του ποταμού που αναφέραμε, τότε το νερό, σε όλο το διάστημα της εκεί παραμονής των γύφτων, το θεωρούσαν μαγαρισμένο και παρά τις παρουσιαζόμενες ανάγκες, το άφηναν να κυλίσει αχρησιμοποίητο μέχρι που να φύγουν οι γύφτοι. Και θυμάμαι τη μάνα μου που με έστειλε πριν από κάθε χρήση του νερού, να ιδώ μη τυχόν εκεί πάνω έχουν καταυλιστεί γύφτοι για να πράξει ανάλογα.

Αλλά αν για τις νοικοκυρές η άφιξη των γύφτων και η κατασκηνώσή τους στο ρέμα αποτελούσε ανασταλτικό εμπόδιο στο θέμα της πλύσης, για μας τους μικρούς τότε αποτελούσε γεγονός καλοδεχούμενο με πολλά ενδιαφέροντα και θεαματικές εκπλήξεις.

Πηγαίναμε λοιπόν κατά μπουλούκια τα γειτονόπουλα μπροστά στον καταυλισμό και παρακολουθούσαμε ώρες ολόκληρες τις κινήσεις των γύφτων, και ότι για κείνους ήταν συνηθισμένη καθημερινότητα, για μας αποτελούσε έκπληξη και συνάμα πρωτοτυπία. Μας εντυπωσίαζε ο τρόπος με τον οποίο οι γυναίκες τους έψηναν πρόχειρα φαγητά σε φωτιές που άναβαν στο χώμα και κει στέριωναν πάνω στη σιδεροστιά τα καπνισμένα τσουκάλια τους. Δίπλα οι τεχνίτες γύφτοι έπλεκαν με βέργες λυγαριάς και λουρίδες από σκισμένο καλάμι, πανέρια, χειροκόφωνα, μπουγαδοκόφωνα, γαλίκες και κόφες και ύστερα όλα αυτά τα γύριζαν στο χωριό και τα πουλούσαν για χρήματα, ή τα αντάλλαζαν με διάφορα τρόφιμα, κυρίως με ψωμί και λάδι.

Γύφτοι και γύφτισσες στις φροντίδες τους, παιδιά που τσίριζαν, σκυλιά που γαύγιζαν, γαιδούρια σκυμένα στο χορτάρι, ένα ανάκατο μωσαϊκό έμψυχων όντων, συνηθισμένο για κείνους και πρωτότυπο σε μας.

Το μεγάλο όμως ενδιαφέρον μας συγκεντρώνονταν στις αρκούδες και στους πιθήκους, τα «μαϊμούλια» όπως συνηθίζαμε να τα λέμε, που κουβαλούσαν μαζί τους και μ' αυτά συμπλήρωναν την επαγγελματική τους ενασχόληση και τον ολοχρόνιο βιοπορισμό τους.

Ο χορός της αρκούδας και των πιθήκων ήταν ένα θέαμα για το χωριό κάθε φορά που ο γύφτος έβγαине σ' αυτό το σεργιάνι. Δεμένη η αρκούδα πάντα με αλυσίδα από το λουρί του λαιμού της στη ζώνη του γύφτου και

Παράσταση αρκούδας

Παράσταση πιθήκου

φιμωμένη με το ειδικό πέτσινο φίμωτρο, ακολουθούσε τον κύριό της ως που εκείνος να βρει το κατάλληλο σημείο της γειτονιάς και να στήσει την παράσταση. Τραγουδούσε δυνατά για ν' ακουστεί και να προσελκύσει το κοινό, παίζοντας στα χέρια του το κλασικό ντέφι. Σαν μάζευε κόσμο γύρω του, ο γύφτος με το ρόπαλο που κρατούσε υπό μάλης πρόσταζε την αρκούδα και κείνη σηκώνονταν στα πισινά της και βηματίζοντας κυκλικά με πλάγια βήματα στο ρυθμό του χτύπου συνέχιζε σ' ένα είδος αρκουδιάρικου χορού.

Όταν ο αρκουδιάρης έβλεπε ενδιαφέρον και οσμίζονταν περισσότερη αμοιβή, προαιρετική πάντα, προχωρούσε και σε άλλα τερτίπια. Το κυριώτερο ήταν η «παλαίστρα». Παρατούσε στο έδαφος το ρόπαλο και το ντέφι και αγκαλιάζονταν με την αρκούδα που την γυρόφερνε αργά, δίνοντας την εντύπωση ότι παλεύει μαζί της υπεράνθρωπα και με κίνδυνο να χάσει τη νίκη και να προσβληθεί έτσι το ανθρώπινο γόητρο.

Στο τέλος και ύστερα από πολλά σκέρτσα ο γύφτος, με τρικλοποδιά πάντα κατάφερνε να ρίξει την αρκούδα κάτω, να πέσει και αυτός μαζί από πάνω της και να σηκωθεί πρώτος και βέβαια άξιος νικητής.

Εκτός από τα παραπάνω θεαματικά νούμερα, η αρκούδα «εκτελούσε» και μιά πρακτική ακόμα αποστολή ιατρικής μορφής.

Μέσα στις πολλές λαθεμένες δοξασίες του παλιού καιρού είχε περάσει και η αντίληψη πως άμα η αρκούδα δρασκελίζει την πονεμένη μέση του ανθρώπου, ο πόνος περνά και η πάθηση θεραπεύεται ριζικά. Έτσι πολλές φορές, κάτω απ' αυτή την αντίληψη, νοικοκύρηδες και νοικοκυρές που υπέφεραν από ισχυαλγίες έπεφταν στο έδαφος και ο αρκουδιάρης οδηγούσε την αρκούδα τρεις φορές πέρα - δώθε πάνω από το κορμί του πάσχοντα. Για μεγαλύτερη επιτυχία της θεραπείας, ο αρκουδιάρης άφηνε την αρκούδα να κάτσει πάνω στην πονεμένη μέση και δεν την τραβούσε να σηκωθεί εάν ο πάσχων δεν έταζε χάρισμα στην θεραπεύτρια αρκούδα ένα κόσκινο καλαμπόκι, ένα σακούλι κριθάρι ή ένα καρβέλι ψωμί.

Η αρκούδα συνέχιζε να κάθεται πάνω στην πονεμένη μέση εφόσον ο γύφτος δεν την υποχρέωνε να σηκωθεί και αυτό εθεωρείτο αιτία μη ικανοποιητικής αμοιβής για την αρκούδα, γι' αυτό και έπρεπε να συμπληρωθεί.

Παίρνοντας ο γύφτος την αμοιβή της δουλειάς του, συνέχιζε την πορεία του για τις παραπέρα γειτονιές και παραπάνω ρούγες. Ακόμα αξίζει ν' αναφέρουμε ότι στα χαιμαλιά και τα φυλαχτά που κρεμούσαν στα ζώα και στα παιδιά κατά της βασκανίας μέσα στο περιεχόμενο υλικό που συνήθως ήταν λίγο μπαρούτι για το φόβο των κακών πνευμάτων, λιβάνι για την ευλογία και συμμετοχή της εκκλησίας, μιά σκελίδα σκόρδο για να καίει το κακό μάτι, μιά μικρή πρόκα για τη σιδερένια υγεία και άλλα, έβάζαν και μερικές τρίχες αρκούδας για το γούρι, που αγόραζαν από τους γύφτους ψαλιδισμένες παρουσία του αγοραστή κατά τη μέθοδο που και «ο κιμάς κόπτεται παρουσία πελάτου». Έτσι με τις σχετικές αρκουδοτρίχες τα μαγικά υλικά ήταν απόλυτα συμπληρωμένα, συνεπώς και το αποτέλεσμα σίγουρα καίριο...

Μικρόσωμο και ευκίνητο το πιθηκάκι έκανε και αυτό τα χορευτικά του νούμερα σε άλλους δρόμους μέσα σε πλουσιότερο ρεπερτόριο σε σχέση με την αρκούδα. Αυτό πηδούσε έκανε τούμπες στον αέρα, ξάπλωνε κάτω για να δείξει «πώς κοιμάται ο γέρος με τη γριά», έδειχνε «πώς βάφονται τα κορίτσια» κι έπαιρνε δήθεν βαφή από τα πισινά του μεριά και την έφερνε στο πρόσωπό του, «πώς φυλάει ο βλάχος τα πρόβατα» παίρνοντας το καμουτσι του γύφτου και βάζοντάς το στην πλάτη του, παρίστανε τον τσοπάνη με τη γκλίτσα και ακόμα ένα σωρό άλλα πράγματα...

Επαγγελματίας καθαροπλέχτρα και η γύφτισσα, μα πιά πολύ χειρομάτισσα, χαρτορίχτρα και καφετζού, έπαιρνε το ταγάρι και κείνη στον ώμο

για τη λεία της «δουλειάς» και περιόδευε τις γειτονιές ζητώντας αφελή θύματα. «Έλα κυρά να σε δείξω το μοίρα σου, να σε πω το ριζικό σου...».

Και δεν ήταν λίγα τα θύματα κυρίως κοπέλες στον καιρό της παντρειάς που ήθελαν να δουν αν ο αγαπημένος τους έχει καλό σκοπό κι αν σκέφτεται το γάμο.

Γυναίκες που είχαν ξενιτεμένους άντρες ζητούσαν να μάθουν από την τσιγγάνα, μη τυχόν και τις απαρνήθηκαν εκεί στην ξενιτιά για χάρη κάποιου ξειπλανεύτρας. Κι ακόμα μάνες κι αδερφές με τον καημό στην καρδιά του στρατιώτη που λείπει στο μέτωπο ή και σε πόλη μακρινή και ζητούσαν να μάθουν αν είναι καλά το φανταράκι κι αν πρόκειται σύντομα να έρθει γράμμα, ή και το ίδιο με άδεια. Και η πολύξερη γύφτισσα γυρεύοντας και παίρνοντας προκαταβολικά το «ασήμωμα» δηλαδή το χρηματικό κέρμα, προχωρούσε με διαφορούμενους χρησμούς και ακαταλαβίστικες γύφτικες φράσεις κι έφτανε σ' ένα προφητικό κι αισιόδοξο συμπέρασμα, που το κάλυπτε η πρόθυμη και γενναιοδωρη προσφορά σε είδος της κόρης ή της μάνας που πήρε τα αισιόδοξα μηνύματα και τις ενθαρρυντικές ειδήσεις, από την παντογνώστρια τσιγγάνα, σχετικά με το πρόβλημα που την απασχολεί.

Το συχνό πέρασμα των γύφτων από το χωριό μας και η από κοντά παρακολούθηση των συνηθειών τους, αποτύπωνε στο λεξιλόγιό μας, φράσεις καθημερινής χρήσης βγαλμένες από το χαρακτήρα και την ψυχοσύνθεση του γύφτικου συναφιού. Έτσι λέγαμε συχνά για τον ευαίσθητο και μη αντοχικό στο ψύχος, ότι αυτός «κρυώνει σα γύφτος» ή «τρέμει σαν το γύφτο» για το δειλό ότι «φοβάται σαν το γύφτο», για τον πεινασμένο ότι «έφαγε όσο ένας γύφτος», για τον κακότεροπο ότι «κάνει γυφτιές», για τον δύσκολο στην αγοραπωλησία ότι κάνει «γύφτικα παζάρια», για τον δύστροπο ότι «γυφτίζει», για τον τσιγκούνη ότι κάνει «γύφτικη ζωή», για τον ψωροπερήφανο ότι καμαρώνει «σαν γύφτικο σκεπάρνι» κι ακόμα σαν πέθαινε κάποιος ασήμαντος φτωχός συντοπίτης «χάθηκε μιά γύφτικη ψυχή».

Περπατάρικη και σκόρπια φυλή η γύφτικη πορεύτηκε και στον Ελλαδικό χώρο αγέρωχη και ανυπότακτη, ασύχαστη και ακαταστάλακτη με την ψυχή του αποδημητικού όντος, που δεν έχει συγκεκριμένο εδαφικό σταθμό, δε γνωρίζει στενό σύνορο πατρίδας και δεν δεσμεύεται με θεμελιωμένη στη γη στέγη. Χωρίς την κτηματική σιγουριά, πορεύτηκε στους ανοιχτούς δρόμους της ελπίδας, μακριά από την παθιασμένη ματαιοπονία της ακόρεστης πλεονεξίας. Ίδιο ξέγνοιαστο κι αφρόντιστο πετεινό τ' ουρανού, που δεν σπέρνει, δεν θερίζει και που δεν χάνεται μέσα στον πλατύ ορίζοντα της θεϊκής δημι-

ουργίας. Ανένταχτος και μακριά από την κρατική δύναμη, χωρίς να πολιτογραφηθούν, ανώνυμο και άγνωστο αριθμητικό σύνολο βγήκε από το βαθύ παρελθόν και περιπλανήθηκε στο χώρο της πατρίδας μας με τον ρυθμό της πρωτόγονης νομαδικής ζωής στον υπαίθριο χώρο.

Το στοιχείο αυτό το ζωντανό και σκούρο στο δέρμα, το αντίκρισε με θαυμασμό ο δημιουργικός οίστρος του πνευματικού ανθρώπου και το έκαμε στο πλατύ διάβα του καιρού, επικολυρικό ποιητικό σάλπισμα ελευθερίας και ξεγνοιασιάς, ανεξάντλητο λαϊκό ερωτικό τραγούδι, σκηνικό ξετύλιγμα θεαματικών καταστάσεων και σενάριο κινηματογραφικής προβολής.

Ακόμα η ζωγραφική παλέτα πολλά θέματα άντλησε και απαθανάτισε στις επιφάνειες του μουσαμά με τα λαδοχρώματα, ή στο κατάλληλο χαρτί με τις πασιτίλιες της ακουαρέλας και τα ειδικά πενάκια της μαύρης μελάνης.

Τώρα οι σημερινοί φυσικοί και ποινικοί νόμοι δεν επιτρέπουν πλέον τον παλιό τρόπο ζωής κι έτσι το στοιχείο αυτό πολιτογραφημένο και εγκατεστημένο ανάμεσα στον γηγενή πληθυσμό μας, αφομοιώνεται καθημερινά και σιγά σιγά εξαφανίζεται με τις νέες διασταυρούμενες γενιές που συνεχώς κυλούν μέσα στα μεγάλα κανάλια της εθνικής μας ζωής...

* * *

Ο ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΤΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΓΑΜΟ

Είμαι αδύνατον για κείνον που θα ξεκινήσει να περιπλανηθεί με τη θύμηση στους δρόμους της παλιάς ζωής, να μη σταματήσει για κάμποσιν ώρα και να μη ξαναφέρει στη σκέψη του τον πατριαρχισμό που λειτούργησε κάποτε έντονα και κυριάρχησε απολυταρχικά μέσα σε μιά κοινωνική δομή που η ιδιομορφία της σημάδεψε τη λειτουργία της ζωής αμέτρητων γενιών.

Βαθιά ριζωμένο το φαινόμενο αυτό στην ψυχή του συνόλου, λειτούργησε σα νόμος απαραβάτος κι έβαλε το σημάδι του βαρύ κι ανεξίτηλο σε μιά μακροχρόνια πορεία του εθνικού βίου. Κάτω από την απόλυτη προσταγή του πατριάρχη πατέρα στάθηκε πειθαρχικά η σύζυγος μητέρα καθώς και τα παιδιά ανεξαιρέτως φύλου και ακολούθησαν κατά γράμμα τις προσαγές που εκείνος όρισε και που δεν ήταν πάντοτε αλάνθαστες.

Το κορίτσι όσο ήταν ανύπαντρο πειθαρχούσε στις εντολές του πατέρα αδιαμαρτύρητα. Εκείνος καθόριζε σύμφωνα με τις ανάγκες του, αν θα πάνε τα παιδιά του σχολείο και πόσες τάξεις, κατά κανόνα στο Δημοτικό μόνο. Συνήθως τα έστελνε δύο-τρεις τάξεις, όσο κατά τη γνώμη του χρειάζονταν για να «ξεστραβωθούν».

Έτσι, στα δέκα του χρόνια το παιδί ήταν ένας έτοιμος εργάτης και ο πατέρας τώρα μπορούσε να υπολογίζει στην εργατική του ικανότητα. Συμφωνούσε με κάποιο αφεντικό κι ένα μοιραίο πρωϊ το παιδί βρισκόταν, χωρίς να ερωτηθεί και χωρίς να μπορεί ν' αντιδράσει, στην εργατική ομάδα ενός κτηματία που επέβλεπε αυστηρά, πότε το μάζεμα της ελιάς, ανάμεσα σε μιά βροχερή ή και παγωμένη ατμόσφαιρα, και πότε το σκάλισμα του βαμπακο-

χώραφου, το θέρισμα του σταριού, ή τον τρύγο του αμπελιού μέσα στις φλεγόμενες ώρες του ατέλειωτου μόχθου.

Αλλά και σαν εργάτης του ίδιου του πατέρα το παιδί κοντά στη μάνα και στην αδερφή, μέσα στο προγονικό χτίμα, σήκωνε το τσαπί και το χτυπούσε στην ξερακιανή γη, πότε για να ξεριζώσει τα αυτόφυτα ζιζάνια και πότε για να σγαρλίσει το χώμα, προετοιμασία κάποιας φιπνής σποράς, με αβέβαια τ' αποτελέσματα της απόδοσης.

Υποταγμένα τα μέλη της οικογένειας στον αφέντη του σπιτιού, λειτουργησαν πειθαρχικά σαν άψυχα και άβουλα εξαρτήματα ενός οργάνου που το χειρισμό του κρατούσε ο πατέρας στην αδιάσειστη δικαιοδοσία του.

Η γυναίκα δεν είχε δικαίωμα να βγει χωρίς την άδεια του συζύγου. Το ίδιο και η κόρη. Ο πατέρας ήταν εκείνος που καθόριζε το φαγητό, το ντύσιμο, τη δουλειά, τα πάντα. Και στην ώρα του γάμου, σαν απόλυτος ρυθμιστής και προστάτης, αυτός κανόνιζε τα της αποκατάστασης, μακριά από συναισθηματισμούς και ψυχικές ευαισθησίες, πράγματα σπάνια και άγνωστα στους πολλούς, αλλά και ανεπίτρεπτα, αν τολμούσαν ποτέ να σημαδέψουν μιά ισχνή παρουσία τον καιρό εκείνο.

Τον αρραβώνα, αυτό το καθοριστικό γεγονός, στην ευτυχία των νεονύμφων, το αναλάμβαναν τα ενδιαφερόμενα μέρη και το συζητούσαν σε πατριарχικό επίπεδο, χωρίς ποτέ τα υποψήφια μέλη να γνωρίζουν το παραμικρό. Εάν η συμφωνία έμπαινε στην οριστική ευθεία για εκτέλεση, τότε ο πατέρας του κοριτσιού πληροφορούσε την τελευταία στιγμή την κόρη του, ότι της διάλεξε για σύντροφό της, τον γιο του τάδε. Το ίδιο έκανε κι ο πατέρας του αγοριού.

Εάν οι μέλλοντες να έρθουν σε γάμου κοινωνία ήταν από το ίδιο χωριό, είχανε μπροστά τους γνωστά πρόσωπα κι έτσι ήξεραν προκαταβολικά ο καθένας με ποιόν είχε ν' αρραβωνιαστεί. Συνέβαινε όμως συχνά το συμπεθέρισμα να γίνονταν ανάμεσα σε γειτονικά χωριά και τότε ο γαμπρός και η νύφη ήταν άγνωστοι μεταξύ τους ως τη στιγμή του αρραβώνα, που θα γίνονταν στις νύφης το σπίτι, όπου θα είχαν και την πρώτη γνωριμία. Μιά γνωριμία καθοριστική, χωρίς το δικαίωμα της άρνησης και από τις δύο πλευρές γιατί το πράγμα τελεσίδικα συμφωνημένο από τις πατρικές δυνάμεις δεν επιδέχονταν την παραμικρή αντίρρηση. Ο αρραβώνας ήταν σοβαρή οικογενειακή πράξη και η υπόσχεση, εθεωρείτο δε ιερό γεγονός και δεν επιτρεπόταν με κανένα τρόπο και για κανένα λόγο να αθετηθεί. Το κορίτσι από τη στιγμή της λογοδοσίας, λογαριάζονταν για πράγμα παραχωρημένο στο γαμπρό και αν ποτέ ο γαμπρός αθετούσε την υπόσχεση, η αγνότητα της

κόρης, από κει και πέρα παρουσιάζονταν υποβαθμισμένη στην κοινωνία, ακόμα και στην περίπτωση που οι αρραβωνιασμένοι δεν είχαν προλάβει ν' ανταλλάξουν ούτε φιλί μεταξύ τους.

Η εκδίκηση φούσκωνε σαν φυσικό επακόλουθο στο σπίτι της κοπέλας και ο εξαγριωμένος πατέρας και τα προσβεβλημένα αδέρφια επιστράτευαν τις καραμπίνες και εξεστράτευαν με διαθέσεις εξολοθρευμού κατά του άπιστου που τόλμησε να σπιλώσει την ηθική της οικογένειας. Η καταδίκη διαγράφονταν οριστική και μόνη αποφυγή και αποκατάσταση αποτελούσε ο άμεσος γάμος, υπέρ του οποίου συνηγορούσαν τα μεσολαβούντα εκατέρωθεν συγγενολόγια, για να αποφευχθεί το μοιραίο.

Με το γάμο το κορίτσι έφευγε από την πατριαρχική εξουσία του γονιού και χωρίς ν' απαλλάσσεται από το δεσμό περνούσε στην πατριαρχική δυναστεία του συζύγου.

Στο νέο της σπίτι τώρα, ένας γέρος πατριάρχης εξουσιαστής των πάντων και μία πεθερά με πολλαπλά βιώματα πολύχρονης καταπιεστικής ζωής, υποδέχονται τη νύφη που έρχεται σαν μιά υποτιθέμενη νοικοκυρά στο σπιτικό της, όμως στην ουσία δεν είναι τίποτα άλλο εκτός από ένα οργανάκι που πρέπει να λειτουργήσει σύμφωνα με τις επιθυμίες και τους ορισμούς του εδώ πατριαρχισμού. Στην περίπτωση αυτή η θυμοσοφική διάθεση του ελληνικού λαού έχει συνταιριάξει μιά παροιμία που λέει: «Όχι όπως τα ήξερes νύφη, αλλά όπως τα βρήκες» και δηλώνει μ' αυτό πως η νύφη είναι υποχρεωμένη να συμμορφωθεί σύμφωνα με τις συνθήκες του νέου της σπιτικού, οι οποίες, φυσικά θα διαφέρουν κατά πολύ από εκείνες που άφησε στο πατρικό της.

Ο νιόγαμπρος δεν είναι και αυτός ανεξάρτητος, όπως θα νόμιζε κανείς. Τελεί υπό την αυστηρή πειθαρχία και κηδεμονία του γέρου πατέρα, που δεν εννοεί ν' αφήσει ούτε στιγμή τα ντρία από τα χέρια του.

Για να γίνει το παλγκάρι ένας τέλειος πατριάρχης της οικογένειας θα πρέπει ο πατέρας να περάσει σε βαθύ γήρας, να τον παροπλίσει η ζωή και ακόμα να τον εξαφανίσει ο θάνατος. Τότε στον πατριαρχικό οικογενειακό θρόνο ανέρχεται το πρώτο παιδί που είναι πλέον πατέρας με κουτσούβελα και ενώ ο πατριάρχης απέθανε, η πατριαρχία συνεχίζεται.

Ίσως εδώ αναρωτηθεί κάποιος νεώτερος και με το δίκιο του φυσικά: Εφόσον ο νέος παντρεύονταν, έστω και με τις συνθήκες του πατριαρχισμού, που περιγράψαμε, αφού έκανε δική του οικογένεια, γιατί δεν έφευγε από την πατρική εστία και να στήσει κάπου παραπέρα τη δική του στέγη σαν ανεξάρτητος και αυτοκέφαλος φαμελιάρης; Ο λόγος είναι απλός. Γιατί δεν υπήρ-

χε οικονομική ανεξαρτησία. Τα χτήματα της φτωχολογιάς που αποτελούσε τότε το ενενήντα τοις εκατό, μειώνονταν σε ελάχιστα στρέματα. Εάν λοιπόν αυτά τα λίγα στρεματάκια τα μοίραζε ο πατέρας στα δυό τρία παιδιά του, η κλήρα θα ήταν μηδαμινή και η συγκομιδή ελάχιστη.

Εάν υπήρχε ανύπανδρη αδερφή, συνήθως ο αδερφός δεν έπρεπε να παντρευτεί όσο μεγαλύτερος και αν ήταν. Εάν στο σπιτικό υπήρχαν δυό - τρία κορίτσια, έπρεπε να παντρευτούν κατά σειρά ηλικίας και όχι σύμφωνα με την τύχη και τις προτιμήσεις των ενδιαφερομένων. Και δεν ήταν λίγες οι φορές που εξαιτίας κάποιας μεγάλης αδερφής που έμενε συνήθως αζήτητη στο ράφι να καταδικάζονται σε ανυπατριά και οι μικρότερες και να καταντούν γεροντοκόρες, χωρίς ελπίδα πλέον να χορέψουν το χορό του Ησαΐα. Κι ανάμεσα σ' αυτές, όλο και κάποιο ανέραστο γεροντοπαλήκαρο, τραγική θυσία και αυτός στην οικογενειακή τιμή και στην αδελφοκοριτσιίσικη προτεραιότητα.

Αναγκασμένος λοιπόν ο γεροπατέρας ν' αντιπαλέψει με απαιτήσεις γαμπρών που τις περισσότερες φορές ήταν παράλογες, κρατούσε σαν «πισινή» τα χτήματα για να ξεχρεώσει τα κορίτσια, να τα κουκουλώσει καθώς έλεγαν. Και αλοίμονό του αν τα κορίτσια του ήταν άσχημα. Τότε μόνο με προίκα μεγάλη θα τα ξόδευε.

Ύστερα υπολόγιζε και στα στερνά, τα δικά του και της γριάς του. Οι γαμπροί θα πάρουν την προίκα και τη νύφη και θα φύγουν στο σπιτικό τους. Τα αγόρια θα μείνουν κοντά του και θα μοιραστούν ότι απομείνει. Αν είναι ένα το αγόρι, θα πάρει ότι πάρει με την υποχρέωση να περιποιηθεί τους γέροντες μέχρι το θάνατό τους. Αν είναι περισσότερα θα πάρουν την αναλογία τους και θα τραβηχτούν, χρίζοντας δίπλα ένα δυό δωμάτια, ανάλογα με τις δυνατότητες. Εκείνος που θα μείνει στο πατρικό, και αυτός συνήθως είναι ο μικρότερος γιός, θα πάρει ίσως κάτι παραπάνω, όμως θ' αναλάβει ταυτόχρονα την υποχρέωση της συντήρησης των γονιών.

Οι γέροι γονείς που δούλεψαν μιά ζωή ολόκληρη στο βουνό και στον κάμπο, στη βροχή και στον ήλιο, από τα βαθιά χαράματα μέχρι τα προχωρημένα σουρουπώματα, για να αναστήσουν παιδιά, να δημιουργήσουν μιά κλήρα, έρχεται μιά σκληρή στιγμή στα δεινά τους γεράματα κι απομένουν περιφρονημένοι όταν δεν έχουν αυτή την αμοιβή της στερνής ώρας. Και πόσα εγκαταλελειμένα γεροντικά όντα, απομονωμένα σε μιά κάμαρα που δεν άνοιγε ο γιος και πολύ περισσότερο η νύφη, δεν ανακαλύφθηκαν ξαφνικά κι αναπάντεχα πεθαμένα, με τα μάτια ορθάνοιχτα να κοιτάζουν την τραγική τους μοίρα σ' ένα απροσδιόριστο μακρινό σημείο...

Αλλά ας γυρίσουμε στο θέμα.

Εκτός από την περίπτωση της νέφης που πήγαινε στο σπίτι του γαμπρού και συναντούσε μιά κατάσταση που έπρεπε να ανεχτεί και να ζήσει, έχουμε και την αντίστροφη, δηλαδή του γαμπρού που πήγαινε να εγκατασταθεί στο σπίτι του πεθερού. Αυτό γίνονταν συνήθως με τις μοναχοκόρες που οι γονείς τους μη έχοντας άλλο παιδί, δεν το έδιναν έξω, αλλά έψαχναν το γαμπρό που θα δέχονταν τον όρο. Αυτός ο γαμπρός ονομάζονταν εσώγαμπος, γιατί άφηνε το σπίτι του και έμπαινε στα έσω του πεθερού με ύφος νικημένου αντίπαλου καθώς πλησιάζει αφοπλισμένος προς τη μεριά των νικηφόρων στρατευμάτων.

Οικονομική συνήθως λόγοι, με το βαρύ δέλεαρ του έτοιμου νοικοκυριού και η ύπαρξη των πολλών κτημάτων, ανάγκαζαν το νέο ν' ανταλλάξει την ανεξαρτησία του και να υποταχτεί άνευ όρων σ' έναν πατριαρχικό πεθερό που θα τον καταδυνάστευε για πολλά χρόνια στη ζωή του. Γι' αυτό και στην ερώτηση: «πώς περνάς;», η λαϊκή απάντηση, προκειμένου να τονίσει μιά αφόρητη κατάσταση, δήλωνε κατηγορηματικά: «Σαν σώγαμπρος...».

Ο θεός έρωτας, αυτός ο φτερωτός γιός της μεγαλόχαρης Αφροδίτης, ο ανίκητος στις μάχες και ο μόνιμα διαμμένων στις τρυφερές παρειές των νεανίδων κατά τον Σοφοκλή, έφτασε μιά εποχή στα χρόνια της απόλυτης πατριαρχίας που θεωρήθηκε εχθρός της οικογενειακής τιμής και της ατομικής αξιοπρέπειας της νέας που θα τολμούσε να πλησιάσει προς τη μεριά του και να παραδοθεί στα μυστικά του θέλητρα. Μέσα από τους ηθικούς περιορισμούς, κυρίως η κοπέλα, δεν είχε δικαίωμα να επισυνάψει σχέσεις με νέο και να προχωρήσει σε ερωτικούς εναγκαλισμούς με τα συνακόλουθα, γιατί αυτό αποτελούσε κολάσιμη πράξη, εφόσον δεν είχε μέσα του την συγκατάθεση της οικογένειας, την έγκριση της κοινωνίας και την ευλογία της εκκλησίας.

Κοπέλα που θα παραβίαζε τους παραπάνω καθιερωμένους δεσμούς, γρήγορα ή αργά θα έφτανε στην αντίληψη της οικογένειας και της κοινωνίας, με αποτέλεσμα να ξεσκώσει κατ' επάνω της την οργή των οικείων και συνακόλουθα τη χλεύη των συγχωριανών. Ήταν πλέον η ανήθικη, η ξεστρατισμένη και η αιμασμένη, μιά κοπέλα έντονα σταμπαρισμένη, αφού τόλμησε να παραβιάσει θεμελιωμένους θεσμούς και δυνατούς και απαράβατους οικογενειακούς κανόνες.

Η οικογένεια του προσβεβλημένου κοριτσιού έφερνε βαρύ το στίγμα, έγερνε το κεφάλι από ντροπή και δεν συγχωρούσε σε καμιά περίπτωση, ισόβια την πράξη. Ο νέος γίνονταν εχθρός άσπονδος του πατέρα και των

αδερφιών της νέας και ενώ ζητούσε επίσημα σε γάμο την κόρη αφού την αγαπούσε και την ήθελε γυναίκα του, του αρνιόντουσαν την συγκατάθεση, γιατί ο τρόπος που διάλεξε δεν ήταν ηθικός και ο δρόμος που ακολούθησε δεν είναι αυτός που αρμόζει στην οικογενειακή τιμή.

Και όταν ύστερα από όλα αυτά, οι απογοητευμένοι νέοι αποφάσισαν να κλεφτούν και να στεφανωθούν μυστικά χωρίς την συγκατάθεση των γονιών και το έκαναν σε κάποιο μακρινό μοναστήρι και τότε η τάξη δεν αποκαταστένονταν. Και ενώ το αντρόγυνο με την ευλογία τώρα της εκκλησίας αποχτούσε νόμιμα κοινωνικά δικαιώματα, η νύφη, κυρίως αυτή, ήταν απαράδεκτη στα γονικά της γιατί το αμάρτημα είχε προηγηθεί και η ντροπή είχε στιγματίσει την οικογένεια.

Κάτω απ' αυτή τη λαθεμένη αντίληψη και τη βαριά σκουριασμένη νοοτροπία, ο γάμος του κλεμένου ζευγαριού έμενε γεγονός απαράδεκτο και πολλοί γέροι, ύστερα από μιά πορεία πολύχρονη και πικρή, έφτασαν στο θάνατό τους, χωρίς να συγχωρήσουν τα παιδιά τους και χωρίς να γυρίσουν να ιδούν τα εγγονάκια τους, αυτά τα αθώα πλασματάκια, που τόσο γεμίζουν την ψυχή των γερόντων ώστε δίκαια να τους κάνει ν' αποφαίνονται πως: «Του παιδιού μου το παιδί, είναι δυό φορές παιδί μου...».

Ο πατριαρχισμός σαν απόλυτο σύστημα μέσα στην οικογένεια λειτουργούσε καταδυναστικά και σημάδεψε βαθιά και για πάρα πολλά χρόνια τον κοινωνικό βίο και ανάγκασε πολλών γενιών την πορεία να περάσει μέσα από τα μονοπάτια της παράφρονης νοοτροπίας του και από τις σκοτεινές κλεισούρες του απαράδεχτου παραλογισμού του.

Δίχως να αναγνωρίζει ατομικά δικαιώματα και χωρίς να παραχωρεί δυνατότητες οικογενειακού διαλόγου σε θέματα που αφορούσαν την ίδια οικογένεια, στάθηκε σαν φοβερό κατάλοιπο της αγραματωσύνης και κύλισε ανάμεσα από τους αιώνες της τουρκοκρατίας. Ρίζωσε και αναπτύχθηκε και πέρα από την συντριβή της Οθωμανικής αυτοκρατορίας τυραννικό σύνδρομο ρημαγμένου τόπου και κακής μοίρας, χωρίς ν' αφήνει τη λογική και το δίκαιο να πάρουν τη θέση τους ανάμεσα στους ανθρώπους και να λειτουργήσουν σαν ακριβές αρετές του θείου Δημιουργού.

Τώρα καταδικασμένος στη συνείδηση του ανθρώπου σε μιά μορφή, ανάμεσα στις ποικίλες μορφές βίας, ο πατριαρχισμός απομένει στην εποχή του, θλιβερό νοερό πιά κατάλοιπο και μέρα με τη μέρα όλο και πιά πολύ απολυσμονιείται στην αχλύ της λήθης.

ΧΩΡΙΑΤΕΣ ΚΑΙ ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΙΑΝΟΙ

Στα μακρινά χρόνια της δικής μου νιότης, υπήρχαν κυρίως δύο κατηγορίες ανθρώπων: οι πρωτευουσιάνοι και οι χωριάτες. Οι πρωτευουσιάνοι ήταν οι κάτοικοι της πόλης, συνήθως άνθρωποι που είχαν εγκαταλείψει το επαρχιακό χωριό τους κι είχαν «σταχτώσει» σε κάποια πόλη, στην πρωτεύουσα του νομού τους, ή και στην Αθήνα. Βολεύτηκαν σαν επαγγελματίες, σαν μικρομαγαζάτορες, σαν υπάλληλοι, έβαλαν ένα ζευγάρι παπούτσια στα ξυπόλυτα πόδια τους, φόρεσαν ένα σακάκι στο κορμί τους, ένα παντελόνι στα κανιά τους και χωρίς πολύ καθυστέρηση, για να είναι απόλυτα ταυτισμένοι με το περιβάλλον της πόλης έδεσαν και μιιά γραβάτα από φτηνό πανί στο λαιμό κι έτσι με τον τρόπο αυτό «πάτησαν στ' αυγό κι έφτασαν στον ουρανό».

Δίχως καλά να σκεφτούν, ένοιωσαν τον αέρα μιάς ανύπαρκτης αρχοντιάς να φυσάει στο κεφάλι τους και να τους οδηγεί κατά διαστήματα προς το χωριό τους, για να δείξουν τη μεταμόρφωσή τους, που δεν ήταν τίποτα περισσότερο από ένα μασκάρεμα εξωτερικό του εαυτού τους και μιιά αυταπάτη που τους έκανε να νομίζουν πως είναι πολιτισμένοι και ξεχωριστοί ενώ στην ουσία ήταν οι ίδιοι άνθρωποι με διαφορετικά ρούχα.

Υπερημώντας έτσι τον εαυτό τους και βάζοντάς τον στην υψηλή θέση του πολιτισμένου πρωτευουσιάνου, φυσικό ήταν να θεωρούν τον κάτοικο του χωριού τους, δηλαδή τ' αδέρφια, τα ξαδέρφια, τους γείτονες, τους παλιούς φίλους, σαν όντα κατώτερης αξίας, σαν ανθρώπους μιάς φτηνής μοίρας, που η τύχη τους στοίβαξε σε μιιά γωνιά για να στροβιλίζονται στη λασπωμένη γη τους, δίχως ιδιαίτερη αξία και χωρίς καμιά ξεχωριστή αποστολή. Το λαθε-

μένο αυτό πνεύμα ο χωριάτης της πρωτεύουσας το πέρασε και στα παιδιά του που γεννήθηκαν και μεγάλωσαν στην πόλη κι έτυχε να δουν κάποια πράγματα παραπάνω είτε μέσα από στοιχειώδεις σπουδές ή και μέσα από κάποιες επαγγελματιούπαλληλικές κατευθύνσεις.

Το παιδί μάλιστα ξεκομμένο τελείως από το χωριό, και κάτω από τη λαθεμένη στάση του πατέρα του ως προς τη γενέτειρα, αποχτούσε και αυτό την ανάλογη αντίληψη και σιγά σιγά ακολουθούσε με το πέρασμα του χρόνου την αρνητική του στάση.

Από την άλλη μεριά, ο κάτοικος του χωριού βλέποντας αυτή την αρνητική στάση του εγκαταστημένου στην πόλη αδερφού, φίλου, συγγενή, γνωστού συντοπίτη, καθημερινά όλο και πιά πολύ να περιορίζει την αγάπη, να αποσύρει και να αραιώνει με τον καιρό την επαφή και τη συναναστροφή, έφτασε και αυτός στο να πιστέψει κάποτε ότι η θέση του είναι μειονεκτική έναντι του άλλου και αφού η «μοίρα» τον καταδίκασε στο χώρο αυτό, τι άλλο θα μπορούσε η αδυναμία του να κάνει, εκτός από το να δεχτεί τους απόλυτους ορισμούς της.

Έτσι σ' αυτή την παρεξηγημένη βάση στεριώθηκε με τον καιρό μιά κλοσιμένη σχέση μεταξύ ανθρώπων χωριού και πόλης κι ένας ολόκληρος ακήρυχτος «πόλεμος» ανοίχτηκε ανάμεσα σ' αυτά τα δυό στρατόπεδα που κράτησε πολλά χρόνια.

Οι ευθυμογράφοι, οι σατιρικοί στιχουργοί, οι σκιτσογράφοι, οι επιθεωρησιογράφοι, οι χρονογράφοι, για πάρα πολλά χρόνια στην προπολεμική περίοδο, τον χωριάτη είχαν θέμα και στόχο και μ' αυτόν διασκέδαζαν τους αναγνώστες και θεατές των πόλεων, δηλαδή τους λίγο πριν χωριάτες, που βιάστηκαν να ξεχάσουν την καταγωγή τους, τους γονείς τους και τ' αδέρφια τους, που τους περίμεναν στο χωριό τους.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, ο χωριάτης ήταν ένα υποδεέστερο ον, ένα υπαρκτό παρακατιανό πρόσωπο που ζούσε απομονωμένο σε μιά μακρινή περιοχή κάποιου νομού και κάποιας επαρχίας. Ήταν, κατά τη λαθεμένη αντίληψη πάντα, το πρόσωπο που είχε ταχτεί στην καλλιέργεια αποκλειστικά της γης και τη φροντίδα των κοπαδιών που μ' αυτά θα εξασφαλιζόταν η καλή διατροφή των κατοικούντων στις πόλεις και την πρωτεύουσα.

Αν οι ανάγκες έφερναν τον χωρικό στην πρωτεύουσα ή σε κάποια μεγαλούπολη, όλοι τον κοίταζαν με χλευασμό. Στα πολιτικά γραφεία, στις δημόσιες υπηρεσίες στα κρατικά ιδρύματα, όλοι τον αντιμετώπιζαν σαν άνθρωπο της τελευταίας κατηγορίας. Με το επίθετο «χωριάτης» προφέροντάς το υποτιμητικά, οι άνθρωποι των πόλεων βρίζανε συχνά ο ένας τον άλλο.

Είναι αλήθεια ότι ο άνθρωπος του χωριού, υστερούσε σε μόρφωση, όχι όμως και σε καλωσύνη. Ζούσε σ' ένα απομονωμένο περιβάλλον, μακριά από τα φώτα της επιστήμης, της τέχνης και του πολιτισμού. Όμως όσες φορές χρειάστηκε σε κρίσιμες εθνικές στιγμές έδωσε το θαρραλέο του παρόν και σαν φρουρός της πατρίδας πρόσφερε τη φλόγα της καρδιάς του και θυσιάσε και τη ζωή του στον βωμό της πατρίδας του.

Μέσα από την πνευματική του καθυστέρηση, που γι' αυτήν δεν ευθύνονταν ο ίδιος, ήξερε να εργάζεται κοπιαστικά, ν' ανασταίνει την οικογένειά του, ν' αγαπάει τον συνάνθρωπο, να τιμάει το Θεό του και την πατρίδα του. Κι όσο για τον χλευσμό, αυτόν που του κόλλησαν με το επίθετο του «χωριάτη» τον δέχτηκε σαν μιά κατάσταση μοιραία που ακολούθησε πολλές γενιές αδιαμαρτύρητα, χωρίς ίσως να φανταστεί κανείς –και από τις δύο πλευρές– ότι ο χρόνος στην πορεία του, θα επιφύλασσε την πιο δυνατή αποκατάσταση τούτης της τραγικής αυταπάτης.

Στη διάρκεια του δευτέρου παγκοσμίου πόλεμου, η Ελλάδα βρέθηκε κάτω από μιά σκληρή κατοχή και οι αστικές περιοχές μέσα στο χειμώνα του 1941-42 γνώρισαν τη φριχτότερη πείνα. Ο κόσμος πέθαινε στους παγερούς δρόμους, δίπλα στους σκουπιδοτενεκέδες, ψάχνοντας για μιά φλούδα πορτοκαλιού και πατάτας, για ένα σάπιο μήλο, για ένα κομμάτι μouxλιασμένο ψωμί.

Το κάρο της Δημαρχίας –τότε δεν υπήρχαν αυτοκίνητα– κάθε πρωί αντί σκουπιδιών μάζευε ανθρώπινα πτώματα.

Μπροστά σ' αυτό το φοβερό φάσμα του θανάτου, το χωριό και η ιδέα του γυρισμού σ' αυτό, πρόβαλε σαν κιβωτός σωτηρίας. Εξαθλιωμένα όντα οι πρωτευουσιάνοι, έτρεξαν προς την κατεύθυνση του χωριού, γυρεύοντας μπροστά σε ετούτη τη φοβερή καταστροφή να πιαστούν από τη σωτήρια «σανίδα» και μέσα στη βιβλική πλημμύρα να κοιτάξουν πώς θα γλυτώσουν τη ζωή τους.

Οι χτεσινοί αδελφοαπαρνητές, θυμήθηκαν ξαφνικά τ' αδέρφια τους, τα ξαδέρφια τους, τους γνωστούς, τους φίλους, τους κουμπάρους. Μέσα από λησμονημένα και απαρνημένα κιτάπια των παλιών δεσμών, οι μελλοθάνατοι των αστικών κέντρων, ανάσυραν αναγκαστικά τις μακρινές συγγένειες και τις παλιές γνωριμίες κι έτρεξαν με υστεροβουλία να τις αναθερμάνουν και να τις εκμεταλλευτούν για δικό τους όφελος, μπροστά σε τούτη την απρόσμενη κατάσταση με τις ανυπολόγιστες διαστάσεις σε φρίκη και θάνατο.

Ήταν η μεγάλη για τον «χωριάτη» στιγμή, που τώρα, μέσα από τούτη την

κατάσταση μπορούσε άνετα να δώσει το σκληρό και προεπόμενο μάθημα πάνω σε ίσους όρους και να πάρει δικαιολογημένα την μεγάλη ικανοποίηση. Μιά ικανοποίηση που την ζητούσε η πολύχρονη κακή συμπεριφορά του «αντίπαλου» ανθρώπου.

Όμως ο χωριάτης μπροστά στην ευκαιρία της μεγάλης στιγμής, παραμέρισε την πίκρα της ψυχής του, λησμόνησε το παράπονο, ξέχασε τη συμπεριφορά και την αδιαφορία που εκείνος είχε γνωρίσει στο πρόσωπο του σημερινού του επισκέπτη παλιότερα, και άνοιξε την ανθρώπινη αγκαλιά του. Ήταν η Στιγμή της Ανθρωπιάς και της Αλληλεγγύης. Πήρε το καρβέλι του ψωμιού του το έκοψε σε κομμάτια, το μοίρασε και κράτησε το μικρότερο για τη φαμελιά του. Φιλοξένησε τον πρωτευουσιάνο στο στενάχωρο κονάκι του, του έδωσε ρούχο, του πρόσφερε δουλειά, του παραχώρησε γη για να εξοικονομήσει τα χρειαζόμενα, του χάρισε ζωή.

Μέσα στην αγκαλιά του φιλόξενου χωριού δεν βρήκε θαλπωρή, καταφυγή και σωτηρία μόνο ο πεινασμένος έλληνας της πόλης. Εκεί κατέφυγε και ο σύμμαχος εγγλέζος αξιωματικός ή ο φαντάρος που ξεκόφτηκε από τα οπισθοχωρούμενα στρατεύματα, μπροστά στη σιδεροκίνητη επέλαση των γερμανών. Ο παλός φιλήσυχος αντιφασίστας που απαρνιόταν τη φασιστική συμμαχία του άξονα, ακόμα και ο γερμανός στρατιώτης, εκείνος που απαρνιόταν την κτηνωδία του τρίτου Ράιχ και διαχωρίζοντας τις ευθύνες του, περνούσε σαν φωτισμένο άτομο, με τον οπλισμό του στην άλλη όχθη.

Φιλόξενη κιβωτός σωτηρίας το χωριό, δέχτηκε όλα αυτά τα ετερόκλητα στοιχεία, συντηρώντας, κρύβοντας και φυγαδεύοντας εγγλέζους· και δεν ήταν λίγες οι φορές που κάτοικοι του χωριού, με αφορμή την πρόθυμη φιλοξενία τους, σύρθηκαν στα κατοχικά στρατοδικεία και πλήρωσαν με τη ζωή τους, αυτή την ανθρωπιστική τους συμπεριφορά.

Μέσα στον ήλιο της απέραντης χωριάτικης καλωσύνης, ο άνθρωπος της πόλης αναγκάστηκε να παραδεχτεί σιωπηρά το λάθος του και να αναθεωρήσει τις αντιλήψεις του που βρίσκονταν παρασάγγες μακριά από την θετική πραγματικότητα.

Από κει και πέρα το πνεύμα της σύνδεσης και της συνεργασίας μπήκε στη θετική του βάση και τα ανθρώπινα συναισθήματα συναδελφώθηκαν, βρήκαν τους κανονικούς ρυθμούς και πέρασαν σε δρόμους δημιουργικής συνεργασίας.

Σήμερα ο πρωτευουσιάνος μειονεκτεί, είτε επιστήμονας είναι, είτε επαγγελματίας, είτε διανοούμενος, αν δεν έχει σε κάποια γωνιά μιάς επαρχίας

ένα σπιτάκι, ένα κτήμα, κάτι τέλος πάντων που να τον συνδέει άμεσα με τη φύση.

Στις μέρες μας το χωριό αποτελεί μόδα και σήμα κατατεθέν γνησιότητας των αγαθών του καταναλωτισμού. Βιομηχανίες ολόκληρες ασχολούνται και προσπαθούν να παράγουν προϊόντα «χωριάτικα». Η καθημερινή εμπορική πιάτσα των πόλεων αποζητάει επίμονα αυγά χωριάτικα, ψωμί χωριάτικο, κρασί χωριάτικο, κοτόπουλο χωριάτικο, υφαντά χωριάτικα, πλεκτά χωριάτικα, τα πάντα χωριάτικα, ακόμα γαμπρούς και νύφες χωριάτικης προέλευσης και επαρχιώτικης καταγωγής.

Βρισκόμαστε οριστικά στην εποχή που η αξία του ανθρώπου δεν κρίνεται πλέον από τον τόπο της καταγωγής και το χώρο της προέλευσης, αλλά από το ύψος του χαρακτήρα, το ψυχικό σθένος και το μέτρο της λογικής.

Από κει και πέρα όλες οι δημιουργίες του Θεού και προπαντός η ανθρωπινή, έχουν τοποθετηθεί με την ίδια αξία κατά μήκος και πλάτος του πλανήτη μας και πέρα από αυτό, κανένας δεν έχει το δικαίωμα να πιστεύει σε υπεροχές τόπων και σε ανωτερότητες κρατών και φυλών...

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Μνήμη και γραφή

ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ «ΜΝΗΜΗ ΚΑΙ ΓΡΑΦΗ»

από τον Λογοτέχνη Δημοσιογράφο
ΓΙΑΝΝΗ ΚΟΡΙΑΔΗ

Πολλές φορές σκέφτομαι τι πολύτιμη δουλειά κάνουν οι διάφοροι σύλλογοι, αυτοί που βρίσκονται σκορπισμένοι σε όλα τα σημεία της πολυθόρυβης Αθήνας. Αυτοί οι σύλλογοι και οι ενώσεις, θυμίζοντας τον τόπο καταγωγής των μελών τους, οι μοναδικοί πρεσβευτές της γενέθλιας γης, που νοιάζονται για το χωριό τους και κάνουν τα αδύνατα δυνατά, ώστε ο χωματόδρομος ν' ασφαλιστρωθεί και το νεράκι του Θεού να μπει στο σπίτι για τις ευκολίες της νοικοκυράς.

Είναι τόσα αυτά που προσφέρουν οι σύλλογοι και είναι τόσα αυτά που προγραμματίζουν να κάνουν στο μέλλον, λες και άλλες δουλειές δεν απασχολούν τα διοικητικά τους συμβούλια και πως ο χρόνος κάνει κράτει γι' αυτούς όλους τους σύγχρονους δον κιχότηδες. Κι όμως η αλήθεια είναι τελείως διαφορετική: Ό,τι γίνεται, γίνεται με θυσίες, σε βάρος του ύπνου, της διασκέδασης και της οικογενειακής θαλπωρής. Με τη ψυχή στα δόντια προφταίνουν να υλοποιήσουν κάποιο πρόγραμμά τους, που μπορεί ν' αλλάξει τη μορφή του χωριού τους. Αυτούς τους ανθρώπους, πραγματικά, τους θαυμάζω, τους χαίρομαι και, αν ήταν στο χέρι μου, θα τους βράβευα, μια και η πολιτεία ούτε καν τους θυμάται, αλλά και μπαίνει συχνά εμπόδιο στον άδολο ενθουσιασμό τους.

Ιδιαίτερη συγκίνηση μου έδωσε το βιβλίο «Μνήμη και Γραφή» του Τάκη

Κολιαβά – Μωλιτιάκη, έκδοση της Ένωσης Απανταχού Μωλιωτών. Πρόκειται για σελίδες από την παλιά ζωή του Μώλου, του γραφικού χωριού της Λοκρίδας. Το κεφαλοχώρι αυτό κάποτε ήταν έδρα και πρωτεύουσα του παλιού δήμου Θερμοπυλών. Η ιστορία του Μώλου χάνεται στα βάθη των αιώνων και οι δραστηριότητες των κατοίκων του μοιράζονταν, συνήθως, ανάμεσα στη γεωργία και την κτηνοτροφία. Την παλιά ζωή, λοιπόν, του Μώλου εξιστορεί ο συγγραφέας, θυμίζοντας επαγγέλματα που «τα εξασκούσαν απλοί και ταπεινοί τεχνίτες, προσφέροντας έργο θετικό και χρήσιμο στο κοινωνικό σύνολο».

Τα περισσότερα επαγγέλματα που αναφέρονται στο βιβλίο έχουν εξαφανιστεί: Ο πολιτισμός τα παραμέρισε οριστικά και στη θέση τους έβαλε κάποια άλλα: «Η ζωή μπήκε σε καινούργιους δρόμους, ο άνθρωπος απόκτησε καινούργιες συνήθειες και η κοινωνία του σήμερα κρατάει στα χέρια της τη νέα ταυτότητά της, θεωρημένη και σφραγισμένη από τη σύγχρονη τεχνολογική εξέλιξη που ρυθμίζει αποφασιστικά και αμετάκλητα την πορεία του ανθρώπου».

Με πολλή γλαφυρότητα περιγράφονται οι γανωματίδες, οι θεριστάδες, οι χαμουρτζήδες (σαμαράδες), οι λαϊκοί οργανοπαίχτες, οι κοφινάδες κ.ά. Επαγγέλματα κοπιαστικά και χρήσιμα για την πρόοδο και την εξέλιξη των ανθρώπων. Ας παρακολουθήσουμε το συγγραφέα να καταμαρτυρεί: «Ανασκαλεύοντας στο βυθό της πρεσβυωπικής μνήμης, ο εξασθετισμένος λογισμός προσκρούει στα ναυάγια των επαγγελμάτων που αφάνισε η τρικυμία του βασιλεύοντος αιώνα, που συντάρραξε τον κόσμο ολόκληρο και συνταράχτηκε και ο ίδιος από την τεχνολογική του πρόοδο, τις πολλές δοκιμές από τις δύο εφαρμοσμένες κρούσεις στον πυρηνικό τομέα».

Η «μνήμη και Γραφή» του Τάκη Κολιαβά – Μωλιτιάκη δεν είναι ένα βιβλίο ξερό. Έχει ψυχή και μιλάει. Μας σεργιανίζει στα περασμένα, στα χρόνια που πάσκιζαν οι άνθρωποι να δαμάσουν τα στοιχεία της φύσης και όργωναν τη γη με τα καματερά και τα χέρια τους και ευλαβικά «έσπερναν» τη ζωή σ' άνανθους τόπους», όπως λέει ο ποιητής. Εποχές δύσκολες, σκληρές, αντιπαραγωγικές, που μόνο η θέληση και ο σκληρός αγώνας του καθημερινού τις δεχόταν και αναπτέρωνε την ελπίδα για καλύτερες μέρες. Δίπλα στον άντρα ισότιμη η γυναίκα αγρότισσα κράτησε διπλό φορτίο. Παραστατικός ο λόγος του συγγραφέα και συγκλονιστικός συνάμα: «Η εγκυμονούσα κουβαλούσε μαρτυρικά το βάρος της κοιλιάς της στις εξωτερικές δουλειές του κάμπου, του αμπελιού, της ελιάς και δεν ήταν λίγες οι φορές, όσο και

αν φαίνεται σήμερα παράξενο, που το πρωί έφευγε η έγκυος για το χωράφι και το βράδυ γύριζε μ' ένα μωρό στην αγκαλιά». Και «εάν η μάνα υπέκυπτε στο μοιραίο, το παιδί δεν είχε πολλές πιθανότητες ζωής, για το λόγο ότι δεν υπήρχε διαθέσιμο γάλα έξω από το μητρικό»!...

Στις 153 σελίδες του βιβλίου «Μνήμη και Γραφή» ο συγγραφέας δίνει ολοζώντανα το πορτρέτο της πατρίδας του, του Μώλου, κι αφού επιχειρεί αυτό το πορτρέτο να μην αλλοιωθεί (πορτρέτο της περασμένης γενιάς), οι τελευταίες σελίδες 145–153 απευθύνονται στους αυριανούς νέους, σ' αυτούς που «έχουν τη βαριά υποχρέωση να διαφυλάξουν το παρόν και να εξασφαλίσουν το μέλλον». Ο λόγος του, λόγος οφειλόμενος κάθε πνευματικού ανθρώπου, πέφτει με τη βαρύτητα που τη διακρίνει και βρίσκει, αναμφισβήτητα, έδαφος. Κλείνω το σημείωμά μου με την τελευταία παράγραφο του:

«Με το αυτί ακουμπισμένο στον οδυρμό του παρελθόντος και με το μάτι καθαρό και στραμμένο προς το μέλλον το δικό σας και των παιδιών σας, σταθείτε Άνθρωποι σωστοί και ακέραιοι μπροστά στο συνάνθρωπο, με οδηγό την Αλήθεια πάντα και τη Δικαιοσύνη πάντοτε».

Εφ. «ΚΕΡΔΟΣ» Αθήνα 27-9-1987

Για το έργο «Μνήμη και Γραφή» έγραψαν ακόμη:

1. Ζάχος Ξηροτύρης εφ. «Λαρισιαϊκή Ηχώ» 4-5-1987
2. Γιώργος Βρέλλης εφ. «Ελευθερία» Ιωάννινα 12-11-1987
3. Π. Παπαχαλαράμπος εφ. «Τρικαλινά Νέα» 25-11-1987
4. Π. Μ. Σωτήρχος εφ. «Εθνικός Αγών» Λαμία 14-1-1988 κ.λ.π.

**ΜΕΡΙΚΕΣ ΓΝΩΜΕΣ ΚΑΙ ΓΙΑ ΤΑ:
«ΜΩΛΙΩΤΙΚΑ ΝΕΑ»**

Τα «Μωλιώτικα Νέα» είναι μια «τοπική εφημερίδα ενημέρωσης, προβολής αξιών και αγώνα για τα κοινά συμφέροντα του τόπου».

Την εκδίδει η Ένωση των απανταχού Μωλιωτών και την επιμελείται σαν αρχισυντάκτης, ο από πολλών ετών συνεργάτης του «Εθνικού Αγώνα», γνω-

στός και καταξιωμένος στο Πανελλήνιο ποιητής Τάκης Κολιαβάς-Μωλιωτάκης.

Ο ποιητής, σαν Μωλιώτης την καταγωγή, καταθέτει στις σελίδες της εφημερίδας όλο το μεράκι του και την λογοτεχνική του ικανότητα για να παρουσιάσει ένα φύλλο άρθρο και άψογο από κάθε πλευρά. Κύριο άρθρο, Σημειώσεις. Σχόλια, χρονογράφημα, επίκαιροι σίχοι, καμπάνιες, όλα φέρνουν την προσωπική σφραγίδα του άξιου ποιητή.

Η Ένωση των απανταχού Μωλιωτών έκανε πολύ σωστή επιλογή, με το ν' αναθέσει την υπευθυνότητα και τη γενική επιμέλεια του φύλλου, στον άξιο και πολυβραβευμένο λογοτέχνη Τάκη Κολιαβά-Μωλιωτάκη.

Η παρουσία του ποιητή στην εφημερίδα, είναι υπόσχεση καλού γούστου και σφραγίδα ποιότητας.

Τα «Μωλιώτικα Νέα» δεν είναι απλώς μια τοπική εφημερίδα με στενά ενδιαφέροντα. Είναι μια εφημερίδα με γενικότερους πνευματικούς στόχους. Και αυτό αναντίρρητα το χρωστάει στον ποιητή.

ΣΑΚΗΣ ΣΚΟΥΡΑΣ

Εφημ. «ΕΘΝΙΚΟΣ ΑΓΩΝ» Λαμία 17-10-1985

Κυκλοφόρησε το 6ο φύλλο του δεύτερου χρόνου της Τοπικής εφημερίδας «ΜΩΛΙΩΤΙΚΑ ΝΕΑ».

Αρχισυντάκτης της, είναι ο εκλεκτός λογοτέχνης Τάκης Κολιαβάς – Μωλιωτάκης, που με τον ιερό ενθουσιασμό του και τη μεγάλη του αγάπη για τη γενέτειρά του, το Μώλο Φθιώτιδας, έκανε την εφημερίδα του, μια έπαυξη αγώνα για τα κοινά συμφέροντα του τόπου και συντελεστή του Εθνικού μας Λαϊκού Πολιτισμού.

Ο ακούραστος αυτός εργάτης του Πνεύματος, είναι διαποτισμένος μέχρι τα μύχια της ψυχής του, από τα πεντακάθαρα νερά της μεγάλης νερομάνας που λέγεται παράδοση. Κι έχει κατασταλαγμένη μέσα του την εικόνα που πρέπει να λάβει η Ελληνική ύπαιθρος, για να μην γκρεμισθεί από την αντιπνευματική εποχή μας ό,τι ωραίο και υψηλό οικοδόμησαν οι προπάτορές μας.

Η ψυχή του Μώλου του ωραίου αυτού χωριού θρόνιασε μέσα του. Κι ο Τάκης Κολιαβάς – Μωλιωτάκης γράφει ό,τι ακούει.

Τη Μοίρα, την Ιστορία και την Παράδοση της Γης του. Τον συγχαίρουμε, διαβεβαιώνοντας τον ότι έτσι εκπληρώνει το χρέος του ως πνευματικός άνθρωπος και «στους αγέννητους και στους νεκρούς».

Τελειώνοντας του υπενθυμίζουμε κι αυτό που είπε ο Βλάσης Γαβριλίδης, ο πρόεδρος της Δημοσιογραφίας και που είναι επίκαιρο για τα «ΜΩΛΙΩΤΙΚΑ ΝΕΑ».

Η αξία μιας εφημερίδας δεν μετριέται ούτε από το πλάτος ούτε από το ύψος, ούτε από τις πολλές σελίδες της, αλλά εξαρτάται από τις αληθείες και θέσεις της δια τον φωτισμόν του Έθνους, της κοινωνίας και του ανθρώπου».

ΚΙΤΣΙΟΣ Γ. ΑΝΥΦΑΝΤΗΣ

Εφημ. «ΝΕΟΣ ΑΓΩΝ» Καρδίτσα 9-3-1986

Το υπ' αριθ. 20 τεύχος της τοπικής επιθεώρησης του Μώλου. Που εκδίδει η «Ένωση των Απανταχού Μωλιωτών». Αρχισυντάκτης και υπεύθυνος ο εκλεκτός ποιητής και λογοτέχνης κ. Τάκης Κολιαβάς – Μωλιωτάκης.

Ένα φύλλο αξιόλογο, στη διακίνηση του πνεύματος. Σελίδες εκλεκτές. Θέματα ενδιαφέροντα όχι μόνον τη στενότερη πατρίδα των Μωλιωτών. (Ειδήσεις – Τοπικά νέα. Κρίσεις. Σχόλια κ.ά.).

Καταγράφουμε και τις φιλολογικές συνεργασίες της επιθεώρησης. Πρωτοσέλιδο άρθρο του αρχισυντάκτη κ. Τάκη Κολιαβά – Μωλιωτάκη. «Ψηφία αριθμών και γραμμάτων». Ένας λόγος συμπυκνωμένος και βαθυστόχαστος. Ακόμη: «Σημειώσεις – Σχόλια» πρωτοσέλιδη στήλη του ίδιου. Ολόκληρη φιλολογική σελίδα «Γράμματα – Τέχνες – Κριτική φροντισμένη από τον ίδιο τον αρχισυντάκτη. Χρονογράφημα δικό του «Παλιά και νέα πορτραίτα» κ.ά.

Ένα έντυπο αθόρυβο. Που καλλιεργεί τα ενδιαφέροντα της ιδιαίτερης πατρίδας. Τροφοδοτώντας το διαλογισμό και τη λυρική οδοιπορία. Διακρίνει μία ευαισθησία και μία γλαφυρότητα, στα εκλεκτά κείμενα του ποιητή και λογοτέχνη αρχισυντάκτη.

Ένα έντυπο της Πρωτεύουσας. Που εκδίδεται από ανθρώπους με ενδιαφέροντα για τη στενότερη πατρίδα. Η νοσταλγία της στενότερης πατρίδας. Διαλάμπει εδώ αυτή η αγάπη προς τη γενέθλια γη. Δεν ξεχνούν την πατρίδα οι Μωλιώτες. Δίνουν κάθε λίγο το παρόν, με ξεχωριστή δραστηριότητα έργου και λόγου. Μιά αλυσίδα νοσταλγίας και γνήσιας γοητείας παλμών της καρδιάς. Ιδού η επιφάνεια η αγνή του κόσμου του εσώτατου των Μωλιωτών.

Αξιέπαινος για όλα ο αρχισυντάκτης της επιθεώρησης, και εκλεκτός θεράπων της ποίησης και της λογοτεχνίας κ. Μωλιωτάκης.

ΤΙΜΩΝΑΣ ΣΤΡΟΥΘΙΑΣ

Εφ. «Η ΓΝΩΜΗ» Πάτρα 19-9-1988

Γνωστός στο λογοτεχνικό χώρο ο ΤΑΚΗΣ ΚΟΛΙΑΒΑΣ-ΜΩΛΙΟΤΑΚΗΣ απ' τα εκδομένα βιβλία του, αλλά κι απ' τα δημοσιευμένα σε περιοδικά κι' εφημερίδες κείμενά του.

Και να τώρα αρχισυντάκτης της εφημερίδας του τόπου του, που τιτλοφορείται «ΜΩΛΙΩΤΙΚΑ ΝΕΑ». Είναι μια «τοπική εφημερίδα ενημέρωσης – προβολής αξιών και αγώνα για τα κοινά συμφέροντα του τόπου (τους)», όπως αναφέρει στην προμετωπίδα της.

Στο τιμόνι της ο καταξιωμένος του λόγου και της πέννας Τάκης Κολιαβάς -Μωλιότακης, δε γίνεται αλλιώς παρά να την αρμενίσει ορθόπλωρα, να πάει κόντρα στους καιρούς, να 'χει σωστή τη ρότα της και να κυνηγάει την Κολχίδα της. Καλό κατευόδιο, λοιπόν, στα «Μωλιώτικα Νέα».

ΙΟΝΙΟΣ ΜΥΡΙΑΝΘΗΣ

Εφημ. «ΑΥΓΗ» Πύργος 24-6-1985

«ΜΩΛΙΩΤΙΚΑ ΝΕΑ»

Κυκλοφόρησε το πρώτο φύλλο των «Μωλιώτικων Νέων», τοπική εφημερίδα του Μώλου, με σκοπό να προωθήσει τα συμφέροντα της περιοχής. Αρχισυντάκτης του νέου φύλλου είναι ο Τάκης Κολιαβάς – Μωλιότακης, γνωστός από το ποιητικό του κυρίως έργο. Η Ένωση των Απανταχού Μωλιωτών που εκδίδει τα «Μωλιώτικα Νέα», είναι άξια ιδιαιτέρων συγχαρητηρίων γιατί επέλεξε ως αρχισυντάκτη ένα πνευματικό τέκνο του Μώλου, που ασφαλώς θα εργαστεί άοκνα για την προβολή της πολιτιστικής εισφοράς του τόπου του και τα κοινά συμφέροντα των κατοίκων του.

Μ. ΓΙΑΛΟΥΡΑΚΗΣ

Εφ. «Ο ταχυδρόμος των Αιγυπτιωτών» Ιουλ. 1985 Αρ. 107

ΜΙΑ ΦΟΡΑ ΚΙ ΕΝΑΝ ΚΑΙΡΟ

Μια φορά κι έναν καιρό, μέσα στην παραδοσιακή οικογένεια του οριστικά χαμένου παλιού καιρού, κυρτωμένη από το χρόνο και πικραμένη από τη στέρψη, ζούσε η καλή γιαγιά με τα πρεσβυπικά στρογγυλά γυαλάκια, τ' άσπρα μαλλιά, το μαύρο τσεμπέρι, τα μακριά ως τον αστράγαλο σκούρα φουστάνια και τις λινές τσαγκαράδικες παντόφλες στα πόδια της.

Φορτωμένα βιώματα και μνήμες από την προσωπική εμπειρία, αλλά και τη λαϊκή περιπέτεια, μέσα στις μεγάλες νύχτες του παγερού χειμώνα, κοντά στο τζάκι, μετουσίωνε κομμάτια της καθημερινότητας σε παραμύθια με δράκους στα βουνά, νεράιδες στα ρέματα, παγανά στις χαράδρες και στοιχεία στους γκρεμισμένους νερόμυλους.

Η γλυκόσυρτη αφήγηση της γιαγιάς κρατούσε έντονα το ενδιαφέρον του παιδιού σε γεγονότα συμβολικά που μέσα από την πλοκή τους άφηναν τα διδάγματα της αλληλεγγύης, της φιλαλληλίας, της φιλοπατρίας, της προκοπής, να περάσουν στην παιδική ψυχή, ν' αποκρυσταλλωθούν και να τη διαπλάσσουν ανάλογα.

Στο παρελθόν, η επιβίωση της ελληνικής οικογένειας πέρασε από τη δοκιμασία της σκληρής ξωτάρικης δουλειάς, που άρχιζε από τα χαράματα και τελείωνε πολύ πιο πέρα από τη δύση του ήλιου.

Ο πατέρας και η μικρομάνα συντρόφισσά του ήταν υποχρεωμένοι μέσα στο δωδεκάμηνο του χρόνου να αναλώνονται στον εποχιακό μόχθο μακριά από το σπίτι. Έτσι στο ρόλο της μάνας, μόνιμα και μεγαλόθυμα στάθηκε η γιαγιά και απόδειξε με τις αμέριστες φροντίδες της, την πλήρη ικανότητά της στην ανάθρεψη και την προστασία των εγγονιών της.

Φυσικά οι δραστηριότητες της γιαγιάς δε στάθηκαν αποκλειστικά και

μόνο στη φροντίδα των παιδιών. Το ζύμωμα του ψωμιού, το κάψιμο του φούρνου, το φούρνισμα και το ξεφούρνισμα ήταν έργο σχεδόν αποκλειστικά δικό της.

Για να φύγει το σιτάρι για το μύλο όπου θα γινόταν άλεσμα, έπρεπε να περάσει από μια διαδικασία κοσκινίσματος και καθαρισμού. Και για να γίνει ύστερα ζύμη έπρεπε το άλεσμα να περάσει από ειδική σίτα για να διαχωριστεί το πίτουρο, που θα πήγαινε τροφή στα ζώα και το αλεύρι που θάμπαινε στη σκάφη για να γίνει ψωμί. Μια διαδικασία απεριόριστης υπομονής και σκληρού μόχθου, που αν όχι στο όλο, τουλάχιστον στα 3/4 του συνόλου ήταν έργο της γιαγιάς.

Ένα άλλο επίσης επίμοχθο έργο ήταν η μπουγάδα, όπου ο ρόλος της γιαγιάς έπαιρνε τις πρωταγωνιστικές διαστάσεις, κάθε φορά που η αυλή του σπιτιού μεταμορφώνονταν σε υπαίθριο πρωτόγονο πλυντήριο. Η φωτιά κάτω από το μεγάλο καζάνι, τροφοδοτούμενη διαρκώς με ξηρά ξύλα, θέρμαινε ακατάπαυστα το νερό της σκάφης. Το άσπρο σαπούνι -οικιακής κι αυτό κατασκευής- και τα στιβαρά χέρια της νοικοκυράς, ήταν τα μοναδικά όπλα στον πόλεμο κατά του ρύπου. Η μπουγάδα των λευκορούχων με τη στάχτη του φούρνου -μοναδικό φυσικό λευκαντικό- με την επιδεξιότητα της γιαγιάς, ύστερα από μια διαδικασία στο ειδικό μπουγαδοκόφινο, έβγαινε για στέγνωμα στο σκοινί και θάμπωνε τη ματιά, καθώς οι ακτίνες του φωτεινού ήλιου συμπλέκονταν με την πεντακάθαρη ίνα του ρούχου και δημιουργούσαν εκτυφλωτικές ανταύγειες.

Αλλ' αν τα παραπάνω έργα απόδειχναν το καθένα από την πλευρά του, την αξιοσύνη της γιαγιάς, ο αργαλειός αποτέλεσε τη μεγαλύτερη απόδειξη όχι μόνο της προκοπής αλλά και της καλλιτεχνικής λαϊκής ευαισθησίας καθώς ξεδιπλωνόταν μέσα από τους χρωματικούς συνδυασμούς και τα ποικίλα σχέδια, γραμμωτά, καραμελωτά, μαρτένια και ένα σωρό άλλα που αποτυπώνονταν στο πανί και κατέληγαν πότε σε σεντόνι, πότε σε κουβέρτα, μπατανία, λουρίδα διαδρόμου, ταγάρι, μαξιλαροθήκη του καναπέ, στρωσίδια του κρεβατιού και των δωματίων, φιγούρα του τοίχου, χαλάκι της πόρτας, τζακόπανο, κουρτίνα και ότι άλλο άμεσα απαιτούμενο του σπιτιού, αλλά και μελλοντικό προικίο της εγγονής, που μεγάλωνε, τρυφερό αναρριχητικό σπιτολούλουδο, σφικτοκρατημένο στην ανεξάντλητη αγάπη της γιαγιάς, ενσαρκώνοντας και αποδεικνύοντας έτσι το αλάνθαστο της λαϊκής σοφίας, που για τη συγκεκριμένη περίπτωση αποφαίνεται πως: «του παιδιού μου το παιδί, είναι δυο φορές παιδί μου».

As μη λησμονούμε ακόμα ότι η προετοιμασία του αργαλειού αποτελούσε επίπονο έργο διάρκειας και υπομονής ως που να πλυθεί το μαλλί στο ποτάμι, να ξαθεί στις ειδικές χειροκίνητες ξάστρες, να νηματοποιηθεί στη ρόκα και να βαφεί έπειτα σε ποικίλα ανεξίτηλα χρώματα με φύλλα φυτών, φλούδες δέντρων, βολβούς θάμνων, καμπίσια αγριολούλουδα, σπόρους και αγριοκαρπούς από την υπαίθρια δασική κλωρίδα, μακριά από τη χημική χρωματουργική που της ήταν κεφάλαιο άγνωστο.

Μια ακόμα επίμονη πτυχή του παραγωγικού οικιακού τομέα ήταν η κεντητική τέχνη.

Δουλειά δύσκολη μεγάλης καλλιτεχνικής και αισθητικής αξίας που η επιδεξιότητα της γιαγιάς την έφερε ως τις προπολεμικές μέρες, παραδίνοντας τη σκυτάλη στη γενιά του γράφοντος τις γραμμές ετούτες.

Εισορμώντας ύστερα η βιομηχανική απόδοση στην μεταπολεμική ζωή, ισοπέδωσε τους παραδοσιακούς τρόπους και επέβαλε τα προϊόντα των νέων επιτεύξεων.

Όσα χειροποίητα έργα κατόρθωσαν να διαφύγουν τη φθορά, αποτελούν σήμερα μουσειακές αποδείξεις και εκθέματα σπάνιας καλλιτεχνικής αξίας, μιας εποχής που έφυγε οριστικά.

Στις μέρες μας η παραδοσιακή γιαγιά, το τιμημένο και παντάξιο πρόσωπο της προπολεμικής οικογένειας, δεν υπάρχει πλέον.

Τα σημερινά ανδρόγυνα ζητούν την ευτυχία τους μακριά από τα γονικά, εγκαταλείποντας την πατρική εστία αμέσως με την ενηλικίωσή τους και αποφασίζοντας το γάμο τους, όχι μόνο χωρίς έγκριση, αλλά συχνά δίχως και την τυπική σχετική ειδοποίηση.

Στη θέση της γιαγιάς τώρα, η σύγχρονη... ηλικιωμένη κυρία με τη βαφή του περιποιημένου μαλλιού και το ρούζ του προσώπου καταφεύγει στα μοντέρνα ΚΑΠΗ και αναλώνεται σε εξωσπιτικές δραστηριότητες που στόχο έχουν την ατομική σφριγνλότητα και την προσωπική ικανοποίηση.

Παράλληλα ένας μεγάλος αριθμός, συνεχώς αυξανόμενος «οίκων ευγνρίας» προσφέρει έναντι παχυλής αμοιβής και κληρονομικών παραχωρήσεων, τρόπους επιστημονικής διαβίωσης, δυνατότητες γνωριμιών κατά της γεροντικής ανίας και -όχι σπάνια- ευκαιρίες για ένα ευτυχισμένο δεύτερο γάμο της τρίτης ηλικίας.

Η ΒΑΒΑ ΜΟΥ

*Η βάβα μου, συνήθιζε, μέσα στα καλοκαίρια
να λιάζει σύκα απ' τη συκιά, σταφύλια από τ' αμπέλι.
Και μες στα χειμωνιάτικα, μας έφερνε νυχτέρια
τον ήλιο του καλοκαιριού και των καρπών το μέλι.*

*Δεν ξέχναε και τα ζωντανά και πήγαινε τη νύχτα
χωρίς λυχνάρι κι άνοιγε στα σκοτεινά την πόρτα,
ο μούργος την οσμίζονταν, σαν φίλος την αλύχτα
κι έπαιρναν τη μερίδα τους τα za σε ήλιγα χόρτα.*

*Γυρνούσε και ξανάπανε, τ' αδράχτι και τη ρόκα
με το μαλλί που κούρεψε την άνοιξη τα πράτα.
Έγνεθε κι έπλεκε κρουστό σκουτί στον κάθε γιόκα
κι από τα χέρια χρονικής στιγμή δεν την παράτα.*

*Στον φούρνο μας, που χρόνια πριν, τον έχτισεν η ίδια
σταρένιο ζύμωνε ψωμί και τόψηνε μονάχη.
Το στόλιζε με σουσαμιά ψηφιδωτά στολίδια,
κι από τα ξύλα πού 'καιγε, πολλή έφερνε στη ράχη.*

*Τόσ' ήταν η αξιάδα της κι η άγια καλοσύνη
που σίγουρα στους ουρανούς τώρα θα έχει αγιάσει.
Το θάνατό της θα 'ψαλλαν των χερουβείμ τα σμήνη
πριν το φτωχό τραγούδι μου, να την εγκωμιάσει.*

Από τη συλλογή «Νοσταλγικοί αντίλαλοι»

1972

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΚΑΙ ΡΑΔΙΟΦΩΝΟ

Εδώ και μερικές δεκαετίες πίσω, το μοναδικό μέσο ομαδικής πληροφόρησης του χωριού, ήταν η Αθηναϊκή εφημερίδα.

Έφτανε με καθυστέρηση μιας ημέρας ή και δυο ανάλογα με τις καιρικές συνθήκες στο περίπτερο της πλατείας, σε λιγοστά αντίτυπα, γιατί οι καταναλωτές μορφωμένοι μετριόντουσαν στα δάχτυλα του ενός χεριού και σπάνια η καταμέτρηση χρησιμοποιούσε τα δάχτυλα του άλλου.

Σ' αυτή την κατηγορία εντάσσονταν, ο φαρμακοποιός, ο γιατρός, ο ειρηνοδίκης, ο δικηγόρος, ο παπάς, ο αστυνόμος και μια μικρή παραπέρα μερίδα των επαγγελματιών.

Η εφημερίδα αγοραζόταν και από τα καφενεία που την τοποθετούσαν στη «στέκα» ένα είδος κινητής βάσης-κρεμάστρας από ειδικό καλάμι, όπου η εφημερίδα προσαρμοζόταν μ' ένα ατσάλινο σύρμα κατά μήκος στο δίπλωμα που την κλείνει σε σελίδες.

Αλλά έμενε σχεδόν ακραιοποιημένη στο καρφί του τοίχου, γιατί η έκταση του αναφαλβητισμού δεν επέτρεπε την πολυτέλεια της ανάγνωσης. Καμιά φορά κάποιος γραμματισμένος την ξεκρεμούσε και τότε πολλοί ενδιαφερόμενοι πλησίαζαν με τα καθίσματά τους και παρακαλούσαν τον αναγνώστη να την διαβάσει «φωναχτά» για να μαθευτούν τα νέα απ' όλους.

Όμως η καθαρεύουσα με την οποία συντάσσονταν οι εφημερίδες του παλιού καιρού ήταν απρόσιτη στο πλατύ κοινό κι έτσι απ' όλα όσα κι αν άκουγαν, τίποτα τελικά δεν μπορούσαν να καταλάβουν.

Συχνά ο διαβαστής έκανε και τον διερμηνέα, εξηγώντας την είδηση κατά παράγραφο, αλλά το πράγμα παρέμενε δύσκολο στην εφαρμογή, γιατί μπροστά στον όποιο αριθμό των άμαθων ακροατών με τις πολλές ερωτήσεις και τις εξηγήσεις των εξηγήσεων, η συνοχή της έννοιας κατακερματιζόταν και

χανόταν οριστικά απ' όλους εκείνους που μάταια προσπαθούσαν να τη συλλάβουν.

Έτσι η εφημερίδα παρά τον πληροφοριακό λαϊκό προορισμό της, για πολλά χρόνια στάθηκε μακριά από τον πολύ λαό, γιατί η στοιχειώδης μόρφωση σε κείνους τους καιρούς ήταν προνόμιο απλησίαστο.

Κι εφόσον η πολιτεία αργούσε να θεσπίσει νόμους υποχρεωτικής παιδείας, επόμενο ήταν το παιδί να το χρησιμοποιούσαν σαν βοηθητικό εξάρτημα στον καθημερινό μόχθο της φαμελιάς, χωρίς και τη στοιχειώδη εκπαίδευση.

Αργότερα στα μέσα μαζικής ενημέρωσης προστέθηκε το ραδιόφωνο. Μια και μοναδική συσκευή στο κεντρικό εστιατόριο του χωριού, για πολύ μεγάλο διάστημα, συγκέντρωνε καθημερινά την προσοχή και το θαυμασμό των απλοϊκών ανθρώπων.

Η περιέργεια μας καθήλωνε ώρες στο πεζοδρόμιο, ακροατές απέναντι στο παράξενο αυτό μαγικό φαινόμενο, στο εσωτερικό του οποίου η αχαλίγνωπη παιδική μας φαντασία τοποθετούσε μαγικές μικροσκοπικές υπάρξεις από οργανοπαίχτες και τραγουδιστάδες, καθώς τα ερτζιανά κύματα μετέφε-

Η δυτική πλευρά της αγοράς του Μώλου. Φώτογρ. 1937 περίπου

ραν τους ήχους των σταθμών και τους άδειαζαν στην πλατεία του χωριού μας, πάνω από τη γενική κατάπληξη και την πλήρη άγνοια της μηχανικής λειτουργίας του ραδιοφώνου.

Στον πόλεμο του Σαράντα, τα στρατιωτικά εμβλήματα και οι νικηφόρες προελάσεις του στρατού μας μετέτρεψαν το ρόλο του και από μουσικοδιασκευαστικό το έκαναν εθνικό. Οι νικηφόρες ειδήσεις του Αλβανικού μετώπου διέσχισαν τις αποστάσεις και καθώς ξεπνθούσαν μέσα από την παλλόμενη καρδιά του, ρίγη ενθουσιασμού και χείμαρροι θαυμασμού ξεδίπλωναν τη γαλάζια ελπίδα στην καρδιά του ανθρώπου, στη βαθιά ψυχή του Ελληνικού Έθνους.

Η περίοδος της κατοχής το κράτησε καταχωνιασμένο σε υπόγεια κρύπτη, απ' όπου οι μυστικές νυχτερινές ακροάσεις ανέβазαν το υλικό της σύνταξης του «παράνομου τύπου».

Ύστερα η απελευθέρωση άνοιξε τους δρόμους της αγοράς, οι εισαγωγές, πολλά είδη πολυτελείας, από απρόσιτα τα έκαναν προσιτά κι έτσι το ραδιόφωνο απλώθηκε σ' ολόκληρο το χωριό και το κατακυρίευσε με την καθημερινή του ψυχαγωγική λειτουργία.

* * *

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ ΠΟΥ ΛΕΙΠΟΥΝ

Κάποτε στο χωριό μας και σε όλα φυσικά τα χωριά της Ελλάδας, υπήρχαν κάποια επαγγέλματα που τα εξασκούσαν απλοί και ταπεινοί τεχνίτες, προσφέροντας έργο θετικό και χρήσιμο στο κοινωνικό σύνολο.

Ο κάθε επαγγελματίας με την τέχνη του εξοικονομούσε το ψωμί της φιλίας του, τις σπουδές των παιδιών του, τα ρούχα, τα παπούτσια, τα προικιά και την ανάλογη προίκα της κόρης του.

Σήμερα, πολλά από τα επαγγέλματα που θ' αναφέρουμε παρακάτω, έχουν εξαφανιστεί. Ο πολιτισμός τα παραμέρισε οριστικά και στη θέση τους έβαλε κάποια άλλα. Η ζωή μπήκε σε καινούργιους δρόμους, ο άνθρωπος απόκτησε καινούργιες συνήθειες και η κοινωνία του σήμερα κρατάει στα χέρια της τη νέα ταυτότητά της, θεωρημένη και σφραγισμένη από τη σύγχρονη τεχνολογική εξέλιξη που ρυθμίζει αποφασιστικά και αμετάκλητα την πορεία του ανθρώπου. Όμως εμείς που είχαμε την τύχη να βρεθούμε πάνω στο μεταίχμιο του προπολεμικού χτες και του μεταπολεμικού σήμερα, αξιοποιώντας το γεγονός, παραδίνουμε τη μνήμη του παλιού καιρού, μέσα από την προσωπική έγγραφη μαρτυρία, στη γενιά του παρόντος που μας αντικαθιστά και στις γενιές του μέλλοντος που θα μας ακουρμαίνονται, αν αυτό βέβαια γίνει ποτέ, σαν ένα μισοσβησμένο απόπνο του μακρινού παρελθόντος.

Ανασκαλεύοντας στο βυθό της προσβυωπικής μνήμης, ο εξασθετισμένος λογισμός προσκρούει στα ναυάγια των επαγγελματιών που αφάνισε η τρικυμία του βασιλεύοντος αιώνα, του αιώνα που συντάρραξε τον κόσμο ολόκληρο και συνταράχτηκε και ο ίδιος από την τεχνολογική του πρόοδο, τις πολλές δοκιμές και τις δυο εφαρμοσμένες κρούσεις στον πυρηνικό τομέα.

Από τη βαθιά σκιά του παρελθόντος, πολλά εξαφανισμένα επαγγέλματα ζητούν επίμονα να σημειώσουν την αχνή παρουσία τους, στις σελίδες της μνήμης. Τους παραχωρούμε τη θέση των λίγων γραμμών και τους αναγνωρίζουμε την κοπιαστική και χρήσιμη συμβολή τους, στην πορεία του ανθρώπου.

ΟΙ ΓΑΝΩΜΑΤΗΔΕΣ

Ηταν μια συμπαθής επαγγελματική τάξη, που κατά διαστήματα μ' ένα τσουβάλι στην πλάτη, γύριζε στις γειτονιές του χωριού και φώναζε:

- Χαλκώωωωωματα να γανώωωωω(σω), η τελευταία συνήθως συλλαβή δεν ακούγονταν.

Ήταν η εποχή που ο χαλκός είχε αντικαταστήσει τον πηλό και είχε εισχωρήσει νικηφόρα και στο νοικοκυριό.

Η κατσαρόλα, ο τέτζερης, ο νταβάς, το καζάνι, το ταψί, όλα ήταν κατασκευασμένα από χαλκό.

Για να χρησιμοποιηθεί όμως ο χαλκός ακίνδυνα στη μαγειρική, έπρεπε να επιστρωθεί εσωτερικά, το κάθε σκεύος, με ένα λεπτό στρώμα κασίτερου. Τη δουλειά αυτή την έκανε ο κασιτερωτής, κοινώς γανωματής ή καλαντζής. Τα συγκέντρωνε στο εργαστήριό του, που ήταν συνήθως μια αποθήκη, τα κασιτέρωνε και ύστερα τα επέστρεφε στους κατόχους, εισπράτοντας την συμφωνημένη αμοιβή που ήταν συνήθως σιτάρι, καλαμπόκι, λάδι και ελάχιστες φορές χρήματα.

Μετά το χαλκό ήρθε το αλουμίνιο, το εμαγέ, το ανοξείδωτο μέταλλο, το πυρέξ και ποιός ξέρει τί άλλο θα δούμε. Έτσι ο κασιτερωτής έσβησε οριστικά και αναπαύτηκε εν ειρήνη στην αγκαλιά της απέραντης λήθης.

ΟΙ ΘΕΡΙΣΤΑΔΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΘΕΡΙΣΤΡΙΕΣ

Ήταν μια άλλη τάξη άξιων και ειδικευμένων εργατών που κατά την εποχή του θερισμού, ο κάθε σιτοπαραγωγός με πολύ κόπο εξασφάλιζε τη συμφωνία και συνεργασία μαζί τους. Συγκροτούσαν εργατικά γκρουπ και έκλειναν ομαδικά τη δουλειά με τους κτηματίες. Μοναδικό εργαλείο τους το καλοτροχισμένο δρεπάνι, που με επιδεξιότητα και μαεστρία χειρίζονταν οι ειδικευμένοι τούτοι εργάτες του πυρωμένου κάμπου.

Ο θερισμός του σιταριού ήταν μια επίπονη και πολυήμερη δουλειά που γίνονταν κυρίως μέσα στην κάψα του Ιουνίου, γιαυτό και τον μήνα τον ονόμασαν θεριστή.

Έπρεπε μετά την ωρίμανση του σιταριού να γίνει ο θερισμός και η συγκέντρωση στους καθορισμένους χώρους, τα αλώνια, όπου ακολουθούσε το αλώνισμα μέσα στον Ιούλιο, που σύμφωνα με τη δουλειά ονομάστηκε και αυτός αλωνάρης.

Η τεχνολογική εξέλιξη έφερε την θεριζοαλωνιστική μηχανή, ένα τροχοφόρο σύνθετο όχημα, που μπαίνει στο χωράφι, θερίζει και ταυτόχρονα αλωνίζει και τσουβαλιάζει το σιτάρι, απαλάσσοντας για λίγες και μόνο ώρες τον παραγωγό, από τις πολυήμερες, άλλοτε κοπιαστικές δουλειές του θερισμού και του αλωνίσματος...

ΟΙ ΣΑΜΑΡΑΔΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΧΑΜΟΥΡΤΖΗΔΕΣ

Πέρασαν και αυτοί στο χώρο της ανάμνησης από την εποχή που το ζώο αποστρατεύτηκε από την υπηρεσία του ανθρώπου και τη θέση του την παρέδωσε στα γεωργικά μηχανήματα.

Το σαμάρι γίνονταν επί μέτρω και το καθένα κατασκευάζονταν ειδικά για τη ράχη του συγκεκριμένου ζώου. Τα χάμουρα ήταν τα πέτσινα εξαρτήματα που προσαρμόζονταν στο κορμί του ζώου από το λαιμό ως τα καπούλια. Απάνω στα χάμουρα προσδένονταν τα διάφορα εργαλεία, αν ήταν για δουλειά, όπως το υνί, η οβάρνα, ο σπορέας κ.ά. Επίσης στα χάμουρα προσδένονταν η άμαξα και το κάρο που έσερνε πίσω του το ζώο μεταφέροντας τα αναγκαία του νοικοκύρη.

Ο ΚΑΡΟΠΟΙΟΣ

Ήταν ο κατασκευαστής και επισκευαστής του κάρου. Στο Μώλο προπολεμικά υπήρχαν τρία καροποιεία που δούλευαν πυρετωδώς χρονικές και εξυπηρετούσαν τις τρέχουσες ανάγκες. Σήμερα το είδος αυτό δεν υπάρχει πλέον. Στη θέση τους μπήκαν τα μηχανουργεία που επισκευάζουν τρακτέρ και σύγχρονα γεωργικά μηχανήματα.

ΟΙ ΛΑΪΚΟΙ ΟΡΓΑΝΟΠΑΙΧΤΕΣ

Αυτοδίδαχτοι μερακλήδες στα λαϊκά όργανα της δημοτικής μουσικής, οι οργανοπαίχτες του παλιού καιρού, οργανώνονταν σε κομπανίες, κυρίως το καλοκαίρι που τα πανηγύρια βάδισαν αλυσιδωτά και τα παζάρια κυλούσαν το ένα κατόπιν του άλλου.

Η παρουσία τους ήταν απαραίτητη και η εξασφάλιση της συμμετοχής τους αποτελούσε γεγονός για την εποχή τους.

Οι ίδιοι τούτοι οργανοπαίχτες συνόδευαν στους γάμους, τα προικιά πρώτα στην έκθεση και τη μεταφορά, κι ύστερα το αντρόγυνο στην εκκλησιά για την τέλεση του μυστηρίου και από κει στο ολονύχτιο ξεφάντωμα, κατά πώς το ήθελαν τα παλιά έθιμα.

Ο ΚΑΡΟΤΣΕΡΗΣ

Συναφές με τα παραπάνω ήταν και το επάγγελμα του καροτσέρη. Το κάρο ήταν το μεταφορικό μέσο, που πλήρωνε εκείνος που ήθελε να μεταφέρει γεννήματα από το χωράφι στο σπίτι, κλήματα από τ' αμπέλι, ξύλα από τις κλαδεμένες ελιές, πέτρες από το ρέμα, ασβέστη από τ' ασβεστοκάμινο,

άμμο από τη θάλασσα και ότι άλλο χρειαζόμενο που ήθελε μεταφορά από μια μεριά σε άλλη.

Στη θέση του κάρου μπήκε η πλατφόρμα του τρακτέρ, το ανατρεπόμενο αυτοκίνητο και το τρίτροχο μηχανοκίνητο με την κλασική πινακίδα «εκτελούνται μεταφορές».

Ο ΤΕΛΑΛΗΣ

Ήταν η ομιλούσα εφημερίδα που κυκλοφορούσε σε έκτακτη πάντα έκδοση τις βραδινές ώρες, που οι άντρες του χωριού μαζεύονταν στα καφενεία και στην πλατεία. Ξεκινούσε από το πάνω μέρος της αγοράς και διασχίζοντας προς τα κάτω τον κεντρικό δρόμο, έκανε φωναχτά τις ανακοινώσεις. Συνήθως αυτές αφορούσαν θέματα κοινотικά που έπρεπε ο πρόεδρος να τα φέρει σε γνώση των κατοίκων, ή θέματα αγροτικά που έβγαιναν από τον γεωργικό συνεταιρισμό.

Ο τελάλης ήταν ιδιώτης αυτοβαφτισμένος, που μόνο του εργαλείο ήταν η στεντώρια φωνή του. Τον χρησιμοποιούσαν και οι ιδιώτες όταν έχαναν κάποιο αντικείμενο ή ζώο και όταν είχαν να πουλήσουν κάτι.

Αυτά που είχε να πει ήταν συνήθως λιγόλογα. Του τα έλεγε ο ενδιαφερόμενος, τα εντυπωνόταν και τα μετέδιδε φωναχτά. Αν ήταν πολλά τα έγγραφε σε χαρτί και το συμβουλευόταν ενδιάμεσα.

Σαν... εφημερίδα που ήταν είχε και τα... τυπογραφικά λάθη. Θυμάμαι που άκουσα τον τελάλη να μεταδίδει ένα προπολεμικό απόβραδο: «Στο καφενείο του Μουριζούνη, απόψε ένας ταχυδακτυλουργός θα κάνει διάφορα... πειράγματα». Πειράγματα ήθελε να πει και έτσι του το δώσανε αλλά λόγω περιορισμένων γνώσεων το λάθος παρεισέφηρσε.

Στο πρώτο άκουσμα, κάποιος γνώστης αποκατάστισε το λάθος στον τελάλη κι έτσι η είδηση περπάτησε σωστά ως το τέλος.

ΟΙ ΚΟΦΙΝΑΔΕΣ

Η κόφα για τις βαριές χρήσεις κυρίως στη μεταφορά της ελιάς και των σταφυλιών, το μπουγαδοκόφινο, το καλάθι, το πανέρι και όλη η ποικιλία των καλαθοειδών έχει αποσυρθεί πλέον από τη χρήση της τρέχουσας δουλειάς.

Τα πλαστικά κιβώτια μικρά και μεγάλα με το απόλυτο μέγεθος και την επακριβή υποδοχή για τη στήριξη το ένα πάνω στο άλλο, έχουν αντικαταστήσει το παλιό καλάθι το πλεγμένο από βέργα λυγαριάς και τεμαχισμένο σε λουρίδες κούφιο καλάμι.

Έτσι οι καλαθάδες πέρασαν στην ανεργία και από κει ζήτησαν τα προς το ζειν στα πλαίσια του σύγχρονου επαγγελματισμού.

Ο ΤΣΟΥΚΝΑΣ

Στο προσκλητήριο των χαμένων καιρών, ας αναστήσουμε νοερά και τον γραφικό τύπο του περιπλανώμενου τσουκνά.

Με τη μαύρη σκούφια, τη γκρι μακριά πουκαμίσια που σχημάτιζε φουστάνελα, το σκούρο γαρνιρισμένο γιλέκο, τις άσπρες κάλτσες και τα προκωτά τσαρούχια στα πόδια περιόδευε το χωριό εμφανιζόμενος κατά διαστήματα, τραβώντας από το καπίστρι ένα μουλάρι για τη μεταφορά και φωνάζοντας με τη διαπεραστική φωνή του: «Τσούκνες, βελέντζες, κάπες».

Η δουλειά του ήταν να μαζεύει τα μάλλινα σκουτιά του αργαλειού και να τα μεταφέρει με το μουλάρι του στο μακρινό χωριό του. Εκεί στο εργαστήριο του τα επεξεργαζόταν με τη βοήθεια κρεμαστού νερού (νεροτριβή) που έπεφτε με ορμή πάνω στο ρούχο και του σήκωνε χνούδι, αυτό που σήμερα στην υφαντουργία και την πλεκτική ονομάζεται πέλος και δημιουργείται με μηχανικά πλέον μέσα κατευθείαν στο νήμα πριν υφανθεί.

Σημ. Τσούκνα (n) είδος χονδρού μάλλινου υφάσματος, αλλ. σαγιάκι.
(Λεξικό «πρωΐας»).

Ο ΜΠΑΛΩΜΑΤΗΣ

Περιοδεύων και αυτός, καλλιτεχνικός θεράπων του παπουτσιού, στέργωνε τον πάγκο του κάτω από κάποιο υπόστεγο για να προφυλάγεται από τη βροχή και τον ήλιο και μυσταγωγώντας τελετουργικά αποδείκνυε στην αξιότιμη πελατεία του, τις τεχνικές του ικανότητες.

Σόλα στη σόλα, φόλα στη φόλα, ραφή στη ραφή, το παπούτσι του παιδιού, η παντόφλα της μάνας, τα άρβυλα του νοικοκύρη, έπρεπε να κρατηθούν στη χρήση και ν' αντέξουν όσο γίνεται περισσότερο με την πληρωμένη φροντίδα του μπαλωματή, ως που νάρθει το Πάσχα, ή τ' αλώνια για να γίνει κάποια σχετική αντικατάσταση και φυσικά όχι για όλα τα μέλη της οικογένειας.

Η ευημερία και ο πολιτισμός, με την άψογη εξωτερική εμφάνιση του σύγχρονου ανθρώπου, έθεσαν και τον μπαλωματή όπως ήταν επόμενο, στο χρονοντούλαπο του ανεπίστρεπτου παρελθόντος...

Ακόμα, επαγγέλματα όπως του καποράφτη που η δουλειά του ήταν να ράβει τα χοντρά βλάχικα ρούχα, του φραγκοράφτη που έραβε σακάκι, γιλέκο, παντελόνι, του πηγαδά που η ειδικότητά του ήταν ν' ανοίγει πηγάδια, του ψαθά που έκανε ψάθες, του φαναρά με τα κολπητήρια και τις βέργες του κασίτερου για την κατασκευή διαφόρων σκευών οικιακής χρήσης από λευκό πάφιλα, του καρεκλά, του γυφτοσιδηρουργού και τόσων άλλων, σήμερα έχουν οριστικά σαρωθεί από το επαγγελματικό προσκάνιο.

Στη θέση τους η σύγχρονη τεχνολογία έχει τοποθετήσει τα αντίστοιχα και η καθημερινή ανάγκη βρίσκει την πρακτική εξυπηρέτησή της μέσα στην εξελιγμένη μορφή της τρέχουσας προσφοράς.

* * *

ΤΑ ΚΑΤΟΙΚΙΔΙΑ

Για τον σύγχρονο άνθρωπο που ζει στο ρυθμό της οργανωμένης κοινωνίας, συμμετέχει στο σύστημα της προγραμματισμένης παραγωγής και απολαμβάνει το μερίδιο της υλικής ευημερίας, είναι, ίσως δικαιολογημένα δύσκολο να συλλάβει νοερά μια συγκεκριμένη πραγματικότητα, που κύλησε σαν τρόπος ζωής και στάθηκε βαριά και πολύκαιρα ανάμεσα στις παλιότερες γενιές.

Η ζωή είναι το δέντρο που προχωρεί ψηλά και ζητάει το φως. Το σίγουρο στήριγμα του δέντρου, είναι η ίδια του η ρίζα. Όσο βαθύτερα γνωρίζουμε τη ρίζα, τόσο καλύτερα βοηθάμε το δέντρο να ψηλώσει προς το φως...

Ο βίος στο χώρο των δικών μας γονιών ξετυλίχτηκε τραχύς και δύσκολος, παρά τους ειδυλλιακούς και βουκολικούς τόνους του ποιητικού προπολεμικού οίστρου και τις γλυκόπχες δοξαριές της λυρικής έξαρσης.

Ο άνθρωπος της υπαίθρου πάλεψε με την απομόνωση και τον πρωτογονισμό και έδωσε σκληρή μάχη με την απόγνωση και τα στοιχεία της φύσης. Αντιμετώπισε την πείνα, τον κίνδυνο, την αρρώστεια, το σκοτάδι, τη γδύμια, την ανέχεια και κατόρθωσε ύστερα από μεγάλη και σκληρή μάχη να κερδίσει τη στερημένη ζωή του.

Το καθημερινό ψωμί το έφαγε σκληρό και πικρό και την απόκτηση του λιτού πιάτου την αντάλλαξε με καυτό ιδρώτα. Βέβαια η γεύση δεν είχε τότε τις σημερινές γαστριμαργικές επιλογές και ιδιοτροπίες και η σπανιότητα των βασικών υλικών δεν επέτρεπε καλλιτεχνικές παρασκευαστικές συνταγές ειδικών μαϊτρ και αυτοσχεδιαστικές μεθόδους στο χώρο της κουζίνας.

Η πεζή καθημερινή ανέχεια άνοιγε το πεινασμένο στόμα της και κατάπινε με βουλιμία τα νερόβραστα αγριόχορτα του κάμπου, τα λιγοστά όσπρια και τον ξινό τραχανά.

Η βιοτική ανάγκη του έκανε τον μακρινό πρόγονο να φέρει το ζώο κοντά του, να το θέσει στην υποταγή του και να μπορέσει έτσι να εκμεταλλευτεί τη δύναμη του μεγάλου και την απόδοση των υπολοίπων, σε κρέας, γάλα, αυγό, μαλλί, δέρμα, χρησιμοποιώντας ακόμα και την κοπριά τους σαν λίπασμα στην αγροτική καλλιέργεια.

Δίπλα στη δική του στέγη, έχτισε το σταύλο, χώρισε το χοιροστάσι, στέριωσε το κοτέτσι, ύψωσε τον περιστεριώνα. Πλαισιώθηκε από τα κατοικίδια -φτερωτά και τετράποδα- τα υπηρέτησε με ζεστή οικογενειακή φροντίδα και προσπάθησε ν' αποζημιωθεί από τα ίδια και ν' αποκομίσει τις ωφέλειες και τα κέρδη.

Το άλογο στάθηκε με αξιωσύνη και υπομονή κοντά στον αγρότη και η προσφορά του σημειώθηκε με άριστες επιδόσεις. Συνέβαλε στην καλλιέργεια της γης, στο αλώνισμα των καρπών, διακίνησε τις μεταφορές και δεν αρνήθηκε σε καιρούς εθνικών συρράξεων να πάρει μέρος σε πολεμικές αποστολές αφηφώντας τον κίνδυνο, θυσιάζοντας συχνά τη ζωή του στο βωμό της πατρίδας του αφεντικού του.

Το μουλάρι, νόθο παιδί από διασταύρωση αρσενικού αλόγου με θηλυκή γαϊδάρα ή και αντίστροφα με τις εξαιρετικές αντοχικές του ικανότητες ακολούθησε τ' αχνάρια του προγόνου και μέσα στη μακραίωνη συνύπαρξη ανάλωσε της υποταγής του το μέγεθος στην υπηρεσία της αγροτικής οικογένειας.

Στα αυτά πλαίσια κινήθηκε και ο γάιδος με την απέραντη υπομονή του, που επισημάνθηκε από παλιά και έγινε κοινή παροιμιακή ρήση.

Κοντά στον άνθρωπο ο σκύλος ανέπτυξε τις διανοητικές του ικανότητες και «συνεννοούμενος» άριστα με τον κύριό του, κράτησε το ρόλο του φύλακα του σπιτιού και της στάνης, σε εικοσιτετράωρη βάση. Η δυνατή ακοή, η λεπτή όσφρηση, η ακοίμητη όραση, η γρηγοράδα του ποδαριού, η δύναμη και ευελιξία του κορμιού, είναι τα κύρια προσόντα με τα οποία εξουδετέρωσε πάντα τις εχθρικές επιθέσεις.

Πανέξυπνο τετράποδο και η γάτα, με εξαιρετικές ικανότητες, μπήκε στη ζωή και προστάτηψε με επιτυχία το αγροτικό σπίτι από τις νυχτερινές επιδρομές των παρασιτικών ποντικών.

Η κότα έγινε νόστιμο και θρεπτικό κυριακάτικο έδεσμα και το πολύτιμο αυγό της καθημερινό πρωινό συμπλήρωμα, κυρίως του παιδιού, ύστερα από το γάλα της οικόσιτης κατσίκας.

Το κουνέλι και το περιστέρι προσφέρθηκαν και αυτά με το λιγόβαρο

κορμί τους θυσία στην ακόρεστη βουλιμία του κυρίου τους, ενώ ο παχύσαρκος χοίρος, ύστερα από ειδική θρέψη, πρόσφερε χορταστικά γεύματα με το άφθονο κρέας του, τα λουκάνικα, την πηχτή, τον πασπαλά και το λίπος του για μαγειρικές χρήσεις. Με το χοντρό και αντοχικό δέρμα του εξυπηρετήθηκε η λαϊκή υπόδνηση με τα αυτοσχέδια γουρουνοτσάρουχα.

Η αγελάδα, η γίδα και το πρόβατο εξελίχθηκαν σε κύρια επαγγελματική ενασχόληση κι ένας μεγάλος αριθμός ανθρώπων ακολουθώντας αναγκαστικά τις βιοτικές ανάγκες του ζώου, βγήκε στην ύπαιθρο, έζησε την τραχειά ποιμενική ζωή και κάτω από συνθήκες πρωτόγονες σύμπτυξε οικογένεια.

Στην απομόνωση του βουνού και της απομακρυσμένης πεδιάδας πολλές γενιές ανθρώπων ήρθαν στη ζωή, έζησαν και έφυγαν μέσα από το νομαδικό περίγυρο χωρίς να ενταχθούν στη ζωή του χωριού και να λειτουργήσουν στον κοινωνικό, υποτυπώδη, έστω μηχανισμό του.

Η στενή συνύπαρξη με τα ζώα έδωσε την ευκαιρία στον άνθρωπο να παρατηρήσει τις ένσυχτες φυσικές καταβολές τους από τις οποίες σταδιακά εφάρμοσε στη ζωή του.

Γιατί, αν για τον άνθρωπο δημιουργήθηκε μέσα στην πορεία της ζωής του, η ανάγκη συγκρότησης ομάδας κοινωνικού δεσμού, για την δυναμική αντιμετώπιση των ζωτικών του προβλημάτων, πολλές κατηγορίες ζώων, από καταβολής των, είχαν βρεθεί στους νόμους της αγέλης, και μέσα από τους σφιχτοδεμένους κανόνες του φυσικού τους ένσυχτου είχανε διανύσει ζωή χιλιάδων ετών.

Η εξελικτική πορεία του ανθρώπου σηματοδεύτηκε από ψυχικές και πνευματικές ανατάσεις και στιγματίστηκε από θύελλες βίας και μίσους.

Η ιστορία του, ύμνος και θρήνος, χαρά και δάκρυ, φως και σκοτάδι, εικονογραφεί ένα πρόσωπο διχασμένο και ένα χαρακτήρα με πολλές σκοτεινές πλευρές και βαριά ελαττώματα.

Το ζώο λειτουργώντας με το ένσυχτο παρουσίασε από καταβολής ένα χαρακτήρα όπως έχει και τον διατήρησε αναλλοίωτο στην πορεία. Άλλωστε οι χιλιόχρονοι δεσμοί -ανθρώπου, ζώου- εκεί στηρίχθηκαν. Το αναλλοίωτο λοιπόν του χαρακτήρα του υποταγμένου ζώου επέτρεψε στον άνθρωπο να γνωρίσει ατόφια την ψυχή του και να το κουμαντάρει σύμφωνα με τις προθέσεις του.

Ακόμα του πρόσφερε την ευκαιρία να παρακολουθεί και να ανακαλύπτει τις καθημερινές του λειτουργίες και να παίρνει τα διδάγματα τουλάχιστον εκείνα που του παρουσίαζαν ενδιαφέρον.

Συμπερασματικά, αποτιμώντας αντικειμενικά τη γενική προσφορά του ζώου, βλέπουμε ότι οι ωφέλειες που αποκόμισε ο άνθρωπος δεν ήταν αποκλειστικά βιοτικές. Εκτός από την ικανοποίηση του στομάχου, πρόσφεραν υπηρεσίες και στην ψυχή, δηλώνοντας υποταγή και παρέχοντας ασφάλεια και ειλικρινή φιλία στον δυνάστη αφέντη τους.

* * *

ΤΑ ΠΕΤΑΛΑ ΚΑΙ ΤΟ ΣΑΜΑΡΙ

Εάν ο σκύλος στάθηκε άγριπος φρουρός στην αυλή του σπιτιού και η γάτα πιστή και αφοσιωμένη «καθαρίστρια» του υπογείου και της αποθήκης, το άλογο με την απέραντη καλωσύνη του και την απειρίοριστη δύναμή του, στάθηκε σύντροφος στον άνθρωπο σηκώνοντας αγόγυστα κι υπομονετικά το βάρος της καθημερινής αδυσώπητης ανάγκης. Δέχτηκε το ζυγό σαν προορισμό και το σαμάρι σαν μοίρα. Πήρε τον μαρτυρικό ανήφορο του σκληρού μόχθου και αναλώθηκε στην υπηρεσία του ανθρώπου.

Επιβλητικό στον όγκο και άψογο στην εμφάνιση, με τα πρόσθετα στολίδια της κεφαλής και του λαιμού, με τη σέλα στην πλάτη, τα λουριά του χαλινού, τα χρυσά περιλαίμια και τις γαλάζιες χάντρες σε μέρες πανηγυριού και γάμων, γίνονταν ο γοργοπόδαρος πήγασος της χωριάτικης λεβεντιάς και της επίσημης παρουσίας, η παλγκαριά και η αρχοντοσύνη πορεύονταν πάντα καβάλα στ' άλογο, είτε προς τα σοκάκια του χωριού, είτε προς την πλατεία, είτε προς τα γύρω χωριά όδευε.

Η βυζαντινή αγιογραφία τους δυο λεβέντες άγιους του χριστιανισμού, Γεώργιο και Δημήτριο, επιβλητικά και μεγαλόπρεπα πάνω σε διαφορετικού χρώματος, αλλ' αδρής παρουσίας σελοφορεμένα άλογα τοποθέτησε. Ταπεινότερος ο γλυκός Ναζωραίος διασχίζει, τω καιρώ εκείνο, τα συναθθέντα πλήθη και εισέρχεται θριαμβευτικά στα Ιεροσόλυμα «καθήμενος επί πώλον όνου».

Με το άλογο και η δημοτική μας μούσα «καβάλα πάει στην εκκλησιά, καβάλα προσκυνάει, καβάλα παίρνει αντίδωρο απ' του παπά το χέρι». Αργότερα παίρνοντας τη σκυτάλη του οίστρου η επώνυμη ποίηση από την ανώνυμη, μέσα από τις νκηρές ρίμες και τα ιαμβικά και τροχαϊκά μέτρα άφησε

ν' ακουστεί ο πικρός καλπασμός του γοργοπόδαρου αλόγου μέσα κι από τα δικά της λυρικά και ιστορικά ανακρούσματα.

Ο Αριστοτέλης Βαλαωρίτης στο ποίημά του «Η ΦΥΓΗ» μας δείχνει με παραστατικό τρόπο τον κυνηγημένο από τον Λάμπρο Τζαβέλλα, Αλή πασά να ζητάει κατατρομαγμένος από τον Ομέρ Βρυώνη, άλογο για να σωθεί:

*«Τάλλογο, τάλλογο Ομέρ Βρυώνη,
το Σούλι εχούμπσε και μας πηλακώνει·
τάλλογο, τάλλογο ακούς σουρίζουν
ζεστά τα βόθια τους, μας φοβερίζουν...»*

Ο Μιλτιάδης Μαλακάσης αργότερα στις λυρικές του Μεσολογγίτικες αναδρομές στο χώρο των παιδικών του χρόνων, αναθυμόταν με ψυχική νοσταλγία τον πιο μεγάλο εξάδερφό του, περιγράφωντάς τον στο ποίημά του:

ΤΑΚΗ ΠΛΟΥΜΑΣ

*«...Τι ωραίος! Τον θυμάμαι, αστροβολούσε
καβάλα στο φαρί του, βυσιλιά
φέρμελη χρυσοκέντητη φορούσε
γιουρντάνια από βενέτικα φλουριά...
.....*

*Κι εγώ λίγο ξωπίσω του, όλο θάμπος
στο γρήγορο αλογάκι μου κι εγώ,
δινόμουν να τον φτάσω, κι ήμουν σάμπως
νάχα φτερά, κορμάκι αέρινο...*

*Κι ως πύρωνα ακόμα στη φευγάλα
τρικυμισμένος κι όλος μέσ' στο φως,
χρυσόχυτος μου εφάνταζε καβάλα
σαν τον Άη Γιώργη, λίγο πιο μικρός...*

Εκτός από τη σέλα, το σαμάρι και το ζυγό στο αλέτρι για την καλλιέργεια της γης, το άλογο μπήκε στην υπηρεσία της μεταφοράς σέρνοντας τις μεγάλες τετράτροχες άμαξες και τα βαριά δίτροχα κάρα, μεταφέροντας τα γεννήματα της γης και τις γενικέςπραμάτειες του εμπορίου, από το χωράφι στο χωριό και από κει στα κεφαλοχώρια και στα εμποροπάζαρα των πόλεων.

Αγέλη αλόγων. Φωτογρ. Φώτη Περγαντή και Παναγιώτη Βαφείδη

Στην Αθήνα και στις λοιπές μεγαλουπόλεις της χώρας μας, ο μανάβης, ο νερουλάς, ο καρβουνιάρης και πολλοί άλλοι επαγγελματίες γυρολόγοι με τη βοήθεια του αλόγου ανέπτυξαν τη δουλειά τους κι έζησαν τις φαμίλιες τους.

Στη θέση του σημερινού ταξί υπήρχαν οι αμαξάδες και η συμπαθής τάξη τους πρόσφερε πολύτιμες υπηρεσίες στην αξιότιμη πελατεία της πρωτεύουσας του παλιότερου καιρού. Κατάλοιπα λιγοστά συναντάμε και σήμερα γύρω από την Ακρόπολη, το Θησείο και το Μοναστηράκι, διατηρημένα περισσότερο για διακοσμητικούς και τουριστικούς λόγους.

Αυτό το αμαξάκι του παλιού καιρού έγινε στροφή τραγουδιών, νούμερο επιθεωρήσεων, σενάριο ταινιών, χρονογραφικό θέμα, αναμνηστική καρτ-ποστάλ, διαφημιστική αφίσα.

Ο λεπταίσθητος Τέλλος Άγρας στο ποίημά του «Αμάξι στη βροχή» κέντησε την εικόνα του με πολύ ευαισθησία και άψογη χάρη και την παράδωσε στην αθανασία του κλασικού έμμετρου λόγου.

Κλείνουμε τη λυρική παρένθεση του θέματος με τις μοναδικές στροφές του ποιήματος:

ΑΜΑΞΙ ΣΤΗ ΒΡΟΧΗ

Ωρα, προσμένει μοναχή
η άμαξα, κάτω απ' τη βροχή,
και δεν τη μέλει·
κι είναι σαν να την τυραννά
πιότερο η ξένη γειτονιά
που δεν τη θέλει.

Τ' αλογοτάκια της, σιμά,
κάτω απ' τον ίδιο μουσαμά
κάνουν καρτέρι·
στον τόπο αυτόν, το θλιβερό,
πράγμα δε μένει, από καιρό,
να τόχουν ταίρι.

Γρίλιες δεν είναι, μήτε αυλές,
περιπλοκάδες βαθουλές·
δεν έμειν' ένα
απ' τα φανάρια στη σειρά
με τα δυο μπρούτζινα φτερά,
τα σταυρωμένα.

Τ' ανώφλια επέσαν κι οι αγκωνές
κι οι ανεμοπέραστες, στενές,
οι γαλαρίες·
κι έφυγαν έντρομες, πολλές,
κι οι θύμψες, σαν τις καλές,
σεμνές κυρίες.

-Άδεια «Βιτωρία» και φτωχή,
πάρε μου εμένα την ψυχή,
πάρε με εμένα
για ταξιδιώτη σου! κι ευθύς
πάμε, όθε κίνησες νάρθεις:
στα Περασμένα.

Ταξιδιώτης με την ψυχή προς τα περασμένα, ξετυλίγω το νήμα των αναμνήσεων γύρω από το άλογο, αυτή την επιβλητική παρουσία.

Η οικογένειά μου δεν ήταν αγροτική κι έτσι το άλογο απουσίαζε από τον άμεσα σπιτικό μου χώρο. Όμως καθώς ο μεγάλος αριθμός του εδέσποζε στον περίγυρο του αγροτικού χωριού μου, μου έδωσε την ευκαιρία να το ζήσω από κοντά, τόσο πολύ, που σήμερα, ύστερα από βαρύ περπάτημα δεκαετιών, να διατηρώ ζεστές και ανεξίτηλες αναμνήσεις, όσες ανάφερα ως εδώ και αυτές που επιχειρώ στη συνέχεια.

Το άλογο εκτός από τις καθημερινές ανάγκες τροφής και νερού, χρειαζόταν κατά διαστήματα και κάποιες άλλες εξωτερικές φροντίδες. Η κυριότερη είναι το πετάλωμα και το κούρεμα της χαιίτης.

Το πεταλουργείο ήταν το... υποδηματοποιείο και μαζί το κουργείο του αλόγου.

Αυτής της περιποίησης των ποδιών και της κεφαλής, με είχε εντυπωσιάσει κυριολεκτικά ο τρόπος, όχι βέβαια του πεταλωτή που την πρόσφερε, όσο του ζώου που την δέχονταν.

Άστοχος ο νους τ' ανθρώπου πάντα, χαρίζει επίθετα πολλές φορές αταίριαστα. Ονόμασε **άλογο** το ομορφότερο και λογικότερο ζώο που στάθηκε κοντά του πιστό, καλοκάγαθο και υπομονετικό και πρόσφερε τις υπηρεσίες του έναντι λίγου χόρτου και πιο λίγου καρπού. Αυτό λοιπόν το άλογο ζωντανό με την αλάνθαστη λογική, όπως σε όλες τις δουλειές, έτσι και στην ώρα της περιποίησής του, διακρινόταν για τη σωφροσύνη του. Προχωρούσε προς τον πεταλωτή με τη φιλαρέσκεια και την προθυμία της σύγχρονης γυναίκας που πάει στο κομμωτήριο.

Περίμενε υπομονετικά στο χώρο του πεταλουργείου να πάρει τη σειρά του. Και σαν έφτανε, στεκόταν ακίνητο στο καθορισμένο σημείο όπου γινόταν το πετάλωμα.

Όταν ο πεταλωτής πλησίαζε με τα σύνεργα κι άρχιζε από το δεξί του πόδι πάντα, πριν ο βοηθός του προστάξει το άλογο «σίκωτο», εκείνο είχε κιόλας προσφέρει το πόδι του. Τράβαγε με την τανάλια το παλιό φθαρμένο πέταλο και στη θέση του κάρφωνε το καινούργιο.

Στην ώρα της διαδικασίας το άλογο έστρεφε το κεφάλι του προς την πλευρά του πεταλωτή και παρατηρούσε με το μεγάλο του μάτι, το γαλάνιο, την έκβαση της δουλειάς, έτσι όπως ο αγοραστής κοιτάζει το προβάρισμα των καινούργιων παπουτσιών στο ειδικό κατάστημα. Ύστερα ερχόταν η σειρά του αριστερού και μετά των πίσω ποδιών. Για ώρα πολλή το άλογο

ακινητούσε στη θέση του μέχρι που να τελειώσει το πετάλωμα. Ακολουθούσε η κοπή και το λιμάρισμα των νυχιών. Το πεντικιούρ δηλαδή. Αρχιζε πάλι από το δεξί. Τοποθετημένος στο έδαφος ένας ξύλινος στρογγυλός τάκος στο ύψος του μεγάλου τούβλου, δεχόταν εναλλάξ τα πεταλωμένα πόδια. Χωρίς πολλές διαδικασίες, ήξερε το ζώο τί έπρεπε κι εδώ να κάνει. Έδινε το πόδι του, όπως στη μανικιουρίστα η σημερινή κυρία δίνει το δικό της. Και πατώντας στον τάκο, ο πεταλωτής με μια μεγάλη ράσπα, ράσπιζε το νύχι και του έδινε τη γραμμή που έπρεπε.

Με την ίδια τελετουργικότητα γινόταν και η κοπή της χαίτης. Ο πελάτης του κουρέιου ξέρει πως άμα ο κουρέας του σπρώξει ελαφρά με την τσατσάρα το κεφάλι του στην αριστερή πλευρά, εκείνος πρέπει να το γυρίσει προς τα δεξιά, για να τον διευκολύνει. Με τον ίδιο πειθαρχικό τρόπο παραδινόταν και το άλογο στις περιποιήσεις της χαίτης του. λειτουργούσε άριστα και συμμετείχε λογικά στην όλη τεχνική διαδικασία. Και διευκόλυνε το ψαλίδι που του χάριζε την ευχαρίστηση της φροντίδας.

Αλλά κατά διαστήματα στα πεταλουργεία υπήρχαν και οι... επαναστατικές στιγμές, οι ατίθασες διαθέσεις. Έμπαιναν μπροστά οι απείθαρχες και πρωτόγονες ορμές του αδάμαστου ζώου, του πρωτάρικου, που ερχόταν για πρώτη φορά σ' επαφή με τη δουλειά και το καθήκον. Και το καθήκον του τετράποδου αυτού ζώου αρχίζει από το πέταλο. Όσο το ζώο (άλογο, γαϊδούρι, μουλάρι) είναι μικρό, ακολουθεί τη μητέρα του στη δουλειά και παίζει αμέριμνο στο πλευρό της καθώς εκείνη εργάζεται. Δεν υποπιεύεται το μόχθο που συντελείται γύρω του, όπως και το μικρό παιδί που το σέρνει ο πατέρας του και η μάνα του στο χωράφι και το βάζουν στη σκιά ενός δέντρου και κείνο παίζει απερίσκεπτο.

Όταν το ζώο κλείσει τα τρία του χρόνια, είναι έτοιμο για δουλειά. Ξεκινάει από το πετάλωμα. Μέχρι τώρα τίποτα δεν γνωρίζει γι' αυτό το πράγμα. Τί είναι καρφί και πέταλο, πώς γίνεται αυτή η δουλειά και γιατί, ποιός θα του το πει.

Το μικρό παιδί, όταν του πρωτοβάλουν στα πόδια του παπούτσια, το πρώτο που έχει να κάνει είναι να τα βγάλει, είτε με τα χέρια, είτε με τα πόδια, πιέζοντας το ένα με το άλλο.

Ερχόταν το άμαθο πουλάρι στον πεταλωτή, γεμάτο φόβο και περιέργεια κι ο πεταλωτής το υποδεχόταν με χαρά. Όμως τα έκπληκτα μάτια του ζώου, πρώτη φορά αντίκριζαν τούτο το περιβάλλον με τα μυστηριακά σύνεργα.

Ο τόπος βέβαια μύριζε σβουνιά και κάτουρο αλόγου. Πολλά ζώα το περιτοίχιζαν, μικρά και μεγάλα, μαύρα, κόκκινα, λευκά, ψηλούς, χλωμιντρού-

σαν γκάριζαν, κουνούσαν τις ουρές κι έδιωχναν τις αλογόμυγες απ' τα πισινά τους. Άλλα μασουλούσαν το σανό, άλλα έψαχναν με τη μουσούδα χωμένη στο σακούλι. Σωστό παζάρι, σύναξη με τα όλα. Αλλά το πρωτάρικο δεν το ξεγελάει τίποτα, κάτι κακό για δαύτο κρύβεται πίσω από όλο αυτό το σαματά. Ρίχνει τα μάτια του γεμάτα αγωνία στη μάνα, στο αφεντικό, κανέναν δεν το συμμαρίζεται. Με το καπίστρι το τραβούν μπροστά, αυτό κάνει πίσω.

Το άλογο που δεν έχει μάθει τί είναι καρφί και τί πέταλο και δεν έχει έρθει σ' επαφή μαζί τους, δε δίνει το πόδι του εύκολα, και δε χαρίζεται σ' αυτού του είδους τις περιποιήσεις.

Μάταια προσπαθούν να το πείσουν με το καλό, με τα χάρδια, με τα παρακάλια. Η βία είναι αναπόφευκτη. Προς την κατεύθυνση αυτή υπάρχουν δυο τρόποι. Ο ένας να το πεταλώσουν ανάσκελα. Του έβάζαν τρικλοποδιά με τριχιά στα πόδια και το γκρέμιζαν στη γη. Το κρατούσαν δεμένο και του πετάλωναν ένα ένα τα πόδια. Ο άλλος ήταν το όρθιο δέσιμο ανάμεσα σε τέσσερα δοκάρια γερά μπηγμένα στη γη (παράπλευρα στο πεταλουργείο) που συνδεόταν μεταξύ τους ανά δύο, με ένα οριζόντιο καδρόνι στο ύψος του κορμιού του αλόγου. Το όργανο αυτό ονόμαζαν «δίζυγο» που θα πει διπλός ζυγός. Ανάμεσα σ' αυτά τα αντικρουστά ξύλινα Π έδεναν και ακινητοποιούσαν το θύμα. Περιπτώ να πούμε ότι και στη μια μέθοδο και στην άλλη το ζώο καταδυναστευόταν. Χτυπιόταν, ίδρωνε, βογγούσε κι αντιδρούσε χωρίς να μπορεί να κερδίσει τίποτα.

Η απελευθέρωσή του γινόταν με την αποπεράτωση του πεταλώματος. Αλλά και εδώ μια άλλη οδυνηρή έκπληξη περίμενε. Τα νύχια του από ελευθερα ως πριν, τώρα βρίσκονταν καρφωμένα πάνω στη σκληρή αφή του πετάλου. Δεν πατούσαν το μαλακό χώμα. Ένα κομμάτι σίδηρο σκληρό και αλύγιστο ανάμεσα στη γη και στο πόδι. Αμέτρητες κωμικές κλωτσιές στον αέρα ακολουθούσαν μια απεγνωσμένη προσπάθεια που γύρευε, μάταια πάντα, ν' απαλλάξει απ' αυτό το σίδηρο τα πόδια για να ξαναπατήσουν ελευθερα στο έδαφος. Η πρωτοσιδερωμένη πατημασιά δε δίνει ισορροπημένο βήμα στο κορμί. Όπως παραπατάει ο μεθυσμένος, έτσι παραπατάει και το πρωτοπετάλωτο ζώο. Τρικλίζουν τα πόδια του, λυγίζουν τα γόνατά του, σκοντάφτει στα χαλίκια, όλα είναι παράξενα, μαρτυρικά και βασανιστικά. Σκύβει να φάει. Θυμάται τα πέταλα και κλωτσάει. Πάει για τη βρύση διψασμένο και στέκεται καταμεσίς του δρόμου και κλωτσάει τον ορίζοντα.

Αλλά το πρωτάρικο ζώο έχει μια ακόμα καταδυναστευτική εμπειρία να δοκιμάσει. Είναι το σαμάρι που έρχεται και αυτό να προσθέσει την τυραννική του ύπαρξη στην αδέσμευτη ράχη του αβασταγού.

Ποιός κοινός θνητός δέχτηκε το σαμάρι του αδιαμαρτύρητα.

Το καημένο το ζώο γεννήθηκε για το σαμάρι. Έτσι το είδε ο άνθρωπος. Γιαυτό του το επέβαλε. Κι αν εκείνο αντιδρά και τινάζει τη ράχη του γυρεύοντας ν' απαλλαγεί απ' αυτό το βάσανο, στο τέλος τίποτα δεν καταφέρνει. Αντίθετα τα πέταλα και το σαμάρι πείθουν το ζώο ότι σ' όλη του τη ζωή, αυτά τα δυο κοινά πράγματα θ' αποτελούν το άλφα και το ωμέγα της ύπαρξής του. Με τα πέταλα και το σαμάρι θα πρέπει να υπηρετήσει ισόβια ένα αφεντικό άλλοτε συμπονετικό και πολλές φορές τυραννικό και βάνουσο.

Η συνήθεια έρχεται με το χρόνο. Τα πέταλα και το σαμάρι γίνονται κοινή αποδοχή και τρόπος ζωής. Σε σύντομο χρονικό διάστημα το ζώο έχει μάθει να «δινει» τη ράχη του. Κι όταν τ' αφεντικό του πάει να το σαμαρώσει, εκείνο γέρνει για να βοηθήσει την προσπάθεια. Κι όταν πάει στον πεταλωτή, από μόνο του και πριν το προστάξουν «σπκώνει» το πόδι.

Το άλογο. Ο πολυτιμότερος βοηθός του ανθρώπου. Ήμερο, εξημερωμένο, υπάκουο και πρόθυμο, στη δουλειά του αγρού, στη μεταφορά, στο πανηγύρι, στο μαγκάνι, στο μύλο, στο γάμο, στον πόλεμο. Ένας βοηθός ακούραστος, υπομονετικός, τίμιος, δυνατός, αγέρωχος, κοντά στον αγρότη, τον ξωτάρη του βουνού, του κάμπου, του δάσους και της κλεισούρας. Πήρε πρόθυμα το ρόλο που του ανέθεσε ο άνθρωπος και συμπορεύτηκε μαζί του στο γολγοθά της ζωής. «Εμπρός» το πρόσταζε ο άνθρωπος και ξεκινούσε. «Σου» και σταματούσε. Τραβούσε ελαφρά το δεξί γκέμι κι έστριβε δεξιά. Με τον ίδιο τρόπο αριστερά.

Έτρεχε βιαστικά όταν το πρόσταζαν οι ανάγκες για να καλύψει τις χιλιομετρικές αποστάσεις. Έπαιρνε το βάρος στο σαμάρι της ράχης του, εκεί όπου η ρόδα του κάρου και της άμαξας δεν πατούσε...

Σήμερα στην πατρική μου γειτονιά, εκεί που άλλοτε έστεκαν τα πεταλουργεία και χτυπούσαν ρυθμικά τα σφυριά τους, κατασκευάζοντας τα πέταλα, τα σύγχρονα μηχανουργεία στερώνουν επιβλητικά την παρουσία τους.

Το άλογο το αντικατέστησαν τα γεωργικά μηχανήματα με τα λογής εξαρτήματά τους. Τώρα ο αγρότης οργώνει, σπέρνει, θερίζει, μεταφέρει τη σοδειά και μετακινείται και ο ίδιος με τα σύγχρονα μηχανικά μέσα. Οι σταύλοι των αγροτικών σπιτιών έγιναν γκαράζ. Τα σανάδικα έγιναν βενζινάδικα και ο άνθρωπος εκουχρονίστηκε.

Και τα ταπεινά υποζύγια αντικαταστάθηκαν και αυτά με τα «άλογα» των πετρελαιοκίνητων μηχανών.

Κατόρθωσε όμως ο άνθρωπος μέσα στη γενική του πρόοδο να αισθανθεί ευτυχής;

ΤΑ ΠΗΓΑΔΙΑ

Ο άνθρωπος για να κρατηθεί στη ζωή και να προχωρήσει, έχει ανάγκη πολλών υλικών αγαθών. Τα βασικότερα είναι η τροφή και το νερό. Με το κείμενο τούτο θα σταθούμε στο δεύτερο.

Σήμερα η κοινότητά μας υδρεύεται με σύγχρονο σύστημα παροχής, που λειτουργεί κανονικά από το 1955. Από την παραπάνω χρονολογία και πίσω το ρόλο της ύδρευσης τον είχαν τα πηγάδια, που για πολλά χρόνια από τα βάθη της καρδιάς τους πρόσφεραν το απαραίτητο υγρό στοιχείο τους στη χρήση των ανθρώπινων αναγκών.

Στις μέρες μας δεν υπάρχουν πηγάδια. Ο εκσυγχρονισμός τα εξαφάνισε από το πρόσωπο του εδάφους και η μνήμη μέρα με τη μέρα τα διαγράφει από τις σελίδες του νοερού ημερολογίου της για να σφραγιστεί έτσι η πλήρης εξαφάνισή τους.

Η σύγχρονη νοικοκυρά, στο χώρο της κουζίνας, του λουτροκαμπινέ, της βεράντας, της αυλής, της αποθήκης και όπου αλλού χρειάζεται, διαθέτει πλήρες σύστημα παροχής νερού, που με μια απλή κίνηση της μπετούγias, έχει στη διάθεσή της την ποσότητα που γυρεύει η σχετική χρήση.

Στην πολύτιμη και πολύχρονη προσφορά του εξαφανισμένου πηγαδιού, σέρνουμε τις γραμμές τούτες με την πρόθεση να γνωρίσουμε μέσα από τη συντομία μιας αφήγησης, στους νέους που δεν πρόλαβαν το είδος και τη λειτουργία από τη μια και από την άλλη να σκιαγραφήσουμε με τη χαμηλή ικανότητα της ταπεινής γραφίδας που κρατάμε, ένα συγκεκριμένο κείμενο και να το αντιπαραθέσουμε κόντρα στο ισοπεδωτικό πέρασμα του πανδαμάτορα χρόνου.

Το πηγάδι ήταν έργο επίπονης και επίμοχθης ομαδικής προσπάθειας πολλών ημερών και πολλών ατόμων.

Άνθρωποι συγκεκριμένης γειτονιάς για την μεταξύ τους χρήση, αποφάσισαν το έργο και προσδιόριζαν το σημείο του εδάφους, ύστερα από πολυήμερες συζητήσεις και διαφωνίες.

Με την προσωπική εργασία των νέων ανδρών και τη βοηθητική συμμετοχή των γυναικών ξεκινούσε η εκτέλεση, χωρίς τη σιγουριά της αναμενόμενης επιτυχίας γιατί στο προσδιορισμένο υπέδαφος δεν ήταν εύκολο να προβλέψει κανείς με σιγουριά το ζητούμενο. Με τα εργαλεία της καθημερινής δουλειάς, το τσαπί, τον κασμά, το φυτάρι, ξεκινούσε το έργο και πορευόταν προς το εσωτερικό της γης. Προχωρούσαν κάθετα σε βάθος δέκα, δεκαπέντε, είκοσι και περισσότερα πολλές φορές μέτρα, μέχρι που να συναντήσουν υπόγεια ροή, «φλέβα νερού» όπως την ονόμαζαν. Και όταν το κατόρθωναν -η επιτυχία όπως προαναφέραμε δεν ήταν πάντα σίγουρη- το έχτιζαν εσωτερικά με «ξηρολιθιά» από τον πυθμένα μέχρι την επιφάνεια του εδάφους, όλη αυτή την τεράστια οπή, για να μην πέφτουν τα τοιχώματα και για να μην κινδυνεύει το έργο από καταστρεπτική εσωτερική καθίζηση.

Στην πρώτη τους μορφή τα πηγάδια σταματούσαν στην επιφάνεια του εδάφους σημειώνοντας την παρουσία τους σαν πελώριο ορθόγωνιο στόμα της γης, έτοιμο να καταβροχθίσει με βουλιμία το απρόσεχτο θύμα που θα πλησίαζε στο άνοιγμά του. Το ακάλυπτο του στόματός του στάθηκε αφορμή να συμβούν δυστυχήματα με ανθρώπους και ζώα.

Αργότερα τοποθετήθηκαν προστατευτικά τοιχεία γύρω από το στόμιο του πηγαδιού, ενός ή και παραπάνω μέτρου κι έτσι αποφεύκθηκαν τα μοιραία δυσάρεστα.

Ακόμα πάνω σ' αυτά τα τοιχώματα ενσωματώθηκαν ειδικά σίδερα και επάνω εκεί προσαρμόστηκε η ανέμη που ανέβασε με την κίνηση του χειριού τους κουβάδες και τους τενεκέδες από το βάθος του πηγαδιού στην επιφάνεια. Πριν από την ανέμη και το περιτοίχισμα προπαντός, το ανέβασμα του νερού εκτός από κοπιαστικό ήταν και επικίνδυνο, γιατί το βάρος του νερού τραβούσε το άτομο προς τα κάτω, με την αντιστοιχία που εκείνο τραβούσε προς τα πάνω.

Από τα βαθειά χαράματα, μέχρι το προχωρημένο απόβραδο, η νοικοκυρά της περιοχής πηγαينوερχόταν στο πηγάδι πολλές φορές, ανέβασε νερό και το κουβαλούσε σπίτι της για να καλύψει τη λάτρα του νοικοκυριού της. Το πόσιμο το τοποθετούσε στην πάλινη στάμνα, της κουζίνας στο νιπτήρα, της πλύσης στα βαρέλια της αυλής.

Το πηγάδι καλοκάγαθος παραχωρητής, πρόσφερε αφειδώς το δροσιτικό του υγρό στο φρυγμένο στόμα του αγροτικού πληθυσμού καθώς και στα κατοικίδιά του. Ο κίπος με τα ζαρζαβατικά και οι γλάστρες με τους βασιλικούς και τα γαρύφαλλα, από τη δροσιά του πηγαδιού αναστύλωναν κι εκείνα τα κλωνάρια τους κι έδιναν την ευωδία των λουλουδιών τους.

Στα σκορπισμένα γύρωθε λασπόνερα έτρεχε κι ο φτερωτός προάγγελος της άνοιξης, το σπαθωτό χελιδόνι κι έπαιρνε με το μικροσκοπικό του ράμφος το πρωτόγονο υλικό, για το δέσιμο της φωλιάς του στους γείσους των σπιτιών.

Περιμένοντας οι νοικοκυρές με την τριχιά και τον κουβά στο χέρι. τη σειρά τους να πάρουν νερό, κυρίως τις εσπερινές ώρες που ήταν η ώρα αιχμής, εύρισκαν την ευκαιρία να «βρέξουν τη γλώσσα τους» και να πληροφορήσουν η μια την άλλη, μέσα σε κύκλους, τί είδε και άκουσε η κάθε μια στην κίνηση της μέρας σχετικά με τα «κοινωνικά» συμβάντα. Και τί ευγενικές παραχωρήσεις της προτεραιότητας από τη μια νοικοκυρά στην άλλη, όταν τα συμβάντα παρουσίαζαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον και ήθελαν προσεκτική ακρόαση μέχρι την εξάντλησή τους.

Στον περίγυρο του πηγαδιού ποτίζονταν τα ζωντανά του χωριού τ' απόβραδο, ύστερα από τη δουλειά της μέρας και πριν από το σταύλισμα του βραδινού ύπνου.

Τα χόρτα του τέντζερη και τα διαλεχτά μυριστικά της λαχανόπιτας πλέονταν δίπλα στο πηγάδι, για ν' αποφεύγεται έτσι η μεταφορά του νερού που καταναλώνονταν σε μεγάλες ποσότητες προκειμένου να επιτευχθεί ο τέλειος καθαρισμός τους.

Άμεσα συνδεδεμένο το πηγάδι με τον άνθρωπο, πέρα από την πρακτική χρήση, δέθηκε συναισθηματικά με τη λαϊκή φαντασία που συνήθιζε τότε να ντύνει με μαγικούς μανδύες πεζά άψυχα αντικείμενα και να αποδίδει υπερφυσικές ιδιότητες σε χαλάσματα νερόμυλων, σε σπηλιές βράχων, σε σκοτεινά κλεισορέματα και εκατόχρονα δέντρα.

Το πηγάδι σαν ολοκληρωμένο έργο, ήταν μια επιβλητική παρουσία. Το βάθος του προκαλούσε ίλιγγο στη ματιά και συγκλονιστικό τρόπο στα φρένα. Μέσα σ' αυτό το επιβλητικό ύψος και βάθος, ο απλοϊκός νους του παλιού επαρχιώτη δεν άργησε να «δει» τη φωλιά κάποιου στοιχειού που έβγαине τις αφέγγαρες νύχτες και περιδιάβαινε τα σοκάκια ως τα χαράματα, ή την κατοικία ενός δράκου που ανέβαινε νύχτια κι αυτός και κάπνιζε το βαρύ τσιμπούκι του καθισμένος στα χείλια του πηγαδιού.

Την ανεξάντλητη προσφορά του νερού ο λαός την αντίκρισε με θαυμασμό και για να περάσει αυτή τη ροϊκότητα στη ζωή του, μπροστά σε καίριες στιγμές του βίου του, πλησίαζε το πηγάδι και εξευμενίζοντάς το με φιλοδωρήματα και ειδικά παρακλητικά λόγια, ικέτευε τις μυστικές του ιδιότητες να σιμώσουν στα θεμέλια του σπιτικού του και ν' απλώσουν την αστείρευτη χάρη τους στη ζωή του.

Η νιόνυφη, την τρίτη μέρα μετά το γάμο της, με μια κουλούρα ψωμιού ζυμωμένη με τα χέρια της και με ασπμείνια χρήματα στην τσέπη πήγαινε στο πηγάδι και πριν ανεβάσει νερό άφηνε την κουλούρα στα χείλη του πηγαδιού και έριχνε τα κέρματα στο βυθό ψιθυρίζοντας σχετικές ικεσίες. Παρακαλούσε τη θεότητα του πηγαδιού να κάμει, όπως τρέχει το νερό στις φλέβες του, έτσι να τρέχει το ψωμί και το χρήμα στο νέο σπιτικό της.

Η φαντασία του απονήρευτου λαού της παλιάς εποχής είχε στολίσει ακόμα το πηγάδι και με κάποιες μαντικές ικανότητες που λειτουργούσαν μια φορά το χρόνο, την ημέρα τ' Άη-Γιαννιού του Ρηγανά στις 24 Ιουνίου.

Τα κορίτσια της εποχής εκείνης καρτερούσαν το γαμπρό, υφαίνοντας τα προικιά και κεντώντας τα τραπεζομάντηλα, αδημονώντας να γνωρίσουν τ' όνομά του και ν' αντικρίσουν το πρόσωπο του ανθρώπου που έμελε να μπει στη ζωή τους και να κυριαρχήσει στην καρδιά τους. Παραμονή του Ρηγανά, πολλά κορίτσια συγκεντρώνονταν σ' ένα σπίτι και μια απ' αυτές έπαιρνε τον κουβά και πήγαινε στο πηγάδι να φέρει «τ' αμίλητο νερό» που για να είναι αμίλητο, έπρεπε σε όλη τη διαδρομή -μπρος, πίσω- να μη βγάλει μιλιά από τα χείλη της. Από το νερό αυτό γέμιζαν μια κανάτα και μέσα έριχνε το κάθε κορίτσι κι ένα δικό του αντικείμενο. Σκεπασμένο μ' ένα ανοιχτόχρωμο πανίποτέ σκούρο- η κανάτα ξενυχτούσε στα κεραμίδια συνήθως κάποιου χαμηλού σπιτιού. Την άλλη μέρα το πρωί η κανάτα έμπαινε στο σπίτι. Μαζεύοντουσαν τα κορίτσια κι ένα μικρό παιδί τραβούσε ένα, ένα από μέσα τα αντικείμενα, ενώ μια νεοπαντρεμένη από ένα άλλο κουτί έβγαζε και διάβαζε το ερωτικό συνήθως στιχάκι που αντιστοιχούσε στην κοπέλα που ανήκε το αντικείμενο που ανασύρθηκε.

Αφού έβγαινε από το νερό και το τελευταίο σημάδι, τα ενδιαφερόμενα κορίτσια έπαιρναν μια γουλιά αμίλητο νερό και κρατώντας το στο στόμα τους περιτριγύριζαν τη γειτονιά μέχρι ν' ακούσουν αρσενικό όνομα, που κατά τη μαντεία, αυτό θα ήταν και του μελλούμενου γαμπρού.

«Το καταμεσήμερο στο πηγάδι» είναι τίτλος διηγήματος στο βιβλίο «Απολογία μισανθρώπου» του Αντώνη Τραυλαντώνη. Είναι βασισμένο στη λαϊκή

δοξασία, καθώς ανήμερα του Ρηγανά στις δώδεκα το μεσημέρι, αναζητούσε η αβάσταχτη απλοϊκή αδημονία, σκυμένη στα βάθη του πηγαδιού, να γνωρίσει τα μέλλοντα να συμβούν και τα μακρινά να πλησιάσουν...

Τέλος η λαϊκή φαντασία ήθελε ακόμα το πηγάδι καλόκαρδο ακροατή και ανεξάντλητο παρηγορητή του ανθρώπινου πόνου.

Ένας παλιός μύθος μας μιλάει για κάποιον πολύ βασανισμένο άνθρωπο που δεν είχε πού να πει τον πόνο του.

Όταν βρέθηκε μπροστά σ' ένα πηγάδι έσκυψε μέσα και εξομολογήθηκε τον καμμό του. Αμέσως από τα τοιχώματα του πηγαδιού φύτρωσε ένα καλάμι που ψήλωσε πολύ. Το είδε ένας βοσκός το έκοψε το έκανε φλογέρα κι έτσι ο πόνος απαλύνθηκε μέσα από τα λυππιτερά φυσήματα του τσοπάνη.

Τα πηγάδια του Μώλου χωρίζονται σε δυο κατηγορίες: Τα κοινοτικά και τα ιδιότητα. Τα πρώτα δημιουργήθηκαν σε κοινοτικούς χώρους με δαπάνη της κοινότητας για την εξυπηρέτηση του χωριού. Αυτά ήταν: της Αγοράς, της Εκκλησίας, της Ηλεκτρικής εταιρείας, της Καλομοίρας, του Καραούζου, του Καρόζη, του Λιαπόπουλου, το Πασιώτικο, του Πεπόνα, του συνοικισμού και του Σχολείου. (Η επωνυμία των παραπάνω προσδιορίζει τη θέση).

Αλλά και η ιδιωτική πρωτοβουλία δεν έμεινε αδρανής. Όπου υπήρξε χώρος και δυνατότητα, δεν άργησε να παρουσιαστεί κι ένα πηγάδι για οικογενειακή κυρίως χρήση αλλά και γειτονική με την ευγενική συγκατάθεση του ιδιοκτήτη. Τέτοια πηγάδια ήταν: του Γ. Αναστασίου, των Αφών Γιαννέλου, του Δ. Δαδιώτη, του Καραβά, το Κοροδήμου, της Σοφίας Μανδάλη, της Μαρίας Ευαγγελίου-Μήτσαινας, των Αφών Περιβολιώτη, του Ποδαρόπουλου, της Πολίταινας, του Σιαφά, του Σκαμνιά, των Αφών Σπανού, των Αφών Στοφόρου, του Ανάργυρου Φαρόπουλου, του Γιάννη Φαρόπουλου και Τάκη Φαρόπουλου.

Ο ΚΛΗΔΟΝΑΣ

*Χαρά, που σε ξεκλείδωνα
στις γειτονιάς τον κλήδονα,
στην παιδική μου χίμαιρα
του Ρηγανά τ' ανήμερα.*

*Χρόνε σκληρέ, as μ' ατόνισες
δεν σας ξεχνώ γειτόνισσες
σκερτσόζες και ναζιάρικες
που τώρα είστε παθιάρικες.*

*Λύγαε η φωνή σας μετάλλα
απ' των χειλιών τα πέταλα
σαν ξεπετιώταν, τ' άλικά
καθώς σε ρόδου κάλυκα!*

*Σαν τα πετροχειλίδονα
τιτίβιζαν στον κλήδονα
τα χείλια τα φιλήδονα
λήγια που εντός μου κλείδωνα...*

*Αθόρυβη και σιγανή
ανθεί στα πλάγια η ρίγανη,
χρονογυρνούν και σήμερα
του Ρηγανά τ' ανήμερα.*

*Μα τώρα πάει η στράτα μας
αθάργα από τα νιάτα μας
και τ' Άν-Γιαννιού τα ξάστερα
μνέσκουνε μαύρα κι άστερα.*

Από τη συλλογή «Νοσταλγικοί Αντίλαλοι» 1972

ΠΕΡΙ ΟΡΕΞΕΩΣ

Αν κάποιος θελήσει να χαρακτηρίσει με δυο λόγια τη σημερινή γενιά θα πρέπει να την πει «χορτασμένη και καλοντυμένη». Κι αν θελήσει ύστρα να χαρακτηρίσει ανάλογα και τη δική μας, του γράφοντος δηλαδή, θα πρέπει να την ονοματίσει «πεινασμένη και ξυπόλητη».

Στην εποχή της δικής μας νιότης δεν υπήρχε ο σημερινός πολιτισμός, απουσίαζε η τεχνική πρόοδος και η έννοια της ευημερίας δεν άγγιζε όχι την πραγματικότητα της ζωής, αλλ' ούτε και αυτή την άπιαστη περιοχή του ονείρου.

Τότε για να φάει κάποιος ένα πιάτο «καλό» φαΐ θα έπρεπε να το διατάξει κάποια ιατρική απόφαση. Θα έπρεπε ο άνθρωπος να έχει προσβληθεί από κάποια νόσο, να οριζοντιωθεί στο κρεβάτι, να λιώσει από δυνατό πυρετό και να χάσει κάμποσα από τα λιγιστά κιλά του. Θα έπρεπε ακόμα να εξαντληθεί κάποιο διάστημα αναμονής με συμπτωματικές περιποιήσεις σύμφωνα με τις υποδείξεις της γειτονιάς, με γιατροσόφια από βεντούζες, ζεστά πίτουρα και σιναπισμούς στην πλάτη, κομπρέσες με οινόπνευμα στο στήθος, εντριβές με πετρέλαιο, υποκλισμούς με χαμομήλι για ν' αδειάσει το έντερο, πανιά βρεγμένα με ξίδι στο κεφάλι και άλλα πολλά παρόμοια. Κι όταν με όλα τα παραπάνω η κατάσταση δεν βελτιωνόταν και η περίπτωση του ασθενή δεν προχωρούσε στο καλύτερο, τότε το οικογενειακό συμβούλιο αποφάσιζε να καλέσει γιατρό.

Ευρισκόμενος ο γιατρός μπροστά σ' ένα οργανικά αδύνατο άνθρωπο και έχοντας υπόψη του την μόνιμη επιδημία της περιοχής, το πρώτο που είχε να κάνει ήταν να διατάξει καλό φαγητό για να δυναμώσει το κορμί και ν' αντιπαλέψει τη νόσο.

Οι συνηθέστερες αρρώστιες του καιρού εκείνου ήταν ο παράτυφος που παρουσιαζόταν κατά διαστήματα και η ελονοσία που καταταρνανούσε τον

πληθυσμό μας χρονικός. Ο τύφος είχε την έδρα του στους σταύλους, στα κοτέτσια, στους περιστεριώνες, στις ποικίλες ακαθαρσίες και στην υποτυπώδη καθαριότητα που κυριαρχούσε εκείνο τον καιρό.

Οι μύγες, οι ψύλοι, οι κοριοί, οι κατσαρίδες και τα λογής ζώφια που κυκλοφορούσαν πολλαπλασιαζόμενα συνεχώς πριν από το δραστικό ντινιτί και τα συναφή εντομοκτόνα, βοηθούσαν αποτελεσματικά την μετάδοση της νόσου. Τα εκκολαπτήρια της ελονοσίας ήταν στα ποτάμια, στις λασπωμένες περιοχές και κυρίως στον αποξηραμένο σήμερα βάλτο της Αγίας Τριάδας.

Κατά πυκνά σύννεφα τα κουνούπια απογειώνονταν συνεχώς μέσα από τα στάσιμα νερά και μόλυναν την γύρω περιοχή. Οι ελώδεις πυρετοί ήταν το σκληρό βασανιστήριο και η μεγάλη μάστιγα της προπολεμικής εποχής. Ευάλωτοι στην καθημερινή δράση της σκληρής νόσου υπήρξαν οι νέοι και προπαντός τα μικρά παιδιά που πολλά, τα πιο αδύνατα συνήθως, τα βασάνιζε φριχτά και γυρίζοντάς τα στη φυματίωση, μέσα σ' ελάχιστο χρονικό διάστημα τα διέγραφε οριστικά από το πρόσωπο της γης.

Η επίσημη καταπολέμηση από την πλευρά της ιατρικής, το κινίνο και το καλό φαϊ. Γάλα, αυγό, κοτόπουλο. Ο πλούσιος είχε ένα πρόσθετο όπλο, την αλλαγή του αέρα στους μήνες του καλοκαιριού.

Για την εποχή που περιγράφουμε, καλό, θεραπευτικό και δυναμωτικό φαγητό, αποτελούσαν τα τρία εγχώρια προϊόντα που ήδη αναφέραμε. Το «κρεοπωλείο» λειτουργούσε υποτυπωδώς κάθε Σάββατο με ένα συνήθως σφάγιο. Το κρεμούσε ο περιστασιακός χασάπης στο τσιγγέλι απομεσήμερο και έπρεπε ως το απόβραδο να πουληθεί. Ούτε ψυγείο υπήρχε ούτε κατάψηξη. Και το αγοραστικό κοινό λιγοστό. Η καταναλωτική ανάγκη του σπιτιού υπολογιζόταν από το ανδρόγυνο και ανάλογα με τη δυνατότητα του νοικοκυριού πορευόταν η οικογένεια. Έτσι εκείνος που μπορούσε να έχει τη γίδα του, τις κότες του, τα περιστέρια του, τα κουνέλια του, τα μανάρι και το γουρούνι, αυτός μπορούσε να έχει στη διάθεση των αναγκών του περισσότερο κρέας, αυγά και γάλα. Βέβαια ένα μεγάλο μέρος απ' αυτά ανταλλάσσονταν συχνά με κάποιο άλλο προϊόν που έλειπε απ' τον ίδιο και το διέθετε ένας άλλος. Το πνεύμα της συνεργασίας κρατούσε τις αναλογίες και ρύθμιζε τους τρόπους της αναγκαίας συναλλαγής.

Το κρέας σαν φαγητό ήταν το καλύτερο, αλλά για την εποχή που μιλάμε ήταν το σπανιότερο είδος. Ήταν το κορυφαίο έδεσμα της εξαιρεσιμης μέρας, του Πάσχα, των Χριστουγέννων, των ονομαστικών εορτών και φυσικά των Κυριακών, αλλά όχι όλων πάντα. Στην ημερήσια διαίτα της κατσα-

ρόλας ήταν ο τραχανάς (ξινός-γλυκός), η φακή, τα φασόλια, τα ρεβύθια, τα άγρια λάχανα, οι χιλοπίττες, η μανέστρα, το ρύζι, τα μακαρόνια, οι ζυμαρόπιτες μπαμπανέτσα και μαμαλίγκα, οι κολοκυθοκεφτέδες, τα ζαρζαβατικά, οι γεμιστές ντομάτες και ο φτηνός τότε μπακαλιάρος.

Τα καλά ψάρια της τοπικής αλιείας, δεν ήταν προσιτά συνήθως στην εγχώρια κατανάλωση, γι' αυτό εκτός από τα συστημένα των λίγων εύπορων καταναλωτών, τα υπόλοιπα διοχετεύονταν στην αγοραστική πιάτσα της Λαμίας.

Ο γαύρος, η σαρδέλα, η τσέρουλα και ο κουρελιάς, λιανόψαρα και φτωχόψαρα μας τιμούσαν πάντα με την παρουσία τους στο πανέρι του ψαρά, που παρά τη χαμηλή τιμή τους, μεσημέριαζε συχνά μέχρι που να ξεπουλήσει.

Υπήρχε και η πίττα της Κυριακής.

Όταν το σπίτι δεν είχε κρέας, είχε πίττα. Αυτή θα ήταν λίγο περιποιημένη, με τα αυγά της, το βούτυρο, το τυρί, αν ήταν τυρόπιττα. Ήταν και η γαλατόπιττα και η κολοκυθόπιττα με την κυριακάτικη συνταγή για να ξεχωρίσει η μέρα της αργίας.

Το τραπέζι του παλιού καιρού ήταν λιτό. Δεν υπήρχε σαλατικό, ούτε συμπληρωματικό. Εάν το μενού λόγου χάρη είχε φασολάδα, η ατομική μερίδα ήταν ένα πιάτο το μεσημέρι, και ένα πιάτο από το ίδιο φαγητό πάντα, το βράδυ.

Η πείνα έπρεπε να κορεστεί με το μοναδικό αυτό πιάτο και το ανάλογο ψωμί. Οι ελιές και το τυρί εάν υπήρχαν δεν έρχονταν στο τραπέζι. Αυτά τα δύο θα αποτελούσαν το γεύμα κάποιας άλλης μέρας που ο τέντζερης δεν θα έμπαινε στη φωτιά γιατί η νοικοκυρά θα είχε ζύμωμα, πλύση, αδιαθεσία, η δουλειά ξωτάρικη.

Παιδικές αντιδράσεις περί ορέξεως δεν υπήρχε περιθώριο να διατυπωθούν. Ο πατριαρχισμός κρατούσε σφιχτά τα υνία του οικογενειακού άρματος. Έτσι το πράγμα έπαιρνε την απλούστευσή του. Ή καταπίνεις τον ξινό τραχανά, ή καταπίνεις τη... γλώσσα σου.

Στο χώρο του τραπεζιού υπήρχαν και οι απαγορευτικές ζώνες. Τα παιδιά και η γυναίκα δεν είχαν δικαίωμα ν' απλώσουν στο κρασί του νοικοκύρη πατέρα, στυλοβάτη του σπιτιού. Είχε ξεκινήσει μια λανθασμένη αντίληψη από το μακρινό παρελθόν και είχε φτάσει ως τις δικές μας μέρες. Και για χάρη του κρασιού ένα τηγανιτό αυγό με τυρί, ή ένα κομμάτι λουκάνικο στη μεριά του αφέντη πάντα κέντριζε την όρεξη των συνδαιτυμόνων, που σε καμιά περίπτωση δεν είχαν δικαίωμα συμμετοχής, εκτός από την απολαβή της μυρουδιάς και μόνον.

Κι όταν ο μικρός δίχρονος μπόμπιρας άπλωνε συχνά το χεράκι του προς τα εκεί, αγνοώντας τις άγραφες διατάξεις του πατριαρχικού δικαίου, η αφοσιωμένη συντρόφισσα και καλόπιστη μάνα παρεμβαίνοντας αποκαθιστούσε την τάξη, δηλώνοντας με καλοκάγαθη αφέλεια, κατηγορηματικά στον μικρό ταραξία:

- Μη εκεί το χεράκι, είναι κακά, αυτά θα τα φάει ο μπαμπάς...

Έτσι το παιδί συνήθιζε σιγά σιγά όπως και τα μεγαλύτερα αδέρφια, όπως και η μάνα, ότι τα προνόμια αυτά θα τα αποχτήσει και ο μικρός όταν έρθει το πλήρωμα του χρόνου και γίνει και αυτός πατέρας, αντάξιος του... πατέρα του.

Πριν από το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, στο καθημερινό πιάτο του οικογενειακού συσιτίου, -και μιλάμε βέβαια για το 90-95% στο σύνολο της αγροτικής υπαίθρου, χωρίς ν' αναφερόμαστε φυσικά στις λιγοστές εύπορες οικογένειες- η θεωρία της λιτότητας κρατούσε την πρακτική μορφή στην απόλυτη εφαρμογή της.

Γενιές ολόκληρες πέρασαν μέσα από την στέρηση, τον υποσιτισμό, την κακουχία, την κακομοιριά, την ταλαιπωρία και την ανέχεια. Παιδιά γεννήθηκαν μέσα στη φτώχεια, σύρθηκαν γυμνά στο χώμα και πέθαναν προτού αντικρίσουν τη ζωή και πριν ακόμα χαρούν τον ήλιο.

Ο άνθρωπος αντιμεάχησε με τη βροχή, το χιόνι, το ξεροβόρι, την παγωνιά, τα στοιχεία της φύσης.

Πήρε το τραχύ και δύσβατο ανηφόρι της σκληρής του μοίρας και προχώρησε. Έδωσε μάχη άνιση σε πολλά μέτωπα, ξόδεψε ιδρώτα και αίμα πολύ, έχασε θύματα αμέτρητα. Όμως κατάφερε να περάσει τις συμπληγάδες όλων των κατατρεγμών και να φτάσει νικητής και τροπαιούχος σήμερα στο ακρωτήριο της καλής ελπίδας.

Τώρα ο άνθρωπος μπορεί να βασίζεται στην πρόοδο της επιστήμης, στην τεχνική αρτιότητα, στην παραγωγική ευμερσία, στην κοινωνική οργάνωση και πάνω απ' όλα στη σιγουριά της καλοταϊσμένης και συγκροτημένης προσωπικότητάς του που παρόμοια δεν υπήρξε στις μέρες του παρελθόντος.

Ο ΠΛΑΤΑΝΟΣ

Πλατάνια υπάρχουν πολλά στο χωριό μας, προπαντός στις όχθες του Ήπριά, που το διασχίζει και το χωρίζει στα δύο. Δεξιά κι αριστερά στον ξεροπόταμο, πολύχρονα και γεροδεμένα πλατάνια υψώνουν το ανάστημά τους και συγκρατούν με τον κορμό τους, τα φυσικά τοιχώματα της κοίτης, καθώς κινδυνεύουν τον χειμώνα να παραβιαστούν από το ορμητικό πέρασμα των νερών της βροχής, που έρχονται από τα ψηλώματα του Καλλιδρόμου και των γύρω λόφων και προχωρούν με ακάθεκτη δύναμη να συναντήσουν το Μαλιακό Κόλπο. Λίγα χιλιόμετρα παραπέρα, ανατολικά μας κοντά στα Καμμένα Βούρλα, εκτείνεται ο γνωστός Πλατανιάς με τ' αμέτρητα πλατάνια του, που έδωσαν και την ονομασία στην περιοχή. Την τιμή όμως του παρόντος σημειώματος την έχει ο περίφημος πλάτανος της πλατείας του χωριού μας. Το δέντρο που στέκει αιώνες στη θέση του κι αντιπαλεύει με τον τρόπο του και την παλληκαριά του τον πανδαμάτορα χρόνο.

Η θέση του εντελώς προνομακική. Δεν ξέρουμε αν τη διάλεξε μόνος του και αυτόφυτος ξεπρόβαλλε κάποια ανοιξιιάτικη αυγή εκεί που είναι μέχρι σήμερα. Μπορεί κάποιος μακρινός συγχωριανός μας που έχει κατακωνιαστεί στα βάθη της λησμονιάς, να έθεσε τις πρώτες φροντίδες της ζωής του.

Ακόμα ίσως κάποια αγροτική θεότητα μπορεί να μετέφερε κλεισμένο στη ζωοφόρο παλάμη της, το σπόρο από κάποια μακρινή περιοχή και να τον απόθεσε αθώρητη, στο χώμα το δικό μας. Αυτό βέβαια δε θα το μάθουμε ποτέ. Ανήκει στα προσωπικά του μυστικά το θέμα της καταγωγής του. Ο ίδιος δεν μας το αποκαλύπτει. Έγγραφο ληξιαρχικό στοιχείο δεν υπάρχει. Έτσι θα μείνει στη θέση σαν ο ανεξέλεγκτος επόπτης των γεγονότων του τόπου. Από τα πόδια του θα περνούν οι άνθρωποι και τα γεγονότα, οι χαρές

και οι λύπες. Οι μανάδες με τα μωρά που θα προχωρούν προς την εκκλησία για να τους δώσουν με τη βάπτιση το χριστιανικό τους όνομα. Οι γονείς με τις κόρες στην ώρα του γάμου, προς την εκκλησία και τούτοι για την ευλογία του υμέναιου.

Και ο δρόμος της τελευταίας των αποδημούντων εις Κύριο, μπροστά από τα πόδια του υπέρ αιωνόβιου πλάτανου θα περνάει.

Οι Εθνικές επείτειοι στον ίσκιο του γιορτάζονται. Οι χοροί της αποκριάς και του Πάσχα, μπροστά στα μάτια του ξετυλίγονται. «Μέγας είσαι πλάτανε...». Νάσαι καλά και να στέκεσαι γερός. Να γεμίζεις φύλλα την άνοιξη. Να ρίχνεις τον ίσκιο σου παχύ το καλοκαίρι και να μας χαρίζεις τη δροσιά σου και το μουρμουριστό τραγούδι σου που συνθέτεις με τις πρωϊνές και τις απόβραδες αύρες του βουνού και της θάλασσας. Κι όταν θάρθει η ώρα της φυγής μας, κράτησέ μας την ανάμνηση στον ίσκιο σου και στην καρδιά σου. Τις νύχτες που θα κουβεντιάζεις με το φεγγάρι και τ' αστέρια και το γαλαξία του ανέφελου ουρανού, θυμήσου μας. Κι αργά προς τα χαράματα πριν κλείσεις τα μάτια σου για να κοιμηθείς, κράτα τη μνήμη μας και μεσίτεψε στο Θεό των πνευμάτων, την ανάπαυση της κουρασμένης ψυχής μας.

Κι όταν την άλλη μέρα πρωϊ, με την αυγή ξυπνήσεις, με τα γλυκά κι αμέτρητα στόματα των φτεροτών τραγουδιστάδων σου, που φιλοξενείς στο φύλλωμά σου, άπλωσε την καλημέρα σου στο χωριό.

Η ζωή μας δεν είναι τίποτε άλλο, εκτός από ένα πέρασμα μπροστά από τα πόδια ενός πλάτανου.

Αυτό βέβαια το ξέρει καλύτερα από μας, η απέραντη σοφία σου.

* * *

Ο ΔΡΟΜΟΣ ΜΕ ΤΙΣ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ

Του άρεσε πολύ να παίρνει το δρόμο των αναμνήσεων και να κοιτάζει ρεμβατικά, τις βραδινές ώρες, καθώς βυθιζόταν στις καρέκλες της πλατείας, αυτός και η μοναξιά του...

Εάν η μνήμη δεν είχε την πλατιά της αυτοδυναμία στη φαντασία του ανθρώπου και η γραφή την πρακτική της κυριαρχία, σίγουρα η ανθρωπότητα θα είχε χαμένο το παρελθόν κι απροσχεδίαστο το μέλλον.

Απόψε από τη θέση τούτη κοιτάζει προς το παρελθόν και συλλογίζεται: Οι άνθρωποι έρχονται σαν τα λουλούδια. Ξεφυτρώνουν σαν τα μπουμπούκια στην τριανταφυλλιά, σαν τα γαρύφαλα στη γλάστρα. Ανθίζουν, μεγαλώνουν κι ύστερα ένα σούρωπο ανοίγουν φιερά και φεύγουν και χάνονται στη θάλασσα της λησμονιάς, όπως τ' αποδημητικά πουλιά. Τους παίρνει ο αέρας, το σύννεφο, μπορεί και η βροχή, τους κάνει σταγόνα νερού, τους ρίχνει στο πλατύ ποτάμι και τους οδηγεί στον απέραντο ωκεανό της λήθης. Πόσοι διάβηκαν απ' αυτή την πλατεία...

Αλήθεια τί είναι η ζωή; Μια πλατεία. Φοράς τα γιορτινά σου και βγαίνεις να δεις και να σε δουν... Κι ως που να καλοειδείς και να σε καλογνωρίσουν, έχεις πέσει αναπάντεχα στην αέρινη ροή του ποταμού με την ανεπίστρεπτη φυγή. Φεύγουν τα πουλιά, τα λουλούδια, τα σύννεφα, οι άνθρωποι και τα πράγματά τους...

Αυτά τα οικοδομικά τετράγωνα, τα από πέτρα, τούβλο και κεραμίδια. Τα πράγματα που η παιδική φαντασία τα ήθελε αιώνια, αδιατάραχτα, απρόσβλητα από τον πανδαμάτορα χρόνο.

Πόσες φορές η παιδική ματαιοδοξία δε χάραξε στη φλούδα του δέντρου τ' αρχικά του ονόματός της. Το ίδιο και στην πέτρα του οικοδομήματος που το λόγιαζε διαίωνο, για να απομείνει στο αέναο μέλλον, σημάδι ανεξίτηλο ενός ανθρώπου που πέρασε...

Η πυξίδα της θύμησης και η κόρη του πρεσβυωπικού ματιού απόψε αγκυροβόλησαν στο απέραντο οικόπεδο της βορεινής πλευράς της πλατείας. Κάποτε ένα επιβλητικό μέγαρο αρχοντικού ρυθμού, ύψωνε εδώ τον όγκο του και τη θωριά του. Με το μπαλκόνι του στον αέρα και τον ήλιο και τις πόρτες του ανοιχτές στη ζεστή φιλοξενία. Ένας οικοδεσπότης βλοσυρός και μια οικοδέσποινα τρυφερή και στοργική, το πρώτο έμπυχο προσωπικό. Ύστερα τα παιδιά, πρόσχαρο τσούρμιο στην αυλή, τα χελιδόνια στους γείσους και οι επιβλητικοί πελαργοί στην κεραμιδένια σκεπή... Αργότερα η δεύτερη σκηνή. Το θέατρο της ζωής δεν εξαντλεί τα σκηνικά του. Η οικογένεια για τις σπουδές των μεγαλωμένων πια παιδιών μετακομίζει στην κοντινή μεγαλούπολη.

Το κτίριο ενοικιάζεται. Στην κεντρική του αυλόπορτα, ξημερώνει κάποτε η αναρτημένη επιγραφή με τα μεγάλα λευκά γράμματα σε μπλε σκούρο φόντο: ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΧΩΡΟΦΥΛΑΚΗ.

Προπολεμική εποχή. Ο χώρος παίρνει το δέος της πειθαρχίας και το βάρος του φόβου και της υποταγής. Βλοσυρός ο υπενωμοτάρχης βγαίνει στο μπαλκόνι και ρίχνει την αετήσια ματιά του στο κέντρο της πλατείας. Μερικοί συγχωρεμένοι πια, βγάζουν τις τραγιάσκες τους, δείχνοντας τα λίγα μαλλιά τους, στον ήλιο και την περισσή αφοσίωσή τους στην εξουσία του νόμου. Άλλοι νοιώθουν τον προσάτη τους να τους σφίγγει τυραννικά και ακράττητα και φεύγουν βιαστικοί προς την γειτονιά τους, για να μη βρέξουν τα παντελόνια τους. Ακόμα, κάποιοι σφιγκτήρες ίσως έπαθαν ξαφνική χαλάρωση και ο τόπος να μοσκοβόλησε από φασόλι βρασμένο και σκόρδο άψητο.

Οι γαβριάδες του χωριού διαγράφουν οριστικά από το καθημερινό τους δρομολόγιο, το δρόμο που διέρχεται μπροστά από το αστυνομικό κτίριο. Η θέα του σκοπού, τους λυγίζει τα γόνατα. Η εξουσία άγρυπνη και δυναμική, αλύγιστη και αμερόληπτη, στέκεται εδώ με το όπλο στο χέρι και το νόμο στην εφαρμογή, δεκαετίες ολόκληρες, φρουρός και φύλακας του χωριού. Ενός χωριού που οι κάτοικοί του αγαπούσαν τη δουλειά και την καλοπέραση. Τον νόστιμο μεζέ και το καλό κρασί. Δεν έλειψαν βέβαια τα παρατράγουδα, τα μικροπαιίσματα και οι παρατυπίες.

Κάποιος απάνω στο ποτό θα χειρονομούσε. Κάποιος θα σάλευε την τάξη, κάποιος θάπλωνε το χέρι του εκεί που δεν έπρεπε. Συνηθισμένα πράγματα που όλα «εν ονόματι του νόμου» έπαιρναν τη δίκαιη και οριστική λύση τους...

Αλλά και οι δίσεχτοι καιροί δεν άργησαν. Τρίτο σκηνικό. Τα σύννεφα του μαύρου διχασμού πυκνώνουν τον ουρανό της πατρίδας. Η λαίλαπα της ανε-

λέπτis καταστροφής, ξεπερνά κάθε προηγούμενο. Διχόνοια, εμφύλιος σπαραγμός, αδελφικός εξολοθρευμός. Παιδιά της ίδιας γης, της ίδιας φυλής, της ίδιας μοίρας...

Το βόλι του εχθρού τρυπάει το κορμί και παραδίνει την ψυχή στην αθανασία και στην περηφάνεια του έθνους.

Το βόλι του αδερφού τρυπάει το κορμί και βυθίζει την ψυχή στο απέραντο χάος και την πατρίδα στο πένθος της αισχύνης.

Οι φλόγες του εμφυλίου καταρακώνουν την εθνική μας αξιοπρέπεια...

Στις μέρες μας ο λαίμαργος και ακόρεστος ισοπεδωτής των ερειπίων, η αλύγιστη μπουλντόζα με τα σιδερένια δόντια ροκανίζει και εξαφανίζει τ' απομεινάρια του παλιού καιρού.

Καινούργιες οικοδομικές προδιαγραφές χαράζονται. Προδιαγραφές για μια μακράς κι απέραντης χρονικής διάρκειας οικοδομή.

Καλώς νά 'ρθει... Και νάναι οι καιροί αναίμακτοι, γαλήνιοι κι αταλάτρευτοι. Μόνο έτσι οι οικοδομές θ' αποκτήσουν την προσχεδιασμένη τους διάρκεια, που προορίζεται για την εξυπηρέτηση του ανθρώπου.

Η ANEMH

*Το παραμύθι, μια φορά κι έναν καιρό, η ανέμη
να ξετυλίγει ανάλλαφρα την κόκκινη κλωστή.
Τ' άσπρο χειλάκι της γιαγιάς γελούμενο να τρέμει
και νάχουν τα εγγονάκια της, πάνω του κρεμαστεί.*

*Το παραμύθι, μια φορά κι έναν καιρό, στο τζάκι
του δάσους τα καυσόξυλα να τρέφουν τη φωτιά.
Στο γείσο του παραθυριού το φτερωτό αηλητάκι
να στέκει και με ήρεμη να μας κοιτάει ματιά.*

*Το παραμύθι, μια φορά κι έναν καιρό, η ήλυρα
σ' ύμνους χαράς να πάλλεται και νότες θλυρικές.
Κι ύστερα στο δοξάρι της, μια οργισμένη μοίρα
να γυροφέρνει έμμονα ριμάτες θλυρικές.*

*Το παραμύθι, μια φορά κι έναν καιρό, δεν ρέει
με της βροχής τον ψίθυρο, στη χαμηλή σκεπή.*

*Αναπολώντας το η καρδιά με τη ματιά το κλαίει
και νοσταλγώντας το η ψυχή, το γεύεται πληγή.*

*Το παραμύθι, μια φορά κι έναν καιρό, η ανέμνη
οριστικά ξετύλιξε την κόκκινη κλωστή.
Κι όπως, μια απόστερνη γενιά να ξεψυχίσει τρέμει
μακραίνει από την μνήμη της και πάει να ξεχαστεί.*

Από τη συλλογή «ΟΙ ΡΙΖΕΣ» 1979

* * *

ΟΙ ΛΕΥΚΕΣ

Εάν ο Πλάτανος της πλατείας μας είναι ο ληξίαρχος των γενικών γεγονότων του χωριού και ο τοποτηρητής της αγοράς, οι λεύκες ήταν οι πιστές ιέρειες, προστάτιδες των παιδικών μας ανησυχιών και των εφηβικών μας ονείρων.

Για ποιές λεύκες μιλάμε; Σίγουρα οι μεγαλύτεροι έχουν καταλάβει...

Πρόκειται για τις αιωνόβιες λεύκες που βρίσκονται δεξιά κι αριστερά στο δρόμο προς τη θάλασσα.

Ριζωμένες βαθιά στο χώμα της δικής μας γης, αγναντεύουν αγέρωχα μέσα από το ασταμάτητο διάβα του χρόνου τον ανοιχτό ορίζοντα του όμορφου χωριού μας.

Νότια ξεχωρίζουν την επιβλητική παρουσία του Καλλίδρομου, καθώς πάνω στην πράσινη αγκαλιά του δείχνει την Μενδενίτσα με το θρυλικό κάστρο της. Δεξιότερα η γραφική Ανάβρα, ξεδιπλώνει μέσα στη φωτεινή ορατότητα του μεσημεριάτικου ήλιου, τα μικρά λευκά σπιτάκια της, σαν σκόρπιες μαργαρίτες στέρα ριζοπιασμένες πάνω στην ξέλακη πέτρινη παλάμη.

Στη βορειοδυτική πλευρά αχνοδιαγράφεται με τ' ανεπαίσθητα χρώματα της ακουαρέλλας, ένα μεγάλο μέρος από τη σιλουέτα της πρωτεύουσας του νομού μας, της περίκαλης Λαμίας. Στο γέρμα του ήλιου και με το χέρι αντίλη κολημένο στο φρύδι, διακρίνεις το ιστορικό κάστρο, τον Προφήτη Ηλία και τον τοπικό προσάτη των ερωτευμένων Άγιο Λουκά εγκαταστημένο μόνιμα και ταπεινά στον γραφικό του λοφίσκο. Παράπλευρα και στην αυτή δυτική θέση, πάνω στη γραμμή του μακρινού ορίζοντα, η αίτητη Οίτη σημαδεύει την παρουσία της με τον επιβλητικό της όγκο πλάγια του Τυμφορηστού που και εκείνος σημειώνει έντονα το απόμακρο παρών του, στην αιώνια θέση της ηλιακής και ειδυλιακής δύσης.

Στη βόρεια μεριά της φυσικής ζωγραφικής σύνθεσης, η στενόμακρη λωρίδα του Μαλιακού κόλπου, ξεδιπλώνει την υγρή λουλακιά της διαφάνεια πάνω στην οποία ένα πλήθος επαγγελματικά και ερασιτεχνικά μικροσκάφη νυχτόμερα τη διασχίζουν, καλλιεργώντας τον επίπονο επαγγελματισμό, ή τη φυγόπονη ερασιτεχνική ενασχόληση.

Εκείθε του Μαλιακού, η περήφανη Όθρυς υψώνει κατά μήκος της θάλασσας τη μεγαλοπρέπειά της, καταλήγοντας σχεδόν στον Ευβοϊκό κόλπο το κοινώς ονομαζόμενο Μπουγάζι.

Στα ριζά της η Αγία Μαρίνα, η Στυλίδα, ο Αχινός και οι Ράχες, κάνουν την παρουσία τους άμεσα ορατή στο γυμνό μάτι, άμα τύχει και στραφεί προς τα εκεί, χωρίς καμιά ιδιαίτερη οπτική αναζήτηση.

Στο σκιαγραφικό περίγραμμα του άμεσου τοπίου, θέση καταλαμβάνει και το βουνό Κνημίσ, καθώς σηματοδοτείται νοτιοανατολικά του χώρου πάνω από τα Καμμένα Βούρλα, τη γνωστή λουτρόπολη με τα ιαματικά ραδιούχα νερά της. Είναι ένα βουνό με πυκνή βλάστηση, σωστός ζείδωρος πνεύμονας του τόπου και της περιοχής. Αμετακίνητοι παρατηρητές του γραφικού τοπίου, οι υπεραιωνόβιες λεύκες, σπιτιές κι αγέρωχες στο δρόμο προς την παραλία ανασαλεύουν στα φύλλα τους και στα λυγερά ακροκλώναρά τους, τα εποχιακά ανακυκλώματα του ασταμάτητου χρόνου.

Ανιχνεύουν τις εποχιακές μεταμορφώσεις του απέραντου καρπερού κάμπου με τα λογής δημητριακά γεννήματα, τα οπωροφόρα, τα εσπεριδοειδή και τα ευλογημένα ελαιόδεντρα στις ήμερες γύρω πλαγιές και τους γραφικούς λοφίσκους.

Στα πυκνά γκριζοπράσινα φυλλώματά τους καταφεύγουν και σήμερα, όπως τότε, οι ανέμελοι σπουργίτες χαιρετώντας την ανατολή και οι πολύχρωμες καρδερίνες τραγουδώντας την άνοιξη.

Ακόμα στην κάψα του καλοκαιριού οι εποχιακοί τζίτζικες με το ακούραστο μονόχορδό τους μαστιγώνουν τη μονοτονία και την άπνοια της κατακόρυφης ηλιακής φλόγας.

Όμως η ανήσυχη εφηβική καρδιά έχει πάψει από χρόνια να πηγαινοέρχεται στο δρόμο της θάλασσας, σημειώνοντας έτσι την καθημερινή εσπερινή βόλτα, επαναλαμβάνοντάς την πολλές φορές μέσα στο ίδιο βράδυ.

Οι παρέες των αγοριών χωριστά και οι παρέες των κοριτσιών επίσης χωριστά, ανεβοκατέβαιναν με σιγανό βήμα, κουβεντιάζοντας περί ανέμων συχνά και σχεδιάζοντας περί τον έρωτα συνήθως.

Ήταν μια εποχή που τα αυστηρά ήθη δεν επέτρεπαν, όχι μόνο την κοινωνική επαφή, αλλ' ούτε και την τυπική καλημέρα.

Το γεγονός αυτό είχε επηρεάσει βαθύτατα την ευαισθησία του γράφοντος και την είχε οδηγήσει σε κάποιο ποιητικό ξεχειλίσμα παραπόνου και μελαγχολίας, για την εποχή εκείνη που πλέον ανήκει στο μακρινό παρελθόν, και δεν έχει καμιά σχέση με το σήμερα:

ΒΡΑΔΙΝΟΣ ΚΑΗΜΟΣ

*Σαν πέπλο αραχνοϋφαντο ξαπλώνει η σκοτεινιά
στον ουρανό σπθίζουσε δειλά τα πρώτα αστέρια.
Τη ρόκα παρατά η γριά, ενώ πιο κει η νιά
ποτίζει τα βασιλικά στου κήπου τα παρτέρια.*

*Καβάλα πάνω στ' άλογα την ώρα αυτή γυρνούν
τα παληκάρια του χωριού κι αντιβροντά η στράτα.
Κι έχουν καημό, που δεν μπορούν έτσι καθώς περνούν
μια καλησπέρα του Θεού, να πουν, στη μαυρομάτα.*

Παρότι υπήρχαν δυο μεγάλοι δρόμοι και υπάρχουν φυσικά, ο δρόμος που έρχεται από νότια προς βορά (Μενδενίτσα – θάλασσα) και από ανατολικά προς δυτικά (Καμμένα Βούρλα – Λαμία) και χωρίζει το χωριό μας σε τέσσερα μεγάλα κομμάτια, η προτίμησή μας τότε, και η συναισθηματική μας ευαισθησία είχαν συνδεθεί άρρηκτα με το δρόμο της θάλασσας. Και η προτίμηση δεν ήταν ατομική η μερική. Σύσσωμος ο νεανικός κόσμος του χωριού πορευόταν ψυχαγωγικά στο δρόμο της θάλασσας.

Κατηφορίζοντας ή ανηφορίζοντας, η νεανική ματιά έψαχνε με ανησυχία τον εντοπισμό από μακριά του αγαπητού προσώπου και προσδοκούσε το μαγνητικό συναπάντεμα στο μοιραίο αντίστροφο και αμίλητο πέρασμα. Κάποτε τα βήματα συμπτωματικά ή και με κάποια επιδίωξη σημειώνονταν παράλληλα και κάποτε ακολουθητικά. Ήταν μια στιγμή που η θεά τύχη παραχωρούσε την εύνοιά της σε μια σπάνια ευεργετική περίπτωση...

Είναι αστείο σήμερα, στη δύση του εικοστού αιώνα, να μιλάει κανείς για τέτοιου είδους ψυχικές ευαισθησίες. Κινδυνεύει να χαρακτηριστεί αθεράπευτα οπισθοδρομικός.

Όμως πρέπει να πούμε κάποια πράγματα και να περιγράψουμε κάποιες

ιστορικές πλευρές, που όσο κι αν μας φαίνονται σήμερα κωμικές, κάποτε υπήρξαν απόλυτες μέσα στην χαρακτηριστική πραγματικότητά τους.

Για τα σημερινά παιδιά δεν υπάρχουν ταμπού και άβιοι χώροι. Σήμερα η κοπέλα από τα δεκαέξη της είναι ενήλικη. Βγαίνει στη ζωή χωρίς το χέρι το οικογενειακό. Πηγαίνει στο σχολείο, στη δουλειά, στην καφετέρια, στο κέντρο, στη θάλασσα, χωρίς να δίνει λόγο. Κλείνει τα ραντεβού της φανερά από το τηλέφωνο. «Στις έξη θα σου χτυπήσω το κουδούνι, να είσαι έτοιμη να κατέβεις...».

Δε ρωτάει τη μάνα της, αν της επιτρέπει. Και η μάνα δε ζητάει εξήγηση από την κόρη «με ποιόν και πού».

Θα πάει με το αυτοκίνητο του φίλου της εκεί που θέλει και θα γυρίσει όποτε θέλει. Τα κέντρα και οι ερωτικές φωλιές σε μεγάλη ποικιλία. Από χασαποταβέρνα μέχρι γκαρσονιέρα.

Αραγες η ζωή του ανθρώπου μπήκε στην ευδαιμονία του σωστού δρόμου, ή μήπως βγήκε από την αρμονία της φυσικής τροχιάς;

Το θέμα είναι συζητήσιμο.

Φωτογραφία του 1930. Αριστερά ο γιατρός Δήμος Ματκανάς και οι φαρμακοποιοί Κώστας Ευθυμίου και Κώστας Πανέτσος, οι δασκάλες Κατίνα Περγαντί και Άννα Νικητάκη και πολλές κοπέλες με εθνικές ενδυμασίες την ημέρα της 25ης Μαρτίου.

Όμως εμείς στις σελίδες τούτες δεν κοινωνιολογούμε κι αποφεύγουμε να μπούμε σε οικόπεδα ξένης ιδιοκτησίας.

Μια νοερή βόλτα στο παρελθόν, επιχειρούμε με το κείμενο τούτο. Μια βόλτα προς τη θάλασσα, προς τις λεύκες.

Οι αναμνήσεις του παρελθόντος έγιναν φύλλα κίτρινα, φύλλα χλωμά, πεθαμένα, σαν τα φύλλα της λεύκας που τα ξεφτίζει το φθινοπωρινό αγέρι και τα σκορπίζει στον κάμπο...

Οι φυσικές μεταλλαγές διαγράφουν στον ορίζοντα τον αείρροο χορό τους.

Με βήμα απόλυτης πειθαρχίας και τάξης η ζωή πορεύεται στο άγνωστο μέλλον.

Οι συνθήκες αλλάζουν, οι οδοιπόροι λυγίζουν μεσοστρατίς και η ζωή συνεχίζεται...

* * *

ΤΑ ΠΛΗΝ ΚΑΙ ΤΑ ΣΥΝ

Εάν σήμερα υπάρχει κρατική και κοινωνική μέριμνα, οργανωμένη παροχή βοήθειας, νοσοκομειακή και ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, αποδοτικά εφαρμοσμένα προγράμματα πρόληψης ασθενειών και επιδημικών νόσων, τέλεια διαγνωστικά συστήματα, προχωρημένη χειρουργική με άριστα μεταμοσχευτικά αποτελέσματα ακτίνες λέιζερ και άλλα πολλά και ποικίλα επιτεύγματα στην υπηρεσία του ανθρώπου, αυτό δε σημαίνει ότι ο άνθρωπος τα αγαθά αυτά τα απολάμβανε και στο άμεσο παρελθόν.

Το θέμα της υγείας υπήρξε ένα από τα σοβαρότερα ζητήματα που απασχόλησαν τον άνθρωπο και αντιμετωπίστηκε μέχρι πριν λίγο καιρό σαν πρόβλημα οικογενειακό και ατομικό πολλές φορές μέσα στην ίδια την οικογένεια.

Έτσι ο περίγυρος του ασθενή το πάλευε σ' ένα κλίμα μυστικόπαθης σιγής, γιατί η αντίληψη της περασμένης εποχής ήθελε τους ανθρώπους υγιείς κι έβλεπε την αρρώστια σαν επάρατο κακό που την ευθύνη την έφερνε στο ακέραιο ο παθών, σαν να την είχε επιλέξει με δική του απόφαση. Ήταν μια παράλογη πίστη που την καλλιεργούσε ο αναλφαβητισμός και την συντηρούσε η παθιασμένη δεισιδαιμονία.

Υπήρχε ακόμα τότε, μια εγκληματική παραπλάνηση που έβαζε στον άνθρωπο την ιδέα ότι το προσβεβλημένο από όποια νόσο άτομο, είχε επισύρει την κατάρα του Θεού για μυστικές αμαρτωλές πράξεις που η θεϊκή παντογνωσία θεωρούσε απόλυτα, γι' αυτό και τιμωρούσε αυστηρά. Έτσι ο ασθενής εγκαταλείπονταν στην απομόνωση και στην άνωθεν τιμωρία και ο συνάνθρωπος, άμεσα ή έμμεσα παραμέριζε κι έστεκε αμέτοχος και ψυχρός μακριά από τον ασθενή, για να μην αναμειχθεί στις καταδικαστικές αποφά-

σεις του δίκαιου Θεού και επισύρει κατά πάνω του την οργή της αλάθινης θείας δίκης.

Στο θάνατο του αρρώστου η λαϊκή αντίληψη έβλεπε τη λύτρωση του αμαρτωλού από τα ταπεινά δεσμά και στην αποθεράπευση, την συγκατάνευση του Θεού, στην πλήρη εσωτερική κάθαρση και μετάνοια του αρρώστου, που ήρθε μετά την πρόσφατη δοκιμασία, για τη συμμόρφωση του παθόντος και τον παραδειγματισμό των γύρω ατόμων.

Η υγεία του ανθρώπου δεν είχε εχθρούς μόνο τους ιούς των διαφόρων ασθενειών, τις καιρικές συνθήκες που επιδρούσαν με δυσμένεια, τις δηλητηριάσεις, τις οργανικές παθήσεις, τους πυρετούς, τα ατυχήματα γενικά.

Φρουρός της υγείας του ανθρώπου δεν είχε σταθεί τότε η σημερινή επιστημονική πανσιρατιά των ειδικοτήτων της ιατρικής και η δραστική φαρμακοποιία των αποτελεσματικών σκευασμάτων όπως η στρεπτομυκίνη, η πενικιλίνη, το εμβόλιο του Σέϊμπιν και τα άλλα δραστικά αντιβιοτικά.

Το χαμηλό βιοτικό επίπεδο και η παντελής άγνοια κοινών σήμερα πραγμάτων, συντέλεσαν στην αποδεκάτιση της ζωής.

Ο άνθρωπος σαν άλογο ον της απέραντης ζούγκλας, καταπολέμησε πότε θελπτά και πότε αθέλπτα την ίδια του την ύπαρξη. Όμως η οικονομία της παντοδύναμης δημιουργίας του δεν τον άφησε να χαθεί.

Η κοινωνία πατώντας στο ίδιο της τραυματισμένο κορμί προχώρησε και κατέκτησε τη ζωή...

Από το ύψος των σημερινών επιτεύξεων ας ρίξουμε μια ματιά προς τα πίσω και ας δούμε τον άνθρωπο μέσα σε στιγμές κάποιων ασθενικών του καταστάσεων. Θα έχουμε έτσι την ευκαιρία να ζυγίσουμε καλύτερα τα πολλά πλν του παρελθόντος και τα πολλά συν του παρόντος.

Η ΕΓΚΥΜΟΣΥΝΗ

Η εγκυμοσύνη σήμερα είναι ένα γεγονός που αντιμετωπίζεται με πολύ κοινωνικό ενδιαφέρον, επιστημονική συμμετοχή, υλική και ηθική βοήθεια. Υπάρχει ειδική νομοθεσία που προστατεύει τη γυναίκα προ και μετά τον τοκετό, της παρέχει επιδόματα και διευκολύνσεις στο θηλασμό και

της εξασφαλίζει την εργασία, που χωρίς το νόμο θα ήταν σίγουρα σε δύσκολη θέση.

Για την εποχή που μιλάμε, η εγκυμοσύνη, η γέννα και η μητρότητα ήταν πρόβλημα καθόλου κοινωνικό, ελάχιστα οικογενειακό και απόλυτα ατομικό. Η εγκυμονούσα κουβαλούσε μαρτυρικά το βάρος της κοιλιάς της στις εξωτερικές δουλειές του κάμπου, του αμπελιού, της ελιάς και δεν ήταν λίγες οι φορές, όσο κι αν φαίνεται σήμερα παράξενο, που το πρωί έφευγε η έγκυος για το χωράφι και το βράδυ γύριζε μ' ένα μωρό στην αγκαλιά. Στον ίσκιο κάποιου δέντρου την έβρισκαν οι πόνοι και το γεγονός διεκπεραιωνόταν από τις υπόλοιπες γυναίκες της εργατιάς, τις μεγαλύτερες συνήθως που γνώριζαν τα σχετικά από προσωπική πείρα.

Έκθετη η διασταλμένη και ξεσχισμένη μήτρα στη μόλυνση, παραχωρούσε έδαφος στον επιλόχειο πυρετό που εισχωρούσε με ακάθεκτη ορμή στα ευαίσθητα και ταλαιπωρημένα γεννητικά όργανα και αποδεκάτιζε στα πρώτα κόλας εικοσιτετράωρα τη μάνα και από κοντά το παιδί.

Η αντιμολυσματική αγωγή με την αντιβίωση δεν υπήρχε τότε και ο θάνατος παραμόνευε σκληρός και αμείλιχτος.

Εάν η γυναίκα διέθετε γερό οργανισμό και πολύ τύχη, προσπερνούσε το μοιραίο. Μέχρι που να αποκατασταθεί ο λειτουργικός γεννητικός κύκλος της λεχώνας έπρεπε να περάσουν ημέρες σαράντα. Από κει και πέρα ο κίνδυνος παρέρχονταν οριστικά. Γι' αυτό και η ευχή «καλά σαράντα» προφερόταν συχνά.

Εάν η μάνα υπέκυπτε στο μοιραίο, το παιδί δεν είχε πολλές πιθανότητες ζωής, για το λόγο ότι δεν υπήρχε διαθέσιμο γάλα έξω από το μητρικό. Άμα στη γειτονιά υπήρχε θηλάζουσα μητέρα και ήθελε να το θηλάσει το έβάζαν στο στήθος της. Αλλά αυτό δεν γινόταν εύκολα γιατί το μητρικό γάλα τότε λόγω κακής διαβίωσης ήταν πάντα λειψό και δεν έφτανε στο ένα μωρό.

Συχνά το ορφανό το πότιζαν και γαϊδουρόγαλο. Το γάλα της γαϊδούρας είναι εφάμιλλο του μητρικού, αυτό το είδε σωστά ο λαός, πολύ πριν το αποδείξει η επιστήμη. Αλλά και αυτό δεν ήταν εύκολο.

Έτσι το μωρό χωρίς την αναντικατάστατη μητρική φροντίδα και τον κανονικό θηλασμό περνούσε στον μαρασμό και ακολουθούσε μετά από λίγο το χαμό της μάνας.

ΚΑΤΑΓΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΞΑΡΘΡΩΣΕΙΣ

Τα κατάγματα και οι εξάρθρωσεις ήταν κάτι το πολύ συνηθισμένο, όπως και σήμερα. Ένα ξάφνιασμα του ζώου, ένα τουμπάρισμα της άμαξας, ένα γλίστρημα του ποδιού, ένα παραπάτημα, ένα πέσιμο από το δέντρο, ήταν η συνθηθέστερη αιτία των οδυνηρών εξάρθρωσεων και καταγμάτων.

Τότε ο παθών μέσα σε σπαραγμούς και πόνους μεταφερόταν στο σπίτι όπου ο ειδικός των περιπτώσεων εκαλείτο να δώσει τις βοήθειές του, επαναφέροντας το εξάρθρωμένο κόκκαλο στη θέση του, ή επιδένοντας εξωτερικά το σπασμένο μέρος με μια στρώση γύψου, ή με το «γιακί», ένα κουρκούτι από αλεύρι, αυγό και τριμένο σαπούνι, που είχε την ιδιότητα μέσα σε λίγη ώρα να σφίγγει σαν τοιμέντο και να ακινητοποιεί το τραυματισμένο σημείο.

Ο ειδικός των περιπτώσεων που αναφέραμε δεν ήταν κάτοχος πανεπιστημιακών διπλωμάτων. Άνθρωπος του λαού είχε ίσως «κλέψει» σχετικά μυστικά κάποιου παππού, πατέρα ή και θείου, είχε συμπληρώσει τις γνώσεις του θητεύοντας κοντά του και είχε εξασκηθεί πρακτικά αρχίζοντας από κάποια τετράποδα που είχαν την ατυχία να σπάσουν σε ανύποπτο χρόνο ένα από τα τέσσερά τους πόδια.

Στο χωριό μας για πολλά χρόνια η γριά Τσιμπούκαινα έκανε με μεγάλη επιτυχία τη δουλειά αυτή. Προσφερόταν αφειλοκερδώς, επισκεπτόταν τον ασθενή της ταχτικά, του έδινε πληροφορίες και όταν έφτανε η ώρα αφαιρούσε η ίδια το γύψο. Τις πολύτιμες υπηρεσίες της είχε προσφέρει και στον γράφοντα τις γραμμές αυτές, όταν έφηβος έπαθε εξάρθρωση του αριστερού χεριού. Ας είναι αναπαυμένη η ψυχή της καλοκάγαθης γριούλας, εκεί που βρίσκεται στους χώρους της αιώνιας αλήθειας.

ΠΟΝΟΔΟΝΤΟΙ ΚΑΙ ΕΞΑΓΩΓΕΣ

Η προληπτική οδοντιατρική έχει σχεδόν εξαλείψει την τερηδόνα, την αιτία της καταστροφής των δοντιών και έχει απαλλάξει τον άνθρωπο από τους πόνους και τα παραμορφωτικά πρηξίματα του προσώπου.

Εξ άλλου τα οδοντιατρεία που λειτουργούν σήμερα στο Μώλο προσφέρουν άμεση και έγκαιρη επέμβαση και σταματούν έτσι κάθε δυσάρεστη συνέχεια.

Το είδος του οδοντίατρου προπολεμικά ήταν σπάνιο. Ο Μώλος κάποτε δεν διέθετε οδοντιατρούς. Όμως δόντια διέθεταν όλοι οι κάτοικοί του καθώς και οι γυρωχωρίτες.

Τότε τα χαλασμένα δόντια δεν τα φτιάχνανε και αν κάποιος πονούσε έπρεπε να ξεριζωθεί και μάλιστα χωρίς αναισθητικό. Τί να πούμε για την περίπτωση αυτή. Όσοι πόνεσαν από δόντι, μπορούν να καταλάβουν. Όσοι δεν έχουν πονέσει, καλύτερα να μην ξέρουν. Η εξαγωγή του δοντιού ήταν το φριχτότερο μαρτύριο. Πολλές φορές το έδεναν με γερό σχοινί και τους τα τραβούσαν μέχρι ξεριζωμού, μέσα σε φριχτούς πόνους και σπαραξικάρδια βογγητά.

Υπήρχε και ο πρακτικός οδοντογιάτρος. Ήταν ο μακαρίτης ο μπαρμπα – Νικολάκης ο κουρέας. Είχε μια δοντάγρα, δηλαδή τανάλια εξαγωγής.

Και έβγαζε δωρεάν πάντα τα χαλασμένα δόντια των χωριανών. Παιδί, υπήρξα αυτόπτης μιας εξαγωγής.

Από κάποιο κοντινό χωριό έφεραν πάνω στο μουλάρι, ένα προσημένο παλικάρι από δόντι και το κατέβασαν στο φαρμακείο για βοήθεια. Ο φαρμακοποιός δήλωσε αδυναμία. Τότε οι παρευρισκόμενοι συνέστησαν στον χωρικό, τον μπαρμπα – Νικολάκη που ήταν ακριβώς δίπλα στο φαρμακείο.

Κάθισαν το παλικάρι στην καρέκλα του κουρείου, τράβηξε τη δοντάγρα από το συρτάρι ο κουρέας και πήγε να πιάσει το δόντι. Το παλικάρι τινάχτηκε.

Τότε γυρίζει ο κουρέας στο βοηθό του και του λέει.

– Πήγαινε στο καφενείο και φερε τρεις, τέσσερις γερούς.

Σε λίγο κατέφθασαν τέσσερις άνθρωποι. «Πιάστε τον γερά» πρόσταξε ο κουρέας. Του έπιασαν χέρια και πόδια, τον ακινητοποιήσαν στην καρέκλα, του έχωσε τη δοντάγρα στο στόμα και μέσα σε γοερές κραυγές του έβγαλε το δόντι.

Οι οδοντόπονοι ήταν η μάστιγα της εποχής μας. Δίχως αναλγητικά υπομέναμε τους πόνους ολόκληρα μερόνυχτα χωρίς να κλείσουμε μάτι. Οι διάφοροι πόνοι καταταυραννούσαν το κορμί και οι οδοντόπονοι μας παρέλυαν αφού δεν μας άφηναν καθόλου κάτι να φάμε και συχνά μας εμπόδιζαν ακόμα και να πιούμε έστω ένα ζεστό.

ΑΙΦΝΙΔΙΟΙ ΘΑΝΑΤΟΙ

Προς το τέλος της Κυριακάτικης λειτουργίας μπροστά στην Ωραία Πύλη ο παπás απευθύνει προς τον Υψιστο ένα παρακλητικό κείμενο, ζητώντας την φύλαξη της πόλης «από λιμού, λοιμού, σεισμού, καταποντισμού, πυρός μαχαίρας, εμφυλίου πολέμου και αιφνιδίου θανάτου».

Οι αιφνιδίοι θάνατοι δεν είναι καινούργιο φαινόμενο. Πολλούς ξωτάρηδες ο θάνατος τους βρήκε στη δουλειά. Αυτό το γεγονός οι άνθρωποι του παλιού καιρού το απόδωσαν από άγνοια σε κάποιο κακόβουλο πνεύμα. «Αερικό» το ονόμασαν. Τον χτύπησε αερικό έλεγαν με αφέλεια και πίστευαν ότι ο παθών με κάποιο κακό πνεύμα συναπαντήθηκε.

Οι θάνατοι του είδους αυτού οφείλονταν κυρίως σε καρδιακή ανακοπή. Οι καρδιοπάθειες υπάρχουν από τότε που υπάρχει καρδιά. Μόνο που εδώ και λίγα χρόνια έχουμε τη δυνατότητα να τις βρούμε και να τις βάλουμε σε θεραπευτική αγωγή.

Κάτι παρόμοιο συνέβαινε και με τις ημιπληγίες που χτύπαγε τους παθόντες στην εξοχή. Στην περίπτωση αυτή πίστευαν πως το αερικό χτυπούσε μονόπλευρα...

Πολλοί άνθρωποι πέθαναν από κάποιες πληγές που δεν έκλειναν παρά τα γιατροσόφια, τα κακά σπυριά όπως τα έλεγαν· και πάρα πολλοί από εσωτερικούς πόνους.

Πρόκειται για περιπτώσεις της επάρατης νόσου που τυράννισε και κατατυραννάει ακόμα τον άνθρωπο.

Πολλοί άλλοι έχασαν το βάρος τους, κατάρευσαν και έσβησαν μέσα από ακατάσχετες πολυήμερες διάρροιες, κλασικές περιπτώσεις σοβαρής πάθησης του εντέρου που για τον καιρό εκείνο ήταν ανεξιχνίαστο θανατηφόρο μυστήριο.

Η επιστήμη εδώ και κάμποσα χρόνια ιδιαίτερα, δίνοντας αποφασιστική μάχη, κερδίζει όλο και πιο πολύ τη ζωή. Την απαλλάσσει από τον πόνο, την προστατεύει από την φθορά, της προσθέτει εξαρτήματα φυσικά και τεχνητά, στο σώμα του ανθρώπου κάνουντάς τον έτσι να ζει περισσότερες δεκαετίες.

Ο άνθρωπος που πατάει με το ένα πόδι στο Χτες και με το άλλο στο Σήμερα, μπορεί άνετα να διαπιστώσει την αλματική διαφορά και να κάνει τις συγκρίσεις.

Η σύγχρονη γενιά ας διαφυλάξει το ιερό φως των μεγάλων επιστημονικών επιτεύξεων και ας το χρησιμοποιήσει σωστά, έτσι που να φωτίζεται δημιουργικά η δική της πορεία και ύστερα των παιδιών της.

ΤΑ ΤΡΟΠΑΙΑ ΤΟΥ ΗΛΙΟΥ

Πήλιος στην καθημερινή του πορεία, δεν έχει ξεχάσει μέχρι σήμερα ούτε μια μέρα, που να μην περάσει πάνω από το χωριό μας.

Ξεπροβάλλει κάθε πρωί φρεσκολουσμένος μέσα από την λουλακί επιφάνεια του Μαλιακού και σκαρφαλώνει με αργό βήμα στον Κόκκινο Βράχο. Κάθεται εκεί κάμποση ώρα ακίνητος μέσα στη λαμπεράδα του, παίρνει αναπνοή, ξεποσταίνει και ύστερα δίνει μια πηδηξιά κι ανεβαίνει στον ουρανό.

Από κει ψηλά, το καλοκαίρι τσουρουφλίζει τις εργατιές του κάμπου που σκύβουν στη συγκομιδή των αγαθών της γης.

Χρωματίζει σε μπρούτζινες αποχρώσεις τα γυμνά κορμιά, που εκτεθειμένα παρατάσσονται στις αμμουδερές κι αφρόλουστες ακρογιαλιές του γαληνεμένου μας κόλπου.

Μπαίνει στα μπαμπακοχώραφα και στα καλαμποχώραφα κι ωριμάζει την απόδοση, ζυγιάζεται πάνω από το ρέμα και χρυσώνει την λιγοστή σιγανή λουρίδα του νερού που κατηφορίζει συγκροτημένη και λυγερή μέσα στην χαλικοστρωμένη κοίτη...

Ύστερα σαν έρθει το φθινόπωρο, ξαναβγαίνει με το ίδιο κέφι, το αιώνιο, παίρνει τη στράτα, τ' ουρανού και σταλάζει τις ακτίνες του στα καρποφόρα αμπέλια, καθώς η βλογημένη ώρα του ιερού τρύγου σημαίνει τον ερχομό της.

Τ' αργοκίνητα κομματιασμένα σύννεφα προσπαθούν να συγκαλύψουν το φωτεινό πλαίσιο του απέραντου θόλου, θυμίζοντας το επικείμενο πρωτοβρόχι. Όμως ο χρυσαφής ήλιος τα προσπερνά με την προθυμία του γοργοπόδαρου παιδιού που ξετριπώνει από τον κρυψώνα του στο παιχνίδι του «κρυφτού» και δηλώνει με χαρούμενα ξεφωνητά τη νικηφόρα παρουσία του...

Αλλά και μέσα στη μουντή παγεράδα της βαρυχειμωνιάς, που σαβανώνει με τα χιόνια την μεγαλόπρεπη εξοχότητα του Καλλίδρομου και μαυρίζει τον απέραντο κάμπο με το ασταμάτητο νερό της βροχής, που το ξεροβόρι ερμώνει τις στράτες και η παγωνιά φυλακίζει τα ζωντανά στη σκοτεινιά του σταύλου, ο ήλιος και μέσα στην ολική του αφάνεια δε μας αποξεννά. Βηματίζοντας πάνω από το πυκνό χαλί των νεροφορτωμένων νεφών, ξεσκίζει συχνά αδύνατες πτυχές, ξηλώνει ραφές, παραμερίζει κομμάτια σύννεφα και σημειώνει το φωτεινό του παρών.

Χτυπάει στα παραθύρια των σπιτιών, σκαρφαλώνει στα γυμνά κλώνια, ακουμπάει στο βρεγμένο έδαφος. Είναι ο ζωοδότης ήλιος στην ώρα τη μοναδική, όπου καλύτερα από κάθε άλλη φορά, τώρα μπορεί να ζυγιστεί και να υπολογιστεί η ανυπολόγιστη αξία του, και να εκτιμηθεί η ανεκτίμητη προσφορά του.

Όμως τα μεγαλύτερα τρόπαια του ήλιου θα τα συναντήσουμε στον καιρό της μοσκομυρισμένης και λουλουδιασμένης άνοιξης. Από τους θόλους του καταξάστερου ουρανού θα σκορπίσει τις ακτίνες του στα φυτρωμένα σπαρτά και θα τα βοηθήσει να πάρουν μπόϊ και μέστωση. Θα εισχωρήσει βαθιά στις λεπτές ρίζες και θα τους δώσει ορμή και ώθηση να προχωρήσουν βαθύτερα στο χώμα της γης, να βυζάζουν την υγρή της δύναμη και να τη διοχετεύουν ύστερα με τον τρόπο της μυστικής τους λειτουργίας στο πράσινο κορμί κι από κει στους ντελικάτους μίσχους που κρατάνε τα φύλλα, τα μπουμπούκια και τους ανθούς κι όλα μαζί συλλογιούνται και συνεργάζονται στενά, την καρποφόρα δέση των αγαθών της Θείας Πρόνοιας.

Ο κάμπος αυτή την εποχή, αν τον κοιτάξεις από ψηλά, από το λόφο της Αγία Κάρας θα τον δεις σαν ένα πολύχρωμο εμπριμέ ύφασμα που κάποια μαγική θηλυκή θεότητα το έφερε από χώρα μακρινή, χώρα μοναδική που κρατάει αποκλειστικά την επιδεξιότητα της κατασκευής αυτών των μονάκριβων υφαντών.

Το ξεδίπλωσε επιδεικτικά, πράσινο δώθε με τα τριφύλλα, τα γρασίδα και τα σιτηρά, λευκό παραπέρα με τα χαμομήλια, κιτρινωπό με τις μαργαρίτες, κόκκινο με τις παπαρούνες.

Θάταν κι οι παπαρούνες λευκές μέχρι σήμερα, αν δεν τύχαινε να βρεθούν ανθισμένες στα πόδια του Χριστού την ώρα του μαρτυρίου του στο σταυρό, να βαφούν από τις πληγές Του και να διαιωνίζονται από τότε κι ύστερα στο χρώμα του ιερού αίματός Του.

Και νάταν πρώτο για τελευταίο το αίμα του Χριστού που κύλισε στη γη για την ελευθερία του ανθρώπου!

Αναλογίζομαι πολλές φορές, αυτή η δημιουργική ικμάδα της γης που δίνει ύψος στο κλαρί, χυμό στον καρπό, θρεπτική δύναμη στο σπόρο, μην είναι ενέργεια παρμένη από την καρδιά του ανθρώπου, που τον οδηγούν μ' ένα όργανο τάχα αμυντικό, μα στην ουσία φονικό και τον στρέφουν ανερώτητα προς κάποια σύραξη με μοναδικό αποτέλεσμα την ανθρώπινη φθορά, που λογαριάζεται σαν θυσία και πανηγυρίζεται με τούμπανα και μουσικές, λόγους και δαφνοκλώναρα και τιμητικά προσκλητήρια νεκρών.

Όμως, άμα πέσει το παλικάρι στη γη και γίνει χώμα η καρδιά του, λάσπη το αίμα του, καπνός τ' όνειρό του, συντριβή και σεισμός στο οικογενειακό του φτωχόσπιτο, η ηρωολογία του θανάτου δεν είναι τίποτα εκτός από μια φουσκωμένη λαλιά από κούφιας ασυναρτησίες, που προσπαθούν, μάταια βέβαια, να παρουσιάσουν το θάνατο για αθανασία και την ανθρώπινη φθορά, για πράξη ελευθερίας.

Αλλά ελευθερία θα πει ν' αγαπάς τη ζωή του συνανθρώπου, όπως τη δική σου ζωή. Αγάπη θα πει να δείχνεις το χαμόγελο της ψυχής σου σ' ολόκληρη την ανθρωπότητα. Δικαιοσύνη, να μην είναι τα μισά παιδιά χοριτάτα και τ' άλλα μισά να πεθαίνουν από εξαθλίωση και πείνα...

Κάθομαι μονάχος εδωνά πολύ ώρα σιωπηλός πάνω σε μια πέτρα που είναι θεμελιωμένη στη νότια πλευρά, έξω από το χωριό μου. Το «μονάχος» είναι μια κουβέντα, που εδώ στη θέση που βρίσκομαι χάνει εντελώς τη σημασία της και απομένει χωρίς νόημα, αχρηστεμένη κι αποκεφαλισμένη.

Με περιστοιχίζουν αμέτρητα λιόδεντρα και μου κινούν τα γκριζοπράσινα μαντήλια της φυλλωσιάς τους γεμάτα αγαλλίαση και φρεσκάδα. Με πλησιάζει ένα σπουργίτι και μου σφυρίζει στη γλώσσα της αιώνιας φυλής του, το φιλικό του μήνυμα.

Με ξετάζει με τη δεξιά χαντρίτσα του ματιού του ώρα πολλή. Τσιμπάει με το σκληρό σκούρο ράμφος του τη γη, κοιτάζει τον ουρανό κι ύστερα μ' ένα αυτόματο αλματάκι με τα λιγνά ποδαράκια του γυρίζει το κορμί του και με ξανακοιτάζει με την αριστερή του χαντρίτσα...

Ήθελα πολύ να το ρωτήσω πώς του φαίνομαι με το δεξί και πώς με τ' αριστερό. Από ποιο μάτι με βλέπει φίλο του και από ποιο εχθρό του.

Οι οπτικές σκοπιές είναι που ταλανίζουν την ψυχή, ροκανίζουν την καρδιά, θολώνουν τη σκέψη, ξεσπκώνουν την οργή, σπλίζουν το χέρι, χωρίζουν την κοινωνία, φανατίζουν κι αποκτηνώνουν τον άνθρωπο...

Κλείσε τ' αριστερό, σου λένε και κοίτα με το δεξί. Σφάλισε το δεξί και κοίτα με τ' αριστερό... Πρέπει οπωσδήποτε να κοιτάσεις μ' ένα μάτι, ν'

ακούς μ' ένα αυτί, να μιλάς με το μισό στόμα, να κρίνεις με επιβαλόμενη κρίση;

Διαφωνώ!

Θέλω να βλέπω με τα δικά μου μάτια, ν' ακούω με τα δικά μου αυτιά, να συλλογίζομαι με τη δική μου αντίληψη, να μιλάω ελεύθερα, να έτσι όπως ξεφωνίζει ο φίλος μου ο σπουργίτης που ξεθαρεύτηκε και συμφιλιώθηκε ώρα τώρα μαζί μου.

Ανάμεσα στα ποδάρια μου ανακαλύπτω μια μερμηγκοφωλιά. Πλήθος τα μερμηγκάκια πηγαινοέρχονται, συνεννοούνται με τις κεραίες τους και χωρίζουν. Παραλίγο να τα πατήσω, να τους καταστρέψω τη φωλιά, ν' αφαιρέσω τη ζωή σε πολλά απ' αυτά. Είναι ίσως η μόνη εύκολη πράξη αυτή για τον άνθρωπο.

Πόσες ζωές θερίσαμε με τα δρεπάνια του μίσους. Πόσες εστίες κάψαμε με τη φωτιά του αχαλίνωτου πάθους μας. Πόσων μανάδων τα φουστάνια βάψαμε μαύρα με τη σκοτεινιά του μυαλού μας... Κύριε ιλάσθητι τις αμαρτίες ημών.

Ένα κοπάδι περιστέρια προσγειώνονται παραπέρα. Σκαλίζουν σ' ένα λόφο κοπριάς με τις κεκριμπαρένιες μυτίτσες τους.

Γουργουρίζουν αναφουρφουλιασμένα τ' αρσενικά, καμαρώνουν φιλάρεσκα τα θηλυκά, φιλιούνται με τα ράμφη τους, χαϊδεύονται με τα κορμιά τους. Μέσα σε όλα τα πλάσματα της δημιουργίας, ερπετά, τετράποδα, φτερωτά, μέσα σε όλα τα έμψυχα, υπάρχει διάχυτος ο αισθησιασμός, το ερωτικό ρίγος, η διάθεση της συνένωσης, η φλόγα της αναπαραγωγής, η ιερή επιθυμία της διαιώνισης. Η ζωή κραίνει με αμέτρητες γλώσσες και καλεί με μύριους τρόπους. Σπίνει τα νυφοκρέβατά της, στον αέρα, στη βροχή, στο νερό, στο χώμα, στην πέτρα, στην κουφάλα του δέντρου, στα βάθη της σπηλιάς, στο πυκνόφυλλο κλωνάρι, παντού, παντού. Ξεδιπλώνει την παντιέρα του θριάμβου και προχωρεί.

Προχωρεί, έτσι όπως ετούτο το φορτωμένο ζώο που περνάει μπροστά μου με τη βαριά πεταλωμένη περπατησιά του και οδεύει προς τα ορεινά χωριά.

Στα τριχωτά του καπούλια δέχεται τη γερή ξυλιά του συνοδού του και προχωρεί. Είναι η επώδυνη υπενθύμιση του δυνατού που κρατάει στην εξουσία του τη μοίρα του υποταγμένου.

Γυρίζω τη ματιά μου στα περιστέρια. Είναι ένας εξαισιος πίνακας ρεαλιστή ζωγράφου. Ένας πίνακας με εναλλαγές στο ίδιο θέμα, καθώς μετατοπίζονται στην γρασιδωμένη επιφάνεια του ανοιξιάτικου τοπίου.

Σε λίγο φτερώνουν ευτυχισμένα κι απομακρύνονται στο άπειρο.

Μέσα στην ασίγαστη τρικυμία της ζωής, φέρνω στο νου μου το περισσότερι του Νώε.

Μέσα στη ματωμένη αγωνία του σύγχρονου καιρού, συλλογιέμαι το περισσότερι της Ειρήνης.

Ένα κοπάδι ανέμελα περιστέρια έσβησε στο μακρινό διάστημα. Ο μεσουρανημένος ήλιος του γαλήνιου χωριού μου τα παρακολουθεί και τα συντροφεύει στη φτερωμένη τους πορεία.

Βελονιάζει στις χρυσές του ακτίνες την ανησυχία της ζωής και γράφει με το αιώνιο φως του στο νοτιομένο χώμα της γης, της προφητείας του το ανάγνωσμα.

Ένα κείμενο δυνατό στη σύλληψη, απλό στην ερμηνεία, εύκολο στην εφαρμογή. Φτάνει να το ενστερνιστεί ο άνθρωπος και να το βάλει σε εφαρμογή η καρδιά του.

ΤΑ ΠΡΟΙΚΙΑ

*Πόση ομορφιά, σαν έβγαζε να λιάσει τα προικιά
τα πιο ακριβά που φύλαγε η μάνα μου στην πάντα.
Ξάνοιγαν σαν πολύχρωμη αγκάλη παστρικά
και μύριζαν βασιλικό και αγριολεβάντα!...*

*Ήταν τα έργα του χεριού μια απέραντη σειρά
από κουβέρτες κεντητές, βελόντζες και φλοκάτες.
Τα νήματα με καρδιάς φύλλα βαμμένα ζωηρά
πολλά με φλούδια της ροδιάς κι ασφόμελων πατάτες.*

*Τα κεντημένα σε καμβά και τα δαντελωτά,
με βελονάκι πλεχτικά και τα ταγάρια χώρια.
Μεσάγια της πινακωτής, τσόχινα για παιδιά
και της αράδας το λευκό λινό για μεσοφόρια.*

*Οι σαραντάπηχες φασκιές πούζωναν τα μωρά,
οι κουρελιές που στρώνονταν καιρό Χειμώνα κάτω.
Το διπλοτριπλογύριστο ζουνάρι του παλληκαρά,
ακόμα και το σάβανο του παγερού θανάτου...*

*Τώρα, γυρίζω νοσταλγός κι ενός καιρού παιδιού
αναπολώ την προκοπή πούδειχνε κάθε σπίτι,
με τη σεμνή κι αρχοντική ύπαρξη τ' αργαλειού
π' οριστικά απ' τη ζωή την τωρινή μας λείπει.*

*Κι ως προχωρεί ο πολιτισμός με βήματα βαριά
και μας κυκλώνει ασφυκτικά σε βρόχια τυραννίας,
αφήνουν των νεώτερων γενιών μας τα προικιά
οσμή συνθετικών υλών και βιομηχανίας.*

Από τη συλλογή «ΟΙ ΡΙΖΕΣ» 1979

ΤΑ ΞΩΚΚΛΗΣΙΑ ΜΑΣ

Όσο κι αν είναι σκληρό, πρέπει να ομολογήσουμε ότι ο σημερινός άνθρωπος έχει ξεκοπεί από το Θεό κι έχει απομακρυνθεί από τη θρησκεία και την εκκλησία. Η εξέλιξη της ζωής τον έφερε οδοιπόρο σ' έναν ατέρμονο δρόμο που τον ξεκινάει με την αυγή της κάθε μέρας και τον περπατάει με έντονη αβεβαιότητα και περισσή θλίψη, χωρίς να ξεχωρίζει χαρά και χωρίς να διακρίνει ελπίδα στη γραμμή της πορείας.

Η σημερινή κοινωνία περιπλέχτηκε σε νέους τρόπους ζωής, τρόπους θολούς, χωρίς ξαστεριά και δροσόλουστο πρωινό και αποβραδιάτικο απαλό ανεμοπέρασμα.

Από το ύψος των επιστημονικών επιτεύξεων ο όγκος της ύλης κατρακύλησε βαρύς σαν ξεκομμένος βράχος από την κορυφή και στο πέρασμά του παρέσυρε, τραυμάτισε κι άφησε πληγιασμένη κι ανάπηρη την καρδιά του κόσμου.

Ο σύγχρονος άνθρωπος για να δείξει «προοδευτικός» ασπάστηκε χωρίς περίσκεψη κάθε ξενοφερμένη θεωρητική και πρακτική αντίληψη που αντιστρατεύονταν στα καθιερωμένα παραδοσιακά και παρουσίαζε ένα πρότυπο ζωής έξω από τα ελληνικά ειωθότα. Έτσι θεσμοί και δεσμοί, κυρίως μεταπολεμικά, κλονίστηκαν και η σύγχρονη ζωή στεφανώθηκε τη μυθική δόξα της πολυθρύλητης Βαβυλωνίας.

Σημάδια αφοσίωσης στη θρησκεία και πίστης στο Θεό μιας περασμένης εποχής, αποτελούν για τον τόπο μας, εκτός από τον μητροπολιτικό ναό «Τα Εισόδια της Θεοτόκου» (21 Νοεμ.) και τα τρία ξωκκλήσια μας, Άγιος Γεώργιος, Άγιος Βλάσιος και Παναγία η Ευαγγελίστρια.

Στην ομώνυμη περιοχή, ανάμεσα Λιαπάτας και Μώλου, φτωχό, ταπεινό και αθόρυβο «εις το βουνό ψηλά εκεί...» στέκει το ξωκκλήσάκι του καβαλλά-

ρη Άη Γιώργη, αγναντεύοντας από την περίοπτη θέση του την πλατωσιά του Μώλου και ευλογώντας με την άσβεστη χάρη του τους όσους πιστούς αλλά και τους πολλούς άπιστους.

Μέσα στη θεϊκή του μακροθυμία και παντογνώσια περιμένει με στωϊκότητα την επιστροφή του άσωτου και παραπλανημένου λαού, που μη βρίσκοντας πιο πέρα δρόμο να διαβεί, θα ζητήσει σίγουρα και σύντομα στη χάρη του να βρει τη γαλήνη.

Προπολεμικά, κάθε 23 τ' Απρίλη, αν είχε προηγηθεί το Πάσχα, ή τη δεύτερη μεταπασχαλιάτικη μέρα, εφόσον είχε προηγηθεί η μέρα της μνήμης του, σύσσωμος ο Μώλος και τα περίχωρα προσκυνούσαν τη Χάρη του μέσα στη θεία λειτουργία κι ύστερα ξεφάντωναν με ψιτά, κρασιά, όργανα και χορούς μέχρι αργά το βράδυ. Ο χρόνος στην αδυσώπητη πορεία του ερείπωσε το παλιό ξωκκλήσι, αλλά η πίστη κάποιων σύγχρονων Μωλιωτών επί των ημερών μας, με προσωπική εργασία και έξοδα, το ανύψωσε με σύγχρονα υλικά και προδιαγραφές στη θέση του.

Πιο χαμηλά, στην ομώνυμη επίσης περιοχή, πάνω στα ερείπια του παλιού ναού, η ιδιωτική πρωτοβουλία και εδώ έχτισε το νέο ξωκκλήσι του Άη Βλάση, ανάμεσα στις πανύψηλες πουρναριές. Η μνήμη του γιορτάζεται στις 11 Φεβρουαρίου και κόσμος πολύς από το Μώλο τιμούσε τη θεία λειτουργία την ημέρα της μνήμης του.

Το ξωκκλήσι της Ευαγγελίστριας βρίσκεται κοντά στη θάλασσα ανάμεσα Μώλου και Αγίας Τριάδας. Η μνήμη της γιορτάζεται την πρώτη Παρασκευή μετά το Πάσχα στην εορτή της Ζωοδόχου Πηγής. Μετά τη θεία λειτουργία ακολουθούσε ολόημερο πανηγύρι χαράς, γλεντιού και χορού.

ΤΑ ΞΩΚΚΛΗΣΙΑ

*Σκόρπια στις πράσινες πλαγιές, θυμάμαι τα Ξωκκλήσια
άψαλτα κι αλιβάνιστα, χωρίς εσπερινό.*

*Τριγύρω τους λίγα δεντρά, δυό-τρία κυπαρίσσια
πούδειχναν σαν γιγάντιο δείχτες τον ουρανό.*

*Πολλές φορές, από φυγήν ανθρώπινη, κοντά τους
με κουρασμένα βήματα, σερνόμουν κατακεί,*

κι έβλεπα μέσα στ' άτεχνα τα εικονίσματά τους
του κάθε Αγίου την ψυχή, σεμνά να κατοικεί.

Παραπονούμενος, σκυφτός στο θόλο ο Ναζωραίος,
γλυκειά και χαμηλόθωρη στο τέμπλο η Παναγιά.
Άη-Γιώργης στ' άσπρο τ' άλογο καμαρωτός κι ωραίος
να σεργιανίσει έτοιμος στα γύρω, ηες, χωριά.

Τα καντηλάκια τους σβηστά, στις λησμονιάς τις πάχνες,
αλλάργα τους οι άθρησκες διαβαίνουνε γενιές.
Λίγες ψυχές π' απόμειναν πιστές είν' οι αράχνες
που τα προικιά τους πλέκουνε στις σκοτεινές γωνιές.

Κι όμως στις πράσινες πλαγιές, προσμένουνε ακόμα
τα Ξωκκλησιάκια στωϊκά το θάμα το τρανό,
μια μέρα μέσα απ' το σεπτό, το σκοτεινό τους δώμα,
να στέλνουνε τον άνθρωπο ψηλά στον Ουρανό.

Από τη συλλογή «Νοσταλγικοί Αντίλαλοι. 1972

* * *

Ο ΑΗ ΘΑΝΑΣΗΣ

Ο ξενιτεμένος που γυρίζει κατά διαστήματα στο χωριό, είτε για τις γιορτιές των Χριστουγέννων και του Πάσχα, είτε για τις καλοκαιριάτικες διακοπές, αφού ξεκουραστεί, ιδεί και χαρεί τους δικούς του, τους συγγενείς, τους γείτονες, τους φίλους και τους χωριανούς, στην πλατεία, στο σπίτι, στην εκκλησία κι όπου αλλού, είναι αδύνατο ύστερα να μην αναζητήσει την ιερή «επαφή» με τα προσφιλή πρόσωπα που πήραν αναπάντεχα το δρόμο της μακρινής φυγής που δεν έχει, παρά την ακράτητη επιθυμία, καμιά μα καμιά ελπίδα επανόδου και επιστροφής.

Είναι οι αλησμόντοι νεκροί που κοιμούνται κάτω από το βαρύ χώμα του μαντρογυρισμένου χώρου, που προστατεύει μέσα στην αγιοσύνη του ο πολιούχος του τοπικού νεκροταφείου Άγιος Αθανάσιος.

Την επιθυμία αυτή της επικοινωνίας την έχει και ο μόνιμος κάτοικος και την εκπληρώνει με την άμεση θέλησή του, ή και με έμμεση αφορμή, κάθε φορά που συνδράμει με την προσωπική του συμπαράσταση, την οικογένεια που ξεπροβοδίζει ως την ύστατη κατοικία τον προσφιλή της μεταστάντα.

Στον χώρο της απέραντης σιωπής, που τον ισκιώνουν μαύρα κυπαρίσσια και τον πλαισιώνουν λευκοί μαρμάρινοι και ξύλινοι σταυροί, αναπαύονται τ' αγαπημένα πρόσωπα του χωριού. Μακριά από τις φροντίδες της βιοπάλης, από τα σχέδια της δουλειάς, από τους επαγγελματικούς υπολογισμούς, τις πρόσκαιρες φιλοδοξίες, τους απατηλούς στόχους και τ' απραγματοποιήτα σχέδια.

Τα κλεισμένα μάτια έπαψαν να ερευνούν ανήσυχια στον πλατύ ορίζοντα της προσδοκίας και της ελπίδας, ένα μακρινό όνειρο. Ένα όνειρο που μένει πάντα αμετακίνητη ουτοπία, οδυνηρή μαιαιότητα και σποδός ατελεύτητη.

Μόλις ο επισκέπτης προσπεράσει τη βαριά σιδερένια πόρτα, βρίσκεται κιάλας στο απέραντο σαλόνι των προσφιλών προσώπων. Εδώ δεν υπάρχει κανένα άγνωστο όνομα. Όλοι οι κεκοιμημένοι είναι γνωστοί μεταξύ ζώντων και νεκρών. Χαμογελούν θαρρείς ευχαριστημένοι μέσα από το καδράκι τους

που σφραγίζεται στη μέση του σταυρού, ή ακουμπάει στη ρίζα και συνοδεύουν με τη ματιά τον επισκέπτη καθώς τους προσπερνά, αναζητώντας τον παρακείμενο τάφο, τον δικό του νεκρό.

Ανθρωποι ηλικιωμένοι, υπέργηροι, μεσήλικες, έφηβοι, νεαρές, μικρά παιδιά, ακόμα και βρέφη, συμπληρώνουν αυτό το απέραντο περιβόλι με τα ονόματα των διαφόρων ηλικιών, και με τις διαφορές των εν ζωή αντιλήψεών τους.

Τώρα στη βαθιά γαλήνη του αιώνιου ύπνου, όλοι κοιμούνται στη σιγουριά της ματαιότητας και όλοι επαναπαύονται στην στερνή ηδονή της σωματικής αποσύνθεσης, που την κατεργάζεται η σκληρή αγκαλιά του σκοτεινού λάκκου.

Οι φιλοδοξίες έγιναν σταγόνες βροχής που ακολούθησαν τη ροή του ποταμού στην κοίτη της αιώνιας λησμονιάς και της ακατάλυτης λήθης. Οι επιθυμίες έγιναν βραδινός καπνός που βγαίνει από τον μαύρο μπουχαρή του χαμηλού σπιτιού, ψηλώνει για λίγο ορατός κι ύστερα εξαφανίζεται και γίνεται ένα με την υγρασία και το απέραντο σκοτάδι της νύχτας. Το χρέμα με τον αμαρτωλό πειρασμό του γίνεται φαρμακερή έριδα στις καρδιές των κληρονόμων, που ο καθένας για τη δική του πλευρά διεκδικεί τη μερίδα του λέοντος απaráλλαχτα όπως τα όρνια που επιτίθενται το ένα κατά του άλλου με σκοπό να κερδίσει ο νικητής το ψοφίμι ολάκερο που ανακαλύφτηκε στη μοιραία θέση του.

Το μεγάλο ρολόϊ, σκαρφαλωμένο στο καμπαναριό της εκκλησίας στη μέση του χωριού, χτυπάει και αποτυπώνει το χρόνο στην ακοή των συγχωριανών. Ο δυνατός του απόηχος σημαδεύει κύκλους προς όλα τα σημεία του ορίζοντα. Παντού κάτι έχει να πει. Όμως εδώ, σε τούτη την έρημη και ήρεμη γωνιά, ο απόηχος του ρολογιού δεν έχει τίποτα να πει. Κανένας εδώ δεν αφουγκράζεται το βηματισμό των ωρών. Κανείς εδώ δεν αισθάνεται την κίνηση του χρόνου και τα χρώματα της ζωής. Η ακινησία του θανάτου σφραγίζει τη βαριά παρουσία της και η απόλυτη λήθη εξυφαίνει το βαρύ και αιώνιο σκοτεινό της πέπλο. Οι νεκροί κοιμούνται στην ισοπεδωμένη γαλήνη των ατέλειωτων ωρών, παραδομένοι όλοι, μικροί και μεγάλοι, γυναίκες και άντρες στην απεραντοσύνη της απόλυτης αιωνιότητας.

Η φροντίδα των ζωντανών ψηλαφίζει τη μνήμη και συντηρεί την ανάμνηση με τη φλογίτσα του τρεμάμενου καντηλιού και την γλυκειά ευωδιά του εξαγνιστικού θυμιάματος.

Η μαυροφορεμένη κόρη φυτεύει τριανταφυλλίες στον φρεσκοσκαμμένο τάφο του λατρευτού πατέρα και η πικραμένη χήρα με τα δυο ορφανά στην

αγκαλιά, ξεριζώνει τα μαύρα μαλλιά της και ξεσκίζει τα νεανικά της μάγουλα που καθημερινά τα χρωματίζει όλο και πιο έντονα η παγερή χλωμάδα του θανάτου, που έπληξε το φτωχικό της.

Η απαρνηγόρητη μάνα του μικρού παιδιού ματώνει τα στήθια της για το χαμό του μονάκριβου, που δραπέτευσε από την τάξη της πρώτης δημοτικού και πήρε τους δρόμους του παράδεισου.

Ο άγνωστος λαϊκός τραγουδιστής επισήμανε εύστοχα τη ματαιότητα της ζωής και συνταίριασε επιγραμματικά τη θεωρία του θανάτου στο παραστατικό του δίστιχο.

*Τούτ' τη γη που την πατούμε
όλοι μέσα θε να μπούμε.*

Είναι η αληθινότερη και απλοϊκότερη θεωρία που μπορεί να την συναισθανθεί κανείς όταν σταθεί μπροστά στους σιωπηλούς τάφους των γνωστών μας νεκρών. Των νεκρών που περπάτησαν κάποτε μαζί μας, συντρόφεψαν τη ζωή μας, μοιράστηκαν τη χαρά μας, συμμερίστηκαν τη λύπη μας, ένοιωσαν τις επιθυμίες μας, έζησαν τα όνειρά μας.

Τώρα οι άνθρωποι αυτοί, οι δικοί μας άνθρωποι, ο παππούς, η γιαγιά, ο πατέρας, η μητέρα, οι συγγενείς, οι φίλοι, ο κόσμος της χτεσινής κοινωνίας του χωριού στέκεται μακριά από τον κύκλο της υλικής ζωής κι αναπαύεται εν ειρήνη μέσα στον μαντρογυρισμένο χώρο, κάτω από την ιερή σκιά του καλοκάγαθου και μεγαλόθυμου Άη Θανάση.

Η φροντίδα των ζωντανών προσπαθεί να περισώσει τη μνήμη των κεκοιμημένων του Θεού δούλων και αδελφών ημών.

Τους μνημονεύει με τα χείλη του παπά στα επιμνημόσυνα τρισάγια, φροντίζει με σχολαστική επιμέλεια τη στερνή κατοικία, μεγεθύνει τη φωτογραφία και την κλείνει σε κορνίζα χρυσή ή και σκαλιστή, τους βρέχει την ανάμνηση με ζεστό δάκρυ, καταπίνει τον πικρό καημό, με την προφορά του ονόματός τους.

Ο νεκρός είναι ο ξεχωριστά αγαπημένος μέσα στα ζωντανά πρόσωπα του οικογενειακού περιγύρου. Υπάρχει ανάμεσα στα πράγματα που άγγιζαν τα χέρια του, ζει μέσα στις καρδιές και στις σκέψεις και μιλάει όλες τις ώρες μαζί τους.

Είναι ο πανταχού παρών, γιατί η ζωή δεν θα μπορέσει να παραδεχτεί ποτέ σε βάρος της, την αφαιρετική δύναμη του θανάτου.

Το βαρύ χέρι της αλύγιστης φθοράς θα μασιγώνει ανελέητα τις ανθρω-

πινες υπάρξεις. Το τροχισμένο δρεπάνι του θανάτου θα θερίζει στο περιβόλι της ζωής. Όμως η αλύγιστη ζωή, αυτή η ακατάλυτη Λερναία Ύδρα, η απόπτη ζωή, αυτός ο ιερός αναγεννόμενος φοίνικας, δεν θα σταματήσει στιγμή να σπρώχνει τη ρίζα όλο και πιο βαθειά στη γη και ν' αδερφώνει τα χοντρά κλωνάρια με τ' ακατάλυτα ζωντανά στοιχεία της αιώνιας φύσης. Έτσι το δρεπάνι του χάρου όσους κι αν θερίζει ανθούς, το δέντρο της ζωής όλο και πιο ψηλά θ' ανεβαίνει.

ΤΑ ΨΥΧΟΣΑΒΒΑΤΑ

*Τα ψυχοσάββατα οι γριές με τις παλιές αρχές
Πλούζουν τα γκρίζα τους μαλλιά κι αλλιάζουν τα σκουτιά τους.
Πονόκαρδες, στοχαστικές φροντίζουν τις ψυχές
τα κόλυβα στολίζοντας, μπροστά στην παραστιά τους.*

*Στ' απόσπερο το μελιχρό, το σήμαντρο ως χτυπά
βουβές και κατανυκτικές στην εκκλησιά βαδίζουν,
προσμένοντας στη λειτουργιά, ν' ακούσουν του παπά
τα χείλη, μεσιτεύοντας, νεκρούς να ονοματίζουν.*

*Ο γέροντας ξανέμεινε στην Κόκκινη Μηλιά,
άλληλις ο γιος σκοτώθηκε ψηλά στο Τεπελένι.
Χρόνια θολώνουν οι ματιές, βουβάθηκε η μιλήιά
μαυρότυχη συντρόφισσα, μάνα χαροκαμένη.*

*Αγιάτρευτα Πυπτερά καυμένο σπιτικό
ισόβια φαρμακώθηκαν στον χάροντα το χέρι.
Μες στη σοδειά σου κι οι νεκροί κρατούνε μερτικό
Παδάκι στο καντήλι τους, κόλυβα στο πανέρι...*

*Τα ψυχοσάββατα οι γριές με τις καλές αρχές
μέσα σε μιαν ατμόσφαιρα κινούνται οδοδική τους.
Πονόκαρδες, στοχαστικές φροντίζουν τις ψυχές
με τον παλημό της σιγουριάς, πως θα το βρει η ψυχή τους.*

Από τη συλλογή «ΟΙ ΡΙΖΕΣ» 1979

ΤΑ ΠΑΝΗΓΥΡΙΑ

Η παλιά ζωή της επαρχίας ήταν σκληρή. Ήταν μια καθημερινή πάλη με τα ακαταδάμαστα στοιχεία της φύσης, έτσι καθώς εκείνα ξεδίπλωναν αλύγιστα την ύπαρξή τους μέσα στο πέρασμα του χρόνου έχοντας πάντα μπροστά τους αντιμέτωπο τον καθημερινό άνθρωπο, κυρίως τον ξωτάρη που ήταν υποχρεωμένος να κινείται έξω από στέγη, στ' ανοιχτά του κάμπου, της θάλασσας, ή του βουνού.

Ο δουλευτής της γης (ζευγολάτης, σκαφιάς, κλαδευτής, θεριστής) ο τσοπάνης κι ο ψαράς, ξεπόρτιζαν στο χάραμα της αυγής, με το ξεροκόμματο και την ελιά, για την κοπιαστική δουλειά της ατέλειωτης μέρας, για να γυρίσουν κατάκοποι και τσακισμένοι στο φτωχικό τους και στη φαμίλια τους με τα σκοτάδια της εσπέρας. Μέσα στο εξουθενωτικό καθημερινό δεκαεξάωρο της βιοπάλης ο άνθρωπος εκτός από τον ιδρώτα και το άγχος της δουλειάς, είχε να παλέψει και με τις αντιξοότητες του καιρού. Αυτές ήταν οι ξαφνικές μεταλλαγές της ατμόσφαιρας που σημειώνονται κυρίως την άνοιξη και το φθινόπωρο με καταιγίδες, ακράτιες νεροποντές, χαλάζι, αστροπόβροντα και κεραυνούς που δημιουργούσαν πανικό αλλά και φονικό ανάμεσα σε κοπάδια ζώα και ανθρώπους.

Η βασικότερη έλλειψη του παλιά εργαζόμενου στο ύπαιθρο, ήταν το μεταφορικό μέσο. Για να βρει ο εργάτης τον τόπο της δουλειάς έπρεπε να διανύσει, φορτωμένος τα εργαλεία, το νερό και το ψωμί, δρόμο μέσα από λασπωμένα χωράφια και μονοπάτια δύσβατα, μια, δυο και παραπάνω ώρες, ώσπου να φτάσει στη δουλειά και άλλο τόσο να γυρίσει.

Μπροστά στην κάθε καιρική αλλαγή έστεκε ανίσχυρος κάτω από τον οργισμένο ουρανό, αφού ήταν ακατόρθωτο να προχωρήσει, παρακαλώντας εσώψυχα τη βοήθεια των γειτόνων Αγίων για τη σωτηρία της ζωής του και από τούτο το ξαφνικό συναπάντημα.

Τον χτεσινό άνθρωπο τον χαρακτήριζε πίστη και αφοσίωση στα θεία. Ο χτεσινός άνθρωπος ένοιωθε το Θεό «πανταχού παρών και τα πάντα πληρών». Γι' αυτό και δεν παρέλειπε ποτέ του, είτε μπροστά στον κίνδυνο βρισκόταν, είτε κάτω από τη σιγουριά του σπιτιού του έστεκε, στη σπορά ήταν ή τη συγκομιδή, τη χαρά ή τη λύπη, να ευχαριστήσει ή να επικαλεστεί τα θεία. Έτσι δημιούργησε δεσμούς με την εκκλησία και προπαντός με τα μοναστήρια και τα ξωκκλήσια που βρίσκονται έξω στο υπαίθρο, ανάμεσα και κοντά στους τόπους της δουλειάς, χωρίς βέβαια να περιφρονεί και τις μέσα στα χωριά και πόλεις, εκκλησίες.

Τιμώντας τη μνήμη των γύρω Αγίων, ο άνθρωπος του χτες, έφερνε και κρεμούσε τα τάματά του στη θαυματουργή εικόνα του πολιούχου, άναβε το καντήλι με το λάδι της σοδειάς του, έπαιρνε το ευλογημένο αντίδωρο από το πρόσφορο που ζύμωνε η συντρόφισσά του με το αλεύρι του ψωμιού του, μεσίτευε στο Θεό τη σωτηρία των ψυχών με τα κόλυβα των βρασμένων σπόρων της νέας συγκομιδής του.

Ανακουφισμένος ψυχικά ύστερα από την πνευματική επικοινωνία με το θείο, έβγαινε απολείτουργα στον μεγάλο περίγυρο της εκκλησίας. Ήταν η ώρα της ευχίας και της τέρψης του κουρασμένου και τυραντισμένου κορμιού του. Στον ίσκιο κάποιου δέντρου θα ξάνοιγε την «ετοιμασία» του, θα έτρωγε παρέα με φίλους και συγχωριανούς, θα έπινε τα παραπάνω ποτήρια, θα κούρντιζε το κέφι με το τραγούδι, θα πιάνονταν στην αλυσίδα του χορού, θα το γυρόφερνε πηδηχτά με το σαντούρι, την καραμούζα, το νταούλι και...
«νάχε καεί ο πλάτανος...»

Τα πανηγύρια στον καιρό τους, σ' έναν καιρό πολύ διαφορετικό από τον δικό μας, κράτησαν το θρησκευτικό συναίσθημα του σκλαβωμένου λαού, καλλιέργησαν την φιλοξενία, τόνωσαν τη συνεργασία, ανέπτυξαν τη φιλία, διατήρησαν την επαφή.

Έδωσαν την ευκαιρία στον κάτοικο της υπαίθρου να βρει το γείτονα χωρικό, να λύσει διαφορές, ν' αναπτύξει εμπορικές σχέσεις, να διαπραγματευθεί αγοραπωλησίες, να στεργιώσει προξενιά. Ακόμα μέσα στους χώρους του πανηγυριού διακινήθηκαν μυστικά που αφορούσαν τις θέσεις και τις δυνάμεις του εχθρού, καθώς και διάφορα άλλα σχέδια πολεμικής σημασίας.

Ειδικοί σύνδεσμοι περιδιάβαιναν, είτε σαν οργανοπαίχτες, είτε σαν πανηγυριώτες, έκαναν επαφές και αντάλλαζαν συνθήματα και πληροφορίες με τα κατάλληλα πρόσωπα. Ήταν η εποχή που τη διακίνηση του μηνύματος

δεν την εξουσίαζε το μηχανικό μέσο, αλλά ο ειδικά εξασκημένος σύνδεσμος, ή αγγελιοφόρος.

Έτσι το πανηγύρι, εκτός από την ψυχαγωγία, πρόσφερε θρησκευτική σιγουριά στον άνθρωπο και θετική υπηρεσία στο έθνος, σε μια εποχή όπου πατρίδα και άνθρωπος φοβερά δεινοπαθούσαν μέσα σε ορίζοντες πυκνού ζόφου και αιματηρής πορείας.

Κλείνουμε το κεφάλαιο με την αναφορά των πανηγυριών της γύρω περιοχής μας.

Στις 6 Μαΐου, γιορτή του Αγίου Σεραφείμ, πανηγυρίζει το χωριό Άγιος Σεραφείμ.

Στις 8 Μαΐου, γιορτή Αγιάννη του Θεολόγου, πανηγυρίζουν τα χωριά Κόμνινα και Θερμοπούλια.

Στις 21 Μαΐου, γιορτή Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης, πανηγυρίζει το χωριό Άγιος Κωνσταντίνος.

Δευτέρα Πεντηκοστής, γιορτή Αγίου Πνεύματος, πανηγυρίζουν τα χωριά Καρυά και Αγία Τριάδα.

Στις 13 Ιουνίου γιορτή τοπική της Αγίας Αικατερίνης, γιορτάζει το χωριό Καινούργιο.

Στις 20 Ιουλίου, γιορτή του Προφήτη Ηλία, πανηγυρίζουν τα χωριά Διαπάτα και Αναύρα.

Στις 27 Ιουλίου γιορτή του Αγίου Παντελεήμονος, πανηγυρίζουν τα Καμμένα Βούρλα.

Στις 6 Αυγούστου γιορτή Μεταμόρφωση του Σωτήρος, πανηγυρίζει το ομώνυμο μοναστήρι πάνω από τα Καμμένα Βούρλα.

Στις 15 Αυγούστου γιορτή Κοίμησης της Θεοτόκου, πανηγυρίζουν τα χωριά Μενδενίτσα και Καλλίδρομος.

Στις 29 Αυγούστου γιορτή Αποτομής κεφαλής Ιωάννου Προδρόμου, πανηγυρίζει το χωριό Σκάρφεια.

Στις 8 Σεπτεμβρίου γιορτή Γενέσιον της Θεοτόκου, πανηγυρίζει το χωριό Ρεγγίσι. Την αυτή μέρα μεγάλο θρησκευτικό πανηγύρι γίνεται στο μοναστήρι της Παναγίας Δαμάσιας όπου πολύς κόσμος απ' όλη την περιοχή τιμάει τη μνήμη της και πανηγυρίζει τη μέρα μέσα σε ζεστό κλίμα θρησκευτικής κατάνυξης.

ΟΙ ΜΕΓΑΛΕΣ ΓΙΟΡΤΕΣ

Τα Χριστούγεννα, η Πρωτοχρονιά, τα Φώτα και το Πάσχα, είναι οι μεγάλες και ξεχωριστές γιορτές που ο λαός της υπαίθρου παλιότερα τις περίμενε με ξεχωριστή χαρά και τις υποδέχονταν μέσα από πολλές εθιμοτυπικές διαδικασίες που κρατούσαν το ενδιαφέρον των χωριανών όλων και περισσότερο των νέων και των μικρών παιδιών που πρόσμεναν να χαρούν και να ζήσουν τις ξεχωριστές θρησκευτικές και γιορταστικές ώρες, μέσα σε μια ατμόσφαιρα πλημμυρισμένη από ευφροσύνη, μεγαλοπρέπεια λατρείας, πίστης και ψυχικής ανάτασης.

Περίμεναν και οι μεγάλοι, οι άνθρωποι του μόχθου να χαρούν την ανάπαυλα της δουλειάς και να ζήσουν τη φυγή από την κοπιαστική καθημερινότητα. Περίμεναν να βρεθεί η καρδιά τους σ' έναν γιορταστικό χώρο κεφιού και να ζήσει η ψυχή τους τον γλυκασμό της ζεστής και ξέγνοιαστης ατμόσφαιρας του γιορταστικού περιβάλλοντος, είτε μέσα στο σπίτι, είτε έξω στην πλατεία, στο χοροστάσι, στο πανηγύρι του μοναστηριού, ή και όπου αλλού μπορούσε να βρεθεί τούτη η ακριβή και σε αραιά διαστήματα παρουσιάζομενη περίπτωση, τότε.

Στολισμένοι το γιορτινό ρούχο και την καθαρή καρδιά, πλησίαζαν τη γιορτή, κουβαλώντας την αγνή διάθεση, συμπληρώνοντας τον κύκλο της παρέας χωρίς ταπεινή υστεροβουλία και φτηνό υπολογισμό. Εκεί η αγνή συμμετοχή πρόσθετε την πρόσχαρη διάθεση, τις τραγουδιστικές ικανότητες, τα χορευτικά τσαλίμια, τη χάρη της λαϊκής ανεκδοτολογίας και ευφυΐας, τη στομαχική αντοχή της κατανάλωσης του βαρελίσιου κρασιού της τοπικής παραγωγής. Το πνεύμα του πονηρού έστεκε μακριά, ενώ τα αισθήματα της φιλίας, της εντοπιότητας και της συγγένειας κοντινής ή μακρινής συσφίγγονταν και συμπυκνώνονταν σχηματίζοντας ένα αρραγές σύνολο ευτυχημέ-

νων ανθρώπων αλληλοϋποστήριξης αλλά και αγώνα αν η ανάγκη κάποιου ατόμου, μιας οικογένειας ή μιας γειτονιάς το ζητούσε.

Κι ήταν σύνθητες το φαινόμενο όταν οι νεροποντές με τις κατεβασιές περικύκλωναν στην υγρή ορμή τους κάποιο σπίτι, σύσσωμο το χωριό έτρεχε με τα φτυάρια και τα τσαπιά να εμποδίσουν το κακό και να αποτρέψουν τον κίνδυνο δημιουργώντας ροές φυγής, του υγρού στοιχείου. Το ίδιο συνέβαινε και με τις πυρκαγιές των σπιτιών και των κτημάτων.

Κι όταν τύχαινε μια λοιμική νόσος να ξεκληρίσει κάποιο κοπάδι, ν' αφανίσει ένα σταύλο, η κοινή συναδέλφωση και αγάπη, με τοπικό έρανο συμπλήρωνε τη ζημιά κι έτσι με τον τρόπο της κοινής προσφοράς ανακούφιζε τον παθόντα.

Η εποχή του παλιού καιρού ήταν εποχή των ελάχιστων θεωριών και των πολλών ανθρωπιστικών χειρονομιών και καλών πράξεων. Ήταν η εποχή που το αγαθό έργο δεν επέτρεπε στη θεωρία να βγει μπροστά και να εμποδίσουν την αυθόρμητη προσφορά, κάνοντας υποδείξεις μέσα από άψυχους κανόνες κάποιου ψεύτικου και προσποιητού Σαβουάρ βιβρ.

Τότε ο χωριάτης δεν γνώριζε γραφή και ανάγνωση, κουβαλούσε όμως στο αίμα του ανάμεσα από γενιές την παραδοσιακή φιλανθρωπία και φιλοξενία και εφαρμόζε με ιερή ακρίβεια τους άγραφους κανόνες της. Γνώριζε πολύ καλά να κόβει τη φέτα από το καρβέλι του, να ανοίγει το τουλούμι με το τυρί και το δοχείο με τον πασπαλά και να σου προσφέρει μερτικό από το φτωχικό έχει του. Κι αν σε συναντούσε περαστικό και ξένο στα στενοσόκακα του χωριού του, σε πλησίαζε εγκάρδια και σ' οδηγούσε στο κονάκι του, για να σου προσφέρει νερό και στέγη, κοντά στη φαμελιά του μέσα στο ίδιο δωμάτιο, σα να 'σουν ο αδελφός του κι ο πατέρας του, για να μη σε βρει η μαύρη νύχτα στους δρόμους του όποιου καιρού και σε καταπιεί το σκοτάδι.

ΤΑ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ

Μέσα στο βαριά χιονισμένο τοπίο, τη συννεφιασμένη ατμόσφαιρα και το ψυχρό τσουχτερό ξεροβόρι, κάθε χρόνο στις εικοσιπέντε Δεκέμβρη ξεπροβάλλει στον ουρανό το λαμπερό αστέρι και φωτίζει το δρόμο των Μάγων προς το σπήλαιο της Βηθλεέμ, όπου ο Χριστός, ο Σωτήρας του κόσμου γεννιέται στην ταπεινή φάτινη σαν κοινός θνητός.

Το δρόμο αυτό, η παιδική μας φαντασία προσπαθούσε να βρει ακολουθώντας τ' αχνάρια των προγονικών παραδόσεων μαζί και τις συνήθειες των λατρευτικών εκδηλώσεων ενός καιρού που χάθηκε οριστικά και συντρίφτηκε κάτω από τον ψυχρό οδοστρωτήρα της καταλυτικής προόδου μαζί με τόσα άλλα ηθικά στοιχεία του κοινωνικού κώδικα.

*Καλήν ημέρα άρχοντες, κι αν είναι ορισμός σας
Χριστού τη θεία γέννηση να πω στ' αρχοντικό σας...*

Μέσα στο πρωινό θάμπος της χειμωνιάτικης αυγής, παραμονής Χριστουγέννων, οι φωνές των μικρών τραγουδιστάδων αντιχούσαν στη γειτονιά και γλύκαιναν με τις απαλές νότες τους το ψύχος του καταχείμωνου. Η ζωή ξυπνούσε χαρούμενη και η καρδιά γέμιζε με τα νάματα της θείας πίστευς που κατέβαινε από τον ουρανό και διαπότιζε την απέραντη γη, την οικουμένη ολάκαιρη. Οι νοικοκυρές άνοιγαν την πόρτα τους χαρούμενες και πρόσφεραν στους μικρούς καλαντάρηδες τις «δεκαρίτσες», τις «εικοσάρες» και τα «πεννηταράκια» αμοιβή και φίλημα στον τραγουδιστή που έκανε τον κόπο να φτάσει ως το σπιτικό της και να επισημάνει το μεγάλο γεγονός.

Και την επόμενη, ανήμερα των Χριστουγέννων, όρθρου βαθέως, η καμπάνα της εκκλησίας με τη μελωδική χάλκινη φωνή της τρυπούσε τη σιγαλιά και καλούσε τους πιστούς να προσέλθουν στο λαμπροφωτισμένο χώρο του ναού, όπου ο παπάς γλυκόφωνα μπροστά στο κατάμεστο εκκλησίασμα, πιστοποιούσε το παγκόσμιο γεγονός με τους ανεπανάληπτους στίχους του ποιητή Ρωμανού του Μελωδού:

*Η Παρθένος σήμερον τον υπερούσιον τίκει
και η γη σπήλαιον των απροσίτω προσάγει...*

Τότε ο Χριστός δεν γεννιόταν στη μακρινή Βηθλεέμ, τότε ο Χριστός γεννιόταν κάθε χρόνο αυτή τη μέρα στην ψυχή του ταπεινού ανθρώπου, τότε ο Χριστός γεννιόταν πλάι στο τζάκι κάθε σπιτιού. Τότε ο Χριστός περπατούσε ανάμεσα στους χωριανούς και ενέπνεε το σεβασμό και την αγάπη σε όλους.

Στην αγκαλιά της οικογενειακής θαλπωρής, κοντά στο πανηγύρι της ψυχής και ο γλυκασμός της γεύσης κι ο ανασασμός της όσφρησης. Το κορινό, η τυρόπιτα, το κρασί, τα γλυκίσματα ερέθιζαν τη ματιά και προκαλούσαν την όρεξη για παραπάνω φαΐ και πιάμα. Και το πιο φτωχικό σπίτι θα

εστερείτο όλο το χρόνο, μα το Πάσχα θα έψηνε αρνί και τα Χριστούγεννα θα χαιρόταν χοιρινά σουβλισμένα κομμάτια ροδισμένα στα κάρβουνα. Τα μυρωδικά εφτάζυμα ψωμιά και τα ζαχαροζυμωμένα τσουρέκια συμπλήρωναν τη γαστριμαργική ποικιλία του Χριστουγεννιάτικου δείπνου...

Σήμερα, χίλια εννεακόσια ογδόντα έξι χρόνια μετά τη γέννηση του Χριστού, οι μεγάλοι μάγοι του ιδανικού μας κόσμου διεκδικούν τον μαύρο ορυκτό χρυσό στα σπύλαια του πετρελαίου, για χάρη του ακόρεστου Μαμωνά και του αχαλίνωτου κέρδους.

Η ανεπανόρθωτα μολυσμένη γη από τα χημικά απόβλητα της προχωρημένης επιστήμης, δένει το άμυλο και το μέλι των βασικών της καρπών με τα θανατηφόρα μπεκερέλ που απειλούν με αφανισμό τη ζωή.

Επιμένοντας οι πρακτικοί ημεροδείκτες σημαδεύουν ακόμα την εικοστή πέμπτη Δεκεμβρίου σαν ημέρα γέννησης του Θεανθρώπου κι όταν το επουράνιο φωτεινό αστέρι χάνεται στα πυκνά νέφη της αιθαλομίχλης, κι όταν ο πολυπρόσωπος κι ανελέητος θάνατος εμποδίζει τη γέννηση και της πιο μικρής φωτεινής ελπίδας.

Με τον πρώτο εμπνευσμένο ιερούργο που θα ξεπροβάλει Χριστουγεννιάτικα στην Ωραία Πύλη και αντίς των καθιερωμένων, βροντοφωνάζει αποφασιστικά το:

Σώσον Κύριε τον λαόν σου...

οι ανήσυχες συνειδήσεις θα σπεύσουν να συνενώσουν την αγωνία τους και την αφοσίωσή τους στη σωτηρία του ανθρώπου...

Όμως μέχρι να γίνει αυτό, καλά Χριστούγεννα και καλή όρεξη στο τραπέζι του σύγχρονου καταναλωτικού ευδαιμονισμού.

Η ΠΡΩΤΟΧΡΟΝΙΑ

Μεγάλη, ξεχωριστή και χρονιάρικη μέρα, η μέρα της Πρωτοχρονιάς σημαδεύονταν και αυτή από τα κάλαντα των μικρών τροβαδούρων με το πρωινό ζύπνημα της παραμονής, από τις προετοιμασίες σε γλυκίσματα και φαγητά των γυναικών και από τη γενική γιορταστική ατμόσφαιρα τη γεμάτη αδημονία και προσμονή για την άφιξη ενός γεροδεμένου ασπρο-

μάλλη Άγιου, που ξεκινούσε από τη μακρινή πατρίδα του έγκαιρα πάντα κι έφτανε στον τόπο μας φορτωμένος με το σάκο των δώρων, στην ώρα του πάντοτε.

Ούτε το πυκνό χιόνι, ούτε η δυνατή βροχή, το τσουχτερό κρύο και η σκοτεινιά της νύχτας μπόρεσαν ν' αποκόψουν την πορεία του αιώνες τώρα. Αυτό το καλοκάγαθο γεροντάκι με την κόκκινη zaketa και τις μαύρες μπότες, γνωρίζει τους μυστικούς τρόπους και κατέχει τις δυνατότητες εκείνες που χρειάζονται για να δαμάζει τα στοιχεία του καιρού και να συνεχίζει με σιγουριά την πορεία του...

«Άγιος Βασίλης έρχεται από την Καισαρεία».

Και η παιδική φαντασία μέσα από τον φτωχικό περίγυρο του χωριού, αφηνόταν ελεύθερη με τα υλικά ενός ονείρου που δεν άγγιζε τις πραγματικές διαστάσεις του υπαρκτού να διασχίζει τη μυθική αυτή χώρα κάπου μεταξύ παραδείσου και γης, από την οποία ξεκινούσε και παρατούσε προσωρινά ο ευτυχισμένος Άη Βασίλης, κάνοντάς μας την τιμή να βρίσκεται ανάμεσά μας για κάμποσες μέρες.

Όλες οι γιορτιαστικές χαρές του ημερολογιακού κύκλου ήταν καλοπρόσδεχτες στην ψυχή μας και στο χωριό μας ολόκληρο. Όλοι οι άγιοι είχαν μερτικό στην πίστη μας και τον θαυμασμό μας. Εκείνοι οι καβαλλάρηδες, ο Άη Γιώργης κι ο Άη Δημήτρης με τα κοντάρια να χτυπούν τα θεριά της απιστίας, αλήθεια, πόση λεβεντιά στο κορμί τους και πόση παλληκαριά στην ψυχή τους που την καθρέφτιζε το φωτεινό και ατρόμητο πρόσωπό τους!

Όμως ετούτος ο γεροδεμένος γέρος, ο ξεχωριστός ανάμεσα στη Βυζαντινή αγιογραφία των ισχνών και αποστεωμένων στωϊκών μορφών, ο πεζοπόρος των Ηπείρων μέσα στο καταχείμωνο, τί αντοχή ψυχική και τί σωματική δύναμη θα πρέπει να διαθέτει. Και ακόμα πόση διανοητική ρώμη, για να κρατάει στο τεφτέρι του νού του όλες τις παιδικές υπάρξεις και να τους φέρνει στην ώρα το καθιερωμένο πρωτοχρονιάτικο δώρο. Πρέπει να περιδιαβεί μεσάνυχτα όλα τα σπίτια των παιδιών και να κάμει τις προσφορές του.

Οι γιαγιάδες μας τον ήθελαν να μπαίνει από τις καμινάδες των σπιτιών την ώρα του ύπνου μας και να μας κάνει τις διανομές του. Φτωχή εποχή τότε, μας άφηνε στο μαξιλάρι μας από κάτω δύο τρία καρύδια, λίγα κάστανα, από κανένα ζευγάρι καλτσάκια, κάποτε ένα μπλουζάκι και πολύ σπάνια κάποιο ζευγάρι παπούτσια, ξάφνιασμα απροσδόκητο από την αναπάντεχη τύχη.

Δύσκολες οι εποχές των παιδικών μας χρόνων, μίζερες και οι Αγιοβασιλιάτικες παροχές των προσδοκιών μας. Σήμερα ο Άν Βασίλης κυκλοφορεί εκουχρονισμένος. Διαφημίζει από την τηλεόραση απορρυπαντικά, τρόφιμα, ποτά, έπιπλα, ψυγεία, αυτοκίνητα, υποδήματα πολυτελείας και κουστούμια γιούνισεξ.

Με σάρκα και οστά περπατάει στους δρόμους. Φωτογραφίζεται με τα παιδιά και καλαμπουρίζει με τους διαβάτες. Είναι ίσως ο μόνος άγιος που πάτησε την άσφαλο. Όμως η δική μας φαντασία παραμένει στο δικό της Άν Βασίλη, τον φτωχό, τον ταπεινό, τον αθώρητο.

Τον Άν Βασίλη που περνούσε μεσάνυχτα από το σπίτι μας, από την κάμαρά μας, ακουμπούσε το χέρι του στο μαξιλάρι μας, χάιδευε τα μαλλιά μας, μας ευλογούσε και προχωρούσε στην παραπέρα γειτονιά με τα χαμηλά σπίτια και τα μικρά παιδάκια που τον πρόσμεναν.

Και σαν ξυπνούσαμε το πρωί το πέρασμά του μύρισε ξεγνοιασιά, σιγουριά, λιβάνι και ήλιο.

Σήμερα όσο πλούσια κι αν είναι η προσφορά του Άν Βασίλη μυρίζει πυρηνικό εξοπλισμό κίνδυνο και φορτισμένη πολεμική υπεροψία.

ΤΑ ΦΩΤΑ

Το μεγάλο γιορταστικό διπλοβδόμαδο των Χριστουγέννων και της Πρωτοχρονιάς, έρχεται να το επισφραγίσει με τη δική του μεγαλοπρεπή επισημότητα η γιορτή των Θεοφανείων, ή των Φώτων όπως συνηθίζεται και σήμερα να λέγεται τούτη η γιορτή της Χριστιανοσύνης.

«Σήμερα είν' τα Φώτα κι ο φωτισμός...»

Βεβαιώνει κι εδώ η τραγουδιστική πολυφωνία των μικρών καλαντάρηδων που αναστατώνουν το χωριό με τα χαρούμενα περάσματά τους από τα σοκάκια και τις πόρτες των σπιτιών.

Θεοφάνεια σημαίνει φανέρωση Θεού, παρουσίαση ουράνιας χάρης, κατάπεμπη φωτός από τον ουρανό στη γη για χάρη του ανθρώπου και της σωτηρίας της ψυχής του. Θεοφάνεια σημαίνει ψυχικός καθαρμός και καθαγιασμό της γης στον στέρεο αλλά και στον υγρό της χώρο. Θεοφάνεια σημαίνει επέμβαση, δήλωση και παραδοχή δημιουργού Θεού «ούτος εστίν ο υιός

μου ο αγαπτός εν ώ ευδόκησα...» προς τον κατ' εικόνα του και ομοίωση άνθρωπο, και υπόδειξη στον ίδιο τον άνθρωπο ν' ακολουθήσει τον δρόμο που ο αναμάρτητος Χριστός με την υποδειγματική συμπεριφορά και τη φωτεινή του διδασκαλία, οριοθετεί με το επίγειο πέρασμά του.

Η Εκκλησία με τη βύθιση του σταυρού στη θάλασσα, στις λίμνες, στα ποτάμια, ή στο ιερό δοχείο, μετέφερε και διασκορπούσε τη χάρη του Αγίου Πνεύματος στα κύματα της θάλασσας και στα περάσματα των ποταμών, ευλογώντας και ημερεύοντας το υγρό κι ασίγαστο στοιχείο, που η αναταραχή των σπλάχνων του πολλούς κινδύνους επιφύλασσε συχνά στον άνθρωπο.

Ακόμα το αγιασμένο νερό μεταφέρονταν από τον παπά ή και τον ίδιο τον αγρότη στο χωράφι και μ' αυτό ραντίζονταν η σπαρμουδιά, λαβαίνοντας έτσι την ευλογία της εκκλησίας για μια καλή και αποδοτική καρποφορία.

Η στάνη με τα πρόβατα, ο σταύλος με τα ζώα, το σπίτι, η αυλή, η αποθήκη, ο κήπος, το κοτέτσι, όλοι οι χώροι έπαιρναν το ράντισμα του αγιασμού, εξασφαλίζοντας μ' αυτό τη θεία χάρη ως την άλλη χρονιά που θα επαναλαμβάνονταν με τον ίδιο τρόπο από το καινούργιο αγίασμα της μεγάλης μέρας.

Σαν καθαρτικό κατά της αμαρτίας και του ψυχικού ρύπου χρησιμοποιούσε ο άνθρωπος τον αγιασμό και τον έπινε το πρωί τελείως νηστικός νάχει άμεση την επαφή και απόλυτη την επενέργεια. Ακόμα και ιαματικές ικανότητες έβρισκε στον αγιασμό, γι' αυτό και τον φύλαγε στο εικονοστάσι σε μπουκαλάκι και ράντιζε εκείνους που παρουσίαζαν ξαφνική αδιαθεσία, ή συμπτώματα βασκανίας.

Η αγαθότητα του ταπεινού προγόνου και η στενή αφοσίωση στα μυστήρια της χριστιανικής του πίστης, τον κρατούσαν σε άμεση επικοινωνία με το θείο, απ' όπου πάντα ζητούσε και συχνά λάβαινε. Κάποτε δε τόσο έντονα και έγκαιρα που μόνο σε φανέρωση θαύματος μπορούσε να το αποδώσει.

ΤΟ ΠΑΣΧΑ

Πολύ καιρό νωρίτερα, ο παιδόκοσμος κυρίως του χωριού μετρούσε και υπολόγιζε τις μέρες που τον χώριζαν από το Πάσχα. Καρτερούσε με αδημονία το Σάββατο του Λαζάρου και την Κυριακή των Βαΐων όπου ο Χριστός έμπαινε θριαμβευτικά στα Ιεροσόλυμα επί πώλου όνου καθήμενος.

Η Κυριακή των Βαΐων γιορτάζονταν μεγалоπρεπα στην εκκλησία όπου οι χωριανοί όλων των ηλικιών και τάξεων την κατέκλυζαν ασφυκτικά, παρακολουθώντας κατανυκτικά τη θεία λειτουργία μέχρι το τέλος, παίρνοντας από το χέρι του παπά διαβασμένα και ευλογημένα βαγιοκλώναρα.

Τούτα τα βάγια τα έκοβαν στις δασωμένες πλαγιές οι νιόπαντροι της χωριάς και τα έφερναν προσφορά στην εκκλησία του χωριού.

Από την επόμενη, η Μεγαλοβδομάδα ξεκινούσε θριαμβευτικά με τις προετοιμασίες των σπιτιών, το πλύσιμο, το συγύρισμα, το ασβέσωμα των δωματίων και των εξωτερικών τοίχων, το βάψιμο των αυγών τη Μεγάλη Πέμπτη, το ζύωμα και ψήσιμο των τσουρεκιών και γλυκισμάτων που συμπλήρωναν το γιορταστικό τραπέζι της Ανάστασης του Χριστού και ολόκληρο το τριήμερο της πανηγυρικής Λαμπριάτικης κατανάλωσης.

Μεγαλοπρεπή κι επιβλητική η πορεία του Μεγαλοβδόμαδου συμβάδιζε και συμπορευόταν με τη μαρτυρική πορεία του Ιησού και ακολουθούσε το θείο δράμα στις καθημερινές του διαστάσεις. Διδασκαλία του Χριστού στο όρος των Ελαιών, Μυστικός Δείπνος και προδοσία, σύλληψη και προσαγωγή ενώπιον του συνεδρίου, καταδικαστική απόφαση και σταύρωση στο Γολγοθά, ενταφιασμός και επιτάφιος θρήνος. Σε όλα πιστή παρακολούθηση με ψυχική συντριβή και καρτερία μέχρι τη λυτρωτική Ανάσταση το μεσονύκτιο του Μεγάλου Σαββάτου, όπου μέσα σ' ένα εκκωφαντικό χαλασμό από αυτοσχέδια βαρελότα, τρίγωνα και κανονάκια, το προαύλιο της εκκλησίας μεταβάλλονταν θαρρείς σε πεδίο άγριας μάχης, δίνοντας το σύνθημα ο παπάς με το Χριστός Ανέστη.

Κι ύστερα η Λαμπρή, η χαρμόσυνη γιορτή με τα σουβλισμένα αρνιά στη μεγάλη φωτιά της γειτονιάς τη φτιαγμένη με κληματόβεργες, όπου πέντε έξη ή και περισσότερες οικογένειες αδελφωμένες και συνενωμένες συνεορτάζουν και συνδιασκεδάζουν από πολύ πρωί ως αργά το μεσημέρι, με πίτες, κοκορέτσια, κόκκινα αυγά και γλυκό σπιτικό κρασί, γυροφέροντας τον οβελία στη φωτιά και πυροβολώντας με δίκανα και βαρελότα τη μέρα της χαράς και το ανεξάντλητο κέφι.

Ημέρα αγάπης, αγαλλίασης και διασκέδασης η μέρα της Λαμπρής, δεν τελείωνε το μεσημέρι με το ψήσιμο των αρνιών που έφερνε και τη διάλυση της πρώτης γιορταστικής φάσης. Το απόγευμα του Πάσχα χτυπούσε η καμπάνα του χωριού κι ύστερα από σύντομη λειτουργία, όλοι οι κάτοικοι και προπαντός τα νιάτα, οι ανύπαντρες νέες και νέοι πιάνονταν στο χορό στην αυλή της εκκλησίας, το λεγόμενο χοροστάσι και με τη συνοδεία λαϊκής

ορχήστρας γυρόφερναν στους ρυθμούς του συρτού, καλαματιανού και τσάμικου, δείχνοντας καθώς έμπαινε με τη σειρά του ο κάθε χορευτής μπροστά, τις ικανότητες του είδους.

Εκεί οι προξενήτρες και οι προξενιτάδες λάβαιναν την ευκαιρία να ιδούν πρόσωπα και να σχεδιάσουν προξενιά που δεν αργούσαν να καλλιεργηθούν και στη συνέχεια να ευδοκιμήσουν.

Οι Λαμπριάτικες εκδηλώσεις κρατούσαν τρεις μέρες και το «Χριστός Ανέστη» και η ανταπάντηση «Αληθώς ανέστη» στη θέση της «καλημέρας» διαρκούσε σαράντα μέρες, δηλαδή μέχρι της Αναλήψεως του Κυρίου.

Σήμερα, στην εποχή των ποικίλων θεωριών, η ζωή υπερτράφηκε από θεωρίες, αλλά ο παλμός της καρδιάς ατονεί και κρύνει φοβερά από τη μεγάλη ελλειψη της ζεστής χειρονομίας.

* * *

ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΟΞΑΣΙΕΣ

Από τότε που ο άνθρωπος αναγκάστηκε για την επιβίωσή του να συμπυκνωθεί σε ομάδες και να συναποτελέσει κοινωνικά σύνολα, από τότε προέκυψε και η ανάγκη της ύπαρξης μιας μεθόδου που θα καθόριζε την ομαλή πορεία και θα ρύθμιζε την ατομική συμπεριφορά, βασισμένη πάνω σ' ένα συλλογικό δίκαιο.

Παρότι αγράμματος κι αμόρφωτος ο μακρινός πρόγονος, οδηγήθηκε ωστόσο από την «ανθρώπινη φύση» και δημιούργησε μέσα από το πέρασμα του χρόνου, έναν εξελισσόμενο κοινωνικό κώδικα βασισμένο σε μια σειρά ζυγισμένων και κατασταλαγμένων αντιλήψεων.

Αυτές λογαριασμένες και ξεκαθαρισμένες στην πολύχρονη εφαρμογή, απόχτησαν την οριστική τους μορφή και λειτούργησαν σαν ιερή κληρονομική παρακαταθήκη, στηρίζοντας την κοινωνική ισορροπία και αποδίδοντας με ίσους όρους το δίκαιο.

Έτσι δημιουργήθηκε η σειρά των ηθών και εθίμων σύμφωνα με το «κλίμα» της περιοχής και του τόπου, γιαυτό και μέχρι σήμερα ακούγεται η λαϊκή ρήση: «κάθε τόπος και zakóni, κάθε μαχαλάς και τάξη».

Μεγαλόπρεπη και επιβλητική η παράδοση, ξεκινάει από τα βάθνη του χρόνου και φτάνει ως τις μέρες μας, κουβαλώντας μαζί της τη λαϊκή παρατήρηση απλωμένη με σοφία σε όλο το φάσμα της ζωής. Μελετάει τις καιρικές συνθήκες και θεσμοθετεί με σιγουριά εργασιακούς κανόνες όπως:

«Γενάρη μήνα κλάδευε, φεγγάρι μη ξετάζεις» ή
«Οχτώβρης και δεν έσπειρες; Οχτώ σωρούς δεν έκαμες»

Δημιουργεί ακόμα έναν απέραντο θησαυρό παροιμιών που μ' αυτές παροτρύνει τον άνθρωπο προς το γενικό όφελος:

Λέει π.χ. «Ο ψεύτης και ο κλέφτης λίγο χρόνο χαίρονται», και συμβου-

λεύει θετικά αυτόν που τυχόν ταλαντεύεται προς την μεριά της κλοπής και τον συγκρατεί θυμίζοντάς του, πως αν κάνει κάτι τέτοιο θ' αποκαλυφθεί σε λίγο διάστημα και θα παραδοθεί στον δημόσιο χλευασμό.

Στην εξέλιξή του προσπαθεί να εισδύσει στα μυστικά της φύσης και στη συνέχεια να της πάρει τα κλειδιά εισχωρώντας έτσι στις απόκρυφες βουλές και αποφάσεις της. Στις αποφάσεις εκείνες που τον στοχεύουν και τον χτυπούν κατάστηθα, είτε με τη μορφή μιας επιδημίας παρουσιάζονται, είτε με την οργή μιας νεροποντής ή μιας κακοκαιρίας έρχονται.

Επιδιώκει με την οίωνοσκοπία να γνωρίσει τα μέλλοντα, με τις θυσίες να εξευμενίσει την οργή των θεών, με τη μαγεία και μαγγανεία να πετύχει απόκρυφους σκοπούς, επαναφέροντας επίορκους και χτυπώντας απαρνητές κυρίως του έρωτα.

Παραδέχεται τις παντοδύναμες μοίρες (Λάχεση, Άτροπο και Κλωθώ) και πιστεύει ακράδαντα πως από τη στιγμή της γέννησης, ως την ώρα του θανάτου, αυτές εξουσιάζουν τον άνθρωπο και αυτές καθορίζουν την επίγεια πορεία. Ρυθμίζουν ανάλογα με τις άγνωστες επιθυμίες τους, του καθενός τη ζωή, προσδιορίζουν την ευτυχία, σημαδεύουν τη δόξα, κανονίζουν τη χαρά και τη λύπη.

Η πίστη του ανθρώπου στη μοίρα ήταν τόσο δυνατή, που τον έκανε να πιστεύει πως «το πεπρωμένο φυγείν αδύνατο».

Περπατώντας η λαϊκή φαντασία ανάμεσα στην καλλίμορφη φύση με την άγρια βλάστηση και πλησιάζοντας τα καθαρά ποτάμια, τις γαλανές ακρογιαλιές, τα παρθένα δάση και τα ψηλά βουνά μέσα στη γοητεία της άνοιξης και κάτω από το φέγγος του ήλιου και το ασήμωμα του φεγγαριού, της ήταν αδύνατο να πιστέψει πως αυτή η πολυποίκιλη μαγεία του επίγειου χώρου είναι δυνατό να μένει ακατοίκητη. Δεν είναι δυνατό σ' αυτό το χώρο να μην κατοικούν υπάρξεις και μάλιστα ανώτερες και ιδανικότερες, σε σχέση με αυτή του ανθρώπου.

Έτσι οι Νεραίδες, οι Νηρηίδες, οι Ναϊάδες, οι Αμαδρυάδες ξεπρόβαλαν με τη μορφή της ωραίας γυναίκας, ανάμεσα στα δέντρα, κοντά στα ποτάμια και στ' ακρογιάλια να λούζουν τα μακριά ξανθά μαλλιά τους και τα μεταξωτά τους φορέματα. Να τις «θωρούν» οι θνητοί και να τις ερωτεύονται και συχνά να ερωτεύονται και εκείνες κάποιο από τα ωραία παλγκάρια του χωριού.

Έχοντας όμως μέσα της η λαϊκή ψυχή την αρετή συνυφασμένη με την κακία και το καλό πνεύμα συγκρουόμενο με το κακό, δεν ήταν δυνατό δημιουργώντας «κόσμο» να μην τον πλάσει κατ' εικόνα και ομοιώσή της.

Ανάμεσα λοιπόν στους Θεούς των βουνών και των θαλασσών έβαλε τα στοιχειά, τους δράκους, τα φαντάσματα, τα ξωτικά, τους δαίμονες, τα τελώνια, τους καλικατζάρους, τους βρυκόλακες κ.ά., όλα πονηρά και κακόβουλα πνεύματα, που επεξεργάζονταν την δυστυχία και την κακοδαιμονία του ανθρώπου.

Ακολούθησε αργότερα η δεισιδαιμονία, ο φόβος δηλαδή των δαιμόνων και γέμισε τη ζωή με αγωνία και δέος, τυραννώντας τον ίδιο τον δημιουργό, εμποδίζοντάς τον να βγει νύχτα στο βουνό, στο λαγκάδι, στο ρέμα, για να μην πέσει θύμα των κακών διαθέσεων των δράκων και των φαντασμάτων.

Οι αφνίδιοι θάνατοι που σημειώνονταν στα χωράφια από καρδιακές προσβολές, οι ημικρανίες, οι ημιπληγίες που έρχονταν στην ώρα του μόχθου, η αμάθεια του παλιού καιρού, όλα αυτά τα απέδιδε σε χτύπημα πονηρού και ακάθαρτου δαίμονα.

Το πλήθος των απατηλών δοξασιών, γεννημένο από την άγνοια και την αμάθεια, περιέπλεξε και αυτό στα δίχτυα του τη λαϊκή ψυχή και την έκαμε να ζητάει, πότε στα όνειρα, πότε στα ουρλιάσματα των ζώων, πότε στα λαλήματα του πετεινού και πότε στα αλυχτήματα του σκύλου, τη μοίρα και το πεπρωμένο του ατόμου και της οικογένειας.

Η δοξασία έκαμε τον άνθρωπο να πιστεύει πως η κουκουβάγια ξέρει τί θα συμβεί σ' ένα σπίτι, γιατί και λαλεί ανάλογα στα κεραμύδια της στέγης του τη νύχτα. Το ίδιο και η κότα, γνωρίζει την άφιξη του μουσαφίρη γιατί και τινάζεται στην αυλή.

Όταν ο καφές χύνεται, έρχονται λεφτά, όταν η φωτιά του τσιγάρου πάει μονόπλευρα, έχει δρόμο αυτός που το καπνίζει, όταν το κρασί κυθεί από το ποτήρι, φέρνει γούρι. Το μάτι που σπαράζει κάποιον θα δει, κι ο λόξυγκας είναι σημάδι πως κάποιος σε θυμάται.

Εάν σε τρώει το χέρι τ' αριστερό, λεφτά θα πάρεις, εάν το δεξί, θα δώσεις, εάν σε τρώει η πλάτη σου, ξύλο θα φας. Εάν μια τρίχα της κεφαλής σου πέφτει ανάμεσα από τα μάτια σου πάνω στη μύτη, γράμμα θα λάβεις. Όταν μπουσουλάει το μωρό, μουσαφίρης θα παρουσιαστεί, και:

«Τετάρτη και Παρασκευή τα νύχια σου μην κόψεις και Κυριακή μη λούζεσαι αν θέλεις να προκόψεις».

Οι δοξασίες και οι προλήψεις έκαναν τον απλό χωρικό να μην ταξιδεύει Τρίτη, γιατί είναι η αποφράδα ημέρα της άλωσης της Πόλης και από τότε φέρνει μέσα της την κακοδαιμονία της καταστροφής, και το ενδεχόμενο να

επαναληφθεί εκδηλούμενη σε ανάλογο κακό, σε κείνον που σχεδίαζε κάποιο έργο, είτε ταξίδι είναι αυτό, είτε κοστούμι που πρόκειται να κοπεί στο ράφτι, είτε νυφικό στη μοδίστρα.

Μετά το ηλιοβασίλεμα δεν δάνειζαν αλάτι και προζύμι γιατί η γκρίνια θα έφτανε στο σπίτι του δανειστή, ούτε φωτιά γιατί θα έσβηνε και θα διαλυόταν το σπιτικό.

Οι αρραβωνιασμένοι δεν έπρεπε να στεφανωθούν Μάιο γιατί αυτό το μήνα ζευγαρώνουν τα γαϊδούρια, και για να μη μοιάζει ο άνθρωπος στο τετράποδο έπρεπε να τηρεί την αποχή αυτής της περιόδου για ν' αποδείξει την ανθρωπιά του.

Στον τρύγο και στη βράση του κρασιού δεν έπρεπε να ξεστομηθεί και ν' ακουστεί η λέξη ξίδι, γιατί το άκουσμα και μόνο ήταν ικανό να χαλάσει όλη τη σοδειά και να την ξιδώσει.

Το μάτιασμα στο χώρο της δοξασίας ήταν και αυτό μια ενέργεια ορισμένων ατόμων που είχαν την ικανότητα καθώς αντίκριζαν έναν καλοκαμωμένο άνθρωπο, ένα όμορφο μωρό, μια ωραία κοπέλα, ακόμα ένα ζώο, μέσα από το θαυμαστικό τους βλέμμα να εκπέμψουν μαγνητική ενέργεια ικανή να επιφέρει σοβαρή κάκωση στην υγεία του προσβαλλόμενου, και να τον οδηγήσει μέχρι το θάνατο. Για να επανορθώσουν το κακό έτρεχαν και φώναζαν τον .. κλειστοφρύδη ή μαυρομάτη αβασκαντή για να φτύσει τον βασκαμένο και ν' απαλλαγεί έτσι από το κακό. Ακόμα κατέφευγαν στον παπά να ψάλει τη σχετική ευχή και χρησιμοποιούσαν και το ράντισμα με τον φυλαγμένο στο εικονοστάσι αγιασμό, να σκορπίσει το αναπάντεχο συναπάντημα.

Για να προλαβαίνουν τον αβασκαμό κρεμούσαν διάφορα φυλαχτά, προβασκάνια και χάντρες κυρίως γαλάζιες, ή έβάζαν μια κρυφή μουτζούρα πίσω από το αυτί, πιστεύοντας πως με αυτές τις προφυλάξεις θα απότρεπαν τις δυσάρεστες ενέργειες του ματιάσματος. Η συνηθισμένη λαϊκή έκφραση «φτου να μη βασκαθείς» καθιερώθηκε σε κάθε επαφή για προληπτικούς λόγους και φτάνει ως τις μέρες μας σε πλατιά χρήση.

Ακόμα ο λαός πίστευε στις μαγικές ιδιότητες της παραβοτανολογίας και τις έψαχνε μυστικά στους «ειδικούς» με γερή αμοιβή, προκειμένου να προμηθευτεί το σερνικοβότανο για να κάνει σερνικά, το αγαποβότανο, να ταΐσει με τρόπο μέσα από κάποιο φαγητό το επιθυμητό πρόσωπο και να κερδίσει την αγάπη ή το βοτάνι της ατεκνίας για να κάνουν παιδιά αυτοί που δεν έχουν, ή να σταματήσει να κάνει άλλα το ζευγάρι που έχει πολλά, χωρίς να στερείται την ερωτική απόλαυση, καθώς δεν υπήρχαν τα μέσα τότε της προφύλαξης.

Απέραντη η μυθολογία των δοξασιών και των προλήψεων στους χώρους της φαντασίας και του θρύλου, κινήθηκε με το ρυθμό της πίστης και της πειθαρχίας μέσα στην καθημερινότητα του βίου και δημιούργησε κανόνες και λατρευτικούς τρόπους ατομικής και ομαδικής εφαρμογής.

Για πολλούς αιώνες πριν από τη σύσταση και την οργάνωση του κράτους και τη θέσπιση των νόμων και των διατάξεων, η παράδοση έξω από τις λαθεμένες μονομέρειες, απετέλεσε τη βάση και το θεμέλιο της κοινωνικής δομής.

Ήταν τέτοια η δύναμή της που ο χωρικός τη φύλαγε και την παρέδινε στο παιδί του, για να την παραδώσει με τη σειρά του σ' έναν επόμενο παραλήπτη, με την ιερότητα και τη σιγουριά του «έτσι τα βρήκαμε, έτσι και θα τ' αφήσουμε». Είχε γίνει αποδεκτή από το σύνολο και είχε εξελιχθεί σε άγραφο κοινωνικό ευαγγέλιο, μέσα στο οποίο είχαν χαραχτεί οι κοινωνικοί κανόνες που ρύθμιζαν και εξουσίαζαν τη συμπεριφορά του πληθυσμού.

Εάν κάποιος τολμούσε να παραβιάσει αυτούς τους θεσμούς επέσυρε την οργή του χωριού και αν εξακολουθούσε ασυμμόρφωτα, το μίσος και την κατάρρα και συνακόλουθα τον αφορισμό της εκκλησίας, που είχε σαν αποτέλεσμα την αλιωσία του νεκρού σώματος και την αιώνια τυραννία της ψυχής.

Με τη «φοβέρα» της εκκλησίας και την οργή του κοινοτικού συνόλου ο άνθρωπος κρατήθηκε στα επίπεδα της λογικής και της δικαιοσύνης, περιμένοντας πληρωμή από την προσπάθεια του μόχθου του και από το μερτικό της τύχης του και του θεού του. Μπήκε στον κύκλο της δουλειάς, πρόσφερε τον ιδρώτα του, την αγωνία του και οπλίστηκε με την καρτερία και τη στωϊκότητα. Αγάπησε τον συνάνθρωπο, σεβάστηκε το μερτικό του, αναγνώρισε την αξιοσύνη του και έμαθε να ζει δίπλα στο έχει του, χωρίς τον πειρασμό του πονηρού και τη διάθεση της αρπαγής και της υπεξαίρεσης. Έφτασε η καλοσύνη του ξωτάρη να συνοψιστεί στη δήλωση του «Γεροβοσκού» με τον στίχο του Ζαχαρία Παπαντωνίου:

*- Μύρμηγκα δε ζήμωσα
κι άνθρωπο δε θύμωσα...*

Η παράδοση παρέλαβε τον άνθρωπο μέσα από την αγριότητα και τον πρωτογονισμό, αλύγιστο και απελέκτο ον, και με τον τρόπο της απλής και υπομονετικής διδασχής, κατάφερε να τον οδηγήσει μέσα από δύσβατα μονοπάτια, σε απλόχωρα φωτεινά και ηλιόχαρα οροπέδια.

Του άνοιξε τα μάτια και τον έκαμε με τη συνεχή καλλιέργεια της ψυχής και του νου, να ξεχωρίσει από το σαρκοβόρο θηρίο και να στραφεί πορευόμενος προς την κατεύθυνση της λογικής.

Μέσα από τις ίδιες τις διδασχές η παράδοση πήρε και η ίδια τα διδάγματα της, και ανανεούμενη συνεχώς έφτασε στο ύψος ενός πολιτισμού που άκμασε θριαμβευτικά μέσα στη λαμπεράδα του και μέσα στην πολύχρονη αίγλη της ξαστεριάς του.

Ύστερα όπως όλοι οι πολιτισμοί έτοι και τούτος περιέπεσε στην παρακμή κάτω από τις ρόδες του σύγχρονου πολιτισμού, κι ανάμεσα σι' ατσαλένια γρανάζια της άψυχης βιομηχανικής προόδου.

Στις μέρες μας η παράδοση, αποτραβηγμένη από το θόρυβο της πόλης στους χώρους της υπαίθρου, εκεί που αρχικά γεννήθηκε και μεγάλωσε, γέρνει στον αιώνιο νήδυμο και στην αποσύνθεση του θανάτου.

Οι λιγιστοί απόμαχοι της ζωής, οι προχωρημένοι στην ηλικία, συντροφεύουν, αγραυλούντες ανήμποροι, τον επιθανάτιο ρόγχο τους. Τρομοκρατημένοι από την ακάθεκτη και καταλυτική επέλαση της μηχανής, σταυροκοπιούνται για την ειρηνική τύχη των απογόνων τους και περιμένουν με παραδοσιακή γαλήνη το οριστικό και αναπόφευκτο τέλος τους.

* * *

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Ιστορίες του χωριού μας

ΟΙ ΕΥΘΥΜΕΣ ΣΤΙΓΜΕΣ ΤΟΥ ΣΚΛΗΡΟΥ ΒΙΟΥ

Κοιτώντας σήμερα από το ύψος της οργανωμένης κρατικής λειτουργίας και της κοινωνικής αλληλεγγύης και ευημερίας, είναι δύσκολο για τον σύγχρονο νου να συλλάβει στο πραγματικό μέγεθος το βαθμό της στέρσης που συνόδεψε κάποτε τον άνθρωπο της υπαίθρου γενικά, και μαζί του χωριού μας όπου εντοπίζουμε τα θέματα που ακολουθούν.

Στις σελίδες που δώσαμε, και σ' αυτές που ακολουθούν, αλλού έμμεσα και αλλού άμεσα, αναφερθήκαμε στη φτωχικότητα του συγχωριανού μας, στη στέρση, στην αγωνία και στην υπεράνθρωπη προσπάθεια που ανάπτυξε μεμονωμένα, ή και συλλογικά, για να αποτρέψει τους πολύμορφους καθημερινούς κινδύνους και να κρατηθεί με τη ζωή και τη γη του.

Και ενώ θα περίμενε κανείς, από έναν άνθρωπο αδύναμο, ανοργάνωτο, ανασφάλιστο και κονταροχτυπημένο από όλους τους καιρούς και από όλους τους ανέμους να δει την απογοήτευση και την χωρίς ελπίδα υποταγή του στην ανελέητη μοίρα, σκύβοντας προσεχτικά στον χτύπο της καρδιάς του και στον παλμό της ψυχής του, θα διακρίνει ξεκάθαρα την αντοχή και το θάρρος του, την ελπίδα και την αποφασιστικότητα του.

Μα πάνω, απ' όλα θα διακρίνει την απόφαση για αγώνα και την διάθεση για μια ανθρωπινότερη ζωή και μια καλύτερη μέρα για τον ίδιο και για τα παιδιά του.

Γνώριζε ο άνθρωπος του παλιού καιρού από ένστικτο και πείρα, ότι πόλεμος δεν σημαίνει να πυροβολείς μόνο τον εχθρό με τα μέσα που διαθέτεις, αλλά να κρατάς και την ψυχή του στρατεύματός σου σε ανάταση.

Έτσι ο λαός σε μέρες λύπης έγινε τραγουδιστής και χορευτής και σε καιρούς πτώσης οραματιστής και προφήτης. Τραγουδώντας και μοιρολογώντας τη ζωή και το θάνατο, συνδέθηκε με τη μελωδία, τονίζοντας τις λιγοστές χαρές του, και απαλύνοντας τους μεγάλους και ατέλειωτους πόνους του. Παράλληλα ανέπτυξε τη λαϊκή του φιλοσοφία σε πλαίσια στωικά που δυνάμωσαν την αντοχή του, και έδωσε στη βαριά καθημερινότητα, εύθυμες διαστάσεις και θυμοσοφικές αποχρώσεις για την ψυχική ισορροπία, το κουράγιο και το στήριγμα της επίπονης πορείας του.

Ο λαϊκός άνθρωπος της παλιάς εποχής δεν δίστασε να διηγηθεί τα παθήματά του και τις αποτυχίες του στην κλειστή κοινωνία, διανθισμένα κάποτε με την υπερβολή και την επιτηδίοτητα, για την τέρψη του ίδιου και του συνανθρώπου. Περιπαίζοντας τον εαυτό του και περιπλέκοντάς τον σε ιστορίες ευτράπελες και κωμικές και συχνά χλευαστικές, δημιουργώντας λαϊκό χιούμορ, δεν στόχευε φυσικά στην αυτοσυκοφάντηση και στη δυσφήμιση του εαυτού του.

Απεναντίας μέσα από τα παθήματα και τις δυσάρεστες καταστάσεις, κράτησε στάση καρτερική και περήφανη και το κυριότερο διασκεδαστική, ακόμα και στα σημεία εκείνα που μόνο λύπη και πόνο θα μπορούσαν να επιφέρουν στον σύγχρονο άνθρωπο. Πολλές φορές σκάρωσε ο ίδιος φάρσες αγαθές και καλόκαρδες σε βάρος του γείτονα και του φίλου, όχι βέβαια για να διασύρει υπολήψεις, αλλά για να γελάσουν από κοινού και να δημιουργήσουν ευθυμία και ευφροσύνη.

Έτσι με την καθημερινή ανεκδοτολογία η λαϊκή ψυχή δημιούργησε την απαραίτητη νότα και την απαιτούμενη γλυκόχρωμη πινελιά πάνω στο σκούρο ταμπλώ της σκληρής ζωής και της ανελέητης μοίρας. Είναι μια μεγαλοψυχία το φαινόμενο αυτό και ανήκει σε μια άλλη εποχή. Σε μια εποχή υποσιτισμού και στερήσεων, σε μια εποχή που παρά τους παραδαρμούς και τις κακοδαιμονίες, η αγαθή ψυχή προπορευόταν της πονηρής σαρκός και της αμαρτωλής ύλης.

Από την ανεξάντλητη ανεκδοτολογία που περπάτησε προφορικά μέσα στο χρόνο και έφτασε ως τις μέρες μας, σταχυολογώ μερικά -ίσως όχι τα καλύτερα- και τα παραδίδω στη διάσωση του γραπτού λόγου, ταπεινό δείγμα της εύθυμης διάθεσης ενός κοινωνικού συνόλου που έζπσε κάτω από δυσμενείς συνθήκες χωρίς να υποταχθεί στη μοίρα του και προπαντός χωρίς να παθιάζεται από το απαισιόδοξο εκείνο φάσμα, που εμείς οι καταλωτικοί σήμερα, ονομάζουμε άγχος.

ΤΑ ΚΕΛΕΠΟΥΡΙΑ

Η λέξη «κελεπούρι» είναι περσική, αλλά έχει πολιτογραφηθεί στο λεξιλόγιό μας μαζί με πολλές τούρκικες και άλλες ξενοφερμένες, που ανακατεύονται στους καθημερινούς μας διαλόγους και δίνουν τις εννοιολογικές τους διαστάσεις η κάθε μια με τον τρόπο της και τον ορισμό της.

Στη συγκεκριμένη περίπτωση, κελεπούρι κατά το »Λεξικό Νέας Ελληνικής Γλώσσας της Πρωίας» σημαίνει εύρημα ανέλπιστον, έρμαιον, ή κέρδος υπερβαίνον πάσαν προσδοκίαν. Κελεπούρι σημαίνει ακόμα εμπόρευμα φθνήα αγορασμένο: «Το πράγμα αυτό το βρήκα κελεπούρι σ' ένα παλιατζίδικο» ακούμε συχνά να λέγεται μεταξύ συνομιλούντων.

Παρ' όλα αυτά, εμείς οι Μωλιώτες, απ' όσο τουλάχιστον προσωπικά γνωρίζω δεν χρησιμοποιούμε στην νιοπολαλιά μας τη λέξη, κι όταν θέλουμε να εκφραστούμε για συγκυρίες ευχάριστες, ευνοϊκές και αποδοτικές, λέμε: Στάθηκα τυχερός, βρήκα την ευκαιρία, ευνοήθηκα από τα πράγματα, με βοήθησε ο καιρός, με λυπήθηκε ο Θεός, και άλλα παρόμοια.

Χρησιμοποιώντας όμως για μια και μόνη φορά τη λέξη αυτή, η λαϊκή ευρηματολογία του εγχώριου πνεύματος, χτύπησε στο κέντρο του στόχου, και κατάφερε να καρφώσει με απόλυτη επιτυχία μια ετικέτα, εκεί που πολύ θα δυσκολεύονταν φιλόλογοι και ειδικοί επιστήμονες, εάν για το σκοπό αυτό ποτέ εκαλούντο...

Ψωμότοπος η περιοχή μας, δηλαδή εύφορη γη, τραβούσε τους ορεινούς, κυρίως από τις άγονες περιοχές, από τις περιοχές εκείνες που δεν φυτρώνει ούτε ρίγανη, όπως έλεγαν και τους έφερνε στον τόπο μας για το καθημερινό μεροκάματο που ήταν σίγουρο για τον εργάτη και αναγκαίο για τον κτηματία-παραγωγό.

Έτσι με το θέρο και τα καλαμπόκια, τον τρύγο και το μάζεμα του βαμβακιού και της ελιάς και με όλες τις άλλες δουλειές που δεν τελείωναν, ο ξενοφερμένος εργάτης μάζευε το σιτάρι του και το καλαμπόκι του, το λάδι και τα όσπριά του, τις σχετικές του οικονομίες, και αρχές χειμώνα όδευε προς το ορεινό του κονάκι για να συντηρήσει τη φαμίλια του και να βρεθεί μέσα στις Χριστοπρωτοχρονιάτικες γιορτές κοντά της για λίγο, μέχρι που νάρθει το έμπα του Φλεβάρη για την καινούργια εξόρμηση.

Πολλές φορές μέσα απ' αυτή τη διακίνηση του εργατικού δυναμικού, όλο και κάποιος ξέμεινε στο χωριό, και κατακάθιζε σαν μόνιμος πολίτης, είτε

γιατί δεν είχε υποχρεώσεις στη γενέτειρά του, ή γιατί γοητεύτηκε από την ευφορία του τόπου και την ομορφιά του ήμερου περιγυρου. Ξέχωρα δε από τους εργάτες γης, ήταν συχνά και μερικοί άλλοι που άραζαν σαν επαγγελματίες, ή σαν δημόσιοι υπάλληλοι, ακόμα και χωροφύλακες που πέρασαν από την υποδιοίκηση και με τη συνταξιοδότησή τους την άραξαν στον τόπο μας, ζώντας και τερματίζοντας το βίο τους, εξομοιωμένοι με το ντόπιο στοιχείο. Αυτούς τους ανθρώπους ο λαός μας τους δέχτηκε καλόκαρδα, τους έκανε φίλους, συνεταίρους, γαμπρούς, πεθερούς, μοιράστηκε μαζί τους τη μοίρα του, ονομάζοντάς τους «κελεπούρια» σαν κάτι δηλαδή που μας δόθηκε σαν εύρημα ανέλπисто κι απροσδόκητο, σαν πράγμα που μας έλαχε σε τιμή ευκαιρίας.

Βέβαια ο χαρακτηρισμός ίσως έχει μέσα του και κάποια ειρωνική και εντελώς αντίθετη έννοια, εξαρτάται από τη διάθεση του ατόμου, όμως είναι τόσο χαρακτηριστικά πετυχημένο το βάφτισμα, που είτε από δω το δεις, είτε από κει, είναι τόσο εύστοχο και τόσο εφαρμοστά κομμένο και ραμμένο στα μέτρα της περίπτωσης, που δείχνει περίτρανα τη μαστοριά του έξυπνου λαού μας, που ξέρει με μια μόνη λέξη να ντύνει καλοπροαίρετα πάντα, τις ιδιαιτερότητες ενός ανθρώπου, αλλά και μιας ολόκληρης κατηγορίας ανθρώπων, όπως έγινε και με τούτη, που ήδη σκιαγραφήσαμε.

ΤΑ ΠΑΡΑΤΣΟΥΚΛΙΑ

Λίγο πολύ όλοι οι Μωλιώτες του παλιού καιρού είχαν το παρατσούκλι τους, δηλαδή το παρώνυμο, αυτό που ο ένας έριχνε στον άλλο, βγαλμένο από τα χαρακτηριστικά του ατόμου, από το επάγγελμα, από τις προτιμήσεις, από τα περιστατικά, ή τα γεγονότα ευχάριστα και δυσάρεστα που συνέβαιναν κατά καιρούς και άφηναν την ανεξίτηλη βούλα τους.

Με την περιπαιχτική διάθεση, την πρόθεση του αστείου και την προσπάθεια δημιουργίας εύθυμου τόνου, ο άνθρωπος του μόχθου και της καθημερινής μονοτονίας, ο άνθρωπος που ήταν αναγκασμένος να ζει σ' έναν τόπο που το μέσο της ψυχαγωγίας ήταν ανύπαρχτο, ένοιωσε την ανάγκη της φυγής, την ανάγκη της δημιουργίας εύθυμων στιγμών, την αναζή-

τηση μιας όασης, καθώς πορεύονταν την ατέλειωτη Σαχάρα του καθημερινού βίου. Κι όπως το μικρό παιδί έκανε παιχνίδια τα πρωτόγονα μέσα, τις πέτρες και τα ξύλα, έτσι κι ο μεγάλος ζήτησε και κατάφερε μέσα από τα τετριμένα και καθημερινά ν' αντλήσει κέφι και ευθυμία, στοιχεία αναγκαία κι απαραίτητα για την επιβίωσή του και το στέριωμά του στο χώρο.

Με την επιδεξιότητα του έμπειρου γελοιογράφου που κατορθώνει και συμπυκνώνει πάνω σε μια γραμμή όλα τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του προσώπου που παρουσιάζει, έτσι κι ο λαός με μια λέξη πάντα κατορθώνει να σκιαγραφεί εύστοχα το χαρακτήρα και τη φυσιογνωμία του ατόμου που ήθελε να δώσει έξω από το πραγματικό επώνυμο, δημιουργώντας ταυτότητα-παρατσούκλι, που γίνονταν αμέσως αποδεκτό από το σύνολο, εάν είχε επιτυχία.

Σύμφωνα λοιπόν με τη γενική αντίληψη του καιρού, *Κούνελος* είναι αυτός που έχει ακόρεστη σεξουαλική διάθεση, *Μουσίτσα* είναι εκείνος που ενοχλεί, *Κόκορας* αυτός που καμώνεται τον παλκκαρά, *Λίχρας* αυτός που δεν σταματάει να λέει, *Ψείρας* αυτός που λεπτολογεί και ψειρίζει τα πράγματα, *Κλαψομούρης* αυτός που κλαίγεται διαρκώς, *Παρλαπίπας* αυτός που αερολογεί, *Μαλλιάρας* αυτός που δεν κουρεύεται στην ώρα του, *Κουνίστρας* αυτός που έχει κουνιστό βάδισμα, *Σάλιας* αυτός που επαναλαμβάνει τα ίδια πράγματα, *Σφιχτός* αυτός που δεν ξοδεύει δραχμή έξω από τα απολύτως αναγκαία, *Αρβανίτης* αυτός που δεν πείθεται με τίποτα, *Ευλοπόδαρος* ο λεπτός και ψηλός, *Μαύρος* αυτός που είναι πολύ μελαχροινός, *Ασπρος* ο ξανθός, *Στυφός* ο δύστροπος, *Λειψός* ή *Λοξός* εκείνος που έχει διανοητική ανεπάρκεια, *Στραβοκάνης* αυτός που δεν έχει ίσια πόδια, *Στούμπος* ο κοντόχοντρος, *Ευλέρακας* ο ψηλός, *Ξεπλάτης* αυτός που γέρνει δεξιά ή αριστερά, *Σαΐνης* ο γοργοκίνητος, *Φουκαράς* ο φτωχός, *Καψοκαλύβας* αυτός που τύχαινε να πάρει φωτιά η καλύβα του, *Βλογιοκομένος* αυτός που είχε δερματικά σημάδια, *Μακρυχέρης* αυτός που άπλωνε έξω από τα δικά του, *Κρυφοφωτιάς* αυτός που ενεργεί με δόλο, *Παίνιας* αυτός που καυχιέται, *Ψωροπερήφανος* ο αδικαιολόγητος για την περηφάνεια του, *Ψωμολίμας* ο πεινασμένος, *Στραβός* αυτός που δεν βλέπει καλά, κ.λ.π., κ.λ.π.

Επίσης το επάγγελμα έπαιζε και αυτό ρόλο στη δημιουργία πρόσθετου ονόματος που ακολουθούσε τον τεχνίτη του είδους. Έτσι ακούγαμε συχνά να γίνεται λόγος για Νίκο Κοφνά, Κώστα Αλμπάνη, Γιάννη Σιδηρουργό, Βασίλη Ευλουργό, Γιώργο Μπογιατζή, Νίκο Καλαντζή (γανωματή), Θανάση Γραμματικό, Νίκο Εισπράχτορα, Γιώργο Χαμουριτζή, Ηρακλή Ψάλτη, Νίκο

Χασάπη, Στάθη Βιολιτζή, Λεωνίδα Φούρναρη, Πάνο Φαναρά, Γιώργο Μούτο (ήταν κωφάλαλος), Αντρέα Ψαρά, Αλέκο Γυρολόγο και ένα σωρό άλλα που παραμέρισαν το πραγματικό και ακολούθησαν το άτομο όχι μόνο στη ζωή, αλλά και στη μεταθανάτια μνήμη.

Μια άλλη αιτία που βοήθησε πολύ τα παρατσούκλια και τα παρωνύμια στον πολλαπλασιασμό τους και την εξάπλωση, ήταν η συρροή γαμπρών που με το γάμο τους καταστάλαξαν στο χωριό μας και ο καθένας γινόταν γνωστός με το όνομα του πεθερού, ή της γυναίκας. Έτσι κάναμε Κατζελόγαμπρο, Γιάννη της Κούλας, Γιώργο της Ολγας, Νίκο της Τσαντώσ κ.ά.π.

Σε πολλές περιπτώσεις το παρατσούκλι γεννήθηκε από ανάγκη προσδιοριστική, προκειμένου να ξεχωρίσει κανείς το συγκεκριμένο πρόσωπο ανάμεσα σε δυο ξαδέρφια που έφερναν το ίδιο όνομα και το ίδιο επώνυμο. Σαν παράδειγμα σημειώνουμε την περίπτωση των πρωτοξαδερφιών που άκουγαν στο ίδιο ονοματεπώνυμο: Μανώλης Γκρέκας. Για να τους ξεχωρίζουν οι χωριανοί τους σταμπάρισαν σύμφωνα με το εξωτερικό χρώμα της επιδερμίδας κι έτσι ο μελαχροινός έγινε Μαύρος και ο προς το ξανθό, Άσπρος. Το ίδιο συνέβη και με τους δυο Μικρασιάτες πρωτοσυγγενείς, που μετά την καταστροφή του 1922 εγκαταστάθηκαν στο χωριό μας. Είχαν το ίδιο ονοματεπώνυμο. Και για να τους ξεχωρίζουν στην κουβέντα, τους αποκαλούσαν, σύμφωνα με το επιδερμικό τους χρώμα: Σάββας ο άσπρος και Σάββας ο μαύρος.

Πολλά από τα παρατσούκλια κόλλησαν τόσο πιστά στο πρόσωπο, που στο τέλος κατάφεραν με την καθημερινή τους χρήση να παραμερίσουν το πραγματικό, και όχι μόνο στην προφορική, αλλά και στην έγγραφη χρήση.

Τέλος αρκετά απ' αυτά περπάτησαν κληρονομικά ανάμεσα σε παιδιά και εγγόνια, και ακούγονται στον καιρό μας, σαν ένας μακρινός αντίλαλος από την ταπεινή πορεία των αλυσιμόνητων προγόνων μας.

* * *

ΟΜΟΓΛΩΣΣΟΣ ΔΙΕΡΜΗΝΕΑΣ

Τα γίδια των οικογενειών του χωριού, όπως σημειώνουμε σε άλλο κεφάλαιο του βιβλίου, τα αναλάμβανε κάποιος από το χωριό με εξαμηνιάτικη ρόγα (πληρωμή) και καθημερινά με την ανατολή τα οδηγούσε στη βοσκή, και με τη δύση τα επέστρεφε στο χωριό.

Ένας από τους πολλούς γιδάρηδες, που κάποτε τσοπάνεψε σ' αυτά τα γίδια ήταν και ο Γιώργος Σπάνιας. Τύπος λαϊκός και αγράμματος, αδύνατος και λειψός και κουτσός από το ένα πόδι. Και σαν να μην του έφταναν όλα τα παραπάνω κουσούρια τον ακολουθούσε και μια βαριά βραδυγλωσσία, που παραμόρφωνε τις λέξεις και τις φράσεις, κάνοντας την όλη του ομιλία ακατάληπτη, και πολύ αστεία στους ακροατές, όταν λάβαινε την ανάγκη κάποτε να απευθυνθεί σε κάποιους.

Σ' αυτόν τον δύσμοιρο άνθρωπο, οι Μωλιώτες είχαν κολήσει το παρατσούκλι «Τσίτσας» γιατί κάποτε που τον ρώτησαν «πού πάει» απάντησε μονολεκτικά «τσίτσα» αντί τσίσια, που σημαίνει, κατούρημα, λέξη δυσκολοπρόφερτη για τη βραδυγλωσσία του Σπάνια.

Ένα απόβραδο λοιπόν, καθώς γύριζε τα γίδια στο χωριό, του συνέβη το απρόσμενο περιστατικό. Κάποια γίδα σταμάτησε την πορεία, έπεσε στο έδαφος, τανίστηκε ενστικτωδώς, βέλαξε βαθιά και ξαφνικά δυο κατσικάκια, το ένα μετά το άλλο, ξεπήδησαν από τη φυσική πόρτα της ζωής και γλύστρισαν στο έδαφος.

Σε τέτοιες στιγμές το γεννημένο ζώο δεν περπατάει. Το ίδιο και τα νεογέννητα. Η μάνα σκύβει στα μωρά, τα καθαρίζει με τη γλώσσα, τα θερμαίνει με την αναπνοή και στη συνέχεια, μετά από αρκετή ώρα, και αφού τα μικρά ξεμουδιάσουν από το δίπλωμα της κοιλιάς και στεργιώσουν στα τρυφερά ποδαράκια τους, τα θηλάζει και τους δίνει ζωή. Για να επιτευχθεί δε όλος αυτός ο διαδικαστικός κύκλος, χρειάζονται τουλάχιστον δυο με τρεις ώρες, αν όχι περισσότερες.

Σε μια τέτοια στιγμή, μια και μοναδική λύση υπάρχει. Να πάρει ο τσοπάνος τα δυο κατσικάκια στη μια μασχάλη, αφού δεν περπατούν, και με τη γκλίτσα στο άλλο χέρι να οδηγήσει το κοπάδι στο χωριό. Όμως για τον εδώ αναφερόμενο το πράγμα ήταν ακατόρθωτο, γιατί και λειψός σωματικά ήταν και κουτσός, καθώς είπαμε.

Έτσι μπροστά στο μεγάλο πρόβλημα που του προέκυψε, αποφάσισε τη δική του λύση. Παράτησε τη γίδα με τα νεογέννητα στον μοιραίο τόπο, οδή-

γψε και σκόρπισε το κοπάδι στο χωριό, και στη συνέχεια βγήκε στην αγορά να δώσει το μήνυμα, και να πάει ο κάτοχος να συμμαζέψει τα ζωντανά, προτού πέσει το βαθύ σκοτάδι και πάρουν μυρωδιά τα τσακάλια και δεν αφήσουν από γίδα και κατσικάκια ούτε σημάδι.

Φτάνοντας στο καφενείο λαχανιασμένος ο Τοίτσας προχώρησε στη μέση για να τον δουν όσο γίνεται πιο πολλοί χωριανοί, και με υψωμένη την τραυλή φωνή του, για να τον ακούσουν όλοι, άρχισε, εκεί που δεν περίμενε κανένας, να δηλώνει τα παρακάτω ακαταλαβίστικα:

«ίδα νούτα, τσάνη βέτα, παν σέσο μάρα, ένσε ένα κο, ένα βάτο».

Εαφνιασμένοι από το... αλαμπουρνέζικο μαντάτο, οι χωριανοί γέλασαν δυνατά, χωρίς φυσικά να καταλάβουν τίποτα από όλα τούτα. Όμως η αγωνία που ήταν αποτυπωμένη στο πρόσωπο του μαντατοφόρου έγινε αντιληπτή σε πολλούς ώριμους χωριανούς, οι οποίοι συναισθάνθηκαν πως πίσω από τα γέλια, κάτι σοβαρό πρέπει να συμβαίνει. Με πραγματικό ενδιαφέρον αρκετοί από τους θαμώνες περικύκλωσαν τον Σπάνια και ζήτησαν να τους πει, αυτά που λίγο πιο πριν είπε με την ελπίδα πως θα ξεδιαλύνουν τον χρησμό.

Αναγκαστικά τώρα ο Σπάνιας επανέλαβε τη στερεότυπη είδηση, έτσι όπως την είχε στοιχειοθετήσει από την αρχή μέσα στον απλοϊκό νού του.

«ίδα νούτα, τσάνη βέτα, παν σέσο μάρα, ένσε ένα κο, ένα βάτο».

Αλλά και με την επανάληψη κανένα φως. Η αγωνία παρέμενε αγωνία, και το μυστήριο εξακολουθούσε μυστήριο.

Τότε ένας από τους ακροατές σκέφτηκε να καλέσουν τον Θανάση Καραλή, που ήταν γείτονας του τσοπάνη και ίσως αυτό βοηθούσε στην κατανόηση της τραυλής γλώσσας.

Ήρθε ο Καραλής από το άλλο καφενείο που τον φώναξαν, και ρώτησε τον Σπάνια:

- Τι 'ναι ρε;

- «ίδα νούτα, τσάνη βέτα, παν σέσο μάρα, ένσε ένα κο, ένα βάτο».

Να σε κατουρήσω Γιώργο, λέει ο Καραλής δέκα γλώσσες έμαθα, τη δική σου δεν μπόρεσα. Πές τα μου μωρέ σιγά-σιγά να σε καταλάβω.

Και προφέροντας τώρα ο Σπάνιας αργά το μαντάτο που κόμιζε στο χωριό, ο Καραλής μετάφραζε:

Ίδα νούτα (η γίδα η Κανούτα) τσάνη βέτα (του Γιάννη Καναβέτα) παν σέσο μάρα (πάνω στο χέρσο στην Καμάρα) -πρόκειται για τοποθεσία- ένσε ένα κο (γέννησε ένα θηλυκό), ένα βάτο (ένα βαρβάτο).

Έτσι το μυστήριο ελύθη, ο Καναβέτας εδοποιήθηκε και η κατσικά και τα

νεογέννητα κατσικάκια γύρισαν στο σπίτι χωρίς να θιγούν από τα τσακάλια που είχαν αρχίσει στο μεταξύ να ουρλιάζουν πεινασμένα, στους γύρω λόφους...

ΟΙ ΑΠΛΗΡΩΤΟΙ ΚΑΦΕΔΕΣ

Το καφενείο «ΗΒΗ» του Αντώνη Ραφτόπουλου, προπολεμικά βέβαια, ήταν στο κέντρο της αγοράς, στο παλιό κτίσμα του γιατρού Χρήστου Ζαβακόπουλου.

Εκεί κάθε απομεσήμερο συνήθιζε να παίρνει τον καφέ του, μετά τον υπνάκο του μεσημεριού και πριν από το άνοιγμα του μαγαζιού του, ο Αχιλλέας Ιωάννου.

Στον ίσκιο της μουριάς απολάμβανε τις βαθιές ρουφηξιές του σέρτικου τσιγάρου και την αρωματική γεύση του βαρύγλυκου καφέ.

Καλοκαιρινή ερημιά κυριαρχούσε την ώρα αυτή στους μέσα κι έξω χώρους του καφενείου. Οι τακτικοί θαμώνες λείπουν στις δουλειές του κάμπου και οι γύρω καταστηματαρχες, ένας-ένας ανοίγουν τα μαγαζιά τους, δεχόμενοι το σερβίρισμα του καθιερωμένου απογευματινού τους καφέ, στο χώρο της δουλειάς τους.

Μοναδικός κι εξαιρετέος ο Αχιλλέας Ιωάννου αναγκάζεται να έρχεται στο καφενείο γιατί το μαγαζί του είναι απόμερο και κάπως απομακρυσμένο από τον συγκεντρωτικό χώρο των επαγγελματικών καταστημάτων. Έτσι μοναδικός και καθημερινός θαμώνας, βαστάει την ίδια πάντα θέση, κάθετα όσο μετράει ο χρόνος ενός καφέ κι ενός τσιγάρου, και φεύγει για το δικό του μαγαζί, αφού βέβαια αφήσει το αντίτιμο του καφέ, κοντά στο αδειανό φλυτζάνι...

Η δουλειά αυτή κρατάει καιρό, ώσπου κάποτε συμβαίνει το αναπάντεχο. Εδώ και κάμποσο διάστημα ο Αχιλλέας δεν αφήνει δίφραγκο στο τραπέζι... Πίνει καφέ και φεύγει. Δεν λείει τουλάχιστον στον καφετζή, εκείνο το κλασικό «γράψ' τον». Κι ο καφετζής Αντώνης Ραφτόπουλος εκπλήσσεται:

- Τί διάολο συμβαίνει και δεν πληρώνει; Ο Αχιλλέας έχει λεφτά, είναι πλούσιος... Μήπως του σάλεψε και δεν θυμάται;

Λογαριάζει να του το πεί, αλλά διστάζει... Ας τ' αφήσουμε και θα δούμε, σκέφτεται. Έτσι ο λογαριασμός καθημερινά ανεβαίνει κατά έναν καφέ. Περνάει τους πενήντα, τους εξήντα, κι ο Αχιλλέας καμιά κουβέντα για πληρωμή.

Ως που ένα απομεσήμερο κι αφού απόπια ο Αχιλλέας τον καθιερωμένο, βάζει το χέρι στην τσέπη για την πληρωμή και διαπιστώνει πως δεν έχει μαζί του δίφραγκο. Ελαφρά στεναχωρημένος που θ' αφήσει απλήρωτο τον καφέ του, φωνάζει τον Αντώνη που είναι στην κουζίνα και ψήνει τους καφέδες για τα γύρω μαγαζιά.

- Αντώνη, αύριο θα σου πληρώσω δυο μαζί.

Αρπάζοντας την ευκαιρία ο καφετζής, πετάγεται έξω λέγοντας στον Αχιλλέα πως με τον αυριανό οι καφέδες είναι οδγόντα έξι και όχι δυο.

Ο Αχιλλέας φυσικά εξεπλάγη με τον αριθμό που άκουσε:

- Τρελάθηκες Αντώνη;

- Εγώ ή εσύ Αχιλλέα;

Και ο αναπόφευκτος διαπληκτισμός αρχίζει να ξετυλίγεται σ' ένα συγκρατημένο τόνο, υποστηρίζοντας ένα υπαρκτό δίκαιο ο καθένας από τη μεριά του. Κι όπως έμεναν αμετάπειστοι και οι δυο, το πράγμα θα πήγαινε σε σοβαρή ρήξη αν δεν επενέβαινε ο Γιάννης Ματκανάς, που περίμενε καθημερινά από το διπλανό μαγαζί του, το αναπόφευκτο ξέσπασμα αυτής της σκηνής:

-Τί συμβαίνει ρε παιδιά, γιατί μαλώνετε; ρωτάει με προσποιητή αφέλεια, καθώς πλησιάζει.

- Δε χρωστάω! Ισχυρίζεται ο ένας.

- Μου οφείλει! Επιμένει ο άλλος.

Κι ο μεσολαβητής προσπαθεί δήθεν να τους συμβιβάσει, αλλά οι διαπληκτιζόμενοι είναι ανένδοτοι. Ξέρουν πολύ καλά και οι δυο τί υποστηρίζουν.

Οπότε ο Ματκανάς παίρνει την ηρωική απόφαση: Για να μη μαλώσετε θα πληρώσω εγώ, νά, και βγάζοντας από την τσέπη του ένα κουτάκι που είχε μετατρέψει σε κουμπαρά, το προσφέρει στον καφετζή.

Αυτομάτως και οι τρεις ξέσπασαν σε δυνατά γέλια. Κατάλαβαν τί είχε συμβεί...

Και για να καταλάβετε και σεις: Ο Ματκανάς κάθε μεσημέρι μετά την απομάκρυνση του Αχιλλέα, έτρεχε και «έκλεβε» το αντίτιμο του καφέ και το έριχνε στον κουμπαρά.

Έτσι με τον τρόπο αυτό έμπλεξε τους δυο ανύποπτους σε μια φάρσα, που

την παρακολουθούσε κρυφά από τη γωνία του μαγαζιού του, περιμένοντας τη στιγμή της επιτυχίας, που αναπόφευκτα ήρθε, ύστερα από... ογδόντα πέντε καθημερινούς βαρύγλυκους καφέδες!

ΜΕ ΑΛΛΗΓΟΡΙΚΟ ΤΡΟΠΟ

Παλιά, η χειμωνιάτικη θέρμανση στο χωριό μας γίνονταν με τα τζάκια στα οποία έκαιγαν ξύλα του βουνού και του δάσους, που άλλα τα έκοβαν οι ίδιοι κυρίως οι αγρότες, ενώ οι επαγγελματίες και οι μικροβιοτέχνες τ' αγόραζαν από τους ξυλοκόπους της Καρυάς που τα έφερναν τις Κυριακές φορτωμένα στα μουλάρια τους και τα γυρόφερναν στην πλατεία και στους κεντρικούς δρόμους μέχρι να τα πουλήσουν.

Τα ξύλα αυτά τα στίβαζαν οι αγοραστές στην άκρη της αυλής σε κάποιο ανοιχτό υπόστεγο για να ξεραθούν και να καούν το χειμώνα στο τζάκι.

Ο κάθε νοικοκύρης φρόντιζε μέσα στο καλοκαίρι και αρχές φθινοπώρου να κάνει τις προμήθειές του, για να έχει άνετη χρήση το χειμώνα. Βέβαια για κείνους που είχαν λεφτά το πράγμα ήταν εύκολο. Όμως για τους φτωχούς το πράγμα δυσκόλευε. Έτσι το κρύο του χειμώνα πολλές οικογένειες τις βασάνιζε και μαζί με το κρύο και η πείνα.

Θέλοντας τότε, ένας φτωχός φαμελιάρης να προσφέρει λίγη φωτιά στην οικογένειά του, και μη έχοντας τη δυνατότητα ν' αγοράσει τα ξύλα, αναγκάστηκε να βγαίνει μεσάνυχτα και να κλέβει από του γείτονα την παρακαταθήκη που την είχε τοποθετημένη σε μια γωνιά της αυλής του. Έτσι, αν όχι στην πρώτη και στη δεύτερη, τουλάχιστον στην τρίτη, ο παθών Αχιλλέας Ιωάννου κατάλαβε όχι μόνο ότι του κλέβουν τα ξύλα, αλλά και ποιός του τα κλέβει. Και για να μην προσβάλει κατάμουτρα τον κλέφτη σοφίστηκε ένα τέχνασμα.

Πήρε ένα ξύλο, του άνοιξε μια τρύπα με το τριβέλι, της έβαλε μέσα κυνηγική μπαρούτι και τη σφράγισε με λάσπη για να μην φαίνεται. Έβαλε το γεμισμένο ξύλο στη θέση του και άφησε τον κλέφτη να το πάρει.

Μετά από δυο-τρεις μέρες στο διπλανό τζάκι ακούστηκε ένα ξαφνικό μπαμ, που αναστάτωσε το σπίτι πρώτα και ύστερα τη γειτονιά. Έτρεξαν οι

πλησιέστεροι και μαζί μ' αυτούς και ο Αχιλλέας Ιωάννου να δουν τι συμβαίνει:

- Ένα παλιόξυλο είπε ο νοικοκύρης έσκασε και κόντεψε να μας βγάλει τα μάτια.

- Και από πού τ' αγόρασες αυτά τα παλιόξυλα; ρώτησε ο Αχιλλέας.

- Από έναν Καρυώτη, απάντησε ξεροκαταπίνοντας ο εκτεθειμένος γείτονας...

Και ο Αχιλλέας επισφράγησε επιγραμματικά: Το καλό που σου θέλω, να μην ξαναπάρεις από αυτόν τον Καρυώτη ξύλα, γιατί μπορεί κανένα άλλο να βροντήξει δυνατώτερα...

Έτσι με τον αλληγορικότερο τρόπο είχε επιτευχθεί η πρακτικότερη συνενόηση μεταξύ δύο γειτόνων.

Ο ΚΟΚΚΟΡΑΣ ΤΟΥ ΒΟΥΛΕΥΤΗ

Οταν προπολεμικά, ήρθε το αυτοκίνητο στο χωριό μας και μπήκε στην καθημερινή επαγγελματική δημόσια χρήση, πολλοί νέοι του καιρού στράφηκαν προς τα εκεί και προσκολλήθηκαν επαγγελματικά στη ρόδα και στο σωφερλίκι. Ξεκίνησαν από βοηθοί, «σωφεράκια» όπως τους έλεγαν, και σιγά-σιγά εξελίχθηκαν σε επαγγελματίες οδηγούς, συνιδιοκτήτες, και ιδιοκτήτες αυτοκινήτου, επαγγελματικής βέβαια χρήσης, αφού το Ι.Χ. ήταν άγνωστο τότε, για μας τουλάχιστον.

Ένα από αυτά τα σωφεράκια που εξελίχτηκε σε ιδιοκτητή, ήταν και ο Στάθης Ζώτας που εκτελούσε δρομολόγια με έδρα το Μώλο, πότε προς Λαμία και πότε προς Άγιο Κωνσταντίνο. Με βοηθό τον φίλο του και σύντροφο του ποτηριού Γιώργο Τσότσορο, ο Στάθης Ζώτας ένα πρωί ανάβει τη μηχανή με κατεύθυνση δρομολογίου προς Άγιο Κωνσταντίνο. Οι επιβάτες ένας-ένας έχουν πιάσει τις θέσεις τους και ο βοηθός τακτοποιεί τα πράγματά τους, λίγο πριν την αναχώρηση. Πάνω σ' αυτήν τη στιγμή και καθώς το κλάξον του αυτοκινήτου θορυβωδώς ανακοινώνει την αναχώρηση του τροχοφόρου, νάσου μπροστά ένας λαχανιασμένος συγχωριανός μ' έναν καλοθρεμμένο κόκκορα ζωντανό στο χέρι, τριών περίπου οκάδων, όσο δηλαδή μια γαλο-

πούλα στον καιρό της Χριστουγεννιάτικης θυσίας. Του έχει δέσει τα δυο πόδια μαζί επιμελώς με χοντρό σκοινί για να μη φύγει στη διαδρομή, και έχει κρεμάσει στην άκρη του σκοινιού ένα σκληρό χαρτόνι με τα στοιχεία του παραλήπτη και τον τόπο του προορισμού: «Αξιότιμον Βουλευτήν κύριον Γεώργιον Αστερίου εις Άγιον Κωνσταντίνον» έγραφε το καταδικαστικό για τον κόκκορα μανιφέστο. Και ο κόκκορας δίχως να ερωτηθεί και χωρίς να απολογηθεί, αποσπασμένος τώρα από τη μακαριότητα της αυλής του, και χωρισμένος από την αυτοκρατορία του χαρεμιού του, οδεύει προς το γαστριμαργικό θυσιαστήριο, όπου με πατάτες στο ταψί ή με κυλοπίτες στην κατσαρόλα, θ' αποτελέσει την έμπρακτη ευχαριστία, του ωφελημένου αφεντικού του, προς τον βουλευτή, ή θα καταστεί η νόστιμη και καλοψημένη υπενθύμιση σε υπόσχεση που δόθηκε για κάποια εκδούλευση, χωρίς να έχει ως εδώ σαρκωθεί και χωρίς μέχρι σήμερα να έχει καρποφορήσει.

Αλλά όπως και νάναι τα πράγματα, το αυτοκίνητο ξεκινά οι επιβάτες και τα πράγματα είναι στις θέσεις τους, και ο κόκκορας στην πεινή σχάρα του αυτοκινήτου δεμένος για άλλη μια φορά, παίρνει το δρόμο της άγνωστης φυγής και ακολουθεί ανήμπορος την πορεία της τραγικής του μοίρας.

Με ενδιαμέσο σταθμό τα Καμένα Βούρλα, κάποιοι από τους επιβάτες κατεβαίνουν κάποιοι άλλοι ανεβαίνουν, η μηχανή ξεκουράζεται και ο Στάθης Ζώτας λύνει τον κόκκορα και τον πηγαίνει στο απέναντι μαγειριό παραγγέλνοντας σφαγή και ψήσιμο, για να τον κατασπαράξουν στον γυρισμό αυτός και ο βοηθός του. Όμως ο βοηθός είχε αντίθετη γνώμη και επέμεινε να μη γίνει, αυτό γιατί τί θα λέγανε στον βουλευτή που θα το μάθαινε κάποτε, και τότε άντε να ξεμπερδέψεις με την εξουσία κι όταν μάλιστα εκείνη έχει το δικίο με το μέρος της όπως εδώ.

Ο Ζώτας όμως είχε πάρει την απόφασή του και παρά τις επίμονες αντιρρήσεις του Τσότσορου έγινε το δικό του, αφού διαβεβαίωσε τον βοηθό πως ό,τι κι αν συμβεί, αυτός θα καθαρίσει... Έτσι ο κόκκορας έμεινε στο μαγειριό και το αυτοκίνητο αναχώρησε για τον προορισμό του.

Φτάνοντας στον Άγιο Κωνσταντίνο και αφού ξεφόρτωσαν το αυτοκίνητο και το παρκάρησαν παράμερα, οδηγός και βοηθός τράβηξαν προς το καφενείο για καφέ. Από μακριά και προς την κατεύθυνσή τους, νάσου αναπάντεχα ο βουλευτής, βολεμένος στον αέρα του αξιώματός του, και σιδερωμένος στη σιγουριά που του χάριζε η παντοδυναμία του.

Μόλις τον αντίκρουσε ο Τσότσορος, λύγισαν τα γόνατά του από την ενοχή που βάραινε πάνω του, και η όψη του κιτρίνισε από τον φόβο που κυριάρ-

χπσε στην ψυχή του. Ήταν έτοιμος να γυρίσει πίσω, για να αποφύγει τη δυσάρεστη συνάντηση, αλλά τον συγκράτησε ο Ζώτας που άρχισε να χαιρετάει από μακριά με κίνηση του δεξιού χεριού τον βουλευτή ο οποίος κάρφωσε πάνω τους τη ματιά του. Έτσι έγινε αδύνατη η οπισθοδρόμηση. Πλησιάζοντας αντάλλαξαν χειραψίες, ο δε Ζώτας έσφιξε τόσο ζεστά τη βουλευτική παλάμη και την κούνησε με τόση εγκαρδιότητα που ούτε ο πιστότερος οπαδός και ο καλύτερος φίλος δεν θα εκδηλώνονταν με αυτή την διαχυτικότητα. Έτσι μετά από τις χειραψίες και την ανταλλαγή των κατά συνθήκη εκατέρωθεν ψευδών, ο Ζώτας πήρε το σοβαρό του και σε περίλυπο τόνο, ανακοίνωσε στον αξιότιμο κ. Βουλευτή:

-Ξέρεις, το πρωι που ξεκινήσαμε από το Μώλο, την τελευταία στιγμή μου έφερε ο τάδε (και είπε το όνομά του) ένα τόσο δα κοκκοράκι να σου το φέρω, αλλά τούτος ο καινούργιος, και έδειξε τον Τσότσορο, που περίμενε κατατρομαγμένος την εξέλιξη, δεν το έδωσε καλά, και κει στον Πλατανιά που τραντάχτηκε το αυτοκίνητο κόπηκε το σκοινί και μας έφυγε. Βέβαια ετούτος (και ξανάδειξε τον Τσότσορο) έτρεξε να το πιάσει και ο φουκαράς ξεσκίστηκε μέσα στ' αγκάθια, αλλά εκείνο τρύπωσε και χάθηκε...

- Καλά, καλά έκανε ο βουλευτής χαμογελώντας πλατιά, δεν πειράζει...

- Μωρέ, καλά, το ξέρω εσένα δεν σε πειράζει, λέει ο Ζώτας άλλωστε δεν ήταν και τίποτα σπουδαίο, να ένα τόσο δα κοκκοράκι ήταν, και έδειξε τη γροθιά του ενός χεριού του, αλλά τί να πω σε κείνον που το έστειλε...

-Ε, πες του βρε αδερφέ πως τον έλαβα, λέει με μεγαλόπρεπη ανιδιοτέλεια ο βουλευτής, και προσπέρασε δίνοντας το χέρι τώρα και σε άλλους φίλους, γνωστούς και ψηφοφόρους που στο μεταξύ είχαν πλησιάσει την εξοχότητά του.

Και τότε ο Ζώτας γυρίζοντας στον φοβισμένο Τσότσορο του λέει θριαμβευτικά: Βλέπεις ρε βλάκα, άδικα φώναζες, ορίστε τον πήρε τον κόκκορα ο βουλευτής... Και γυρίζοντας στα Καμμένα Βούρλα, τον έφαγαν ήσυχτοι, με πολύ όρεξη και αρκετό κρασί, στην υγεία του συγχωριανού που τον έστειλε, και του βουλευτή που τον... έλαβε αυθημερόν.

Ο ΝΟΜΟΣ ΤΟΥ ΦΙΔΙΟΥ

Ο Γιάννης Σαραβάνης καταγόταν από το ορεινό χωριό Άγιος Χαράλαμπος, παλαιό όνομα Λιαπάτα, από γονείς αγρότες.

Σπούδασε νομικά και άσκησε το λειτούργημα του Ειρηνοδίκη σε πολλές πόλεις και κωμοπόλεις της Ελλάδας, μεταξύ των οποίων ήτο και ο Μώλος. Προσωπικά τον θυμούμαι σαν λειτουργό της Θέμιδας στον τόπο μας, όταν έφηβος παρακολουθούσα στην αίθουσα του δικαστηρίου τις υποθέσεις του χωριού μας και της περιφέρειας, τους διαπληκτισμούς των διαδίκων, τις ομολογίες και καταθέσεις των μαρτύρων, αλλά και τις αποφάσεις του δικαστή που ήταν πάντοτε άψογες και δίκαια ζυγισμένες.

Από την μακρόχρονη θητεία του Γιάννη Σαραβάνη στο χώρο της Θέμιδας, προέκυψαν πολλές ιστορίες που ο ίδιος διηγείτο με γλαφυρό τρόπο στους συγχωριανούς, αλλά το βαρύ βήμα του χρόνου πέρασε καταλυτικά πάνω απ' αυτές και τις εκμηδένισε οριστικά στα βάθη της λήθης. Ξεφεύγοντας μια μόνο από αυτές, μας δίνει την ευκαιρία του σημειώματος τούτου, καθώς την αφήγηση αμέσως αρχίζουμε:

Κάποια εποχή ο Γιάννης Σαραβάνης βρίσκεται διορισμένος δικαστής στην Αγυιά του νομού Λαρίσης. Στη σελίδα 314 του Β' τόμου Ελλάς -οδηγοί ταξιδιώτου- έκδοση Ελευθερουδάκη 1926, και στο κεφάλαιο «Τα περίχωρα της Λαρίσης» διαβάζουμε: «Εξερχόμεθα της Λαρίσης δια της αμαξιτού εκ του Α μέρους. Αφήνοντας επί α. την Νεσσωνίδα λίμνην και την Όσσαν εισερχόμεθα και δια του Καραλάρ φθάνουμε εις Αγυιάν, κάτοικοι 2628, 30 χλμ. εντός 5-6 ωρών...».

Απ' αυτήν λοιπόν την κωμόπολη σαν δικαστικός λειτουργός ο Σαραβάνης εκλήθη αρμοδίως κάποτε να μεταβεί εις χωρίον Κεραμίδι, κάτοικοι σύμφωνα με την παραπάνω πηγή 1057, και απόσταση έξη γεμάτες ώρες με μουλάρι, για «προσωρινά μέτρα», που κατά λεξικογραφικό ορισμό σημαίνει: «δικαστικά διαταγαί, δι' ων εξασφαλίζεται προσκαίρως επίδικον πράγμα».

Στην αποστολή αυτή πήρε μαζί του και τον δασάρχη της ίδιας έδρας και αναχώρησαν με σαμαρωμένα άλογα προς τον προσδιορισμένο τόπο όπου και εφάρμοσε το γράμμα του νόμου, απονέμοντας την δικαιοσύνη, και αποκαθιστώντας την διασαλευμένη τάξη.

Την επομένη κατά τον γυρισμό, και ενώ ευρίσκοντο στη μέση της πορεί-

ας, ξέσπασε ραγδαία βροχή που τους μούσκεψε μέχρι το κόκκαλο και τους ανάγκασε να παρακάμψουν και να καταλύσουν σε κάποιο παρακείμενο χωριουδάκι. Εκεί ένας πονόψυχος χριστιανός τους άνοιξε την πόρτα, τους έδωσε ρούχα ν' αλλάξουν μέσα κι έξω, τους στέγνωσε στη φωτιά, τους πρόσφερε φαΐ και κρασί να ζεσταθούν, έβαλε τα άλογα στο σταύλο, και για τη νύχτα τους παραχώρησε κρεβάτια, στο νεόχτιστο δωμάτιο -προσθήκη στο παλιό σπίτι, ν' αναπαυθούν, και το πρωί να φύγουν στο καλό της πορείας τους και στην ευχή του Θεού τους.

Με το πέρασμα της νύχτας και το φώτισμα της αυγής ο δασάρχης καθώς ήταν ανάσκελα στο κρεβάτι του, είδε στην ξενταβάνωτη σκεπή του νεόχτιστου δωματίου «παράνομη ελάτινη ξυλεία» να κρατά τα κεραμίδια της σκεπής που τον προστάτησαν από την ολονύχτια βροχή. Χωρίς να χάσει καιρό, ξυπνάει τον δικαστή που ροχάλιζε στο διπλανό κρεβάτι, και του ανακοινώνει τον θρίαμβο της ανακάλυψής του. Και ενώ ο δικαστής προσπαθεί να τον πείσει πως αυτό που σκοπεύει να κάνει σε βάρος του ανθρώπου που τους φιλοξένησε δεν είναι σωστό, και φρόνιμο είναι να παραιτηθεί του σχεδίου που μηχανεύεται, ο δασάρχης επιμένει στις δικές του απόψεις, μέχρι που ο δικαστής και με το δίκιο του φυσικά εξοργίζεται:

Και ενώ αυτά συμβαίνουν στο από δω δωμάτιο, στο χώρο της φιλοξενίας, στο από εκεί, ο φιλόξενος χωρικός με τη γυναίκα του, έχουν αρμέξει τις κασίκες, έχουν βράσει το γάλα και περιμένουν από στιγμή σε στιγμή τους υψηλούς φιλοξενούμενους να ξυπνήσουν και να τους το προσφέρουν κοντά στο αναμένο τζάκι, φρέσκο και ζεστό, με σκοπό να τους ευχαριστήσουν άλλη μια φορά πριν την αναχώρηση.

Δύσθυμος και πικραμένος μπαίνει στο δωμάτιο των χωρικών πρώτος ο δικαστής. Ακολουθεί ψυχρός και αποφασισμένος ο δασάρχης. Το αντιρόγυνο κοιτάζεται αμήχανα κι ερευνητικά... Το βράδυ καλνυχιτήθηκαν με χαμόγελα... Ο σπιτονοικοκύρης αποτολμά μια ερώτηση: «Κοιμηθήκατε καλά;» Ο δασάρχης βγάζει χαρτί και μολύβι και σημειώνει στοιχεία: Όνομα, επώνυμο, πατρός, τόπος γεννήσεως και τα ρέστα. Η γυναίκα σκέφτεται πως για κάποιο πεσκέσι για τη φιλοξενία θα γίνονται αυτά. Ο άντρας κάτι πάει να καταλάβει, αλλά δεν θέλει να το πιστέψει. Τί διάολο, είναι δυνατόν, λογαριάζει...

Στο μεταξύ ο δικαστής έχει βγει έξω, έχει καβαλικέψει το άλογό του και γεμάτος πικρία έχει απομακρυνθεί.

- Το γάλα σας κυρ-δεκαστά δεν θα το πιείτε;

- Φαρμάκι μας αξίζει μωρμούρισε εκείνος, αναχωρώντας ντροπιασμένος για το σχέδιό του δασάρχη που σαν μνηστής και δημόσιος κατήγορος, μετά από λίγο διάστημα, στη δικαστική έδρα της Αγυιάς και ενώπιον του δικαστή Σαραβάνη, θα εκδικαζόταν η υπόθεση της λαθροξυλείας του φιλόξενου χωριάτη από τον φιλοξενούμενο δικαστή.

Κι όταν η μέρα της δίκης έφτασε και ο χωρικός παρουσιάστηκε στον δικαστή, προ πάσης άλλης διαδικασίας και πριν ο φάκελος ανοιχτεί και η υπόθεση μπει στον διαδικαστικό ρυθμό, ο δικαστής καλεί τον κατηγορούμενο και λέγοντάς του να βάλει το χέρι στο Ευαγγέλιο, τον υποχρεώνει προστακτικά να επαναλάβει τον όρκο που εκείνος θα του υπαγορεύει. Κι ο αμήχανος χωρικός συμμορφούμενος επαναλαμβάνει τον όρκο με τρεμάμενα χείλη και θολά μάτια από την αγωνία της περιπέτειας που τον σημάδεψε αναπάντεχα και στα καλά του καθουμένου.

- Ορκίζομαι, ότι άλλη φορά δεν θα ξαναβάλω στο σπίτι μου ούτε ειρηνοδίκη, ούτε δασικό, ούτε χωροφύλακα, ούτε άλλον κρατικό υπάλληλο. Θα κρατάω την πόρτα μου κλειστή σε κάθε περαστικό, αφού δεν γνωρίζω την ποιότητα του χαρακτήρα του και το σκοπό των προθέσεών του. Κι όσο για τώρα καλά να πάθω για ό,τι δικαστώ, αφού είχα την απερισκεψία να φιλοξενήσω δυο ανθρώπους που δεν άξιζαν...

Ύστερα απ' αυτά το δικαστήριο συνέχισε κανονικά την εκδίκαση της υποθέσεως, ο δασάρχης αμείλικτος υποστήριξε τη μίνυσή του και ο χωρικός δέχτηκε κατακούτελα τον πέλεκυ του νόμου. Κι όσο για τον δικαστή Γιάννη Σαραβάνη, αυτός είχε να μολογάει για τη σκληρότητα του δασάρχη που έφαγε, ήπιε, κοιμήθηκε και σύμφωνα με το νόμο του φιδιού έδωσε και την δηλητηριασμένη δαγκωνιά στον άνθρωπο που το ζέστανε στους κόρφους του.

ΤΑ ΣΥΝΕΤΑΙΡΑΚΙΑ

Μέσα στη δίνη του Αλβανικού πολέμου, το 1940 η Ελληνική κυβέρνηση βρέθηκε στην ανάγκη να κάνει διάφορες επιτάξεις σε ζώα και τροχοφόρα για τις μεταφορές του στρατού, αλλά και για τα είδη των αναγκών του σε τρόφιμα, ρουχισμό και πολεμοφόδια. Κατά την περίοδο αυτή, πολ-

λοί έλληνες στερήθηκαν το ζώο τους, και πολλοί ιδιοκτήτες το φορτηγό αυτοκίνητό τους με το οποίο ζούσαν ο καθένας την οικογένειά του. Αρκετοί, από τους νεώτερους φυσικά, επιστρατεύτηκαν κι από πάνω, ντύθηκαν το χακί και οδηγήθηκαν προς το μέτωπο, συμπληρώνοντας έτσι το δίδυμο της κακοτυχίας και της ταλαιπωρίας.

Αργότερα, με την απελευθέρωση και την αποκατάσταση της σουχίας, το κράτος στην ανασυγκρότησή του, και κοντά στα τόσα άλλα προβλήματα που το απασχολούσαν, θυμήθηκε και τις οφειλές του προς τα θύματα των επιτάξεων. Έτσι στους αγρότες πρόσφερε χρηματική αποζημίωση για αγορά ζώων, ενώ στους αυτοκινητιστές μοίρασε όσα σαραβαλιασμένα στρατιωτικά συμμαχικά οχήματα βρέθηκαν στα χέρια του. Και για να καλύψει περισσότερες ανάγκες, το ένα αυτοκίνητο το διεβίβασε σε δυο δικαιούχους, καθιστώντας τους έτσι υποχρεωτικά συνιδιοκτήτες εξ αδιαιρέτου.

Σ' αυτή τη φάση και κάτω από αυτό το σχέδιο, το ημέτερον κράτος γύρω στα 1945-46 έخرισε συνιδιοκτήτες ενός φορτηγού αυτοκινήτου, που είχε οργώσει όλα τα πολεμικά μέτωπα Αφρικής και Ευρώπης, δυο αλψιμόνητους Μωλιώτες, φίλους και οικογενειάρχες που άκουγαν κατά σύμπτωση στο ίδιο βαφτιστικό όνομα. Πρόκειται για τους Μιχάλη Ταξιάρχου και Μιχάλη Μουρτζούνη.

Το εν λόγω λοιπον φορτηγό, με οδηγό τον Ταξιάρχου και συνοδηγό τον Μουρτζούνη, είχε μπει στο κανάλι της δουλειάς και εκτελούσε δρομολόγια, μεταφέροντας εμπορεύματα και δημητριακούς καρπούς προς όλα τα μέρη, αλλά με συχνότερο στόχο την κίνηση Μώλο-Αθήνα και τανάπαλιν. Καθώς λοιπόν εκτελούσαν τα δρομολόγια αυτά, τα αγαπημένα συνεταιράκια, και σε μια προς το Μώλο επιστροφή συνέβη και το ακόλουθο κωμικοτραγικό περιστατικό, την ιστορία του οποίου καταχωρούμε.

Από την παλαιά διαδρομή, μέσω Ιεράς οδού και προς Ελευσίνα, κινούμενοι, είχαν φτάσει στο ύψος της λίμνης Κουμουνδούρου, όταν σε μια στροφή μπροστά τους φάνηκε να προχωρεί ένας αγρότης σπρώχνοντας και αυτός προς Ελευσίνα μια χειράμαξα φορτωμένη μέχρι απάνω με κουνουπίδια και καρμπολάχανα. Σαραβαλάκι το αυτοκίνητο και χωρίς πολύ καλά φρένα, και ο Ταξιάρχου σκέφτηκε πως αν τα χρησιμοποιούσε πλησιάζοντάς τον, ίσως αυτά να μην έπιαναν, κι αν έτσι συνέβαινε, θα τον συμπαράσερνε αναπόφευκτα το χωρικό και ποιός ξέρει με τί συνέπειες. Η διπλανή αντίθετη διάβαση δεν ήταν ελεύθερη. Και τότε μέσα από τη δύσκολη θέση που βρισκόταν επιχείρησε, αναπτύσσοντας ταχύτητα, ένα προσπέρασμα ανοίγοντας

προς τα αριστερά και κλείνοντας αμέσως προς τα δεξιά για να μπει και πάλι στην κανονική του πορεία. Έτσι, με αυτόν τον επιτυχή ελιγμό κατόρθωσε να ξεφύγει το μοιραίο της μετωπικής με το αντίθετο κινούμενο αυτοκίνητο, και συνάμα την πρόσκρουση με τον άνθρωπο της χειράμαξας που βάδιζε κανονικά μπροστά του.

Όμως παρά την επιτυχή έκβαση των συγκυριών, και την καλή στρατηγική στους ελιγμούς της οδήγησης, ένα ξυλένιο και υπόκωφο «γκούπ» στο πίσω σύστημα του αυτοκινήτου δεν αποφεύχθηκε. Μέσα στη λογική βέβαια του έμπειρου Ταξιάρχου κυριαρχούσε το συναίσθημα της σιγουριάς και της ιδέας πως όλα πήγαν καλά, αλλά για να έχει και τη συνείδηση του αναπαυμένη, ύστερα από εκείνο το απρόσμενο «γκούπ» που μεσολάβησε αναπάντεχα, στράφηκε προς τον Μιχαλάκη που κάθονταν στο πλευρό του για να του πει:

«Ρε σύ Μιχαλάκη για βγες σιγά-σιγά στο μασπιέ και κοίτα πίσω να δεις ο χωριάτης τί κάνει!»;

Και ο Μιχαλάκης αφού έβγαλε το κεφάλι του έξω από την μισανοιγμένη πόρτα άρχισε τα χαχανητά.

«Τί είναι ρε»;

«Τα κουνουπίδια και τα καρμπολάχανα κολυμπάνε στη λίμνη σαν παπιά...»

«Μωρέ ο άνθρωπος τί κάνει!»;

Χα, ξανάκανε ο Μιχαλάκης και πρόσθεσε «Αυτός καλά είναι».

«Και πώς το ξέρεις»;

«Είναι όρθιος και μας μουτζώνει με τα δυο».

ΛΑΘΟΣ ΠΑΡΑΤΣΟΥΚΛΙ

Στο χωριό όταν πίνεις ένα κρασί, σε λένε «γερό ποτήρι». Όταν πίνεις ένα ποτήρι παραπάνω σε λένε «μπουκάλα». Κι όταν σου συμβεί και πεις, για κάποιο δικό σου λόγο, μια μπουκάλα κρασί, εκεί και οι συγχωριανοί βλέπουν ολόκληρη την κάδη, το πατητήρι δηλαδή των σταφυλιών, και εννοούν να σου κολήσουν το παρατσούκλι «τραπεζονιά» όπως στην τοπική μας γλώσσα λέμε την κάδη.

Τώρα γιατί ξεκίνησα με τον παραπάνω πρόλογο, ε, αυτό θα το καταλάβει ο αναγνώστης στο τέλος της διήγησης...

Ο Μιχάλης Ταξιάρχου προχωρώντας επαγγελματικά και ανερχόμενος οικονομικά, μέσα σε ένα λογικό διάστημα εξελίχτηκε, και από συνιδιοκτήτη φορτηγού έγινε κάτοχος λεωφορείου. Εντάχθηκε στα ΚΤΕΛ όπως όλοι, και κάτω από τη λειτουργία αυτού του συστήματος εκτελούσε τα δρομολόγια του λεωφορείου του, δουλεύοντας και ο ίδιος σαν οδηγός στο δικό του. Σε ένα από αυτά τα δρομολόγια έπρεπε να ξενυχτήσει στο Δαδί σημερινή Αμφίκλεια, αφού θα έφευγε απόγευμα από Λαμία, και το επόμενο πρωί θα γύριζε στην έδρα, εκτελώντας από εκεί το πρώτο δρομολόγιο.

Κοντά στην Αμφίκλεια υπάρχει το χωριό Δρυμαία, με αρκετά συγγενικά πρόσωπα του Ταξιάρχου και με πολλές γνωριμίες λόγω επαφών με τον τόπο αυτό. Σκέφτηκε λοιπόν πως από το να κοιμηθεί ξένος και άγνωστος στο Δαδί, καλύτερα θα ήταν να πεταγόταν στη Δρυμαία, να έβλεπε τους δικούς του, να έριχνε τα σχετικά ποτήρια του, να πέρναγε τη νύχτα σε ζεστό περιβάλλον και το επόμενο πρωί και στην προεπιλεγμένη ώρα να βρισκόταν στο πόστο του.

Μειτέβη λοιπόν εκεί, και το βραδάκι κατά το συνήθειο, με συγγενείς και φίλους πήγαν (πού αλλού;) στην ταβέρνα για κρασί. Στην ταβέρνα βρήκαν και το δυνατότερο ποτόρι του χωριού που προσκολλήθηκε στην παρέα. Ήταν ένας άνθρωπος πενηντάρης, χοντρός με κόκκινη μύτη και μεγάλη βαρικοϊά. Αυτός ο άνθρωπος, που οι χωριανοί τον αποκαλούσαν «κουφό», άντεχε στο πολύ κρασί, τόσο που όλοι οι συντοπίτες του τον απόφευγαν συστηματικά, γιατί έτσι και καθόσουν κοντά του έπρεπε να φύγεις μεθυσμένος. Με το πέρασμα του χρόνου η φήμη του εδραιώθηκε, ο κουφός το πήρε απάνω του τόσο που του κόλλησε η παλγκαριά να ψάχνει τους σκληρούς πότες του χωριού και να τους βγάζει γρήγορα και θριαμβευτικά μεθυσμένους.

Στο πρόσωπο του Ταξιάρχου βρήκε τον άνθρωπο που ζητούσε, κάθησε κοντά του και μπήκε στις κόντρες του ποτηριού. Οι συγγενείς του Ταξιάρχου τον ειδοποίησαν πως πρέπει να προσέχει και να μην τα βάζει με τον κουφό γιατί θα έχει άσχημα ξεμπερδέματα. Αλλά και ο Ταξιάρχου έχοντας εμπιστοσύνη στην αντοχή του εαυτού του, όχι μόνο δεν οπισθοδρόμησε, αλλά πέρασε και στην επίθεση. Έτσι μέσα σε λίγο διάστημα το αναμενόμενο θύμα είχε εξελιχθεί σε αναπάντεχο νικητή, και ο υποτιθέμενος άρρωτος κουφός είχε μετατραπεί σε σωρό ερειπίων. Ο νεώτερος νικημένος Διόνυσος στον παραλογισμό του μεθυσιού του, έβγαλε το πουκάμισό του, πέταξε

τα παπούτσια του και στην αποκορύφωση της κατάπτωσής του κατέβασε και το παντελόνι μένοντας με το σώβρακο. Στο κατάντημα αυτό, οι χωριανοί περιμάζεψαν τα ρούχα του και σπκώνοντάς τον στα χέρια τον μετέφεραν στο σπίτι του, σε κατάσταση πλήρους αναισθησίας και παραμιλητού.

Κι όταν την επομένη το πρωί ο Μιχάλης Ταξιάρχου ξεκινούσε για το δρομολόγιο κανονικός και κεφάτος, ο κουφός ντροπιασμένος και συνεσταλμένος έμπαινε στο καφενείο για πικρό καφέ. «Μας ρεζίλεψες μωρέ χτες το βράδι» του φώναξε ένας δικός του στο αυτί.

«Ρε, ξέρεις πως τον λένε αυτόν στο χωριό του;» συμπλήρωσε ένας άλλος, και συνέχισε. «Ρε αυτόν στο Μώλο τον φωνάζουν “Μπουκάλια”».

Και ο κουφός, αφού στάθηκε για λίγο σκεφτικός, απάντησε: «Κακώς που τον λένε Μπουκάλια. Αυτόν έπρεπε να τον λένε Τραπεζονιά...»

Ο ΕΠΙΒΗΤΟΡΑΣ

Επιβήτωρ στην εκκλησιαστική γλώσσα, κατά τα λεξικά, είναι ο αντικανονικώς ανελθών εις τον επισκοπικόν θρόνον, και κατ' επέκτασιν επιβήτορες είναι όλοι εκείνοι που αυθαίρετα κατέχουν μια ορισμένη αρχή, ή ασκούν μια κάποια εξουσία. Στην καθομιλουμένη όμως επιβήτωρ είναι ο επιβαίνων του θηλυκού προς αναπαραγωγή και αναφέρεται στα ζώα, κυρίως στο άλογο, την πράξη του οποίου οι χωρικοί ονομάζουν βάτεμα, τράβηγμα, μαρκάλισμα ή μαρκάλο.

Πέρα όμως από όλα τα είδη των επιβητόρων, θα σταθούμε εδώ σε μια συγκεκριμένη περίπτωση και θα αναφερθούμε στη σύντομη ζωή και το τραγικό τέλος ενός τετράποδου επιβήτορα που πέρασε από το σύνορο του χωριού, σπιθίζοντας σαν διάτοντας προτού σβήσει, και που έσβησε σαν αστέρι αυγινό προτού λάμψει.

Στα χρόνια του παλιού καιρού, τότε που η μηχανή δεν είχε μπει στη ζωή, και το τετράποδο κυριαρχούσε στην ύπαιθρο Ελλάδα, όλα τα σπίτια είχαν, άλλος το γαϊδούρι, άλλος το άλογο, άλλος το μουλάρι, οι πιο εύποροι το ζευγάρι και με όλα αυτά βόλευαν τις μικροκαλλιέργειες, τις μεταφορές τους, τις δουλειές τους και όλες τις ανάγκες γενικά του αγροτικού καθημερινού μόχθου.

Μέσα σε όλα αυτά υπήρχε και το θέμα της αναπαραγωγής για λόγους αντικατάστασης και εμπορίας. Αλλά τί απλούστερο για τον ζευγά που διατηρεί ζευγάρι; ίσως σκεφτεί ο αναγνώστης. Όμως τα πράγματα είναι τελείως διαφορετικά. Το άλογο που προορίζεται για δουλειά έχει από νωρίς ευνοηθεί, έχει δηλαδή υποστεί χειρουργική επέμβαση από τον ειδικό ευνουχιστή που μπορεί να είναι ο κτηνίατρος ή και πρακτικός χωριάτης, και του έχουν αφαιρεθεί οι γεννητικοί αδένες. Έτσι έχει μετατραπεί σε ένα είδος ανατολίτη ευνούχου που φυλάει στο χαρέμι τις γυναίκες του πασά χωρίς δυνατότητα να χαρεί και ο ίδιος ποτέ γυναίκα.

Το ζευγάρι του ζευγολάτη συνήθως αποτελείται από άλογα και των δυο φύλων. Το μουνουχισμένο όπως συχνότερα αποκαλούν, είναι ένα αρσενικό χωρίς τη συγκεκριμένη ικανότητα και ζει δίπλα στο θηλυκό, χωρίς να εξάπτεται. Ξεκουρδισμένο σεξουαλικά, δουλεύει, τρώει, κοιμάται, ανέγγιχτο από το κεντρί του οργανισμού, και ανέπαφο από τη φωτιά του πόθου. Εάν το άφηναν απείραχτα αρσενικό, τότε δεν θα έκανε για δουλειά, θα πηδούσε διαρκώς πάνω στο θηλυκό και δεν θα τιθασευόταν με τίποτα. Έτσι δημιουργήθηκε η ανάγκη διατήρησης επιβήτορα, κι ήταν αρκετός ένας ή δύο στην περιοχή, τον οποίο έτρεφε αυτός που είχε τη δυνατότητα και το μεράκι.

Δουλειά του επιβήτορα ήταν να τρώει καρπό δεμένος πάντα με γερές αλυσίδες στον κορμό ενός μεγάλου δέντρου, να εναποθηκεύει δυνάμεις, και να οσμίζεται δεξιά κι αριστερά πότε θα φανεί το θηλυκό για να ορμήξει επάνω του και να αδειάσει μέσα του όλον τον αναπαραγωγικό χυμό της φλογερής του νιότης. Μετά από κάθε τέτοια δραστηριότητα, το αφεντικό του λάβαινε την αμοιβή από τον κάτοχο της φοράδας, ενώ τ' αρσενικό έσκυβε και πάλι στο γεμάτο παχνί, περιμένοντας την επόμενη ντάμα.

Ένα τέτοιο δυνατό αρσενικό στις μέρες της νεαρής μου ηλικίας θυμάμαι, που με την παρέα μου, του θαυμάζαμε την ομορφιά και του ζηλεύαμε την καλοτυχία και την καλοπέραση, προπαντός στις ώρες που απολάμβανε με όλες τις τιμές και όλες τις ελευθερίες τον απόλυτο έρωτα στην πλατιά του μεγαλοπρέπεια και στη βαθιά ηδονή του.

Καλοθρεμένο και δυνατό αυτό το άμοιρο τετράποδο, σε μια στιγμή ανεκπλήρωτου ερωτικού οίστρου, τέντωσε το κορμί, σήκωσε το κεφάλι ψηλά και με ένα μεταλικό κρακ. έσπασε την αλυσίδα που το περιόριζε. Ελευθερωμένο πήρε το στρατί τρέχοντας αναζητώντας το θηλυκό. Βγήκε στο διεθνή δρόμο καλπάζοντας κι έπεσε ανύποπτο πάνω σε διερχόμενο βαρύ φορτηγό

αυτοκίνητο, με αποτέλεσμα να σπάσει τη σπονδυλική του στήλη και να μείνει αγιάτρευτα σακατεμένο. Οι κινιάτροι που το είδαν το καταδίκασαν σε θάνατο. Και τ' αφεντικό του που το καμάρωνε και το εκμεταλλευόταν, αφού για μέρες έλπιζε, απογοητευμένος τελικά αναγκάστηκε να πειστεί και να αποδεχτεί την καταδίκη. Με δυο τρία μαδέρια καρφωμένα σε ξυλοκρέβατο θα το έσερναν έξω από το χωριό. Στον «Κρανίου τόπο». Ο αγροφύλακας θα του φύτευε μια πιστολιά στο κούτελο. Ύστερα θα το έθαβαν στη ρεματιά και εκεί η θλιβερή ιστορία της σύντομης ζωής του θα λάβαινε το μοιραίο της τέλος.

Το είδαμε για τελευταία φορά με την παρέα μου. Το τραβούσαν σωριασμένο πάνω στις τάβλες μερικοί χωριανοί με συντριβή, και κείνο βογγούσε με κομμένη τη μέση και πληγιασμένη την κοιλιά από την πολυήμερη τριβή του στο έδαφος. Ακολούθησε την ύστατη οδό και δεν ξέρω εάν είχε συναισθανθεί, ή αν παντελώς τ' αγνοούσε.

Κάποια στιγμή του μύρισε θηλυκό. Σήκωσε το κεφάλι όσο μπορούσε ψηλά. Μια φοραδίτσα δεμένη στην άκρη του δρόμου διάλεγε το χορτάρι.

Χμουμμ, της έκραξε δυνατά μέσα από την ψυχή του... Προσπάθησε να σηκωθεί, να ορμήσει, να πλησιάσει το θηλυκό και σαν άλλοτε να στηριχτεί στα πσινά, να το αγκαλιάσει στις πλάτες με τα δυνατά μπροστινά του, και να το ακινητοποιήσει απολαμβάνοντάς το, μέσα σε όλη την αναπαραγωγική του δύναμη... Σάλεψε από επιθυμία. Μα στάθηκε ανήμπορο με καρφωμένη τη ματιά στο θυλυκό φαρί του, μέχρι που το προσπέρασαν και έχασε τη θέα...

«Καημένε Ντορή» μουρμούρισε τ' αφεντικό του... «Εμείς το πάμε στο θάνατο, κι αυτό τηράει τις φοράδες», συμπλήρωσε κάποιος από τους συνοδούς της καταδίκης.

Μέσα στο σακατεμένο του κορμί, μια αλύγιστη καρδιά σκόρπιζε τους παλμούς της, μια ατίθαση ψυχή σάλευε τα φτερά της... Το άμοιρο το ζωντανό. Είχε γεννηθεί σερνικό. Κι έτσι σερνικό, στην ακμή της ζωής του, πήγαινε να συναπαντηθεί με τον τραγικό του θάνατο...

Ο ΔΙΑΤΕΛΩΝ ΕΝ ΕΥΘΥΜΙΑ

Εάν στη δύση του εικοστού αιώνα ο αριθμός του αναφαλβητισμού, σύμφωνα με στατιστικές είναι σοβαρός, φαντασθείτε σε ποιο μέγεθος ήταν όταν ο αιώνας έκανε την εμφάνισή του.

Βγαλμένο το κράτος μας από μια σκλαβιά τετρακοσίων ετών, πορεύτηκε δρόμους δύσβατους και σκληρούς με συντροφιά την αγραμματοσύνη και τον σκοταδισμό που εξακολουθούσε να τυραννάει το λαό μας και να βαραίνει στην πορεία του.

Ύστερα απ' αυτά και στην προσπάθειά του ο τόπος να συσταθεί σε οργανωμένο κράτος με δημόσιες υπηρεσίες στην ποικιλία των μορφών που παρουσίαζαν αυτές, επόμενο ήταν η αναζήτηση να συναντά δυσχέρειες στην εξέρευση κατάλληλων ατόμων και η ανάγκη να σημειώνει παραχωρήσεις σε βάρος φυσικά της σωστής λειτουργίας του μηχανισμού που έπρεπε να είναι άψογος. Μπαίνοντας στη μέση και τα κομματικά κριτήρια, όπως ήταν επόμενο για το ρωμέικο, το αποτέλεσμα γινόταν ακόμα πιο δύσκολο, φτάνοντας έτσι στο σημείο να μπλεχτούμε σε μια κωμικοτραγική κατάσταση λειτουργίας του κρατικού μηχανισμού με αγράμματους ανθρώπους στα υπεύθυνα πόστα, πράγμα που μέσα στ' άλλα, έδωσε άφθονες τις αφορμές στους ευθυμογράφους του παλιού καιρού για να σατιρίσουν καταστάσεις και περιστατικά του είδους.

Εξαίρεση του κανόνα δεν ήταν δυνατόν ν' αποτελέσει το σώμα της χωροφυλακής, που πρόσφερε πράγματι πολύτιμες υπηρεσίες στον τόπο μας και μάλιστα την εποχή εκείνη που τον λυμάνονταν ζωοκλέφτες και αναρχικοί. Όμως θ' αποτελούσε ιστορική αδικία αν αποκρύπταμε την αλήθεια και δεν σημειώναμε εδώ σαν κύριο χαρακτηριστικό την αγραμματοσύνη και την αμάθεια που κυριαρχούσε ανάμεσα στους απλούς πολίτες πρώτα και ύστερα στους υπαξιωματικούς, που έπαιρναν τα γαλόνια όχι με σπουδές και φοίτηση, αλλά με πράξεις «ανδραγαθίας» και μόνο.

Από λάθος λοιπόν εκτίμηση τότε, είχε εδραιωθεί ανάμεσα στο λαό του Μώλου και στους άνδρες της Χωροφυλακής, η λανθασμένη αντίληψη και είχε κατοχυρωθεί στον άγραφο κοινωνικό νόμο, η ποινή της εισοσιτετάρων προσωπικής φυλάκισης, χωρίς καμία δικαστική διαδικασία για το άτομο εκείνο, που παρασυρμένο στη γωνία κάποιας ταβέρνας θα έπινε τα παραπάνω ποτήρια, έτσι για να ξεχάσει τον πόνο της ζωής και ν' αντι-

δράσει στη μιζέρια της μοίρας. Με την έξοδό του από την ταβέρνα, στο πρώτο τρίκλισμα ή παραπάτημα, το «όργανο» που παραφυλούσε, συνελάμβανε τον μεθυσμένο σαν παραβάτη και υποψήφιο κακοποιό, σαν άνθρωπο που μπορεί να προξενήσει οποιοδήποτε κακό, έτσι καθώς το άτομο «διατελεί εν μέθῃ» και αντί να τον βοηθήσει να πάει σπίτι του, τον κλείδωνε στο υπόγειο κρατητήριο για να ξεμεθύσει σε μέρος ασφαλές...

Τον καιρό εκείνο υπήρχε ένας τύπος γλεντιζέ και πότη, από το Καινούργιο, ο Πάτροκλος Κολιτόπουλος, γιός τσιφλικά που γύριζε καλοντυμένος πάνω σε άσπρο άλογο, από πανηγύρι, σε πανηγύρι και από χωριό σε χωριό τρώγωντας την περιουσία του πατέρα του που ήταν απέραντη και ατέλειωτη. Ο Πάτροκλος λοιπόν έμπαινε στις ταβέρνες του Μώλου, έπινε, έτρωγε έσπαγε, κερνούσε τραγουδούσε και πλήρωνε με απλοχεριά τα κέφια του πάντα. Κάποτε λοιπόν στο αποκορύφωμα ενός τέτοιου σαματά τα όργανα της τάξης μπήκαν στην ταβέρνα, διέλυσαν την παρέα «συλλαμβάνοντας» το γέρο Κοιρώνη σαν «ένοχο», ενώ στον Πάτροκλο συνέστησαν ευγενικά να πάρει το άλογό του που περίμενε δεμένο έξω από την ταβέρνα και να φύγει για το Καινούργιο, γιατί «διατελεί εν ευθυμία» και δεν κάνει να πει άλλο. Για σύλληψη φυσικά δεν υπήρχε ιδέα γιατί ήταν αρχοντόπουλο και κάτι τέτοιο ο κανόνας το απέκλειε. Γνωρίζοντας αυτά και σερνόμενος προς τη φυλακή ο Κοιρώνης ακούστηκε με μεθυσμένη φωνή να διαμαρτύρεται εύστοχα, πλην χωρίς αποτέλεσμα, προς τα όργανα που τον συνόδευαν.:

-Εμ, βέβαια, έτσι είναι μεθάει ο Κολιτόπουλος: «Διατελεί εν ευθυμία» σου λένε. Πίνει ένα κρασί ο Κοιρώνης, «μεθυσμένος είναι, κλείστε τον μέσα...».

ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΤΗΣ ΓΗΣ

Προτού ο Μώλος γίνει επαγγελματική, παραγωγική και βιομηχανική κωμόπολη στο μέτρο που είναι σήμερα, και προτού πάρει τη μορφή αυτή που παρουσιάζει τώρα με τα λογής εργοστάσια, τις συστηματικές μηχανοκαλλιέργειες, τα σύγχρονα καταστήματα, τις καφετέριες, τα διάφορα κέντρα, και πριν οργανωθεί στον σύγχρονο βαθμό που λειτουργεί, συγκοινωνιακά, μηχανουργικά, οικοδομικά, αλιευτικά κ.λπ. ήταν όπως κάποτε όλη

η ύπαιθρος, ένας τόπος με ποικίλη μεν παραγωγή, αλλά χαμηλής απόδοσης και φτωχικής εσοδείας.

Οι άνθρωποι αγρότες και κτηνοτρόφοι στο 90 με 95% έσκαβαν χρονικούς στη γη ή πάλευαν χειμώνα καλοκαίρι με τα λιγοστά προβατάκια τους να βολέψουν τη φτώχεια και να ζήσουν τα παιδιά τους. Εκείνη λοιπόν την εποχή, εκτός από την προσωπική και οικογενειακή συμμετοχή στον αγώνα της δουλειάς, σημαντική δύναμη στον καλλιεργητικό κυρίως τομέα ήταν το άλογο, και θεωρείτο νοικοκύρης αυτός που κατόρθωνε να τα έχει δυο, δηλαδή ζευγάρι. Από το ζευγάρι των αλόγων βγαίνει και το ζευγάς, ζευγολάτης και ζευγίτης.

Το άλογο λοιπόν δεν ήταν όπως το σημερινό τρακτέρ, και κάθε μηχανικό μέσο, που το βγάζεις από το γκαράζ όποια ώρα το χρειαστείς, κάνεις τη δουλειά σου όσες ώρες, μέρες, βδομάδες θέλεις, και μετά το κλειδώνεις μέχρι να το ξαναπιάσεις. Το άλογο σαν έμψυχο ον είχε τις ανάγκες του, και ακριβώς γιατί και οι ανάγκες του γεωργού ήταν άμεσα συνδεδεμένες μ' αυτό, έπρεπε ο άνθρωπος να παρέχει συνεχώς ότι εκείνο ζητούσε, για να μπορεί και αυτός με τη σειρά του να εκμεταλλεύεται τη δύναμη του ζώου και να ωφελείται πολλαπλά από την απόδοσή του.

Στην έγνοια λοιπόν του γεωργού, μαζί με το ψωμί της φαμίλιας του ήταν και η τροφή των αλόγων. Καθημερινή φροντίδα το πάχνιασμα (η τροφοδοσία δηλ.) η καθαριότητα του σταύλου, το ξύστρισμα, το κούρεμα και πάνω απ' όλα, η βοσκή τους καλοκαιρινούς μήνες στα λιβάδια με το νέο χορτάρι στην αρχή, και ύστερα στα θερισμένα σιταροχώραφα και καλαμποκχώραφα όσο προχωρούσε το καλοκαίρι.

Το άλογο, όπως και όλα τα ζώα, δεν μπορεί το καλοκαίρι να ζήσει στον κλειστό χώρο του σταύλου. Θέλει απλωσιά, καθαρόν αέρα, και άφθονη κλωρίδα. Για το λόγο λοιπόν αυτό, τότε που το χωριό μας ήταν γεμάτο πρόβατα, γίδια και προ παντός άλογα, τα αγροτόπαιδα κάθε βραδάκι με το σουρούπωμα, και αφού τέλειωναν οι δουλειές της μέρας, έπαιρναν τα άλογα, όσα είχε ο καθένας, ένα, δύο, τρία, έμπαινε καβάλα στο πιο καλό και με μια τσέργα (είδος κλινοσκεπάσματος) κατέβαινε με την γειτονοπαρέα του στον κάμπο. Εκεί διάλεγαν τόπο με πολύ χορτάρι, έδεναν τα άλογα για ολονύχτια βοσκή, έστρωναν την τσέργα στον κατάλληλο τόπο για τον ύπνο τους, κι ώσπου να νυχτώσει καλά τόριχναν στο τραγούδι, έκαναν τσιγάρο, έλεγαν ιστορίες κυρίως φανταστικές, έτρεχαν, πηδούσαν, πείραζαν ο ένας τον άλλον, σκάρωναν φάρσες, εκτονώνονταν και ύστερα έπεφταν για ύπνο μέχρι

το γλυκοχάραμα που θα ξυπνούσαν, θα μάζευαν τα άλογα και θα γυρνούσαν στο χωριό πριν βγει ο ήλιος για να πάνε ξανά στις καθημερινές ατέλειωτες δουλειές της καθημερινής πάλης.

Σ' αυτό το καθημερινό μαγανοπήγαδο με την ανάλαχτη κίνηση -σταύλος, χωράφι, άλογο, κάμπος- και πάλι από την αρχή, πέρασαν γενιές και γενιές και έφυγαν αμέτρητοι άνθρωποι από τη ζωή, χωρίς ποτέ να γνωρίσουν την ξεκούραση, τον εύκολο τρόπο και την καλή μοίρα του ανέμελου βίου.

Η νεολαία του καιρού εκείνου ήταν παιδιά της γης που πάλευαν μ' αυτή, έσκυβαν σ' αυτή, ζούσαν μ' αυτή και ζούσαν γι' αυτή. Παιδί λοιπόν της γης της προπολεμικής περιόδου, που δεν υπάρχει πια στη ζωή, ήταν και ο Θανάσης Μακρόπουλος που άκουγε στο παρατισούκλι Κορδέλης. Είχε μέσα του πάντα μια εύθυμη διάθεση και του άρεσε να πειράζει, χωρίς ο ίδιος να πειράζεται, ποτέ, όταν οι παθόντες απ' αυτόν εστρέφοντο εναντίον του.

Ένα πρωινό καθώς ξύπνησε πρώτος στον κάμπο, σκέφτηκε να σκαρώσει μια φάρσα στην παρέα του για να διασκεδάσει πρώτα αυτός με το φόβο που θα τους προξενούσε. Τραβήχτηκε λοιπόν πίσω από τους θάμνους, έβγαλε τα ρούχα του όλα και έμεινε τελείως γυμνός. Ύστερα γρυλίζοντας όσο μπορούσε μιμούμενος το λυσσασμένο σκύλο και περπατώντας με χέρια και πόδια όπως τα τετράποδα τράβηξε αργά προς την παρέα που κοιμόταν, ελπίζοντας πως άμα τον έβλεπαν έτσι θα πανικοβάλλονταν και θα σκορπούσαν τρέχοντας ν' αποφύγουν τη λύσσα του. Ας σημειωθεί πως την εποχή εκείνη τα λυσσασμένα σκυλιά ήταν συχνό φαινόμενο και οι χωρικοί και οι αγροφύλακες τα κυνηγούσαν και τα σκότωναν με τις καραμπίνες και τα μονόκανα όπου τα συναντούσαν. Συχνότερες δε από τα σκυλιά ήταν οι φήμες που κυκλοφορούσαν ασύστολα, διανθισμένες με φανταστικά γεγονότα και θύματα που ευτυχώς ποτέ δεν συνέβησαν. Αλλά ας γυρίσουμε στην ιστορία μας.

Με τις φωνές λοιπόν και τα γρυλίσματα του «λυσσασμένου» Νάσου Κορδέλη, η παρέα πετάχτηκε απάνω, αλλά με το που τον είδαν κατάλαβαν την προσποίηση, και το κόλπο λειτούργησε ανάποδα. Αυτός δε με την επίθεση που σημάδευε και για να γίνει περισσότερο πιστευτός θεώρησε σκόπιμο να βγάλει δηλωτική φωνή προς εκείνους που τον κοίταζαν:

- Φυλαχτείτε ρέεεε, λύσσαξα και θα σας φάω...

Αλλά αντί να φάει ο Κερδέλης τους φίλους του, έφαγε ο ίδιος από τους φίλους του το ξύλο της χρονιάς του, που καμώθηκαν ότι τάχα τον πίστεψαν

και προσπαθούν να εξοντώσουν το λυσσασμένο θηρίο για να γλιτώσουν τη ζωή τους. Μάτωσαν τα πισινά του Κορδέλη από τις βιτσιές και τα ξυλοχτυπήματα, μέχρι που να «βεβαιωθούν» οι φίλοι από τον ίδιο:

- Αστεία ρέεεε, δεν έχω τίποτα, σταματείστε, είμαι καλά...

Και ήταν όντως καλά ο άνθρωπος μέχρι πριν φάει το ξύλο, γιατί από κει και ύστερα δεν ήταν καθόλου καλά, αφού είχε δέκα και παραπάνω μέρες να κάτσει στον πισινό του, που το πήγε φυρί-φυρί για να πάθει ότι έπαθε.

Συνεχίζοντας με τον Νάσο Κορδέλη έχουμε να αφηγηθούμε ένα ακόμη περιστατικό:

Διαρκούντος του Αλβανικού πολέμου, η τότε Κυβέρνηση με στρατιωτικούς αντιπροσώπους έκανε και στον τόπο μας επίταξη αλόγων και φυσικά εκλεκτών, για να χρησιμοποιηθούν από το ιππικό του στρατού στη μεταφορά πολεμοφοδίων στο μέτωπο. Τότε πήραν και του Κορδέλη τον πολυπαινεμένο Καρά και τον έσυραν σε άγνωστη κατεύθυνση για να μη ξαναγυρίσει ποτέ πια σ' αυτόν που τον αγαπούσε. Σημειώνουμε πως καράς είναι λέξη τούρκικη και σημαίνει μαύρο άλογο.

Ο Κορδέλης όπως ήταν φυσικό λυπήθηκε πολύ, έχασε το καμάρι του, ένιωσε ξεγυμνωμένος, και αγωνιούσε πότε θα φτάσει η στιγμή που θα γύριζε το ζωντανό στον τόπο του. Στις συντροφίες γι' αυτόν μιλούσε, έλεγε τα κατορθώματά του, τα βάρη που σήκωνε, αναφερόταν στην αξιοσύνη του γενικά, που λόγω και της απουσίας του, τα λόγια τώρα έπαιρναν τον τόνο της υπερβολής και το χρώμα του μύθου.

Αλλά εκτός από το πόσο άξιος ήταν ο καράς και το πόσο μεγάλος γινόταν μέσα στις συζητήσεις, ένα βράδυ, εντελώς απρόσμενα, ο Καράς έγινε ευχάριστο όνειρο στον ύπνο του Κορδέλη, και ήρθε να συναπαντηθεί με το αφεντικό του:

- Τον είδα ρε παιδιά να περνάει καμαρωτός, καμαρωτός μέσα από την αγορά και νάρχεται προς το σπίτι. Μπροστά στο πηγάδι του σχολείου ανταμώσαμε, τον αγκάλιασα και τον φίλησα σταυρωτά...

Και αφού αναστέναξε βαθιά ο Κορδέλης έμεινε σιωπηλός.

- Και ύστερα τί έγινε ρε Θανάση; τον ρώτησαν.

- Ύστερα το όνειρο γύρισε σε... περιγαμικής!!

Κοντά στην απουσία του Καρά και το πρόβλημά του, υπήρχε και το σεξουαλικό πρόβλημα με τη μόνιμη απουσία της γυναίκας, για όλους τους νέους του καιρού εκείνου.

Και όπως όλα τα προβλήματα συχνά μπαίνουν στον ονειρικό χώρο, έτσι και το σεξουαλικό του Νάσου Κορδέλη ήρθε με την άφιξη του Καρά να επισφραγίσει την ονειρική ευτυχία, του στερημένου νέου.

Η ΤΙΜΩΡΙΑ ΤΟΥ ΔΥΝΑΣΤΗ

Ο παλιός Τριαντάφυλλος Τριανταφύλλου ήταν στον καιρό του ένας από τους μεγάλους κτηνοτρόφους του χωριού μας με διακόσια πενήντα πρόβατα κατά διαστήματα. Τον πρόλαβα και τον θυμάμαι πολύ καλά, απόμαχο γεροβοσκό στα καφενεία της αγοράς να στρίβει το τσιγαράκι του και να ρουφάει ηδονικά τον βαρύ καφέ του.

Κάποια εποχή τσοπάνευε στο κοπάδι του ένας εύσωμος ορεινόβλαχος φερμένος από την περιοχή του Καρπενησιού. Αυτός ο βλάχος με την αγριάδα του, το κακόβουλο πνεύμα και την διχτατορική του νοοτροπία, εξελίχτηκε μέσα σε ελάχιστο διάστημα, σε σκληρό φόβητρο και ανελέητο μπαμπούλα για τα αγροτόπαιδα που έδεναν τα άλογά τους στον κάμπο για βοσκή και έπεφταν και αυτά κάπου εκεί κοντά να κοιμηθούν. Όσα απ' αυτά τα παιδιά συναντούσε στο διάβα της βοσκής του κοπαδιού του, τους πατούσε τα ποδάρια με τις αρβύλες του, καθώς εκείνα κοιμόντουσαν, τα κλωτσούσε και τ'ανάγκασε με τη βία να πάρουν τα άλογα και ν' απομακρυνθούν από την περιοχή που την ήθελε δική του, για να μείνει το χορτάρι αφάγωτο από τα άλογα, και να το βρούν τα πρόβατα καθαρό και χορταστικό.

Είχαν φτάσει σε σημείο τα παιδιά να φεύγουν τρομοκρατημένα μόνα τους, όταν άκουγαν από μακριά τα κουδούνια του κοπαδιού, για να μη συναντηθούν με το βλάχο, που δεν έπαιρνε κουβέντα και εννοούσε να εφαρμόζει τις αποφάσεις του με δυναμικό τρόπο.

Το γεγονός αυτό ομολογημένο με απόγνωση από το στόμα κάποιων παιδιών που είχαν υποστεί την βάνουση συμπεριφορά του ισοπανόβλαχου, έπεσε κάποια μέρα στ' αυτιά του Νάσου Σερεμέτη, που αφού άκουσε προσεχτικά τον πόνο των παθόντων, αποφάσισε να πάρει μέρος ενεργό για να αποκαταστήσει με τον ίδιο δυναμικό τρόπο τα πράγματα που είχε μετατοπίσει ο ξενόφερτος βλάχος με τη μυική του δύναμη και τη στενή του αντίληψη.

Από άποψης ξεροκεφαλιάς ο Σερεμέτης, για όσους δεν πρόλαβαν να τον γνωρίσουν, δεν διέφερε και πολύ από τον βλάχο. Όμως στην προκειμένη περίπτωση είχε δίκιο, γιατί και ο πατριωτισμός εθίγεται από έναν ξένο, και το δικαίωμα του αδύνατου καταπατιόταν από τον δυνάστη.

Στα σωματικά προσόντα του Σερεμέτη συγκαταλέγονταν το υψηλό ανάστημα, η μυϊκή δύναμη και η αθλητική κατάρτιση που πήρε στο στρατό και κουβαλούσε ισόβια μαζί του εξασκούμενος πάντα. Ο Σερεμέτης για τον Μώλο και την περιοχή ήταν ο αήττητος πρωταθλητής μποξέρ, παλαιστής όλων των κατηγοριών, αρσιβαρίστας, και αν όχι όλων, τουλάχιστον των περισσότερων και κυριότερων επιδόσεων. Βέβαια όλα αυτά ήταν σε υπερβολική βάση τοποθετημένα χωρίς να σημαίνει πως ο Σερεμέτης δεν ήταν αθλητής σε κάποιο βαθμό. Σε μια περίοδο μάλιστα, της ακμής του, διατηρούσε και ομάδα εφήβων μαθητών που τους εκπαίδευε και τους καθοδηγούσε κυρίως τα καλοκαίρια στην αμμουδιά της παραλίας μας σε διάφορα αθλήματα. Με αυτά τα σωματικά και τεχνικά προσόντα ο Σερεμέτης ανέλαβε το ξεκαθάρισμα του λογαριασμού και την τακτοποίηση του θέματος:

- Το βράδυ που θα ξεκινήσετε για τα λιβάδια, ορμήνεψε αποφασιστικά ο Σερεμέτης, θα περάσετε από το σπίτι μου να πάρετε και μένα μαζί σας. Τα άλλα είναι δικά μου... Πράγματι σαν σουρούπωσε βγήκαν με τα άλογα, πέρασαν από το σπίτι όπως συμφώνησαν, μπήκε κι ο Σερεμέτης καβάλα σ' άλογό του και με αέρα Ρομπέν των δασών τράβηξε μπροστά προς τον τόπο της αδικίας. Έστρωσε προς τη μεριά που έρχονταν τα πρόβατα με το δυνάστη βλάχο και καμώθηκε πως κοιμάται ο ίδιος και η υπόλοιπη παρέα δίπλα του.

Σε λίγο νάτος ο απελέκτος βλάχος με την γκλίτσα στο χέρι και την αγριάδα στη φωνή:

- Ρε σεις, πάλι εδώ; και δίνει μια κλωτσιά στην πατούσα του Σερεμέτη που τον βρήκε να «κοιμάται» πρώτος στη σειρά προς τη μεριά του. Αυτόματα ένα ελατήριο δυο μέτρων ο Σερεμέτης πετάγεται όρθιος πατάει τη μύτη της αρβύλας του βλάχου, του δίνει μια σπρωξιά, τον ρίχνει ανάσκελα στο έδαφος και μέχρι που να καταλάβει ο βλάχος τί έγινε, ο Σερεμέτης από πάνω του έχει αρχίσει τα αθλητικά ξεκλειδώματα χεριών και ποδιών και δεν λέει να σταματήσει:

- Θα τα ξαναπειράξεις τα παιδιά; ρωτάει ο Σερεμέτης με ικανοποίηση υπεροχής...

- Οϊ, 1, 1, 1, απαντάει ο βλάχος με ταπείνωση.

- Θα τα ξανακλωτήσεις τα παιδιά;
- Οϊ, 1, 1, 1,
- Θα τα ξαναδιώξεις τα παιδιά;
- Οϊ, 1, 1, 1, Μάνα μ' ρεκάζει από τους πόνους ο βλάχος.

Και αφού τον ξεβίδωσε για τα καλά και τον έκανε στραπατσαρισμένα ανταλλακτικά και σκόρπιες μπίλιες τον πρόσταξε ο Σερεμέτης, μπροστά στην παρέα των παιδιών που παρακολούθησαν την σκηνή με περισσή ικανοποίηση:

- Πάρε τώρα τα πρόβατα και φύγε από δω για να κοιμηθούμε... Και ο βλάχος συμμορφούμενος δεν έφυγε μόνο με τα πρόβατα μακριά από το βοσκοτόπο, αλλά παράτησε και στα μισά τη ρόγα (χρονική περίοδος με εφ' άπαξ αμοιβή) που είχε συμφωνήσει με τον γέρο Τριαντάφυλλο Τριανταφύλλου και έφυγε χωρίς πληρωμή, ντροπιασμένος και ταπεινωμένος προς την περιοχή του, για να μη ξαναγυρίσει ποτέ πια στον τόπο μας και στα περίγυρα...

- Τί μου 'κανες ωρέ παιδάκι μ', παραπονέθηκε ο γέρο-Τριαντάφυλλος στον Σερεμέτη, όταν έμαθε την αιτία της ξαφνικής φυγής του τσοπάνου, αφού εκείνος δεν τόλμησε να πει το πάθημά του. Και ο Σερεμέτης θριαμβευτικά και δικαιολογημένα του απάντησε:

- Όχι, εγώ μπάρμπα Τριαντάφυλλε, εκείνος τα έκανε, κι όπως τα έκανε τα βρήκε.

ΤΙΜΩΡΙΑ ΜΕ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΕΚΛΟΓΗΣ

Εχει μείνει στην ιστορία του παλιού καιρού, η κλοπή των αγροτικών προϊόντων και η ζωοκλοπή μικρών και μεγάλων ζώων, και έχει χρεωθεί σαν σοβαρό ελάττωμα στη ράχη των παλιότερων γενεών.

Τότε οι άνθρωποι μέσα από την αγραμματοσύνη, και την κοινωνική και πνευματική καθυστέρηση, είχαν δημιουργήσει συνήθειες κακές, και είχαν υιοθετήσει τρόπους ανορθόδοξους στην καθημερινή συμπεριφορά τους, πράγμα που ζημίωνε τους ίδιους σαν άτομα και σαν σύνολο.

Είχε περάσει σαν τρόπος ζωής η αρπαγή, που την θεωρούσαν κατόρθωμα και είχε επιβληθεί η ζωοκλοπή σαν ένδειξη παλληκαριάς και καπα-

τσοσύνης. Ο ένας έκλεβε την κότα του άλλου, το πρόβατο ή το άλογο, ο χωριανός ή ο παραχωριανός πηδούσε στο μποστανί του διπλανού, ο ξωτάρης ρήμαζε τα ξένα προϊόντα κι έτσι η παρανομία κυλούσε σ' έναν φαύλο κύκλο που δεν έβρισκε κανείς άκρη. Κατηγορούμενοι και κατήγοροι, και δράστες και θύματα γυρόφερναν δεμένοι σ' έναν τροχό, τον τροχό της παρανομίας, που με την κίνησή του τους έφερνε διαρκώς μια πάνω, μια κάτω, και τους κρατούσε ζαλισμένους πάντα, και ποτέ κερδισμένους, στον ίλιγγο της αλληλοκλοπής.

Χρειάστηκε να περάσει καιρός να θεοπιστούν νόμοι σκληροί, να επιβληθούν κυρώσεις να οργανωθούν σώματα αγροφυλακής, να γίνει διαφώτιση, για να αλλάξει κάποτε η νοοτροπία του αγροτικού πληθυσμού. Σήμερα στην αγροτική περιφέρεια και στην ύπαιθρο χώρα δεν υπάρχει πια το στίγμα της αγροκλοπής και της ζωοκλοπής ούτε εις το ελάχιστο. Όσα προϊόντα παράγονται, αυτά είναι του καλλιεργητή και βρίσκονται εκτεθειμένα χωρίς αγροφύλακες στον τόπο της παραγωγής άθικτα ως την ημέρα της συγκομιδής. Το ίδιο και τα ζώα. Αυτά που υπάρχουν, κινούνται στην περιοχή τους ανενόχλητα από το χέρι του ζωοκλέφτη και την ύπουλη διάθεση του παράνομου άρπαγα.

Ακόμα, οι λύκοι και τα τσακάλια που διεκδικούσαν κάποτε μερίδιο σεβαστό, και αυτά τώρα λόγω των εδαφικών μεταβολών που έγιναν με τις φωτιές των δασών και τα μηχανικά μέσα που μετέτρεψαν τους λόγγους και τα ρουμάνια σε καλλιεργήσιμα χωράφια, τείνουν να εξαφανιστούν, κι έτσι τα κοπαδιάρικα ήμερα ζώα τα λίγα που υπάρχουν ακόμα, απαλάχτηκαν σχεδόν από τον βαρύ κεφαλικό φόρο της άλλοτε ζούγκλας.

Η αγροτική και ποιμενική Ελλάδα αφού πλήρωσε για πολλά χρόνια το χαράτσι της αρπαγής, τώρα εν σκηναίς δικαίου μεγαλύνεται και εν κόλποις τιμίου συμπεριφοράς κινείται.

Αλλά εάν η ύπαιθρος απαλάχτηκε από αυτού του είδους την κλοπή, αυτό δεν σημαίνει πως η κλοπή στην γενική της έννοια απεβίωσε οριστικά και έφυγε από τη ζωή μας μακριά για πάντα. Απεναντίας ζει και βασιλεύει σε άλλους παραμέτρους φυσικά και κινείται όχι πια με την επιδεξιότητα του αλογοσύρη, αλλά με την καπατσοσύνη του διπλωματικού επιειτραμένου και του εξουσιοδοτημένου κυβερνητικού φίλου, μέσα σε σχέδια μυστικών προμηθειών, κρυφών υπερτιμολογήσεων και λοιπών πολλαπλών τρόπων, που η σύγχρονη μεθοδολογία της χοντρής απάτης μηχανεύεται για να υπεξαιρέσει το κρατικό χρήμα και τον εθνικό ιδρώτα...

Όμως ας έρθουμε στο θέμα ύστερα από την αναγκαστική προλογική μακρυγορία, που θεωρήσαμε σκόπιμη για την κατατόπιση του νέου ανθρώπου, που ζει σε μια άλλη εποχή, τη σύγχρονη, μακριά από την παλιά, και φυσικό είναι πολλά πράγματα της νοοτροπίας που αναφερόμαστε, να μην τα καταλαβαίνει απόλυτα.

Λοιπόν, παιδί της μακρινής προπολεμικής εποχής και ενταγμένος στο πνεύμα της φτηνοκλοπής και ο Νίκος (κρατάμε την ανωνυμία για λόγους ευνότου), έβγαινε ανάρια-ανάρια κι έκανε κι αυτός, όπως και οι περισσότεροι, τα τσιλιμπουρδήματά του. Το τελευταίο από αυτά ήταν ένα μικρό παισιματάκι που το έκανε για χάρη του αλόγου του. Έβγαινε τις αφέγγαρες νύχτες και πήγαινε σε ένα χωράφι σπαρμένο με καλαμποκι του Νάσου Σερεμέτη (Άνθρωπο που διάλεξε). Εκεί σαν καλός νοικοκύρης έκοβε κάθε φορά ένα γερό δεμάτι καλαμποκιά με πράσινα φύλλα και τρυφερούς βλαστούς και τα έφερνε λαχταριστή τροφή του αλόγου του.

Το πράγμα αυτό και σύμφωνα και με τη λαϊκή ρήση «ο Θεός αγαπάει τον κλέφτη, αγαπάει και τον νοικοκύρη», έγινε ανιληπτό στον Σερεμέτη, που χωρίς να χάσει καιρό, αποφασίζει να συλλάβει επί τόπου τον δράστη, εφόσον υπάρχει χειροπιαστή πράξη παρανομίας, και να τον τιμωρήσει καταλλήλως. Παραφυλάει λοιπόν ο Σερεμέτης κάπου εκεί κοντά κρυμμένος και μια και δυο να και ο Νίκος με το κλαδευτήρι στο χέρι έτοιμος για δράση.

- Συγχώραμε Θανάση, λέει ο επ' αυτοφόρω συλληφθείς δράστης, δεν το ήθελα...

-Μπα, δεν το ήθελες; λέει ο Θανάσης, και πως βρέθηκαν εδώ στο χωράφι μου, τυχαία;

Και εκεί που ο Νίκος, που ήτανε και μικρόσωμος, περίμενε να εισπράξει το ξύλο από τον αθλητικό Σερεμέτη, ο τελευταίος αντί να χειροδικήσει δικαιολογημένα άλλωστε του προτείνει κάτι ανθρωπινότερο:

- Και τώρα Νίκο τί προτιμάς; Να σε δείρω άγρια μέχρι να κουραστώ και να σ' αφήσω; ή να μου κόψεις την καλαμποκιά, να την απλώσεις να ξεραθεί, να μου την δέσεις δεμάτια και να μου την στοιβάσεις εκεί στην άκρη του χωραφιού;

Και ο Νίκος αφού σκέφτηκε για λίγο, αποφάσισε το δεύτερο.

Έτσι από την επόμενη το πρωί και για μια βδομάδα συνέχεια ο δράστης της νύχτας, σαν κανονικός εργάτης τώρα έμπαινε στο χωράφι του Σερεμέτη, έκοβε και άπλωνε επιμελημένα τη συμφωνημένη δουλειά. Ο Σερεμέτης σαν αφεντικό που πλήρωνε καλά επιστατούσε στη δουλειά με τα χέρια στις τσέ-

πες του παντελονιού του. Και μερικοί χωριανοί που περνούσαν σποραδικά και δήθεν τυχαία και ρωτούσαν με πόσο μεροκάματο δούλευε ο Νίκος, ήταν φανερό πως τους είχε βάλει η σαδιστική πονηριά του Σερεμέτη.

Ο Νίκος το καταλάβαινε αυτό, αλλά πώς ν' αντιδράσει που ήταν ένοχος, και πλήρωνε ακριβά τώρα την ενοχή του, σύμφωνα με το νόμο του νομοθέτη Νάσου Σερεμέτη του οποίου οι αποφάσεις στηρίζονταν πάντοτε όχι τόσο στη λογική του, όσο στη μυϊκή υπεροχή του, πράγματα αποδεκτά και μη αμφισβητούμενα στο σύνολο του δικού μας κόσμου.

ΤΑ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΑ

Ομπάρμπα Γιάννης ο Κατσές ήταν ένας ιδιόρρυθμος τύπος του χωριού μας. Γεννημένος καπάτσος, έφυγε από μικρός στην Αμερική. Δούλεψε, γλέντησε, γεύτηκε τη ζωή στα δικά του μέτρα. Γυρίζοντας έγινε αμαξάς και εκτελούσε συγκοινωνία Μώλο – Λαμία με αλογοάμαξα, χρόνια πίσω, τότε που δεν είχε πατήσει ρόδα αυτοκινήτου στην περιοχή μας.

Για την καλύτερη λειτουργία της δουλειάς, συνεταιρίστηκε μ' έναν απλοϊκό και τίμιο αγράμματο, όπως όλοι του παλιού καιρού, συγχωριανό μας, τον Θανάση Μουριτζούνη, αδερφό του Χρήστου του καφετζή που αναφέρουμε σε άλλο σημείωμα. Δουλεύοντας συνεταιριστικά κρατούσε ταμείο και σημειώσεις ο Κατσές και κατά διαστήματα κάνανε την εκκαθάριση και τη μοιρασιά των κερδών σε μια γωνιά ενός καφενείου.

Πονηρός ο Κατσές είχε βρει τρόπο υπεξαίρεσης μέρους από τα κέρδη, με τα κρατούμενα της πρόσθεσης, που έκανε με το αλάνθαστο μολύβι, όπως έλεγε.

Έγραφε σ' ένα χαρτί την καθημερινή κίνηση των εισπράξεων και κάνοντας την πρόσθεση προχωρούσε κανονικά από τις μονάδες:

– Έχουμε λοιπόν και λέμε, τέσσερα και τρία, επτά και πέντε δώδεκα και επτά, μας κάνουν δεκαεννιά. Γράφουμε το εννιά και προχωράμε... Αλλά προχωρώντας στις δεκάδες και στις εκατοντάδες όταν υπήρχαν, δεν πρόσθετε σκόπιμα ποτέ τα κρατούμενα που φυσικά αγνοούσε ο αγράμματος συνεταιρός, κι έτσι ο Κατσές έκανε τις οικονομισιές του.

Συνέβη όμως κάποτε κάποιος παρακείμενος θαμώνας του καφενείου να καταλάβει το τέχνασμα και προθυμοποιήθηκε να «ανοίξει» τα μάτια του αδικημένου. Χρειάστηκε όμως κόπος και άσκηση μαθηματική αρκετή, μέχρι που να καταλάβει ο αγράμματος παθός τον τρόπο της αριθμητικής πρόσθεσης. Μα στο τέλος τα κατάφερε και στην επόμενη εκκαθάρισή του τη φύλαγε στημένη...

– Έχουμε λοιπόν και λέμε, άρχισε με τον τρόπο του ο Κατσές, έξη και τρία εννιά και εφτά δεκαέξη και οχτώ είκοσι τέσσερα. Γράφουμε το τέσσερα και προχωράμε...

– Ωωωπ, του φώναξε αγριεμένα με σφιγμένη γροθιά ο προετοιμασμένος συνεταιίρος του. Χωρίς τα κρατούμενα μη πας παραπέρα...

– Ρε, ποιά κρατούμενα έκανε δήθεν απορημένος ο Κατσές, βάλανε ποτέ κρατούμενα;

– Βάλτα τώρα όλα μαζί, βροντοφώνησε ο άλλος, για να μη σκοτωθούμε...

Και βέβαια όχι μόνο δε σκοτώθηκαν, αλλά και συνέχισαν συνεργαζόμενοι για καιρούς, με ελεγχόμενη τώρα την κάθε φορά εκκαθάριση από κάποιον στοιχειωδώς γραμματισμένο συγχωριανό κοινής εμπιστοσύνης, για να μη ξαναγίνουν λάθη σαν κι αυτά που έγιναν και που δεν ήθελε να γίνουν, ούτε κι ο ίδιος ο... μπάρμπα Γιάννης ο Κατσές...

Κλείνοντας αναγκαστικά με τον Κατσέ, δε μπορούμε να τα πούμε όλα, σημειώνουμε ένα ακόμα σύντομο περιστατικό σχετικά με το πνεύμα της φιλικής αλληλεγγύης και κοινωνικής συνεργατικότητας που τον κοσμούσαν.

Συμπαθής καθώς ήταν ο Κατσές, και γνωρίζοντας την κατάστασή του όλοι οι συγχωριανοί, πολλοί ήταν εκείνοι που έδειχναν προθυμία να τον κεράσουν καφέ στα καφενεία που περνούσε:

– Θα πάρεις ένα καφεδάκι μπάρμπα Γιάννη;

Κι ο μπάρμπα Γιάννης που δε χάλαγε χατήρι απαντούσε γελαστά:

– Ναι θα τον πάρω πιδί μ' αλλά δομ' τον καλύτερα εις χρήμα. Κι έτσι τα δίφραγκα του καφέ τα μάζευε και τα έκανε κατοσταράκια κρασί στην ταβέρνα του μπάρμπα Χαράλαμπου.

Συνήθως τα έπινε με τον Νίκο Παπασαμαρά (κελεπούρι και αυτός) τα είχαν βρει μεταξύ τους και τα τσουγκρίζανε ταχτικά. Ήταν και κείνος φτωχός και απόμαχος. Ανταμώνανε στην πλατεία, και πρότεινε λακωνικά ο Κατσές:

– Πάμε Νίκο; (για κρασί βέβαια).

Και απαντούσε στο αμίλητο ο Παπασαμαράς κλείνοντας τα μάτια, υπο-

δηλώνοντας με τον τρόπο αυτό πως «δεν βλέπω από την αναπαραδιά και την αφραγκία...».

– Δεν πειράζει ρε, έλεγε ο Κατσές, έχω εγώ λεφτά.

Τράβηξε η δουλειά στο έτσι πολλές φορές βάζοντας ο Παπασαμαράς την όρεξη και ο Κατσές τα λεφτά. Ωσπου ένα βράδυ ξαναπροτείνει ο μπάρμπα Γιάννης στο ίδιο μοτίβο:

– Πάμε Νίκο;

Αλλά το μοτίβο δεν άλλαξε και για το Νίκο ο οποίος είχε κλείσει κι όλες τα μάτια πριν ολοκληρωθεί η φράση. Οπότε ξέσπασε άκακα ο Κατσές:

– Καλά ρε Νίκο, κι τα κτάβια (κουτάβια) τ’ εξ μέρες μετά τη γέννα τ’ ανοίγουν τα μάτια. Εσύ πότε θα τ’ ανοίξεις;

ΠΕΝΙΑ ΤΕΧΝΑΣ ΚΑΤΕΡΓΑΖΕΤΑΙ

Ο πανδαμάτωρ χρόνος, αυτός που σκαρώνει τα χειρότερα παιχνίδια σε βάρος της ζωής, ο χρόνος που παραλαμβάνει ρόδα και παραδίδει κίτρινα φύλλα και ξερά κλαδιά, όπως ήταν φυσικό, περιέπλεξε στα δυνατά του δίχτυα και τον αγέρωχο Κατσέ, και από τιμονιέρη αμαξά με το καμουτοί στο χέρι, τον κατάντησε πεζό και περιπλανόμενο από καφενέ σε καφενέ και από ταβέρνα σε ταβέρνα αναζητώντας το κέρασμα του πρόθυμου και δυνάμενου φίλου και συγχωριανού...

Τα ασφαλιστικά ταμεία, όπως ξέρουμε, άρχισαν να υπολειπονται στην Αθήνα και σε μερικές μεγαλοπόλεις, λίγο πριν από το Σαραντα, για να συσταθούν στα ευρωπαϊκά πρότυπα με την απελευθέρωση και να επεκταθούν ύστερα από δυο και τρεις δεκαετίες σε όλη τη χώρα. Έτσι αυτοί που εργάστηκαν παλιότερα και χωρίς οχτώρο μάλιστα, σαν επαγγελματίες, αγρότες, εργάτες, εκτός του ότι δούλεψαν χωρίς περιορισμούς χρονικού ορίου, πήγαν ως εκεί που κράτησε η αντοχή τους, κι ύστερα βρέθηκαν ξεκρέμαστοι χωρίς καμιά μέριμνα συνταξιοδοτικής παροχής και βοήθειας.

Όσοι είχαν παιδιά, είχαν μια ελπίδα, που πολλές φορές και αυτή έμενε χωρίς αντίκρυσμα. Εκείνοι όμως που δεν είχαν παιδιά –όπως κι ο Κατσές– αλλ’ ούτε και τα σχετικά κτηματάκια, έμεναν στο έλεος της μοίρας και των

ανθρώπων, αντικρίζοντας με το παράπονο στα μάτια, τόσο τους ανθρώπους, όσο και την ίδια τους τη μοίρα, να φεύγουν μακριά τους, αφήνοντάς τους στην σκληρή στέρψη και στη βαριά απομόνωση...

Από καφενέ σε καφενέ λοιπόν ο μπάρμπα Κατσές και από ταβέρνα σε ταβέρνα, πότε παίρνοντας μυρουδιά και περιμένοντας τ' αναπάντεχα, και πότε κάμνοντας μικροθεληματάκια διάφορα τα ψευτοοικονομούσε και την έβγαζε. Όμως η καλύτερη του ήταν να κάνει θελήματα κυρίως στον φαρμακευτικό τομέα. Έτσι όταν άκουγε κάποιον νάχει πονόδοινο, πονοκέφαλο, πόνο στη μέση και τα παρόμοια, αμέσως τον συμβούλευε πατρικά, λέγοντας τα στερεότυπά του πάντα:

– Βρε νάσαα βρε. Κάθεσαι και πονάς άδικα... Βρε δός μου ένα δίφραγκο να πάω στο φαρμακείο να σου φέρω ασπιρίνες ή αλγκόν να γίνεις αμέσως καλά...

Και πηγαίνοντας στο φαρμακείο με το ύφος του παθόντος έλεγε στον μακαρίτη φαρμακοποιό Δημήτρη Κιτσικόπουλο, που δεν του έπαιρνε ποτέ χρήματα για φάρμακα δικά του και της γυναίκας του Τασάς, κι έτσι τα καρπωνόταν ο Κατσές:

- Δημητράκ' παιδί μ' τι κάν'ς;
- Καλά μπαρμπα Γιάννη, εσύ τί κάνεις;
- Εμένα άσε μ'.
- Γιατί μπάρμπα Γιάννη;;
- Η Τασά, την πουνάν' τα δόντια τς και θέλ' τέσσερις ασπιρίνες.
- Και γι' αυτό στεναχωριέσαι μπαρμπα Γιάννη; Πάρε...

Το κόλπο κράτησε πολύ καιρό, εν γνώσει φυσικά του φαρμακοποιού που έκανε τον αφελή και πρόσφερε ταχτικά, όχι μόνο φάρμακα αλλά και χαρτζιλίκι στον Κατσέ...

Αλλά κάποτε του το χάλασε ο Νάσος ο Σπανός, αφού προηγουμένως έπεισε τον φαρμακοποιό να συμμετάσχει στο τέχνασμά του, που σκοπό είχε, όχι να ζημιώσει τον ήρωά μας, αλλά να δώσει αφορμή στο να γελάσουν. Και το πέτυχαν.

Κάνοντας ο Σπανός πως πονάει δυνατά, πλησίασε τον Κατσέ και του παραπονέθηκε για τη μέση του:

– Βρε νάσαα, βρε. Μωρέ δός μου ένα τάληρο να σου πάρω ένα μπλάστρι να το βάλεις απάνω και να γίνεις αμέσως καλά. Και πηγαίνοντας στο φαρμακείο άρχισε το τροπάρι στον φαρμακοποιό ότι η Τασά τάχα όλη τη νύχτα δεν έκλεισε μάτι και θέλει λέει ένα μπλάστρι κτλ. κτλ.

Ο φαρμακοποιός, σύμφωνα με το σχέδιο έπρεπε να καθυστερήσει τον Κατσέ. Έτσι τον άρχισε στην κουβέντα λέγοντάς του ότι το έμπλαστρο δεν θα κάνει και τόσο καλό, όσο κάτι καινούργια χάπια αποτελεσματικά, να αυτά, και του δείχνει τυχαία ένα κουτί...

– Όχι, όχι: Δημητράκ' πιδίμ', μπλάστρι, μπλάστρι δόμ', ξέρ'ς τί ιδιότροπη που είν' η Τασά...

Έτσι από κουβέντα σε κουβέντα καθυστέρησε ο Κατσές στο φαρμακείο τόσο, που ο... πονεμένος Σπανός αγανάχτησε από τους πόνους και αναγκάστηκε να πάει ως το φαρμακείο να δει γιατί τόση καθυστέρηση:

– Τί θα γίνει ρε μπάρμπα Γιάννη μ' αυτό το μπλάστρι, λέει ο Σπανός εισερχόμενος με «πόνους» στο φαρμακείο. Πεθαίνω δε με βλέπεις;

Αλλά ο Κατσές έβλεπε τη γκάφα που έπαθε, και πετώντας το τάληρο χάμω, έφυγε μурμουρίζοντας προς τον Σπανό, που όχι μόνο δεν πονούσε, αλλά και γελούσε τρανταχτά, και μαζί του και κάποιοι παρατυχόντες πελάτες του φαρμακείου...

Αλλά με τον μπάρμπα Γιάννη Κατσέ θα συνεχίσουμε και στο επόμενο.

ΒΡΑΣΕ ΡΥΖΙ

Νεότερη φυσιогνωμία ξεχωριστού ανθρώπου και εκλεκτού επιστήμονα ο γιατρός Θανάσης Πολίτης, άσκησε το λειτουργήμα του Ιπποκράτη για πολλά χρόνια στο χωριό μας, κι έφυγε με τη σύνταξη για αποκατάσταση των παιδιών του στην Αθήνα, όπου και τελείωσε τη ζωή του.

Σαν ελάχιστο δείγμα της καλοσύνης του, μνημονεύουμε εδώ ένα περιστατικό, άξιο να δείξει το μεγαλείο του ανθρώπου, όταν φυσικά ο άνθρωπος αποτελεί εικόνα και ομοίωση του δημιουργού, για να καταλήξει υπόδειγμα καλωσύνης και πρότυπο παραδειγματισμού.

Ο φτωχότερος των φτωχών του χωριού μας, Κυριάκος Πουλής είχε τρία παιδιά αδύνατα και καχεκτικά που τα καταταρρανούσε αδιάκοπα ο πυρετός της κακομοιριάς και η παραζάλη της ανέχειας. Καλεσμένος ο γιατρός σε αναγκαία στιγμή, πήγε στο σπίτι του πάσχοντα, έκανε τη διάγνωση, και προσδιόρισε τη φαρμακευτική αγωγή. Παράλληλα διαπίστωσε κι από κοντά

–τη γνωστή– οικογενειακή κατάσταση του αναξιοπαθή εργάτη και γέμισε η ψυχή του από σπαραγμό και οδύνη, μπροστά στη δυστυχία και τον πρωτογονισμό που αντίκρουσε στο μονοδωμάτιο της ανεκδιήγητης φτώχειας.

Στην πόρτα, καθώς έφευγε ο γιατρός, ρωτάει ο πατέρας:

– Τί σου χρωστάω γιατρέ;

Φυσικά ο γιατρός δεν είχε σκοπό να πάρει χρήματα και συνέχισε να φεύγει, κάνοντας πως δεν άκουσε την ερώτηση, που ήταν και περιττή. Αλλά σταμάτησε μετά από λίγα βήματα, γιατί κάτι πέρασε από το νού του.

– Έλα μαζί μου Κυριάκο, είπε στον πατέρα. Και οδηγώντας τον στο φαρμακείο του αγόρασε όλα τα φάρμακα του παιδιού, κάτι που ήταν εντελώς, αδύνατο, για το ανύπαρκτο βάλαντιο του πατέρα...

Στο ιατρείο λοιπόν αυτού του ανθρώπου ήρθε κάποτε, από διπλανό χωριό, μια μάνα χήρα αγράμματη και αγαθιάρη με την δεκαεφτάχρονη κόρη της επίσης αγαθιάρη. Το κορίτσι έπασχε από φούσκωμα της κοιλιάς, που με τον καιρό όχι μόνο δεν υποχωρούσε, αλλά και μεγάλωνε. Με την πρώτη εξέταση το έμπειρο μάτι του γιατρού κατάλαβε ότι πρόκειται για προχωρημένη εγκυμοσύνη, πράγμα που έδωσε αφορμή στο γιατρό να κουνήσει το κεφάλι του με λύπη και σημασία, για το γεγονός που δεν έπαιρνε θεραπεία και όχι μόνο αυτό, αλλά θα 'πρεπε να βρεθεί και ο ποιήσας το έργο, ν' αποδεχτεί τις ευθύνες και ν' αποκαταστήσει νομίμως... Δηλαδή ιστορία κοινωνικής περιπέτειας, με σκοτεινές πτυχές και άγνωστους δράστες...

– Τί βλέπεις γιατρέ, ρωτάει με αδημονία η μάνα.

– Τί να δω Μήτραινα, λέει ο γιατρός. Βράσε ρύζι και πολύ μάλιστα ρύζι...

Η φράση «βράσε ρύζι» στον τόπο μας δίνει την έννοια της κακοτυχίας, του «δυστυχώς δεν γίνεται τίποτα» ή του «άστα να πάνε κατά διαβόλου έτσι που ήρθανε», «έτσι που τα έφερε η μοίρα» και άλλα παρόμοια. Και συνεχίζοντας ο γιατρός, συμβουλεύει τη μάνα:

– Πάρτην τώρα και φύγετε, γιατί περιμένουν κι άλλοι ασθενείς έξω, κι έλα μια άλλη μέρα να δούμε τι θα κάνουμε μ' αυτήν την ιστορία, έχοντας κατά νου να βοηθήσει στην εξομάλυνση του μυστηρίου.

Μάνα και κόρη φύγανε, ο γιατρός συνέχισε τη δουλειά του και ο καιρός περνούσε μεγαλώνοντας την κοιλιά της «άρρωστης» που δεν έλεγε να περάσει, παρά τις περιποιήσεις που της έκανε η μάνα. Σίγουρα θα φταίει ο γιατρός, σκέφτηκε η Μήτραινα, και μια μέρα αποφασισμένη για παράπονα, ξεκινάει για το γιατρό:

– Τί έγινε με την κόρη; Ρωτάει ο γιατρός μόλις την αντίκρισε. Αλλά πριν ακόμα τελειώσει την ερώτηση, η Μήτραινα ξεσπάει σε αγανάκτηση:

– Τι να γίνει γιατρέ μ' τα ίδια και χειρότερα.

– Βρε και τι ρύζια που 'βρασα, και τι λαπάδες τσ' έβαλα απάν' στο φούσκωμα, εκείνο δε λέει να περάσ'. Στο τέλος να δεις που θα πάει σκαστό του κουρίτσι μ'...

Ο γιατρός χαμογέλασε πικρά.

Η καμένη η Μήτραινα μέσα στην άγνοιά της, το βρασμένο ρύζι το εξέλαβε σαν μαλακτικό κατάπλασμα, κι ίσως σαν πρακτικό γαιτροσόφι, σαν εκείνα που συμβουλεύουν –ακόμα και σήμερα δυστυχώς– οι κομπογιανίτες τους αφελείς, πουλώντας τους άσχετα βοτάνια και αυτοσχέδιες αλοιφές και άλλα ματζούνια που επενεργούν άμεσα και «θαυματουργικά», άλλα σαν επιθέματα εξωτερικά, άλλα για καταποτική χρήση, ακόμα και σαν «φυλαχτά» με την εξορκιστική και μαγική δύναμη κατά της βασκανίας και όλων των ασθενειών, εκείνων που τυρρανούν τους ανθρώπους, στο μέτρο της αμάθειάς τους και στο βαθμό της αγραμματοσύνης τους...

Σε άλλη περίπτωση, ο ίδιος γιατρός είχε κληθεί στην περιοχή του χωριού μας να εξετάσει μια γυναίκα που παρουσίαζε ζαλάδες, τάση προς λιποθυμία, ανορεξία και άλλα παρόμοια.

Την έψαξε προσεκτικά και αποφάνθηκε:

– Κυρία Κατίνα, είσαι μάλλον έγκυος...

Και η κυρία Κατίνα κατατρομαγμένη και αναψοκοκκινισμένη από την απρόσμενη επιστημονική ανακάλυψη, έσπευσε ικετεύοντας το γιατρό να μην αποκαλύψει στον άντρα της πως είναι... μ' άλλον γκαστρωμένη, «γιατί έτσ' κι τ' ακούσ' γιατρέ μ' αυτός, θα μι σφάξ χουρίς άλλ' κουβέντα...».

Η ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ

Στο κεφάλαιο «Τα πλην και τα σύν» κάνω λόγο για την εγκυμοσύνη της γυναίκας του παλαιού καιρού, και πώς αυτή αντιμετωπιζόταν γενικά από την αρχή μέχρι την γέννα, αλλά και στη μετέπειτα διάρκεια της λοχείας.

Στους απόμακρους καιρούς, τότε που τα μαιευτήρια ήταν είδος πολυτελείας για την πρωτεύουσα και τις λιγοστές μεγαλουπόλεις της χώρας μας, η γυναίκα της υπαίθρου αντιμετώπιζε την εγκυμοσύνη καρτερικά, και τη

γέννα με το σύστημα της πρακτικής γνώσης. Χωριανές με προσωπική πείρα, αλλά και εξάσκηση από την πολύχρονη πρόθυμη και δωρεάν συμμετοχή στις περιπτώσεις, έσπευδαν κατά περίπτωση και έκαναν χρέη μαμμής δίνοντας στην ώρα βοήθεια στην ετοιμόγεννη γυναίκα, καθώς και αφαλόκομα και λοιπές περιποιήσεις στο νεογέννητο που έρχονταν σ' αυτό τον κόσμο.

Μέσα από το σύνολο αυτών των πρόθυμων γυναικών, πολλές κατά καιρούς ξεχώριζαν, αποχτούσαν φήμη, τις ζητούσαν και τις προτιμούσαν στην ώρα τους οι ετοιμόγεννες, κι έτσι σιγά-σιγά έμπαιναν στο χώρο σαν μαμμές, αλλά επειδή δεν είχαν βγάλει καμμιά ειδική «Σχολή Μαιών», ο λαός τις ονόμαζε «πρακτικές» κι έτσι τις αποδέχονταν το χωριό και τα γυροχώρια.

Εξαιρέση του γενικού κανόνα για την εποχή που αναφέρομαι, η Δέσποινα Ζώτα, αδελφή της μητέρας του γράφοντος, αφού παντρεύτηκε στην ώρα της με τον Θεοχάρη Μανδάλη και χήρεψε, με ένα παιδί τεσσάρων χρόνων στην αγκαλιά, τον μοναχογιό της, αντί να ξαναπαντρευτεί όπως της το ζήτησαν πολλοί υποψήφιοι γαμπροί με όλους τους εθιμοτυπικούς κανόνες, κι όπως θα το ζητούσε και η λογική των θετικών πραγμάτων, εκείνη παρά τη νεότητα και την ομορφιά της ηλικίας που έφερνε, προτίμησε ν' απαρνηθεί κάθε σκέψη για νέο έγγαμο βίο και ν' αφοσιωθεί στο μοναχοπαίδι της και στη μοίρα της.

Για να εξασφαλίσει όμως τα προς το ζειν, αφού δεν είχε σύνταξη και κτήματα, αποφάσισε, με τη βοήθεια της μάνας και των αδερφιών της, να πάει στην Αθήνα, να μπει σε ειδική Σχολή Μαιών, αφού είχε τελειώσει στα μικρά της Δημοτικό, κι επομένως γνώριζε γραφή και ανάγνωση, και να σπουδάσει μαμμή. Έτσι ακολούθησε κανονική φοίτηση κάποιας Σχολής Μαιών και ύστερα με το πέρας όλων των σχετικών διαδικασιών, η Κυρά – Δέσποινα γυρίζει στο χωριό μας με το δίπλωμα στην τσάντα, σημαδεύοντας ένα γεγονός, κι εξασκώντας ύστερα απ' αυτό και για πολλά χρόνια το επάγγελμα της διπλωματούχου μαιάς.

Την πόρτα της κυρά-μαμμής έρχονταν και τη χτυπούσαν Μωλιώτες και γυροχωριανοί για αρκετές δεκαετίες, πρωί, μεσημέρι, βράδυ μεσάνυχτα, χειμώνα, καλοκαίρι, ζητώντας τη βοήθειά της πάνω στην ώρα της μεγάλης αγωνίας και πάνω στη στιγμή της γλυκειάς προσδοκίας του αναμενόμενου βρέφους. Και η κυρά μαμμή έχοντας τη λεκάνη με τα εργαλεία της ειδικότητας πάντα έτοιμα, πεταγόταν από τον ύπνο και πρόθυμη όδευε προς την κατεύθυνση που την οδηγούσαν, για να προσφέρει τα φώτα της επιστήμης της και τη γνώση της ειδικότητάς της.

Μας διηγόταν συχνά ευτράπελα γεγονότα που συναντούσε στα ορεινά κυρίως χωριά, όπου οι συνθήκες ζωής σε σχέση με μας τους καμπίσιους ήταν πιο πρωτόγονες και πιο τραχιές, αλλά η μνήμη μου δεν συγκράτησε τίποτα παραπάνω εκτός από τα δύο περιστατικά που αμέσως θα αφηγηθώ.

Κάποτε, μεσάνυχτα στην αυλή της ακούστηκαν ποδοβολητά αλόγων. Συννηθισμένη από τέτοιες επισκέψεις, συνήθως έρχονταν δύο μαζί, κατάλαβε πως κάποιοι γυροχωριανοί είχαν καταφθάσει με τα άλογα της μεταφοράς τους, σέρνοντας μαζί και το ρεζερβέ για τη μετακίνηση της κυρά-μαμμής στο διπλανό χωριό όπου θα χρειαζόταν να μεταφερθεί για το ξεγέννημα κάποιας γυναίκας.

Διακριτικά και με όση απαλότητα μπορούσε να διαθέτει το στιβαρό χέρι ενός ορεινού χωρικού, το τζάμι του χαμπλού παραθυριού μουντό και αφώτιστο στη σκοτεινή πouxία, δέχεται την μεσολαβητική και επείγουσα κλήση του νυχτερινού επισκέπτη.

Τακ, τακ, τακ.

– Ποιός είναι; ακούγεται σύγκαιρα η φωνή από μέσα.

Και ο χωρικός με όλη την ευγένεια της γραμματισμένης του αποκρίνεται σε τόνο ήρεμο, πειστικό και ολίγο καθαρευσιάνικο:

– Κυρά – μαμμή, γρήγορα ντύσου και μπ... φοβήσου.

Κάποια άλλη φορά, καλεσμένη σε ορεινό χωριό, βοήθησε μια μάνα να γεννήσει το μωράκι της που περίμενε. Ύστερα από τα σχετικά, ήρθε το παιδί κανονικά στον κόσμο και όλα πήγαιναν καλά, μέχρι που κάτι άγνωστο ξαφνικά άλλαξε στον οργανισμό του νεογέννητου η αναπνοή του έγινε βαριά, οι σφυγμοί του αραίωσαν και τελικά μέσα σε λίγες ώρες το παιδί πέθανε. Ειδοποιήθηκε ο πατέρας στο καφενείο, και γυρίζοντας στο σπίτι και βλέποντας το άψυχο μωράκι ξέσπασε σε λυγμούς και δυνατά χτυπήματα μέσα σε ένα απελπισμένο μονόλογο:

– Ωχ, δυστυχία που με βρήκε, ωχ κακό που τόπαθα, ωχ και πού να πάω να κρυφτώ τώρα ο έρμος, και άλλα πολλά παρόμοια.

Βλέποντας κι ακούγοντας αυτά η κυρά – μαμμή, λυπήθηκε όπως ήταν φυσικό και πλησιάζοντας τον πατέρα προσπάθησε να τον καθησυχάσει θυμίζοντάς του πως έχει κι άλλα παιδιά, και πως νέος καθώς είναι, έχει τη δυνατότητα για πολλά ακόμα. Και θα συνέχιζε για πολύ το κορδόνι του καθησυχαστικού μοτίβου η κυρά μαμμή, αν δεν την διέκοπτε ο χωρικός για να της εξηγήσει μέσα από το πλάτος του απερίσκεπτου χαρακτήρα του, το βάθος του σκληρού ατομισμού του, και προπαντός το μήκος της σκοτεινής

αγραμματοσύνης που κυριαρχούσε στην ορεινή περιφέρεια του καιρού εκείνου.

– Ωρέ, για το παιδί λες πως μι νοιάζ’ κυρά– μαμμή; δε μι νοιάζ’ γι’ αυτό ντίπ. Μι νοιάζ’ που ο χάρος γνώρ’ση την πόρτα μ’ κι θα’ ρθει κι για μένα...

Κι όπως ήταν φυσικό, ύστερα απ’ αυτά η κυρά – μαμμή έμεινε άναυδη, κι είχε να το μολογάει, αυτό κι άλλα πολλά και διάφορα τέτοια ευτράπελα. Και γω που τα άκουγα, μικρός τότε, από το στόμα της, τα πολλαπλά περιστατικά και γελούσα, δεν μου είχε περάσει από το νού ότι κάποια μέρα, όλα αυτά θα τα χρειαζόμουν για να τα καταχωρήσω. Τώρα με δυσκολία τα ψάχνω στη μνήμη. Και είναι τόσο εξασθενημένη που ελάχιστα με βοηθάει και τούτη...

ΤΡΑΒΑΤΕ ΜΕ, ΚΑΙ ΟΣΟΣ ΒΓΩ

Πνιγμένος στην καθημερινή μizéria, την ατελείωτη φτώχια και κυνηγώντας το μεροκάματο του σκληρού μόχθου, μια ολόκληρη ζωή ο Γιώργος Τσότσoros, Θεοδώρου το πραγματικό του, έμεινε αλύγιστος στο μετερίζι της βιοπάλης, χωρίς να χάσει ούτε μια στιγμή το πηγαίο κέφι του, που ξεπνδούσε αυθόρμητα από τα βάθη της καλοκάγαθης καρδιάς του, της τόσο αγνής και περισσά λαϊκής συνάμα.

Αγράμματος όπως όλοι οι παλιοί του καιρού του, έσερνε την εξυπνάδα διάχυτη στο πρόσωπό του και προπαντός στα μάτια. Είχε το χαμόγελο στα χείλη συνέχεια αποτυπωμένο, και ήταν ικανός ν’ απαντάει με χιούμορ και λαϊκή σοφία σε όποια ερώτηση, ή πείραγμα και αν του τύχαινε, σάμπως να ήταν από ώρα προετοιμασμένος σ’ αυτό το πράγμα.

Σαν καροτσέρης στο επάγγελμα, αλλά και σαν εργάτης γης, έτρεχε στο φτωχοπληρωμένο τότε μεροκάματο, ίδρωνε και κουραζόταν όλη τη μέρα, περιμένοντας το βράδυ να ρίξει τα ποτήρια της λησμονιάς στις φτωχοταβέρνες με συντροφιά τους φίλους του κρασιού, και τους συντρόφους της κοινής μοίρας.

Η ταβέρνα στον παλιό καιρό, ήταν το θεραπευτήριο των ψυχών, ο ναός της ευθυμίας, το εργαστήριο που κατασκεύαζε το ιαματικό βάλαμο της πονε-

μένης καρδιάς. Ήταν το άντρο της Κίρκης που παραλάμβανε δυστυχημένους ανθρώπους, και παράδινε ευτυχισμένες υπάρξεις που τρέκλιζαν από ευδαιμονία και παραπατούσαν από ενθουσιασμό. Εκεί άναβε ο αμανές, εκεί αναστέναζε η μοσκοϊτιά, εκεί ικετεύονταν ο φτερωτός γιός της Αφροδίτης, ο ακαταμάχητος έρωτας:

*«Δεν στόπα μια Βασίλω μου,
δε στόπα δυο και τρείς,
θέλω να μ' αγαπήσεις
και να με παντρευτείς».*

Αγαπημένος στον καιρό του, κι αρραβωνιασμένος στην ώρα του κάποτε κι ο Τσότσορος, κίνησε ένα Σάββατο απόγευμα να πάει στην καλή του. Σαμάρωσε το άσπρο άλογο, έβαλε, κατά το συνήθειο, πανωσάμαρα την πολύχρωμη μπαντανία, για να στολίσει καταλλήλως το μεταφορικό που θα εκτελούσε την ιερή αποστολή, (μεταφορά γαμπρού, για λίγο τόχεις;) και ξεκίνησε:

«As πάω να δουν τα μάτια μου πως τα περνάει η αγάπη μου...»

Το σπίτι της νύφης ήταν στο Ρεγγίνι το μικρό γνωστό χωριό, το ριζωμένο απάνω στις πλαγιές του Καλλίδρομου.

Φτάνοντας στην αυλή του σπιτιού, έτρεξαν οι συμπέθεροι έπιασαν το άλογο, υποδέχτηκαν τον καθαλάρη, βγήκε και η νύφη με το γλυκό στο χέρι, και το ντροπαλό χαμόγελο στα χείλη, κέρασαν τον γαμπρό και στη συνέχεια τον οδήγησαν στο μονοδωμάτιο που ήταν όλο κι όλο το σπίτι. Σ' αυτό το μονοδωμάτιο έφαγαν το βραδινό και σ' αυτό το μονοδωμάτιο άρχισαν, όταν ήρθε η ώρα, να ετοιμάζουν τα στρωσίδια στο πάτωμα, για τον νυχτιάτικο ύπνο, αφού από κρεβάτια δεν υπήρχε τίποτα.

Για να περιποιηθούν το γαμπρό, και για να τον ξεχωρίσουν από το σώμα της οικογένειας, εφόσον δεν είχε μπει το στεφάνι του γάμου ακόμα, τον έβαλαν στην άκρη του δωματίου και του χώρισαν τη θέση με τη σούβλα του πασχαλιάτικου αρνιού, ακουμπισμένη πάνω σε δυο μπαούλα που έσυραν και τοποθέτησαν το ένα απέναντι στο άλλο στις άκρες των τοίχων. Στο μήκος δε της σούβλας άνοιξαν μια κουβέρτα κι έτσι το χώρισμα δεν άφηνε δυνατότητες στο γαμπρό να βλέπει προς το υπόλοιπο δωμάτιο όπου θα ξάπλωναν οι λοιποί, δηλαδή τα πεθερικά, η νύφη, η κουνιάδα και ο κουνιάδος, ο οποίος σημειωτέον ήταν μουγγός.

Στη συνέχεια έσβησαν τη λάμπα του πειρελαίου, και ο καθένας γονάτισε στην προσδιορισμένη θέση του, για το πρεπούμενο σιωπητήριο και την ολονύκτια κατάκλιση...

Η νύχτα προχωρούσε κανονικά, τα γερόντια ροχάλιζαν μακαρίως ευτυχισμένα, τα κορίτσια ακολουθούσαν το παράδειγμα των σεβαστών γονιών τους και ο Τσότσορος μέσα σ' αυτό το περιβάλλον προσπαθούσε να τοποθετηθεί ανάλογα, αγωνιζόμενος να κλείσει τα μάτια του, που ανεξήγητα γιατί, δεν έκλειναν αυτό το βράδυ.

Οπότε μέσα στη νύχτα –καθώς διηγόταν ο ίδιος το περιστατικό με τη μακρόσυρτη χαρακτηριστική φωνή του– ακούω ένα σιγανό ξερόβηχα. Α, λέω, η λεγόμενη είναι και μου κάνει σύνθημα να πάω κοντά της για χάδια...

Ανασπώνεται στο στρώμα, βγάζει το κεφάλι πάνω από την οριζόντια σούβλα με την κουβέρτα και να που διακρίνει στο σκοτάδι μια ανθρώπινη σιλουέτα καθιστή που ανασαίνει βαριά.

– Τώρα, είπα μέσα μου, και έρχομαι. Και σιγά σιγά και με προφύλαξη να μη πατήσω και ξυπνήσω τους άλλους, πλησιάζω και την αγκαλιάζω! Και κάνει ένα σκούξιμο ο... μούτος, που ξύπνησε όχι μόνο τους οικείους, αλλά και ολόκληρη τη γειτονιά ο κερατάς...

Οι ιστορίες του Τσότσορου δεν έχουν τελειωμό. Οι εύθυμες στιγμές ενός ολόκληρου βίου δεν είναι δυνατόν να εξαντληθούν μέσα σε λίγες σελίδες. Ωστόσο κλείνουμε το κομμάτι του εν λόγω τύπου, με δυο ακόμα χαρακτηριστικά στιγμιότυπα απ' αυτά που κυκλοφορούν και κρατούν νοερά τον πρωταγωνιστή στη ζωή, ύστερα από τόσα χρόνια που έχουν κυλίσει πάνω από το θάνατό του.

Είναι χειμωνιάτικη νύχτα, ο Τσότσορος τα πίνει στην ταβέρνα, και η ευθυμία διαγράφει τους συνηθισμένους κύκλους γύρω από τα κατοσταράκια και τις μισές που πηγαινοέρχονται από την ταμουζάνα του ταβερνιάρη, στα τραπεζάκια των καταναλωτών.

Στο σπίτι του Γιώργου, κάποιο από τα παιδιά του είναι αδιάθετο με βήχα και πόνο στο στήθος, και η Τσοτσορίνα προσπαθεί με τα κοινά γιατροσόφια να βοηθήσει την περίπτωση. Τον καιρό εκείνο ήταν λιγοστά τα φάρμακα και ανύπαρκτα τα χρήματα από μεσαία τάξη και κάτω και δεν διετίθεντο για καταπότια και αλοιφές, με τη σημερινή ευκολία. Οι άνθρωποι περίμεναν να δουν τί θ' απογίνουν οι ασθενείς, και οι άρρωστοι πέθαναν αβοήθητοι, και μέσα στις πιο απλές παθήσεις τους.

Ένα πρακτικό φάρμακο κατά του κρυολογήματος ήταν τα ζεστά πίτουρα που έβάζαν σε μια πάνινη σακούλα και την τοποθετούσαν στο κρυωμένο σημείο του σώματος.

Η Τσοστορίνα λοιπόν για τη θεραπεία του παιδιού της, ζέσταινε τα πίτουρα στο τηγάνι, γέμιζε ύστερα με το κουτάλι τη σακούλα και την έβαζε στο στήθος του παιδιού για να απορροφήσει το κρύο. Ύστερα την ίδια σακούλα, αφού κρύωνε στο κορμί, την άδειαζε στο τηγάνι, ξαναζέσταινε τα πίτουρα στη φωτιά και ξανά τα ίδια. Κουρασμένη αργά, άδειασε τα πίτουρα στο τηγάνι, τα παράτησε σε μια άκρη κι έπεσε να κοιμηθεί. Μεθυσμένος γυρίζει κάποτε κι ο Τσότσορος και με το φως του καντηλιού, διακρίνει ένα τηγάνι με κάποιο περιεχόμενο, κι ένα κουτάλι μέσα. Σκύβει και αρχίζει να τρώει από τα καψαλισμένα πίτουρα, που λόγω μέθης δεν ξεχώριζε τί ακριβώς είναι. Και για να πληροφορηθεί γύρισε προς την κοιμημένη γυναίκα του, ρωτώντας με την συρόμενη προφορά του:

– «Ήθελα να ξέρω μουρή σκατογαϊδούρα, τί φαΐ είναι αυτό που μου 'φτιαξες απόψε...»

Μια άλλη φορά, καθώς ο ίδιος βοηθούσε εργαζόμενος στη σπορά με τα τρακτέρια και τις σιδερένιες δισκοσβάρνες που ήρθαν μετά από τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο, στο χωράφι κάποιου συντοπίτη κτηματία, του συνέβη ένα ατύχημα.

Από λάθος εκτίμηση, ίσως δική του, ίσως του οδηγού του τρακτέρ, βρέθηκε ξαφνικά παρασυρμένος και με καταπλακωμένα τα ποδάρια του κάτω από τη βαριά δισκοσβάρνα. Φρενάρισε ο οδηγός, έτρεξαν οι λίγοι παρευρισκόμενοι και τρομοκρατημένοι προσπαθούσαν να σηκώσουν τη σβάρνα για να ελευθερώσουν τον καταπλακωμένο Τσότσορο.

Το εργαλείο όμως ήταν βαρύ και δε μπορούσαν να πετύχουν αυτό που ήθελαν. Άρχισαν να φωνάζουν και να ζητούν τη βοήθεια των ανθρώπων που ήταν στα γύρω χωράφια για να σηκώσουν τη σβάρνα.

Και τότε ο Τσότσορος μέσα από τους πόνους των καταπλακωμένων ποδιών του, ακούστηκε να συμβουλεύει σαρκαστικά τους παρευρισκόμενους που καλούσαν βοήθεια.

– Ωρε τραβάτε με σας λέω, κι όσος βγω!...

Αυτός ήταν ο Γιώργος Τσότσορος. Εύθυμος και σαρκαστικός κι όταν κινδύνευε η σωματική του ακεραιότητα κι όταν ακόμα σημαδεύονταν η ζωή του η ίδια.

ΤΑ ΤΡΙΑ ΜΠΡΑΦ

Γόνος αριστοκρατικής οικογένειας ο Γιώργος Καραμαζιώτης βγήκε στην πιάτσα από πολύ νέος με λεφτά στην τσέπη, πράγμα δύσκολο για τους πολλούς συνομήλικους της εποχής του. Κι όταν ανδρώθηκε πήρε πλούσια γυναίκα και μεγάλωσε το κτηματολόγιό του. Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες δεν είχε ανάγκη να δουλεύει ο ίδιος στα κτήματά του και αρκούνταν στο να επιστατεύει. Έτσι είχε όλο τον καιρό ν' ασχολείται με τ' αγαπημένα του σπορ που ήταν το κυνήγι, το ψάρεμα, η πλακίτσα και το πετυχημένο χιούμορ.

Τον άκουσα να διηγείται στον φαρμακοποιό Κιτσικόπουλο (μακαρίτες και οι δυο) την εξής κυνηγετική ιστορία.

– Χτες τ' απόγευμα πήρα τη σκύλα και το δίκαννο και τράβηξα προς τον Μπακρά (τοποθεσία). Καθώς περπατούσα, να ένας λαγός και κάνει μπραφ. Τον ακολουθεί η σκύλα κι αποδώ τον έχει κι αποκεί τον παίρνει και τον γυρίζει καταπάνω μου. Κι εκεί που με πλησίαζε μπαμ του ρίχνω μια ντουφεκιά.

– Τον σκότωσες; ρωτάει ο φαρμακοποιός.

– Μπα, μου 'φυγε ο κερατάς. Και να δείς τη σκύλα να με κοιτάει και να μου κουνάει την ουρά της σα να 'θελε να μου πει: «Μη στενοχωριέσαι αφεντικό, θα πιάσουμε άλλον». Συνεχίζω την ανηφοριά και σκεφτόμουνα τον λαγό που μου έφυγε. Περπάτησα μέχρι που ένα δεύτερο μπραφ με ξάφνιασε. Τον παίρνει κι αυτόν η σκύλα στο κυνηγητό, τον γυρίζει καταπάνω μου με τη μαστοριά της και ...μπαμ τον σημαδεύω με σιγουριά.

– Τον πέτυχες; Ξαναρωτάει ο φαρμακοποιός.

– Άσε ρε Μήτσο. Μου 'φυγε κι αυτός, ήταν τυχερός να ζήσει ο μπαγάσας.

Άρχισε να σουρουπώνει κι είπα να γυρίσω προτού πλακώσει η νύχτα. Κι εκεί που κατηφορίζω βλέπω μ' ένα τρίτο μπραφ ένα λαγό ίσαμε τέσσερις οκάδες να τρέχει και τη σκύλα δίπλα μου να με κοιτάει ακίνητη.

– Πιάστον μωρή της λέω. Κι όχι δεν κουνήθηκε εκείνη, αλλά μου 'κανε και κάτι ξανόρεχτα γάααβ, γαβ...

– Δηλαδή τι ήθελε να πει; ρωτάει ο φαρμακοποιός.

Κι ο Γιώργος απόσωσε χιουμοριστικά.

– Να... «αφού δυο φορές στον έφερα ρε βλάκα και τις δυο σου 'φυγε. Αυτή τη δ' λειά θα κάνουμε τώρα...».

Η ... ΑΝΕΠΙΦΥΛΑΚΤΟΣ ΥΠΟΓΡΑΦΗ

Όταν δημιουργήθηκε η «Ελαιουργική», θυγατρική οργάνωση των Γεωργικών Συνεταιρισμών, με σκοπό την μεθοδευμένη συγκέντρωση, συσκευασία και διακίνηση του καρπού της ελιάς και στόχο την αποδοτικότερη εξυπηρέτηση του παραγωγού, επόμενο ήταν, οι μεμονωμένοι έμποροι του χωριού μας, που τα συμφέροντά τους εθίγοντο άμεσα, να δυσανασχετίσουν αρχικά και εν συνεχεία να προχωρήσουν στην επίθεση κατά μέτωπο για την εξόντωση του ...εχθρού.

Η ελαιουργική έβαζε τον παραγωγό μέτοχο στην προσπάθειά της που ήταν πάντα αποδοτική και κερδοφόρος, αλλά για κάθε ενδεχόμενο, εδέσμευε τον ίδιο μέτοχο με υπογραφή που του ζητούσε να βάλει και μάλιστα «ανεπιφύλακτως» στο έντυπο συμβόλαιο, κάνοντάς τον έτσι συμμέτοχο και στις τυχόν ζημιές, εάν ποτέ εμφανίζονταν στην πορεία.

Αυτόν τον όρο της συμμετοχής στις ζημιές, σκέφτηκε να εκμεταλλευτεί ο Γιάννης Φαρόπουλος που ήταν έμπορος, και πλησιάζοντας έναν-έναν τους παραγωγούς προσπαθούσε να τους πείσει πως η Ελαιουργική θα τους την φέρει κάποια μέρα με την υπογραφή που τους ζητάει, και μάλιστα με κείνο το «ανεπιφυλάκτως» που το χαρακτήριζε σατανικό και ύπουλο.

Προχωρώντας και κλονίζοντας πολλούς αγράμματους συγχωριανούς ο Φαρόπουλος, έφτασε και στον Γιώργο Καραμαζιώτη κτηματία και παραγωγό ελαιών, επισημαίνοντάς του τον «κίνδυνο» που διέτρεχε:

- Ξέρεις ρε, λέει τονίζοντας ο Φαρόπουλος, τί σημαίνει εκείνο το «ανεπιφυλάκτως» που σου ζητά η Ελαιουργική;
- Ξέρω, απαντάει αποφασιστικά ο Καραμαζιώτης.
- Τί σημαίνει, για πες μου...
- Να, απαντάει με μια χαρακτηριστική βεβαιότητα ο Καραμαζιώτης, να υπογράψω και μάλιστα χωρίς να ...κομπιάσω ντιπ.

* * *

Η ΚΑΤΑΒΟΛΑΔΑ

Εκτός από τις γύρω πλαγιές που περπάταγε με τη σκύλα και το δίκαννό του ο μπάρμπα Γιώργος ο Καραμαζιώτης συνήθιζε να διασχίζει και τα νερά του Μαλιακού. Είχε ένα ιδιόκτητο μικρό βαρκάκι και μ' αυτό έβγαине πολλές νύχτες στο ψάρεμα. Έπαιρνε πάντα μαζί του κι ένα σύντροφος. Ο πιο ταχτικός ήταν ο Τσέλιος, τον οποίο είχε, ως τον πούμε γαμπρό, από μια ψυχοκόρη λίγο λειψή που είχε ο πατέρας του στο σπιτικό τους για πολλά χρόνια και την πάντρεψαν με τον Τσέλιο. Από το γάμο αυτό γεννήθηκε ένα αγόρι λιπόβαρο και καθυστερημένο. Ένα παιδί που το κοιτούσες και σου δημιουργούσε θλίψη. Ένα παιδί που δεν έκανε προκοπή κι έφυγε νωρίς από τη ζωή με άσχημο τρόπο εξαιτίας της ακρισίας του.

Ο μπάρμπα Γιώργος είχε κι αυτός δυο παιδιά ένα αγόρι κι ένα κορίτσι, όμορφα κι αναπτυγμένα, σωστά αρχοντόπουλα. Κι όπως ήταν φυσικό είχε αδυναμία –όπως όλοι οι πατεράδες– στην κόρη του.

Έτσι, εκεί που ψάρευαν μια βραδιά στ' ανοιχτά του Μαλιακού, σηκώθηκε βοριάς, έβγαλε κύματα και η βάρκα ανεβοκατέβαινε σαν καρυδότσουφλο, έτοιμη ν' αναποδογυρίσει και να βρεθούν στα νερά.

Ο μπάρμπα Γιώργος τα χρειάστηκε. Σκέφτηκε τα παιδιά του κι απάνω στον πανικό παρακάλεσε: Αν πάθω τίποτα απόψε Τσέλιο, θέλω να μου προσέχεις τη Λεμονίτσα μου. Κι ο Τσέλιος, που κι αυτός αντιμετώπιζε τον ίδιο κίνδυνο του πνιγμού, στράφηκε προς τον Καραμαζιώτη και τον παρακάλεσε με τη σειρά του.

– Κι εσύ Γιώργο, αν πάθω κι εγώ τίποτα να προσέχεις τον Γιωργάκη μου (έτσι το 'λεγαν το κακομοίρικο) σα να είσαι πατέρας του. Και τότε ο Καραμαζιώτης, και παρά τον κίνδυνο που αντιμετώπιζαν, πέταξε στον Τσέλιο την αμίμητη φράση.

– Σιγά την καταβολάδα...

ΤΟ ΚΑΡΔΙΑΚΟ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ

Για να φτάσει ο παραγωγός στην εποχή της συγκομιδής, πρέπει να βοηθήσει ο καιρός μέχρι την τελευταία στιγμή. Πρέπει οι καιρικές συνθήκες να συμπαρασταθούν ευνοϊκά στην σπορά, στην περιποίηση κατά την πορεία της ανάπτυξης του είδους, στο δέσιμο των καρπών, στη σύλλεξη, ακόμη και στη μεταφορά από το χωράφι στην αποθήκη.

Υπήρξαν δυστυχώς φορές που την τελευταία στιγμή ένας άγριος καιρός ανεμοχάλαζας, ή κατακλυσμιαίας βροχής προς τα τέλη Μαΐου, να επιπέσει σαν κατάρα από ψηλά, με αποτέλεσμα την αναπάντεχη καταστροφή μέρους ή όλου του αγροτικού πλούτου. Το φαινόμενο αυτό ο ελληνικός λαός το είδε σαν μήνι Θεού (θεομνία), και με μια χαρακτηριστική παροιμιακή ρήση υπογράμμισε την πραγματικότητα του πράγματος: «Στον καταραμένο τόπο Μάη μήνα βρέχει».

Αλλά και όταν οι δώδεκα Θεοί του Ολύμπου ευδοκήσουν και ο καρπός έρθει στο σπίτι, η αγωνία του παραγωγού δεν τελειώνει εκεί. Ο αγώνας της διάθεσης στο εμπόριο όλων των καρπών της σοδειάς, προβάλλει πάντα με χίλια δυο τεχνικά συνήθως εμπόδια, και βαραίνει προς τη μεριά του αγρότη, που έχει ανάγκη να πουλήσει για την κάλυψη των χρεών, αλλά και για την ξόδεψη των προϊόντων που δεν μπορούν να μένουν πέραν των ορίων της αντοχής που έχει το καθένα από αυτά.

Η αγωνία του λοιπόν πότε θα το δώσει, σε ποιόν θα το δώσει με ποιά τιμή, και κυρίως με τί τρόπο, δηλαδή μετρητοίς και φθηνότερα, ή βερεσέ και ακριβότερα –πράγματα του εμπορικού παιχνιδιού αυτά– σκηνοθετεί ένα άλλο δράμα που παίζεται στην ψυχή του παραγωγού. Πουλάει ο αγρότης μετρητοίς και φθηνά, παίρνει τα λεφτά, κάνει τους λογαριασμούς –τόσο για σπορά, τόσο για σκάλισμα, τόσο για τούτο τόσο για κείνο– κέρδος μηδέν, ζημιά τόση. Το δίνει βερεσέ πετυχαίνει κάτι παραπάνω στην τιμή, λογαριάζει σ' ένα κέρδος αλλά περιμένει τον έμπορο που του το πήρε, να φέρει τα λεφτά μήνες ολόκληρους, και κάποτε δεν φαίνεται και καθόλου. Έχει συμβεί και αυτό παραγωγού που έδωσαν τη σοδειά τους σε απατεώνες εμπόρους για μια καλύτερη τιμή, να περιμένουν χρόνια την εξόφληση που δεν ήρθε και ούτε πρόκειται ποτέ να έρθει...

Στη δύσκολη αυτή θέση του παραγωγού που είχε για πούλημα χίλιες πεντακόσιες οκάδες (τότε) καλαμπόκι, βρέθηκε κάποτε και ο Κώστας Τρα-

γουδάρας. Ήφαξε για κάτι καλύτερο από πλευράς τιμής και τελικά το συμφώνησε με τον Μήτσο Αυλακιώτη που έκανε την εποχή εκείνη εμπορία αγροτικών προϊόντων. Ο τελευταίος είχε κλείσει τα λεφτά του σε άλλους παραγωγούς και την επομένη το πρωί θα φόρτωνε ένα φορτηγό αυτοκίνητο να μεταφέρει τα συμφωνημένα και πληρωμένα προϊόντα στη Λαμία όπου και θα τα δραχμοποιούσε σε μεγαλύτερο έμπορο. Επειδή το αυτοκίνητο είχε χώρο, δέχτηκε ο Κώστας Τραγουδάρας να δώσει και το δικό του εμπόρευμα βερεσέ το πρωί που θα φόρτωνε το αυτοκίνητο μέχρι το απόγευμα που ο Αυλακιώτης θα γύριζε με τα λεφτά στο χέρι και θα πλήρωνε τον Τραγουδάρα. Στο κουβεντιαστό και χωρίς έγγραφες κατοχυρώσεις –αυτά ήταν πολυτέλεια στα χρόνια του μεγάλου αναλφαβητισμού, κατάλοιπα του οποίου και σήμερα υπάρχουν– έφυγαν οι χίλιες πεντακόσιες οκάδες του καλαμποκιού και όλα πήγαιναν καλά, οι ώρες κυλούσαν και ο Κώστας Τραγουδάρας περίμενε τα λεφτά στο καφενείο του Βασίλη Μουρτζούνη όπου την προηγούμενη έγινε η συμφωνία την οποία και γνώριζε ο καφετζής.

Όμως κατά τις τέσσερις το απόγευμα άρχισε να χτυπά η καμπάνα του χωριού πένθιμα, όπως γίνεται σε περιπτώσεις θανάτου αναγγέλοντας το μοιραίο τέλος κάποιου συγχωριανού.

– Ποιός πέθανε ρέ; ακούστηκε η φωνή κάποιου θαμώνα...

Και ο Βασίλης Μουρτζούνης που γνώριζε με κάθε λεπτομέρεια την παραπάνω συναλλαγή του Τραγουδάρα, που στεκόταν πιο κει και κοιτούσε με αγωνία προς την Λαμία να δει το αυτοκίνητο να γυρίζει με τον Αυλακιώτη, σοφίζεται αυτομάτως και απαντάει με επιτηδειότητα καλά πληροφορημένου επαγγελματία:

– Δεν το μάθατε; Ο Μήτσος ο Αυλακιώτης έπαθε συγκοπή το μεσημέρι στη Λαμία.

– Ωχ! τί έπαθα, πετάγεται χλωμιάζοντας ο Τραγουδάρας. Πάει το καλαμπόκι μ...

Και θα συνέβαινε στ' αλήθεια καρδιακό επεισόδιο, εάν στο μεταξύ δεν έβαζε τα γέλια ο Μουρτζούνης, πράγμα που έκανε τον Τραγουδάρα να καταλάβει ότι έπεσε στη μπλόφα που του σκάρωσε ο καφετζής στο άψε – σβήσε, κι έτσι να ψυχάσει.

Αλλά για τους παραγωγούς: Κάλλιο μια μπλόφα καφετζή και τα λεφτά στο χέρι, παρά εμπόρους γύρευε και πληρωμή καρτέρει...

ΣΑΝ ΣΚΑΣΜΕΝΟ ΡΟΪΔΟ

Ο Κυριάκος Αμπλιανίτης ήταν αμαξάς και εκτελούσε αμαξαγωγία κυρίως μεταξύ Μώλου και Αγίου Κωνσταντίνου στις πρώτες δεκαετίες του περασμένου αιώνα, τότε που το αυτοκίνητο δεν είχε έρθει ακόμα στον τόπο μας.

Την εποχή εκείνη στην ορεινή πλευρά του Αγίου Κωνσταντίνου υπήρχε ένα παλιό μοναστήρι που το επιστάτευε ένας κοιτσονάτος άγνωστης προέλευσης Μοναχός. Στον ανοιχτό χώρο του μοναστηριού έτρεφε κότες, κασίκες, γουρουνόπουλα, αρκετά κηπευτικά κι έτρωγε καλά και οικονομούσε και αρκετά λεφτουδάκια. Αγόραζε τα προϊόντα του ο αμαξάς που τα μεταπωλούσε, κι όλα ως εδώ καλά καμωμένα. Το μόνο που στενοχωρούσε τον Μοναχό ήταν η ...μοναχικότητα του βίου. Αυτή η αφόρητη μοναξιά και η ανάγκη της συνεύρεσης με τη γυναίκα ανάγκασαν τον καλόγερο να εξομολογηθεί μια μέρα στον αμαξά.

– Εσύ Κυριάκο που γυρίζεις τα καμποχώρια, και οργώνεις το Μώλο, κοίτα μωρέ για καμιά... μισότριβη να στείλεις καταδώ, παρακάλεσε ο καλόγερος. Και συμπληρώνοντας είπε: – Θα τάχει ούλα, εσύ βλέπεις. Και βλέποντας ο αμαξάς καβάλησε την άμαξα και ξεκίνησε φορτωμένος μοναστηριακά προϊόντα οδεύοντας προς τον Μώλο.

Την εποχή εκείνη υπήρχαν στο Μώλο μεταξύ των άλλων και δύο αδελφές μεσόκοπες και κακομοιριασμένες που ζούσαν μοναχικά κι απόμερα σαν καλόγριες σ' ένα χαμπλοτάβανο μονοδωμάτιο σπίτι πεινασμένες και στερημένες. Τις θυμήθηκε μισοδρομής ο αμαξάς καθώς ανασκάλεσε στη μνήμη του τα σοκάκια και τις γειτονιές του χωριού του. Πήγε στο σπίτι τους, κουβέντιασε και με τις δυο κι ύστερα από διαβουλεύσεις συμφώνησαν τη μέρα που θα περνούσε να πάρει τη μια και με την άμαξά του να την μεταφέρει στο μοναστήρι.

Μέσα σε λίγες μέρες το σχέδιο ολοκληρώθηκε. Η γυναίκα μεταφέρθηκε, ο Μοναχός την παρέλαβε κι ο αμαξάς ένοιωθε ικανοποιημένος που πρόσφερε χαρά σε δυο ανθρώπους που είχαν ανάγκη συντροφιάς.

Συνεχίζοντας τα δρομολόγια ο Κυριάκος ο αμαξάς, μετά από πέντ' έξι μέρες ξαναγυρνά στο μοναστήρι για τις συνηθισμένες αγορές και βρίσκει τον καλόγερο στο μαύρο του το χάλι.

– Τι έγινε; ρωτάει τον Μοναχό.

- Έφυγε, απάντησε εκείνος με βαθύ καημό.
- Γιατί;
- Δεν ξέρω.

Μυστήριο, είπε ο αμαξάς, κάνοντας το σταυρό του, και μια και δυο τραβάει για το Μώλο όπου βρήκε τη γυναίκα στο σπίτι της.

- Γιατί μωρέ έφυγες και δεν κάθισες, ρωτάει γεμάτος απορία ο αμαξάς.
- Μπάαα... έκανε εκείνη γεμάτη αγανάκτηση και διάχυτο τρόπο στην έκφραση, για να συνεχίσει απολογητικά. Εχ' ένα πράμα (ο καλόγερος εννούσε) νάααα. Κι έφερε τις παλάμες της σε απόσταση τριάντα περίπου πόντους την μια απέναντι της άλλης για να δείξει το... μέγεθος. Κι ένα κεφάλ' μπρουστά σα... σκασμένο ρόιδο, πρόσθεσε και ξανακίνησε τις παλάμες της σχηματίζοντας κύκλο, για να καταδείξει κι αυτό το μέγεθος.

Ο αμαξάς άκουσε εμβρόντιος την απολογία της γυναίκας, κούνησε το κεφάλι του συγκαταβατικά και χωρίς να πει τίποτα απομακρύνθηκε με αργά βήματα. Κράτησε την ιστορία αρκετές μέρες μέσα του ο Κυριάκος μέχρι που ένα βράδυ πάνω στο κρασί αλεγράρισε και την διηγήθηκε στους φίλους του ποτηριού που γέλασαν αρκετά, ενθουμούμενοι και αναφερόμενοι μάλιστα και στην λαϊκή ρήση που λέει: «Ο Θεός να σε φυλάει από τα πεινά του μουλαριού κι από τα μπροστινά του καλογήρου».

Ο ΜΠΑΡΜΠΑΣΤΥΝΟΜΟΣ

Ο μπάρμπα Πάνος ο Λημναίος ήταν κι αυτός στον καιρό του ένας λεβέντης δύο μέτρα, με γερακίσια ματιά και δύναμη λιονταριού. Όταν ήρθε και γι' αυτόν η ώρα της παντρειάς τον προξένεψαν στον Άγιο Σεραφείμ οι ενδιαφερόμενοι και εκεί του βρήκαν μια άξια γυναίκα, τη γυναίκα του, με την οποία παντρεύτηκε και ευτύχησε να δει παιδιά και εγγόνια.

Για να γίνει όμως ο γάμος, έπρεπε να ακολουθηθεί, μετά το συνοικέσιο και τα σχετικά προικώα ταξίματα, μια διαδικασία αλληλογνωριμίας των άμεσα ενδιαφερόμενων, γαμπρού και νύφης, που έμελλε να έρθουν προσεχώς, και εφόσον όλα πήγαιναν καλά, εις γάμου κοινωνίαν.

Τα γονικά του γαμπρού είχαν συμφωνήσει στην προίκα που διέθετε η

οικογένεια της νύφης. Απόμεινε πλέον στο γαμπρό ο στερνός λόγος του μεγάλου ναι, ή του μοιραίου όχι, ανάλογα με το ποιά θα ήταν η απόφασή του, ύστερα από το ένα και μοναδικό, οικογενειακά σχεδιασμένο αντίκρισμα που θα γίνονταν με την πολύφερνη νύφη, μέσα στο σπίτι της, σύμφωνα με την ηθική τάξη της εποχής.

Με σκοπό λοιπόν τη «γνωριμία» αυτή, γαμπρός και συναρμόδιοι συμπαέθεροι, ξεκίνησαν από το Μώλο, με κατεύθυνση τον Άγιο Σεραφείμ που ήταν το χωριό της νύφης.

Νωρίτερα είχαν συμβουλέψει τον υποψήφιο οι συγγενείς, και κυρίως ο μπάρμπας του που είχε αναλάβει ζεστά την όλη υπόθεση:

– Πρόσχε Πάνο μ'πιδίμ. Θα πάμε στο σπίτι της νύφης, θα κάτσουμε, θα χαζοκουβεντιάσουμε για να περάσει λίγο η ώρα με τους γονείς και το κοντινό σόι του κοριτσιού. Ύστερα θα έρθει η νύφη με το δίσκο να μας κεράσει. Κοίτα την καλά, από πάνω ως κάτω, και άμα δε σου αρέσει πιάσε λίγο το σαγώνι σου, (να έτσι), και άμα σου αρέσει πιάσε λίγο το αυτί σου. Μετά από αυτά, εγώ θα καταλάβω και θα κανονίσω τα παραπέρα...

Καθισμένοι λοιπόν για αρκετή ώρα στο σπίτι της νύφης και κουβεντιάζοντας για σανά και τριφύλλια, η ώρα κυλούσε, η νύφη δεν έκοιγε μύτη, και ο γαμπρός αδημονούσε να δει με τί είδους γυναίκα τον προζένευαν να παντρευτεί και να κάνει σπίτι... Κάπου εκεί απάνω παρουσιάζεται ένας δίσκος με ποιά, και να μια νταρνιτάνα νύφη να τον κρατάει, που όχι μόνο γεμίζει το μάτι του γαμπρού, αλλά και το παραγεμίζει μάλιστα.

Ενθουσιασμένος ο γαμπρός από την ξεχωριστά όμορφη νύφη, έμεινε αρκετά να καμαρώνει αποξεασμένος, μέχρι που ξαφνικά θυμήθηκε το σύνθημα. Και τότε, αντί να πιάσει το αυτί του απαλά, όπως είχε συμφωνηθεί, χώνει το δάχτυλο στην τρύπα του αυτιού του κι αρχίζει με ταχύτητα κουρδισμένου παιχνιδιού ν' ανεβοκατεβάζει ολόκληρο το χέρι για να δώσει σύνθημα στο μπάρμπα του και να καταλάβει πως η νύφη του αρέσει και συνεπώς «προχώρα μπάρμπα!» Και ο μπάρμπας που κατάλαβε, στρέφει ολόκληρος προς το γαμπρό, χαμογελαστός και με γνήσια ρουμελιώτικη προφορά καθουσιάζει τον ανιψιό του:

– Σιγά Πάνο μ', σιγά πιδί μ' μαλακώτερα. Δεν είν' ανάγκ' να τρουπήσεις τ' αυτί σ'. Σι κατάλαβα...

Σε λίγο στο σπίτι της νύφης είχε ανάψει το γλέντι των αρραβώνων και οι ντουφεκιές που έπεφταν με το δίκανο, κατά το έθιμο, ειδοποιούσαν στο χωριό το ευτυχές μαντάτο που συνέβαινε μέσα σε τούτο το ιστορικό βράδυ...

Με το ξημέρωμα γύρισαν στο Μώλο, αναπαύτηκαν για λίγο και κατά το απογευματάκι ο πανευτυχής γαμπρός με τους φίλους του στο καφενείο το συνέχισε με τα ουζάκια που άναψαν το κέφι. Απάνω στο τσακίρ, κάλεσαν τα όργανα και ο χορός τράβηξε ως τα μεσάνυχτα, όπου ένας προχωρημένος στην ηλικία με τοιγκελωτά μουστάκια ενωμοτάρχης της χωροφυλακής παρεμβαίνει και με την ευγένεια, την όση τέλος πάντων διαθέτει, αποφασίζει να επιβάλει τον ανέκαθεν ταλαιπωρημένο, περί κοινής πουςίας, νόμο.

– Και γω που δεν χόρεψα ακόμα μπαρμπαστυνόμε; διαμαρτύρεται ο γαμπρός.

– Ε, άντε, φέρε και συ μια γυρβολιά, και διαλυθείτε πούχως προστάζει το όργανο της τάξης, σε τόνο που δεν επιδέχεται αντίρρηση.

Έτσι από το βράδυ εκείνο κόλλησε στον μπάρμπα Πάνο Λημναίο το παρατσούκλι «Μπαρμπαστυνόμος» και τον ακολούθησε σε ολόκληρη τη ζωή του.

ΠΟΡΕΙΑ ΞΗΡΑΣ ΠΡΟΣ... ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ

Ο Νίκος Μακρόπουλος ο επιλεγόμενος Πλιάγκας, προτού γίνει... καστανόχωμα για τα λουλούδια και μακρινή ανάμνηση στον κύκλο των συγγενών και γνωστών του, υπήρξε νέος και ωραίος μιας εποχής με πολλά προβλήματα εκ των οποίων το κυριότερο ήταν το σεξουαλικό.

Σερνικός στο φύλο και γυναικολάτρης στις διαθέσεις γενικώς, ένοιωσε από νωρίς την επιθυμία της συνένωσης και την ανάγκη της εκπλήρωσης της ορμής εκείνης που ξυπνάει στο πυρωμένο κορμί και το κάνει να αναζητάει ανάστατο και ανήσυχο, το δυνατά ζητούμενο, πλην δύσκολα ευρισκόμενο, επί των ημερών εκείνων.

– Πατέρα, να παντρευτώ, είπε ο νέος, και ο λόγος του κοφτός προς την πατρική εξουσία υποσημειώνε με όλη τη σαφήνεια της λακωνικής έκφρασης, πως η εκπλήρωση του χρόνου είχε φανεί, και ο πάτερ φαμίλιας κατά τα ειωθότα έπρεπε δραστηρίως να κινηθεί προς ανεύρεση καταλλήλου, ή έστω σχετικώς καταλλήλου νύφης...

– Καλά μωρέ Νίκο απάντησε ο γέρος. Άσε πρώτα να πας στρατιώτης και μόλις γυρίσεις με το καλό παντρεύεσαι. Σκληρός ο πατριαρχικός λόγος, αλλά

σεβαστός όπως όλοι οι πατρικοί λόγοι της τότε εποχής, επέπεσε μοναρχική διαταγή και πρωθυπουργική απόφαση επί της κεφαλής του Νίκου, που άλλες σκέψεις κρατούσε εκείνη και άλλα όνειρα σχεδίαζε.

Διψασμένος σεξουαλικά και φρεναρισμένος εξουσιαστικά από την διαφορετική γονική αντίληψη ο Νίκος, αναγκάστηκε να υποστεί την απόφασή του και να υπομείνει καρτερικά όλο το χρονικό διάστημα μέχρι τη στράτευση, κατάταξη και υπηρεσία θητείας ύστερα, και τέλος να φτάσει στην απόλυση από τις τάξεις του στρατού, για να μπορέσει έτσι, και σύμφωνα με τους ορισμούς του πατρός, να καταταγεί στην υπηρεσία του γάμου και στο στρατόπεδο της γυναίκας που τόσο επιθυμούσε.

Και όταν με το καλό έγιναν όλα περαστικά, όπως караβάνα, γυμνάσια, χακί, και όλα τα αναγκαία και αναπόφευκτα του στρατού, και ο Νίκος γύρισε στο Μώλο με το απολυτήριο στην τσέπη και τη διάθεση στον νου αμείωτη για το γάμο, με το που συναπαντήθηκε στην αγορά με τον πατέρα του, και πριν ανταλλάξει ακόμα καμιά κουβέντα μαζί του, έφερε με σημασία τον δείκτη του δεξιού του χεριού στον κρόταφό του και τόνισε προς τον πατέρα την υπενθύμιση:

- Θυμάσαι πατέρα, τί είχαμε πεί;
- Τί ρε Νίκο;
- Να, μόλις γυρίσω από φαντάρος, θα παντρευτώ!!!

Είναι να μην τάξει κανείς στον Άγιο κερί και στον διψασμένο γάμο. Βέβαια η παροιμία κάπως αλλιώς το λέει, αλλά ο Νίκος έτσι το εννοούσε και έτσι το επέμενε, μέχρι που παντρεύτηκε κι έβαλε στη γωνιά του σπιτιού του τα τρία καλά και αγαθά της καλοπέρασης: Το ψωμί, το λάδι, και το κυριότερο, την αγκαλιά της γυναίκας...

Από τη χαρά του προαναφερθέντος γάμου που έγινε, περιπτώ να πούμε, δόξα και τιμή και με τις ευχές των γονέων αυτού και τις ιερές ευλογίες της ορθόδοξου ημών εκκλησίας, αμέσως μετά την εκπλήρωση των στρατιωτικών του υποχρεώσεων όπως είπαμε, ο Νίκος Πλιάγκας ευτύχησε να δει παιδιά ένα εκ των οποίων είναι και ο Πάνος που φέρει επάξια τόσο το επώνυμο, όσο και το παρατσούκλι, μαζί με τον αδερφό του Γιώργο.

Παλληκάρι ο Πάνος σε περασμένη εποχή, με άλλους συνομήλικους και με τον πρόωρα χαμένο φίλο του Κώστα Ζάρδα, παρατσούκλι Φιλέσκουρας, μια παραμονή Αγίου Χαραλάμπους χρόνος πανηγυριού της ορεινής Λιαπάτας, παίρνουν τον ανήφορο και φτάνουν στο χωριό σε ώρα απόβραδου

κεφιού με αρνιά σουβλάς, κοκορέτσια, γνήσια κρασιά, λαϊκές ορχήστρες και γύφτικα νταούλια και ζουρνάδες.

Τρώνε, πίνουν χορεύουν και γλεντούν όλη τη νύχτα της παραμονής, συνεχίζουν και την επομένη ανήμερα της γιορτής του πολιούχου, και το απόβραδο στη διάλυση και στο σχόλασμα του πανηγυριού παίρνουν την κατηφόρα της επιστροφής, με βαρύ το κεφάλι από το κρασί και θολά τα μάτια από το ξενύχτι. Τρικλίζοντας και ψιλοτραγουδώντας φτάνουν βράδυ στην Άγια Κάρα απόπου η πανοραμική θέα του Μώλου απλώνεται ανεμπόδιση από τη μιά άκρη ως την άλλη και όχι μόνο αυτή, αλλά και η παραγωγική απλωσιά του κάμπου συνενωμένη με τη γαλανή λουρίδα του Μαλιακού κόλπου. Μέχρι και η απέναντι σκιαγραφία του ορεινού όγκου της περιοχής Στυλίδας προβάλλει καθαρή στη ματιά του θεατή του ευρισκόμενου στη θέση αυτή, κοντά και προς τα κυπαρίσσια του Καραμαζιώτη, όταν ο καιρός είναι καθαρός και ο ήλιος μεσουρανάει στην απόλυτη μεγαλοπρέπειά του.

Όμως η ώρα που στάθηκαν να ξεκουραστούν τα παιδιά είναι νυχτερινή και το μόνο που βλέπουν στο απέραντο θάμπος της νύχτας είναι τα κοινοτικά φώτα των δρόμων και τα εξωτερικά των σπιτιών του χωριού μας που λαμπυρίζουν σ' έναν αστερισμό μεγαλόπρεπο και θεαματικό. Σε μια απόσταση δυο, τριών χιλιομέτρων, μια χώρα παραμυθίου και μια πολιτεία ονείρου με έναν κόσμο ευτυχισμένο και άγνωστο λόγω μέθης ξετυλίγει αναπάντεχα την ανύποπτη ύπαρξή του.

Σιωπηλός και άφωνος για αρκετή ώρα ο Πάνος παρατηρεί τη γοητεία του ...ξένου τόπου, μέχρι που συνειδητοποιεί την περιέργεια και διατυπώνει την απορία:

– Ρε σύ Φιλέσκουρα, τί είναι εκεί πέρα;

Και ο Φιλέσκουρας με τη σιγουριά του ξεναγού και τον αέρα του παντογνώστη, απαντάει:

– Ρε ζώνον δεν σου έχω πει ότι εκεί είναι τα Δωδεκάνησα;

Και ο καημένος ο Πάνος αναγνωρίζοντας την ξεχασιά του, παραδέχτηκε συγκαταβατικά:

– Έ, καλά ντέ, που θες να το θυμάμαι...

Το να μεταμορφώσει η μαγική Κίρκη του κρασιού, τον Μώλο σε νησί, ίσως δεν θα της ήταν δύσκολο. Το να τον μεταβάλει όμως σε... δώδεκα, αυτό παρά είναι έξω από τις μυθολογικές της ικανότητες. Και μόνο ένα τριφασικό μεθύσι θα μπορούσε να πετύχει κάτι ανάλογο μ' αυτό που πέτυχαν τα

δύο μαζί φιλικά μεθύσια, δηλαδή του Πάνου Πλιάγκα και του μακαρίτη Κώστα Φιλέσκουρα.

ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΓΡΑΜΜΟΦΩΝΟ

Πριν από τον πόλεμο της Αλβανίας, στη δεκαετία 1930–40, το καφενείο και προπαντός η ταβέρνα, λαϊκού επιπέδου και τα δύο, σημείωναν άνθιση καταπληκτική στο Μώλο.

Το καφενείο ήταν ο χώρος της σύναξης, της ανάπαυλας, του κουτσομπολιού, των διαπραγματεύσεων. Στο καφενείο ο κτηματίας θα εύρισκε τον εργάτη, και στο καφενείο ο εργάτης θα έκλεινε το αυριανό μεροκάματο. Στους καφενειακούς χώρους της οχλαγωγίας και της θολούρας από τους καπνούς των τσιγάρων, άνοιγαν κι έδεναν τα συνοικέσια οι προξεντιάδες με τους ενδιαφερόμενους συμπεθέρους, και εδώ στους ίδιους αυτούς χώρους, οι υποψήφιοι βουλευτές σε προεκλογικές περιόδους σκορπούσαν τις υποσχέσεις τους για κατασκευές γεφυριών, σχολείων, ακόμα και... παιδιών όταν αυτά έλειπαν.

Η ταβέρνα βέβαια ήταν το κάτι άλλο, σε σχέση με το καφενείο. Ήταν ο ναός του Διόνυσου, το οιοθεραπευτήριο της ψυχής, ο βωμός της ευτυχίας, το πουχαστήριο της καρδιάς, το αντίδοτο του πόνου, το λιμάνι της λήθης, ο σταθμός της παρηγοριάς. Άνθρωποι φτωχοί μεροκαματιάρηδες, σκαφτιάδες, θεριστές, άνθρωποι του ιδρώτα και του σκληρού μόχθου, άραζαν τα βράδια στο ημιφωτιστό χώρο της φτωχοταβέρνας, γύρω από ένα τραπέζι μ' ένα πιάτο στη μέση μαρίδες ζεστές, ή μερικά κεφτεδάκια μυρωδάτα με μπόλικο μέσα ψωμί και κρεμμύδι, κι ένα ποτήρι μπρούσκο κρασί, για να ξεχάσουν τον καημό και να σιγοτραγουδήσουν στο κέφι, αλλά και στο πείσμα της μπαμπέσας ζωής.

Εκείνη την εποχή, η έγχορδη και πνευστή μουσική νότα έλλειπε παντελώς από το καθημερινό άκουσμα, και μόνο η φωνητική ήταν εκείνη που συνόδευε τον κάματο του μόχθου στην ώρα της δουλειάς, ή την ευθυμία και τη λησμοσύνη κοντά στο ποτήρι και την παρέα.

Υπήρχαν βέβαια τα κλασικά όργανα των λαϊκών μουσικών κομπανιών,

αλλά αυτά λειτουργούσαν σε ώρες γάμων και πανηγυριών, για πλατιές ομαδικές διασκεδάσεις απ' όπου θα έβγαινε και η ικανοποιητική αμοιβή τους.

Έτσι οι ταβέρνες του τόπου μας στάθηκαν βουβές από ενόργανη μουσική μέχρι το 1932 περίπου, που το πρώτο γραμμόφωνο με το γραφικό χωνί του, ήρθε για να ταραξεί ευχάριστα την ψυχία, γράφοντας με τους μακρόσυρτους αμανέδες της εποχής, τη μουσική του ιστορία στο χώρο της ταβέρνας.

Ανάμεσα στις πολλές ταβέρνες του καιρού εκείνου, υπήρχε απέναντι από το σπίτι του Τάσου Πισλή και η γραφική ταβέρνα του Χαράλαμπου Καρώζου του γνωστού Μπαρμπαχαράλαμπου. Ο Μπαρμπαχαράλαμπος λοιπόν ήταν ο πρώτος που έφερε το γραμμόφωνο στον τόπο μας για την τέρψη των πελατών του. Το χειμώνα μέσα στον κλειστό χώρο της ταβέρνας διασκεδάζε αποκλειστικά τους θαμώνες του χώρου. Το καλοκαίρι όμως που τα τραπεζάκια τα άπλωνε στην καταβρεγμένη αυλή κάτω από τις πυκνόφυλλες μουριές, κι έβγαζε και το γραμμόφωνο έξω με το δικό του τραπεζάκι, πλάι στην κεντρική πόρτα του μαγαζιού, τα πράγματα άλλαζαν.

Φλύαρο στη διαπασών, το λαλούμενο, και σπάταλο στους ανατολίτικους αμανέδες, εκτός από τους τακτικούς πελάτες που τώρα έχουν πυκνώσει λόγω μουσικού εξοπλισμού, διασκεδάζε ανέξοδα και το μόνιμο τσούρμιο της γειτονιάς, καθώς και το έκτακτο των άλλων μαχαλάδων που έφτανε απόβραδο και στρατοπέδευε παράπλευρα κατά μήκος της σχολικής μάνδρας.

Στους δίσκους των σαρανταπέντε στροφών αγκομαχούσαν σαντούρια και κανονάκια, βιολιά και λαγούτα, λεπτόφωνες αμανετζούδες και φάλτσοι αμανετζήδες. Η λαγκεμένη ανατολή με τη μεγάλη προσφυγιά που ήρθε στη χώρα μας το 1922 (και έφτασε και στο Μώλο) κατάκατσε πάνω στη χαμηλή μουσική μας κουλτούρα, δημιουργώντας την πίστη, πως κάθε μουσικός σκοπός έξω από τα ανατολίτικα αποτελεί αναχρονισμό και οπισθοδρόμηση. Μέχρι που ήρθε ο Μεταξάς (1936) και τα απαγόρευσε διά νόμου, βάζοντας στη θέση τους τα δημοτικά για να ακουστούν κι αυτά με τη σειρά τους και να κυριαρχήσουν στα λαϊκά στρώματα.

Ο ξεχωριστός, ανάμεσα στους ανώνυμους και επώνυμους τραγουδιστές της εποχής εκείνης ήταν ο Κώστας Ρούκουνας. Με τον Ρούκουνα λοιπόν άνοιγε το μουσικό πρόγραμμα, με τον Ρούκουνα συνέχιζε και με τον ίδιο σφράγιζε αργά το βράδυ. Έτσι ο τραγουδιστής αυτός στον τόπο μας επιβλήθηκε, αγαπήθηκε, έγινε ίνδαλμα, παράδειγμα προς μίμηση, όνειρο, σκοπός και επιδίωξη. Την εποχή εκείνη πολλά λαρύγγια άνοιξαν, και πολλά στόμα-

τα κελιάιδησαν με σκοπό, άλλοι να γυμναστούν και να φτάσουν και άλλοι ν' ακουστούν και να αναγνωριστούν. Στον Κώστα Χριστοδούλου είχαν κολλήσει το παρατσούκλι Κώστας Ρούκουνας που τον συνόδεψε μέχρι τον θάνατό του.

Στο σύνολο των αγροτόπαιδων της τότε εποχής (έχουμε και γι' αυτούς μια ιστορία σε άλλο κομμάτι) συγκαταλέγονταν και ο Θύμιος Βαρυμπομπίνης, Ρέτσος το παρατσούκλι του, που πέθανε νέος.

Του είχε κολλήσει κι αυτουνού το τραγουδιστό σαράκι, και τις νύχτες που κατέβαινε με την παρέα του στον κάμπο για την βοσκή των αλόγων, ξεμοναχιάζονταν παράμερα και το έβαζε στο τραγούδι μιμούμενος τον ένδοξο και θαυμαστό τραγουδιστή της εποχής. Έλεγε πολλά τραγούδια και καθώς ο ίδιος διαπίστωνε τις τραγουδιστικές του αποτυχίες και αδυναμίες στα φωνητικά ανεβοκατεβάσματα του ανατολίτικου χαβά, σταματούσε πικραμένος το σκοπό, και κάποτε ακούστηκε να επιπλήττει τον εαυτό του μονολογώντας αγανακτισμένα:

Άντε κατούρα Ρέτσο, που θες και σύ να γίνεις Ρούκουνας...

Ύστερα από το πρώτο γραμμόφωνο ήρθε το δεύτερο, το τρίτο και ακολούθησαν τα υπόλοιπα. Μπήκε στα σπίτια των πλουσίων και στη ζωή των φτωχών. Τραγούδησαν τον καημό, συνόδεψαν τη στενοχώρια, διασκέδασαν τη χαρά, εξυπρέτησαν τις οικογενειακές γιορτές, τα προικιά, τους γάμους, τα βαφτίσια, τα λογής τραπεζώματα. Οι μελωδικοί σκοποί των δίσκων γέμισαν την πλατεία του χωριού και τους γειτονικούς χώρους, μέχρι που ήρθαν τα ραδιόφωνα, τα τρανζίστορς, τα στερεοφωνικά...

– Θυμάμαι πάντα μια φράση της μακαρίτισσας γιαγιάς μου:

– Τώρα παιδάκι μ' που πήραμε ψυγείο (του πάγου) και γραμμόφωνο, εγώ θα πεθάνω.

Και βέβαια η γιαγιά πέθανε ανάμεσα στα δυο κλαμπατσιμπανα, κι έφυγε μ' αυτόν τον καημό, όπως φεύγουν πάντα οι άνθρωποι ανάμεσα στις επιτεύξεις του καιρού τους. Να υπάρχει άραγε ο καημός της αποστέρησης ακόμα στην ψυχή της γιαγιάς μου, ή μήπως μακριά απ' αυτά συναντάει ο άνθρωπος την πραγματική γαλήνη.

Ένα καυτό ερώτημα κι αυτό, που οι σύγχρονοι θα το αναλογιστούν σύντομα, και οι μελλούμενοι θα χρειαστεί να το αναλύσουν αποφασιστικά και αναπόφευκτα.

ΤΑ ΣΤΑΛΑΜΑΤΑ

Τα σπίτια της υπαίθριας Ελλάδας προπολεμικά ήταν πλινθόκτιστα συνήθως μικρά, και ελάχιστα από πέτρα και τούβλο. Ήταν όμως όλα σκεπασμένα με τα γνωστά εγχώρια κόκκινα κεραμίδια που σχημάτιζαν ίσια σκεπασμένα (πλακωτά) λούκια πάνω στην ξυλοδεμένη και επικλίνουσα σκεπή. Μέσα από αυτά τα λούκια κυλούσε το νερό της βροχής, για να πέσει στα καθιερωμένα «σταλάματα» δηλαδή στο γύρω του σπιτιού εδαφικό χώρο και από εκεί να κυλίσει και να φύγει προς την κατηφοριά του χωριού.

Αυτές οι σειρές των κεραμιδιών έμπαιναν με μαστορική επιτηδειότητα από το κέντρο της οροφής, κατηφορικά προς τις τέσσερις πλευρές του σπιτιού, χωρίς καμιά δέση, στηριγμένα στο νόμο της βαρύτητας που κατά κάποιο τρόπο τα ακινητούσε στη θέση τους. Γι' αυτό και ο βλάχος όταν πρωταντίκρυσε το φαινόμενο αυτό, ξεφώνησε γεμάτος έκπληξη και θαυμασμό κοιτώντας προς τα πάνω:

«Θεέ μου πώς μπορείς να κρατάς ξεκάρφωτα τα κεραμίδια!».

Αυτά λοιπόν τα ξεκάρφωτα κεραμίδια, δεν έμεναν πάντα ακίνητα στη θέση τους. Συνήθως από μια πέτρα κάποιου παιδιού που θα έσπαγε ένα κεραμίδι μιάς σειράς, από χώματα και σκουπίδια που θ' ανέβασε ένας άνεμος, ή από ξερά φύλλα που θα 'ρχινε ένα δέντρο κοντινό φράζοντας το λούκι, και ακόμα η μετατόπιση ενός κεραμιδιού από ένα μεγάλο ποντικό, ένα πουλί, ή και από τους ερωτικούς Γενναριάτικους καυγάδες των γάτων, δίνονταν συχνά η αιτία να χαλάσει η σειρά και σε ώρα βροχής ανύποπτα και εν καιρώ νυκτός, ο νοικοκύρης απρόσμενα να αισθανθεί την παγερή επαφή της βροχής στο κρεβάτι του από κάποιο αναπάντεχο «στάλαγμα» που πέφτει από το ταβάνι σαν υγρές χάντρες σταλακτιτών σπηλαίου.

Για να μην απλώσει το στάλαμα, στο σημείο που έπεφτε, ανάλογα με τη ροϊκότητα έβάζαν πότε ένα πιάτο, μια κατσαρόλα, ένα ταψί, μέχρι που να περάσει η βροχή και νά 'ρθει ο μάστορας και να επισκευάσει τη βλάβη επιτυχώς, γιατί πολλές φορές είχε παρατηρηθεί το φαινόμενο να επιτυγχάνεται η επισκευή στο συγκεκριμένο σημείο και ταυτόχρονα να δημιουργείται μια άλλη παραπέρα.

Ένα τέτοιο λοιπόν «στάλαγμα» ξεφύτρωσε κάποια βροχερή μέρα στο σπίτι του μπάρμπα Πάνου Μουτσουρούφη. Έβαλε στο πάτωμα το ταψί για να μαζεύει το νερό και βγήκε στην αγορά να βρει ειδικό τεχνίτη. Όμως παρά

τις προσπάθειές του δεν μπόρεσε να βρει κανένα. Και γύρισε σπίτι του στενοχωρημένος και αποφασισμένος να κάνει ο ίδιος τον τεχνίτη:

– Και τί απόγινε μπάρμπα Πάνο; τον ρώτησαν στο καφενείο οι συγχωριανοί του, όταν διηγήθηκε ο ίδιος την ιστορία: Τα κατάφερες;

– Πως, τα κατάφερα, απάντησε ο μπάρμπα Πάνος, με σημασία. Μόνο που τώρα αντί για ταψί, βάζω από κάτω τη... σκάφη...

Αυτό δε, σημαίνει πως αντί να επισκευάσει τη βλάβη, την έκανε μεγαλύτερη, έτσι που να μπαίνει περισσότερο νερό τώρα, απ' όσο νωρίτερα...

Η ΦΗΜΗ

Ο Κώστας Μανδάλης, όχι ο συνώνυμος του ποιητής, –γι' αυτόν θ' αφιερώσουμε άλλο σημείωμα– για λόγους δικούς του έμεινε ανύπανδρος στη ζωή του και πέθανε στην κατοχή σε αρκετά προχωρημένη ηλικία. Ένοιωσε όμως έντονα την έλλειψη της γυναίκας γι' αυτό και την ζητούσε καθημερινά και την κυνηγούσε πάντα ανάμεσα στις εργάτριες που απασχολούσε, στις χήρες που και 'κείνες είχαν ανάγκη, στις περαστικές, ακόμα και στις γύφτισσες που δεν έλειπαν από το χωριό μας σχεδόν όλες τις εποχές, πουλώντας κοφίνια και κόσκινα, λέγοντας τη μοίρα και κάνοντας μέσα μέσα ερωτικά ψυχικά σε πεινασμένα παλληκάρια, όταν φυσικά πλήρωναν τον κόπο.

Με την πάροδο του χρόνου, οι ερωτικές αναζητήσεις και ικανοποιήσεις του ήρωά μας είχαν περιέλθει στην αντίληψη των συγχωριανών, γιατί και στενός ήταν ο κύκλος, αλλά και λόγους δεν είχε ο άνθρωπός μας να κρύβεται, αφού μέσα σε λογικά όρια εξαντλούσε τις δραστηριότητές του με το αζημίωτο πάντα. Έτσι δημιουργήθηκε, δικαιολογημένα άλλωστε η εντύπωση ότι ο Μανδάλης είναι ο κυνηγός, ο καταφερτζής και ο δραστήριος καταχτητικός τύπος που δεν άφησε την ευκαιρία όχι μόνο εκεί που τη βρήκε, αλλά δεν παράλειψε να την δημιουργήσει και εκεί που μπορούσε.

Στους χρόνους λοιπόν της σεξουαλικής ακμής του Μανδάλη, ο μπάρμπα Σπύρος Φαφούτης κτηνοτρόφος το επάγγελμα, διαπραγματευόταν την πώληση ενός κριαριού σε κάποιον άλλο κτηνοτρόφο του χωριού μας, που

θα το χρησιμοποιούσε για επιβήτορα του κοπαδιού του.

Υπήρχαν όμως κάποιες επιφυλάξεις από τη μεριά του ενδιαφερόμενου, ως προς την ικανότητα του κριαριού και για το λόγο αυτό το κλείσιμο της αγοραπωλησίας σκόνταφτε σε κοινότυπους δισταγμούς που δημιουργούσε η άγνοια του πράγματος.

Αλλά στο σημείο αυτό ήρθε η ευρηματική επιχειρηματολογία του πωλητή ν' αστράψει με μία δήλωση που διέλυσε τους δισταγμούς και σάρωσε τις επιφυλάξεις.

– Το κριάρ' αυτό, είπε με τη χαρακτηριστική του προφορά ο Φαφούτης, είναι πολύ καλό, είναι πώς να στο πω, είναι σωστός Μαντάλ's (δηλαδή σεξουαλικά δραστήριο όπως ο Μανδάλης).

Ύστερα από την αδιάσειστη παρομοίωση οι αμφιβολίες έσβησαν και στη θέση τους άφησαν στον ενδιαφερόμενο τη σκέψη πως, και μισός Μανδάλης να βγει το κριάρι, πάλι κερδισμένος θάναυ.

Έτσι κλείστηκε η δουλειά και οι μακαρίτες, έζησαν καλά μέχρι το θάνατό τους. Όσο για το κριάρι αποδείχτηκε και αυτό άξιο και δεν νιρόπιασε τη φήμη, χάρη στην οποία πουλήθηκε και μάλιστα σε αρκετά καλή τιμή.

ΟΙ ΒΑΛΙΤΖΕΣ

Ο ποιητής Κώστας Μανδάλης ήταν γιός της Δέσποινας Ζώτα και του Θεοχάρη Μανδάλη. Γεννήθηκε στο Μώλο το 1918 και πέθανε το 1971 στη Σωτηρία τη νύχτα του Μ. Σαββάτου τη στιγμή που οι καμπάνες χτυπούσαν την Ανάσταση του Θεανθρώπου.

Στην κατοχή πήρε μέρος στην αντίσταση και δούλεψε κυρίως πνευματικά στον αντιστασιακό τύπο, γράφοντας κείμενα πατριωτικά και ποιήματα προοδευτικά και ανθρωπιστικά δίνοντας μηνύματα αισιοδοξίας, ηθικής τόνωσης και πνευματικής ανάτασης στον πολύπαθο λαό μας.

Σ' ένα του ταξίδι στην Αθήνα πιάστηκε, με υπόδειξη καταδότη, από τους γερμανούς, φυλακίστηκε, και κατάφερε ύστερα από εύστοχες προσπάθειες να δραπετεύσει και να γυρίσει μετά από περιπέτειες στον τόπο του, όπου συνέχισε και πάλι το αντιστασιακό του έργο με το ψευδώνυμο Κώστας Δραπέτης.

Με τη φυγή των γερμανών και την απελευθέρωση της χώρας μας, άρχισαν οι προστριβές των παρατάξεων και οι εκατέρωθεν διακινήσεις εκπατρισμού των χωριανών, καθώς ο ένας απειλούσε τον άλλο και καθώς ο πρώτος φοβόταν τον δεύτερο, αφού η κατάσταση δεν είχε ξεκαθαριστεί και η ζυγαριά των πραγμάτων δεν είχε πάρει την οριστική της απόκλιση.

Τότε ο Μανδάλης βρέθηκε στην Αιταλάντη περιπλανόμενος και εν όψει χειμώνα έστειλε γράμμα στη μητέρα του στο Μώλο με το οποίο της ζητούσε να του στείλει δύο βελόντζες (είδος μάλλινου κλινοσκεπάσματος του αργαλειού) για την αντιμετώπιση του ψύχους.

Το γράμμα όμως αντί να πάει στα χέρια της μάνας, βρέθηκε στα χέρια της αστυνομίας και εκεί η λέξη βελόντζες έγινε από λάθος φυσικά ανάγνωστος βαλίτζες οι οποίες με τη βοήθεια αστυνομικής καχυποψίας σίγουρα θα περιείχαν πιστόλια, χειροβομβίδες και ποιός ξέρει τί άλλο ανατρεπτικό υλικό.

Με υπερεπίγον υπηρεσιακό σήμα ο Μανδάλης συλλαμβάνεται στην Αιταλάντη και με συνοδεία μεταφέρεται σιδηροδέσμιος στον εισαγγελέα Λαμίας για τα περαιτέρω. Εκεί στους εισαγγελικούς διαδρόμους της Λαμίας τον πλησιάζει ένας χωροφύλακας και με ύφος θριαμβευτικό του απευθύνει νέα ενοχοποιητικά στοιχεία λέγοντάς του σε τόνο υψωμένο, τα χαρακτηριστικά όσο και συνταρακτικά ακόλουθα.

– Δε μου λες ρε φίλε, εσύ δεν είσαι που μας έλεγες κάποτε στις Λιβανάτες το «Μέριασε βράχε να διαβώ;» Τώρα θα σου δείξω εγώ... Και σπεύδοντας κατάθεσε στον εισαγγελέα ότι ο κατηγορούμενος από δω έλεγε επικίνδυνα ποιήματα, μαζί και εκείνο το ακόμα επικίνδυνο που λέει: «Μέριασε βράχε να διαβώ...».

Αλλά οι εποχές είχαν περάσει. Οι εισαγγελείς διέθεταν τώρα πλατειά μόρφωση και πολλοί ανάμεσα στο σώμα, εκτός από τον Σολωμό και τον Βαλαωρίτη, διάβазαν Καζαντζάκη και Βάρναλη.

Έτσι ο Μανδάλης αφέθηκε χωρίς ενοχοποιητικά στοιχεία, ελεύθερος και φεύγοντας για την Αθήνα, πήρε μαζί του το μερίδιο της πίκρας εκείνης που πήραν όλοι οι καθαροί και τίμιοι αγωνιστές που ύψωσαν το ανάστημά τους στη βία του ναζισμού για το ξεκλάβωμα της Πατρίδας.

Ο ΠΑΡΑΜΥΘΑΣ

Νομίζω πως η φαντασία και η επιδεξιότητα στο να πλάθεις ιστορίες, παραμύθια και διηγήσεις, είναι φυσικό προτέρημα, όταν μάλιστα διαπιστώνεις πως την ικανότητα αυτή δεν τη συναντάς εύκολα γύρω σου.

Ερευνώντας ανάμεσα στις δύο χιλιάδες και παραπάνω ψυχές του προπολεμικού Μώλου, μάταια θα κουραστείς προσπαθώντας να ζευγαρώσεις τη μοναδική περίπτωση του αμίμητου Μιχάλη Καναβέτα, του ανεξάντλητου λαϊκού παραμυθά με τα σουρεαλιστικά του συμβάντα, και τις υπερεαλιστικές περιπτώσεις, του γύρω του κόσμου.

Ήταν φανερό πως δεν πίστευε και ο ίδιος στο υπερβολικό στοιχείο με το οποίο οικοδομούσε τους μύθους του, κι όμως επέμενε όταν καμιά φορά του αρνιόντουσαν την αληθινότητα, και συνέχιζε με τη σιγουριά του πιστού που εμένει στη θρησκεία που τον συντηρεί και που τον ενδυναμώνει. Άλλωστε όλα τα προφορικά οικοδομήματα, σαν μοναδικό τους θεμέλιο, έχουν την πίστη των θεμελιωτών τους...

Δεν είναι φυσικά δυνατόν να ανέβει ποτέ άνθρωπος στον κορμό μιάς καλαμποκιάς, προκειμένου να ελέγξει μιά απόσταση και να διαπιστώσει αν έρχονται προς τη θέση του γερμανοί, στον καιρό της κατοχής. Και όμως ο Μιχάλης Καναβέτας το έπραξε αυτό (!) Επίσης δεν είναι κατορθωτό, να πιάσει άνθρωπος την οχιά από την ουρά, να την κρεμάσει κατακόρυφα με το αριστερό του χέρι και με το κλαδευτήρι στο δεξί να την κόβει κομματάκια στον αέρα (!) Ούτε είναι δυνατόν να δει μάτι και να πιάσει χέρι ανθρώπου, εκτοξευμένο βλήμα οβίδας, που συρίζοντας πηγαίνει κατευθείαν πάνω σε μπουλούκι αμέριμνων παιδιών, κι έτσι να τα γλυτώσει από βέβαιο θάνατο...

Κι όμως αυτά και άλλα πολλά συναφή και παρόμοια συνέβαιναν στον Καναβέτα, και τα διηγόταν με στόμφο καθισμένος σε μιά γωνιά του σκοτεινού παλιού καφενείου τα βράδια του χειμώνα ώρες ατέλειωτες, σε αφελείς συντοπίτες, που κρεμόντουσαν από τα χείλη του και ζούσαν με τη φαντασία τους μέσα στο σκηνικό που δημιουργούσε η αφηγηματική του φινέτσα.

Γεννημένος από αγρότες γονείς, αγρότης και ο ίδιος από τα γενοφάσκια του μέχρι το θάνατό του, πέρασε τη ζωή του στην απομόνωση της υπαίθρου που η λαϊκή φαντασία την ήθελε κατοικημένη και κυριευμένη από δράκους και νύμφες και πολλά άλλα παρόμοια όντα. Και είχε και δω να 'μολογήσει άπειρες ιστορίες που έδωσε με την ύπαρξή του και την καθημερινή του πορεία...

Ο ήρωάς μας βέβαια δεν ήταν ο τρελός με τις φαντασιώσεις, ούτε ο παρανοϊκός με τις παρακρούσεις. Ήταν ο απλοϊκός της παλιάς εποχής, ο άνθρωπος που κινήθηκε με την καρδιά και τη λαϊκή γνώση τη ζυμωμένη με τις δοξασίες και τη θρεμένη με το παραμύθι το παραγεμισμένο πάντα με πολλά φανταστικά και εξωπραγματικά στοιχεία.

Έτσι δημιουργήθηκε ο παραμυθός που διέσωσε, αλλά και διέδωσε το είδος, μακριά, πίσω από τούτη την εποχή, που την τρέφει το παραμύθι της πολιτικής και του ποδοσφαίρου και την συντηρεί η απάνθρωπη ιστορία του πυρηνικού ολέθρου...

ΕΝΑ ΠΑΝΤΕΛΟΝΙ ΓΙΑ ΔΥΟ

Ο μπάρμπα Χρήστος Μουρτζούνης ήταν καφετζής σε όλη του την επαγγελματική θητεία. Με το μπρίκι και το δίσκο μεγάλωσε παιδιά και πάντρεψε κορίτσια. Τα δυο μεγαλύτερα από τα τρία αγόρια του, τον Στάθη και τον Γιώργο, όταν ωρίμασαν, τα κράτησε στο καφενείο για βοηθούς και κληρονόμους στο επάγγελμα. Έτσι πατέρας και παιδιά κράτησαν μια επιχείρηση μόχθου και εξυπηρέτησαν μια πελατεία μεγάλη και καλή, μέχρι που ήρθε η κατοχή με όλα τα δυσάρεστα συνακόλουθά της.

Η πείνα και η εξαθλίωση χτύπησαν τον πληθυσμό, η σίκαλη και το ρεβύθι αντικατέστησαν τον βραζιλιάνικο καφέ και η ζωή συνεχίστηκε σε δρόμους σκοτεινούς και αβέβαιους. Κι όπως περνούσαν βαριά τα χρόνια, ο μπάρμπα Χρήστος άρχισε να λυγίζει, καθώς ήταν φυσικό, και γρήγορα μάλιστα, από μια δουλειά που άρχιζε στις τέσσερις τα χαράματα και τέλειωνε στις δύο τα μεσάνυχτα. Γι' αυτό και ο λαός λέει: «άμα θέλεις να καταραστείς άνθρωπο, πές του να γίνει καφετζής».

Αναγκασμένος να αναθέσει το πρωινό άνοιγμα του καφενείου στα παιδιά του, τα παρακάλεσε να ξυπνούν πολύ πρωί για να πιάσουν την πελατεία, που ασφαλώς θα πήγαινε στα διπλανά άμα έβρισκε το δικό τους κλειστό. Αλλά όπως ξέρουμε, ο πρωινός ύπνος είναι γλυκός και δύσκολα κανείς απαρνιέται το στρώμα. Προσπάθησε να βάλει μια σειρά, με τη μέρα ή με τη βδομάδα να γίνεται η βάρδια, μα τίποτα το θετικό. Η αργοπορία σημειωνό-

ταν καθημερινά σε βάρος της κατανάλωσης και του κέρδους.

Εκείνες τις μέρες συνέπεσε να περάσει από το καφενείο ένας γυρολόγος, από αυτούς που ονομάζαμε «μαυραγορίτες» με λίγα έτοιμα παντελόνια, κι ο μπάρμπα Χρήστος σύμφωνα με τις πενιχρές οικονομικές του δυνατότητες αγόρασε ένα, χωρίς να προσδιορίσει για ποιόν συγκεκριμένα το προόριζε. Τα παιδιά φιλονίκησαν μεταξύ τους διεκδικώντας το ο καθένας για τον εαυτό του. Ήταν μια ευκαιρία ν' αλλάξουν το μοναδικό, λόγω κατοχής τριμένο παντελόνι τους που φορούσαν καθημερινά, με ένα καινούργιο. Αλλά ο γέρο-καφειτζής είχε πιάσει το σχέδιό του:

– Το παντελόνι αυτό, τους είπε, είναι και των... δυονώ σας. Όποιος σπκώνεται πρώτος το πρωί εκείνος θα το φοράει όλη μέρα...

Έτσι το λαϊκό πνεύμα του μπάρμπα Χρήστου λειτουργώντας ευρηματικά, ανάγκασε τους νεαρούς διαδόχους να συναγωνίζονται στην πρωτιά της πρωινής αφύπνισης, δίνοντας ταυτόχρονα την ευκαιρία και στους πελάτες να παρακολουθούν με εύθυμη διάθεση την εναλλακτική πορεία του παντελονιού ανάμεσα στα δύο αγαπημένα αδέρφια.

Συνεχίζοντας ύστερα και τα παιδιά αυτή την ιστορία την χαίρονταν με την ψυχή τους, μέχρι την αποφράδα ημέρα που βάσκανη μοίρα τα έστησε, με άλλους μαζί Μωλιώτες, μπροστά στο γερμανικό απόσπασμα που έκοψε το νήμα τη ζωής τους με την ίδια ριπή, πάνω στον ανθό της νιότης τους...

ΖΗΤΕΙΤΑΙ ΓΑΪΔΑΡΟΣ

Οι χωριανοί του παλιού καιρού συνήθιζαν να δένουν τα άλογα και τα γαϊδούρια, τα βράδια του καλοκαιριού στα θερισμένα από σιτάρι, ή μαζεμένα από καλαμπόκι, χωράφια, για να βόσκουν τα χλωρά φύλλα της καλαμποκιάς τα πεσμένα στάχυα και τα τρυφερά χορτάρια του εδάφους.

Με μιά τριχιά πέντε με οχτώ μέτρα που η μιά της άκρη δένονταν στο μπροστινό πόδι και η άλλη καρφώνονταν μ' ένα παλούκι από πουρνάρι στη γη, έδιναν τη δυνατότητα στο ζώο να γυροφέρνει ένα κομμάτι χωραφιού αρκετά μεγάλο και εκεί να ψάχνει την τροφή του, μέχρι το πρωί της επόμενης, που θα πήγαινε το αφεντικό του να το παραλάβει και να το οδηγήσει στη δουλειά.

Συνέβαινε όμως πολλές φορές το ζώο να μη βρίσκεται στη θέση του, είτε γιατί του έκλειψαν την τριχιά και το άφησαν ελεύθερο, είτε γιατί το ίδιο τραβώντας έκοψε τη δέση και πήρε άγνωστη κατεύθυνση, δημιουργώντας συχνά ζημιές σε χώρους σπαρμένους και φυτεμένους.

Τα ξεκομμένα ζώα τα έβρισκαν συνήθως οι αγροφύλακες και τα έφερναν στο χωριό, αλλά και πολλές φορές οι γείτονες και οι ιδιοκτήτες των σπαρμένων χωραφιών, όπου άραζε το ζώο και έτρωγε χορταστικά στο σπαρτό.

Γίνονταν τότε μιá εκτίμηση της ζημιάς και επακολουθούσε η αποκατάσταση της φθοράς.

Σήμερα που δεν υπάρχει εκείνος ο μεγάλος αριθμός των ζώων, οι αγροτικές ζημιές του είδους αυτού έχουν εκλείψει κι έτσι οι αγροφύλακες του χωριού μας απαλλαγμένοι βρίσκουν συχνά τώρα την ευκαιρία να τα πίνουν εν σώματι στην ταβέρνα του Κιόλα, σίγουροι πως τα σπαρτά μεγαλώνουν ανενόχλητα από τα ξεκομμένα ζώα, αφού ζώα δεν υπάρχουν. Τα ελάχιστα γαϊδουράκια, προσαραγμένα εδώ και κει στις γωνιές του χωριού, ακινητούν μέσα στην οκνηρία τους και αργομασούν την λιγοστή τροφή που τους παρέχουν τ' αφεντικά τους, ως που να επέλθη το μοιραίο τέλος τους...

Έτσι συνέβει κάποτε να χάσει το γαϊδαρό του και ο μακαρίτης Κώστας Στούμπος. Πέρασαν δυο-τρεις μέρες και ο γαϊδαρος πουθενά να φανεί. Ρωτούσε δεξιά κι αριστερά μα σημάδι κανένα. Άλλος του 'λεγε να ψάξει προς τη μεριά των ψωμάτων, άλλος προς τη μεριά του κάμπου. Κι όταν κάποιος του είπε να ρωτήσει τους αγροφύλακες, που αυτοί θα τον είδαν σίγουρα, ο Στούμπος απάντησε με θυμοσοφική ετοιμότητα:

– Εμ, για να τον δουν οι αγροφύλακες θα πρέπει να πάει ο γαϊδαρος στον Κιόλα (δηλαδή στην ταβέρνα) και ο δικός μου δεν το συνήθιζε αυτό...

Ο ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ

Σαν κεφαλοχώρι ο Μώλος διακινούσε καθημερινά διάφορα εμπορικά είδη, πότε προς τα μέσα και πότε προς τα έξω με τα φορτηγά αυτοκίνητα και με κάποια βενζινοκάϊκα που άραζαν στη σκάλα της θάλασσάς μας, προερχόμενα από τη Στυλίδα, το Βόλο, τη Χαλκίδα και αλλού. Την ανάγκη

της μετακίνησης των εμπορευμάτων από και προς τα μέσα μεταφοράς, την εξυπηρετούσαν οι άμεσα ενδιαφερόμενοι με τα παιδιά τους, τους συγγενείς, τ' αδέρφια και με κάποιους εργάτες που με κόπο έψαχναν να τους βρουν στα καφενεία, χωρίς να τα καταφέρνουν πάντα.

Έτσι παρουσιάστηκε η ανάγκη δημιουργίας Σωματείου φορτοεκφορτωτών, και η ανάγκη καλύφθηκε με την ίδρυσή του που έγινε στις 11-6-1940 με την επωνυμία «Η Ζωοδόχος Πηγή», ξεκινώντας όπως ήταν φυσικό, υποτυποδώς τότε, και να προχωρήσει οργανωμένα ύστερα.

Βρέθηκαν λοιπόν τα μέλη, έγιναν οι εγγραφές, ακολούθησε η νομιμοποίηση, έκαναν εκλογές, εκλέχτηκε το διοικητικό συμβούλιο που και αυτό καταρτίστηκε σε σώμα, με γραμματέα τον Γιάννη Βήτα ο οποίος ήταν μεν καλό, άξιο και τίμιο παιδί, είχε όμως την ατυχία να μην ξέρει γράμματα, όπως δεν ήξεραν όλα τα μέλη του Σωματείου και όλοι σχεδόν οι κάτοικοι του χωριού μας την εποχή εκείνη.

Με τη λειτουργία του Σωματείου, η φορτοεκφόρτωση πήρε τη συλλογική της μορφή, που την υποχρέωνε να λειτουργεί ανάμεσα σε κανόνες, ένας από τους οποίους ήταν και η έκδοση δελτίου παροχής υπηρεσιών για την είσπραξη των εργατικών δικαιωμάτων.

Με την έναρξη των εργασιών στη νέα μορφή, σύσσωμο το Σωματείο βρέθηκε στη σκάλα για την εκφόρτωση ενός καϊκιού που ήρθε από τη Στυλίδα με διάφορα εμπορεύματα, μεταξύ των οποίων και ένα πλήρες μπαούλο του έμπορα Γιάννη Λατσούδα.

Το κατέβασαν, το παράδωσαν στον κάτοχο που έπρεπε να πληρώσει, κι έτσι ήρθε η μεγάλη στιγμή της πρώτης «επί αποδείξει είσπραξης».

Ο Γιάννης Βήτας τράβηξε το μπλόκ από την τσέπη, σάλιωσε το μολύβι και στρεφόμενος προς τα υπόλοιπα μέλη του Σωματείου, ρωτάει με αμήχανο ύφος:

– Τί να γράψω ρέ;

Τα μέλη που δεν ήξεραν τίποτα παραπάνω από τον γραμματέα τους, του απάντησαν:

– Έ... γράψε μωρέ.

Και ο Γιάννης ξαναρώτησε:

– Ναι αλλά τί να γράψω...»

– Εσύ 'σαι γραμματέας, ξαναείπαν τα μέλη, εμείς θα σου πούμε τί θα γράψεις...

Και βλέποντας ο πρώτος γραμματέας του νεοσύστατου τότε Σωματείου

πως δε βγαίνει τίποτα από τη μεριά των μελών, ανοίγει το μπλόκ και κόβει την πρώτη ιστορική απόδειξη με την αμίμητη συμπλήρωση:

«Μπαούλο Λατσούδα μπλούμ. Δρχ. 3».

ΑΓΙΟΣ Β΄ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΣ

Οπως οι πολίτες χωρίζονται σε κατηγορίες, έτσι και οι άγιοι· τουλάχιστον αυτό πίστευε ο μακαρίτης Παπαφλόκος και το αποδείκνυε έμπρακτα κάθε φορά που έφτανε η παραμονή κάποιας γιορτής. Στην ώρα του εσπερινού πρόσταζε το παπαδοπαίδι, με τη χαρακτηριστική χαμηλόφωνη φωνή του:

– Τη μικρή χτύπα, αλαφρόγιορτο είναι αύριο.

Και αντίστοιχα:

– Τη μεγάλη χτύπα, είναι βαριά γιορτή αύριο.

Έτσι οι δυο καμπάνες του γραφικού καμπαναριού μας, τότε η μεγάλη και τότε η μικρή, με τις διαφορετικές φωνές τους, πληροφορούσαν το χωριό στην ώρα του εσπερινού, ποιας κατηγορίας άγιος αύριο μνημονεύεται στο εκκλησιαστικό εορτολόγιο.

Μελιχρό λοιπόν απόβραδο δεκάτης εννάτης Σεπτεμβρίου κάποιας μακρινής στο παρελθόν χρονιάς και το χαμηλόφωνο «ντιν – ντιν» της μικρής καμπάνας, έναντι του χαρακτηριστικού βροντόφωνου «ντάαν – ντάαν» της μεγάλης, διασκορπά στη γαλανή ατμόσφαιρα τους χάλκινους ήχους της, καλώντας στον εσπερινό τον χριστεπώνυμο πληθυσμό του χωριού μας, για τη μνήμη του μεγαλομάρτυρα Ευσταθίου που γιορτάζεται αύριο.

Τα σπίτια που έχουν εορταζόμενο άτομο, έχουν ετοιμάσει το πρόσφορο, τη λειτουργιά που λέμε στη γλώσσα μας, και την πηγαίνουν στην εκκλησία για να ευλογηθεί το όνομα. Με το πρόσφορο στο χέρι και φανερά χολωμένος ο μακαρίτης Στάθης Σκοροδήμος μπαίνει στην εκκλησία, ανάβει κεριά, παραδίδει το πρόσφορο και περιμένει το σκόλασμα του εσπερινού, για να τακτοποιήσει το αδίκημα που συντελείται σε βάρος του συνώνυμού του αγίου, και τον υποβιβασμό που του κάνει ο παπάς, με το που χτυπάει τη μικρή καμπάνα στον εσπερινό και στη γιορτή ανήμερα.

Τούτος ο διαχωρισμός των αγίων είχε εφαρμοστεί από τον παπά, και τον είχε αποδεχτεί το χωριό χωρίς αντιρρήσεις, μαζί κι ο Σκοροδήμος, αλλά όταν κάποιοι χωριανοί βάλθηκαν να τον πειράξουν κάποτε, χρησιμοποιώντας αυτή τη διαφορά σαν σημάδι επιλήψιμο, το φιλότιμο και η στενή αντίληψη του Σκοροδήμου αντέδρασαν αποφασιστικά.

Με το σχόλασμα, μπροστά σ' όλο το εκκλησίασμα, και κάτω από τα έκπληκτα μάτια του αγιογραφημένου, στο θόλο παντοκράτορα, βάζει τις φωνές στον παπά, λέγοντάς του ότι αυτό που κάνει, να χτυπάει δηλαδή τη μικρή καμπάνα στη γιορτή του δεν είναι σωστό, αφού και το ημερολόγιο μεγαλομάρτυρα γράφει τον Άγιο, αλλά και τα πρόσφορα που του πάνε όλοι... Σταθάδες είναι ίδια με εκείνων που τους χτυπάει με τη μεγάλη καμπάνα...

Ο Παπαφλόκος προσπάθησε με αμήχανο ύφος κάτι να εξηγήσει, αλλά ο Σκοροδήμος, στάθηκε κατηγορηματικά αποφασισμένος:

– Η χτυπάς τη μεγάλη καμπάνα στη γιορτή μ' παπά, ή δε ματαπατάω στην εκκλησιά εγώ κι ο συγγενής μου ο Στάθης ο Κοτσίδας...

Την επομένη, ανήμερα της γιορτής, το θαύμα είχε συντελεστεί. Το παπαδοπαίδι, όρθρου βαθέος, με εντολή φυσικά του παπά, τραβούσε το σκοινί της μεγάλης καμπάνας με τους βροντερούς γιορταστικούς ήχους. Ο Άγιος Ευστάθιος είχε μεταφερθεί πλέον θριαμβευτικά στην Α' κατηγορία με την αγωνιστική μεσολάβηση ενός κοινού θνητού, που είχε την τύχη να σέρνει μέσα στη γενική φτώχεια του, το χριστιανικό αυτό όνομα, εκεί κάπου ανάμεσα στις πρώτες δεκαετίες του εικοστού αιώνα.

ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΠΡΕΜΙΕΡΑ ΣΤΟ ΜΩΛΟ

Η ρίζα του κινηματογράφου ακουμπάει στην αποτύπωση της εικόνας, η οποία και επιτυγχάνεται το 1813, όταν ο Γάλλος φυσικός Νικηφόρος Νιέπς εφεύρε τη φωτογραφία. Ο πρόγονος του κινηματογράφου είναι το «κινητοσκόπιο» που κατασκεύασε ο μεγάλος Αμερικανός εφευρέτης Τόμας Άλβα Έντισον (1847-1931).

Ακολουθεί ένας μααραθώνιος αγώνας από Αμερική μέχρι Αγγλία και από Γαλλία μέχρι Γερμανία, με στόχο την τελειοποίηση του μηχανικού μέσου

που έχει «συλληφθεί», σχεδιαστεί, ακόμα κατασκευαστεί και εφαρμοσθεί, με τις όποιες ατέλειές του, και με τις όσες επιτεύξεις και αποδόσεις του.

Το 1895 (28 Δεκεμβρίου), και σύμφωνα με στοιχεία Γαλλικής προέλευσης, είναι η χρονιά που ο κινηματογράφος κάνει την επίσημη εμφάνισή του σε αίθουσα με θεατές που πλήρωσαν την είσοδό τους. Έκτοτε και για την τελειοποίηση, ο αγώνας φυσικά θα συνεχιστεί με εντατικούς ρυθμούς και από πολλούς και διαφόρων κρατών ανθρώπους και ο κινηματογράφος θα μπει θριαμβευτικά στη ζωή του κόσμου, στις αρχές του εικοστού αιώνα για να αποτελέσει την έβδομη τέχνη, όπως πολύ σωστά οι ειδήμονες ονόμασαν τον κινηματογράφο...

Στην Αθήνα ο πρώτος κινηματογράφος παρουσιάζεται στα 1897 σε χώρο της πλατείας Κολοκοτρώνη και σε ακανόνιστα διαστήματα κάνει στοιχειωδώς την παρουσία του. Έξη χρόνια αργότερα το 1903 στην αίθουσα «Βαριετέ» κάπου στην οδό Σταδίου ξεκινάει τις οργανωμένες του παραστάσεις, για να φτάσει με την πάροδο του χρόνου στην πριν από την τηλεόραση κορύφωσή του με τις εκατοντάδες αίθουσες και χώρους χειμερινών και θερινών προβολών.

Με καθυστέρηση σαράντα τριών ετών σε σχέση με την πρωτεύουσα, ο κινηματογράφος παρουσιάζεται στην κωμόπολή μας το καλοκαίρι του 1946. Πρόκειται για ερασιτεχνική και όχι ακριβώς προβολή από περιοδεύον στρατιωτικό συνεργείο προβολής ταινιών μικρού μήκους της Αμερικανικής Υπηρεσίας Πληροφοριών. Η ενέργεια ανήκει στον Μπίλ Δημητρίου και η προθυμία στην αρμόδια υπηρεσία της συμμάχου χώρας. Έτσι και όλως ξαφνικά, μίαν ωραίαν εσπέραν, καθώς θα μπορούσε να σημειωθεί, καταφθάνει και στρατοπεδεύει στη μέση της πλατείας το κινητό στρατιωτικό συνεργείο και ξεφορτώνει από το μεγάλο αυτοκίνητο τη μηχανή προβολής, τα μεγάφωνα, τη γεννήτρια κλπ. όλα πρωτόγνωρα και περίεργα για μας τους Μωλιώτες που κινηματογράφο ακούγαμε και κινηματογράφο οι περισσότεροι δεν είχαμε ιδεί...

Στεργιώνουν λοιπόν τη μηχανή στη χαλικόστρωτη τότε πλατεία, ανάμεσα περίπου στα σημερινά τέσσερα πλατάνια, και κεντρώνουν την οθόνη στη λευκή πρόσοψη του κατεδαφισμένου τώρα σπιτιού του Αριστείδη Τσιτσιπή. Την γεννήτρια την τοποθέτησαν μπροστά στο καφενείο των αδελφών Κατζέλα, για να απομακρύνουν το θόρυβο. Δένουν τα μεγάφωνα δεξιά κι αριστερά σε κάποιους τοίχους κοντά στην οθόνη και αποσύρονται στο καφενείο του Μπίλ για καφέ περιμένοντας να σκοτεινιάσει για την προβολή.

Η είδηση έχει απλωθεί, και όλο το χωριό, γέροι, γριές, γυναίκες, παιδιά, πλημμυρίζουν την πλατεία χωρίς να ξέρουν τί πρόκειται να δουν. Όλοι κοιτάζουν μια μηχανή στη μέση της πλατείας. Κι ο γερο Κότας, ένας ισόβιος κτηνοτρόφος παίρνει μια καρέκλα από κοντινό καφενείο και κάθεται μπροστά στη μηχανή περιμένοντάς την να... παίξει. Κάποιος που γνώριζε το μηχανισμό του κινηματογράφου, τον πλησιάζει και τον συμβουλεύει:

– Προς τα κεί θα κοιτάς μπάρμπα. Και του δείχνει τον τοίχο.

Μα ο γερο Κότας τον αποστόμωσε:

– Ντέ ορέ χαζός είσαι; Αφού σαδώ είναι το μπχάνημα, ιγώ σακεί θα τ'ράω;

Τα χαρακτηριστικά λόγια του γερο Κότα θα μπορούσε να επαναληφθούν από τον καθένα χωριστά και από όλους που περίμεναν. Μήπως ήξερε κανείς πού έπρεπε να κοιτάξει; Ή μήπως ήταν λίγοι εκείνοι που τυχαία στη διάρκεια της προβολής ανακάλυψαν την εικόνα στον τοίχο;

Η ελληνική αφήγηση που συνόδευε τα επίκαιρα, η μουσική επένδυση, οι βομβαρδισμοί και πολυβολισμοί των συμμαχικών αποβάσεων και επιθέσεων κατά των Γερμανών, έδιναν την εντύπωση στους αδαείς ότι κινηματογράφος δεν είναι τίποτα άλλο, εκτός από την όλη ετούτη ηχητική βαβούρα που ακούγεται στην καρδιά της πλατείας...

Με το πέρασμα του καιρού οι Αμερικανοί παραχωρούν τα μηχανήματα στον Μπίλ και εκείνος με τη σειρά του πυκνώνει τις προβολές –χειμώνα καλοκαίρι– στον τόπο μας και στην περιφέρεια. Από σχετικό δελτίο της υπηρεσίας πληροφοριών, επιλέγει ο ίδιος τις ταινίες, κι έτσι την εποχή εκείνη έχουμε άφθονο δωρεάν θέαμα με θέματα από πολεμικά μέχρι γεωργικά και από καλλιτεχνικά μέχρι διαστημικά. Και η δωρεάν προβολή με τα ποικίλα ντοκιμαντέρ τραβάει μέχρι το πρώτο εξάμηνο της εξουσίας των συνταγματάρχων, οπότε το είδος απαγορεύτηκε.

Παράλληλα και από τις 22 Απριλίου 1957 ο Γιώργος Σεβαστόπουλος με τον Γιώργο Περγαντή έχουν εγκαταστήσει συνεταιρικά στον τόπο μας μόνιμα και νόμιμα επαγγελματικό κινηματογράφο και τον λειτουργούν κανονικά σε χειμερινό και θερινό χώρο.

Τον αυτό κινηματογράφο πολύ αργότερα τον κράτησε μόνος του ο Γιώργος Σεβαστόπουλος και τον λειτούργησε μόνο ως θερινό για ένα διάστημα. Για την ιστορία σημειώνουμε πως το εναρκτήριο έργο ήταν «Τα κόκκινα τριαντάφυλλα» που φυσικά ήταν μαύρα αφού οι ταινίες τότε ήταν ασπρόμαυρες...

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΑΤΑ ΣΤΟΝ ΑΔΗ

Εχω μιλήσει πολλές φορές για το θάνατο στους στίχους μου κι έχω δώσει την εντύπωση σε μερικούς ότι σαν ποιητής προχωρώ περισσότερο προς τον μηδενισμό και λιγότερο προς την αισιοδοξία της ζωής. Βέβαια οι περισσότεροι κριτικοί έχουν ξεχωρίσει κι έχουν καταθέσει εγγράφως περί του αντιθέτου, αλλά δεν θα σταθούμε εδώ, αφού αυτό δεν είναι το θέμα.

Στο κείμενο ετούτο θα μιλήσουμε για το θάνατο και τα μοιρολόγια του παλιού καιρού, και παρακαλώ τους αναγνώστες μου να μη βαρυκαρδίσουν με το θέμα, αφού κι ο θάνατος έχει τη θέση του στη ζωή και λειτουργεί και αυτός μέσα στους δικούς του κανόνες και νόμους, χωρίς να μας ρωτάει αν μας αρέσει και πόσο τον θέλουμε.

Οι Χριστιανικές Γραφές έχουν δώσει τις εξηγήσεις τους πάνω στο θέμα, και ο σοφός Μάρκος Αυρήλιος έχει πει τον χαρακτηριστικό λόγο: «Μην καταφρονάς το θάνατο, γιατί κι αυτός είναι μια απ' της φύσεως τις βουλές... όπως τώρα περιμένεις πότε θα βγει το μωρό απ' την κοιλιά της γυναίκός σου, έτσι να προσμένεις και την ώρα που η ψυχή σου θ' αποχωριστεί απ' το κουφάρι τούτο».

Η σφραγίδα του χάρου είναι οδυνηρή, σημαδεύει την οικογένεια το συγγενικό κύκλο, το χωριό ολόκληρο, ανάλογα με την αξία του ατόμου που φεύγει και με το μέγεθος του κενού που αφήνει πίσω του. Σήμερα το λυπηρό συμβάν οι σύγχρονοι άνθρωποι το δέχονται με συγκρατημένη εγκαρτέριση και το διακινούν μέσα από μια σειρά διαδικασιών που τις αναλαμβάνει το Γραφείο Τελετών και τις διεκπεραιώνει μέχρι τέλους, χωρίς οι τεθλιμένοι σπιτικοί να έρθουν σ' επαφή με τον λατρευτό αποδημήσαντα και τις στερνές του περιποιήσεις. Κι όσο για τον μεταστάντα, σιωπηλός αυτός και αδιαμαρτύρητος περιμένει στον ψυκτικό θάλαμο με άλλους μαζί την ώρα που θα μεταφερθεί στο ναό του προσδιορισμένου κοιμητηρίου και από εκεί στην ψυχρή γήινη κατοικία των δυο σκοτεινών μέτρων.

Αλλά αυτά που κάνει σήμερα το οργανωμένο σύστημα παροχής υπηρεσιών, προπολεμικά στο χωριό το έκαναν οι άνθρωποι, και τον μοιραίο αποβιώσαντα τον κρατούσαν υποχρεωτικά 24 ώρες στο σπίτι σύμφωνα με τους κανονισμούς και τις διατάξεις του νόμου. Έτσι όλο αυτό το χρονικό διάστημα γέμιζε αναγκαστικά με θρήνους και μοιρολόγια που έρχονταν από τα παλιά και είχαν δημιουργήσει θεσμό που έφτασε ως τον επαγγελματισμό με

πληρωμένες μοιρολογίστρες και τυποποιημένα μοιρολόγια, ανάλογα με την ηλικία, το φύλο, το αξίωμα και την κοινωνική θέση του νεκρού.

Η Ήπειρος και η Μάνη είναι η πηγή του μοιρολογιού. Όμως και η Ρούμελη δεν υστέρησε καθόλου, και είναι πάρα πολλά από τα αυθεντικά που καταγράφηκαν στις διάφορες συλλογές και έμειναν για να καταμαρτυρούν τη στιχουργική δεξιοσύνη της χαροκαμένης φυκής του κακοτράχαλου τόπου μας. Με στίχους αυτοσχέδιους εξυμνούσαν τα χαρίσματα εκείνου που έφευγε, και διατύπωναν το σπαραγμό και την οδύνη εκείνων που έμεναν πίσω. Στη συνέχεια και από τη θέση του νεκρού απαντούσαν με παρηγορητικό τρόπο μοιρολογώντας χορός συγγενών, βεβαιώνοντας τους απαρνηγόρητους άμεσα τεθλιμένους πως είναι καλά εκεί που πάει ο νεκρός και συνεπώς άδικα θρηνούν και λυπούνται.

Τα μοιρολόγια περνώντας από γενιά σε γενιά και περιδιαβαίνοντας από σπίτι σε σπίτι, απόκτησαν τέλεια μορφή και αποτέλεσαν αριστοτεχνικό είδος του Δημοτικού τραγουδιού:

*Με τι ψυχή με τι καρδιά θε νάμπω γω στον Άδη
ν' αφήνω τα παιδάκια μου, να κλαίν αυγή και βράδυ,
να κλαίνε να φωνάζουνε: – Μανούλα μας που νάσαι;
Βαριά π' αποκοιμήθηκες, κι εμάς δε μας θυμάσαι.*

Τα μοιρολόγια τον παλιό καιρό ήταν το απαραίτητο τροπάρι στο νεκρικό ξεπροβόδισμα, ήταν ο υποχρεωτικός ύμνος της φυγής και της κατευόδωσης. Στα 1945 με 46 στο χωριό μας θυμάμαι ζωνρά και μαζί μου και άλλοι φαντάζομαι, μέσα στον υπνοθάλαμο της χωροφυλακής που στεγαζόταν στο κτίσμα του Εγκολφόπουλου, όπου σήμερα το οίκημα της Κοινότητας, σκοτώθηκε από εκπυροσκόρπηση του δικού του όπλου ένας χωροφύλακας. Τον συμάζεψαν οι συνάδελφοί του και ετοίμασαν την κηδεία του μέσα σε μια ατμόσφαιρα μοναξιάς, χωρίς γονείς, αδέρφια, συγγενείς, χωριανούς, φίλους. Και ξαφνικά σε μια απρόσμενη στιγμή, στιγμή που έφερε στο κατακόρυφο την αντίδραση και την μη παραδοχή της νεκρικής μοναξιάς που περιστοίχιζε το άγνωστο και άμοιρο παλληκάρι στην ώρα του στερνού ταξιδιού, ένα μπουλούκι γυναικών διαφόρων ηλικιών με πολλές μαυροφορεμένες γριές ανάμεσα, κρατώντας λουλούδια και κεριά, φάνηκε στο δρόμο με κατεύθυνση προς την χωροφυλακή. Μπήκαν στον παγερό θάλαμο, απόθεσαν τα λουλούδια, άναψαν τα κεριά, ασπάστηκαν το νεκρό και ύστερα γύρω του άρχισαν ένα ατέλειωτο σπαραχτικό μοιρολόι που ράγιζε πέτρες...

Τα αυτοσχέδια μοιρολόγια δεν είχαν πάντα την επιτυχία της περίπτωσης και πολλές φορές έβγαιναν έξω από το στόχο τους.

Από το στόμα της γιαγιάς μου είχα ακούσει ένα ευτράπελο όταν ήμουν μικρό παιδί: Σε κάποια χωριάτισσα είχε συμβεί μέσα σε λίγο διάστημα να της ψοφήσουν το γουρούνι και ο γάιδαρός της. Και σα να μην της έφταναν αυτά, το κακό ήρθε να τριτώσει με το θάνατο του αντρός της. Και η χαροκαμένη πάνω στην τριπλή απελπισία της άρχισε να μοιρολογάει μπροστά στον προσφιλή νεκρό της.

*Αντρα, γουρούνι, γάιδαρο
και τι να πρωτοκλήσω...*

Μια άλλη χριστιανή –αυτό έγινε στις μέρες μου– που είχε χορτάσει φτώχεια και ξύλο αλύππτο από το μακαρίτη της, στη στιγμή του μεγάλου πόνου που της έφερε ο ξαφνικός θάνατος ακούστηκε να δηλώνει σπαραχτικά: «Τριάντα χρόνια αντάμα νοικοκύρη μ' και τη μπατσάς (ράπισμα) δεν την είχα φάει». Και μετά από κάμποσα τέτοια κατάληξε αναστενάζοντας βαθιά: «Αχ, ευτυχώς πες μοναχά, που πρόλαβες ψες κι μούκαμης τη δ' λειά...». Και βέβαια το μυαλό της δεν ήταν στη «δουλειά» που φαντάστηκαν οι χωριανοί, έτσι όπως ξαφνικά το άκουσαν, αλλά σίγουρα σε κάποια δουλειά που τελείωσε ο αποθανών και που θα δυσκολευόταν εκείνη σα γυναίκα, κι ίσως και σαν χήρα τώρα.

Την εποχή εκείνη οι απλοϊκοί άνθρωποι πίστευαν σε μια μετά θάνατο ζωή την οποία όμως φαντάζονταν σαν συνέχεια της ζωής τούτης. Νόμιζαν ότι οι άνθρωποι φεύγοντας από δω, πήγαιναν σ' έναν άλλο τόπο και εκεί συνέχιζαν μια δεύτερη ζωή με τις ίδιες συνήθειες και τις ίδιες ασχολίες. Ο μακαρίτης μπάρμπας μου ο Νάνος Ζώτας μου είχε πει πως είδε στον ύπνο του τον πεθαμένο κουμπάρο του Γιάννη Ταξιάρχου και τον ρώτησε τί δουλειά κάνει εκεί που είναι: «Α, όχι και πολύ βαριά του είπε εκείνος. Είμαι στη δεξαμενή και κανονίζω το νερό ανοίγοντας τις βάνες πότε προς τα εκεί και πότε προς τα εδώ».

Ζώντας με την αντίληψη αυτή οι άνθρωποι του παλιού καιρού, φυσικό ήταν τον νεκρό που κάθε φορά είχαν μπροστά τους να τον βλέπουν σαν έναν αναχωρητή, έναν ταξιδιώτη που την επομένη κιάλας μέρα θα ταξίδευε και θα πήγαινε εκεί όπου όλοι οι προηγούμενοι νεκροί, γνωστοί, δικοί, συγγενείς, θα τον συναπαντούσαν, θα τον καλωσόριζαν και περίεργοι θα ρωτούσαν να μάθουν τί κάνουν εδώ οι δικοί τους. Για να μη βρεθεί λοιπόν

απληροφόρητος ο αναχωρητής και για να έχει οπωσδήποτε νέα έσπευδαν οι γυναίκες του χωριού που είχαν άνθρωπο ταξιδευμένο στον άλλο κόσμο, και αποθέοντας στο φέρετρο ανάλογα με το τί είχαν, ένα πορτοκάλι, ή ένα μήλο, δυο τρία καρύδια, λίγα αμύγδαλα, έλεγαν του νεκρού: «Κώστα μ' να πεις τ' Θανάσι μ' πως τον περιμένω να ρθεί σπίτ'. Κι αν δεν έρθ' κείνους, θα πάω γω να τον βρω...». Και ξεσπώντας σε λυγμούς παραμέριζε για να έρθει άλλη γυναίκα με άλλη παραγγελιά.

Γεμάτος παραγγελιές έφυγε κάποτε από το χωριό μας κι ο μακαρίτης Αυλακιώτης ο πατέρας του Τσία. Και ανάμεσα στις πολλές και διάφορες πήρε μαζί του και τούτη την ξεχωριστή που του έδωσε μια συγχωριανή μας χήρα: «Ωρα καλή σ' μπάρμπα κι να πεις στους Τάσου μ' ότι τη φουράδα την τραβήξαμ' στου γάιδарου τ' Χουντρουχήρα κι γένν'σι μπλαρ' (μουλάρι).

Με τις γραμμές τούτες ούτε τον ανθρώπινο πόνο θελήσαμε να διακωμωδήσουμε ούτε και τις λαθεμένες αντιλήψεις με σαρκασμό ν' ανασκαλέψουμε. Ο προσωπικός πόνος είναι θέμα σεβαστό που δεν επιδέχεται σχολιασμούς, και η στάμπα του θανάτου κατάσταση οδυνηρή που κατακεραυνώνει την ψυχή και παρανταλιάζει τη νόηση. Αποφασίζοντας όμως τη νοερή περιδιάβαση στους δρόμους του χτεσινού χωριού μας, συναντήσαμε το θέμα και περιληπτικά και ανώνυμα όπου χρειαζόταν το πλησιάσαμε, καταχωρώντας σχετικά περιστατικά και το επισφραγίζω με οικείο στιγμιότυπο για να μη κατηγορηθώ ότι καταγράφω τα ξένα και αποσιωπώ τα δικά μου.

Όταν πέθανε ο πατέρας μου από συγκοπή ξαφνικά, παρά τον κλονισμό που έπαθε η μάνα μου, έδωσε εντολή να του βάλουν τα καλύτερα ρούχα που είχε, κουστούμι, πουκάμισο, γραβάτα κ.λ.π. δηλώνοντας κλαίγοντας ότι «ήταν μερακλής ο Γιώργος μου».

Ύστερα όμως από την ταφή, θυμήθηκε κάποια στιγμή στο σπίτι ότι δεν του είχε βάλει τα γυαλιά μαζί του και χτυπιόταν λέγοντας: «Πώς θα διαβάσει την εφημερίδα χωρίς τα γυαλάκια τ'».

Ο πατέρας μου ήταν από τους λίγους του χωριού που αγόραζαν καθημερινά εφημερίδα. Τον θυμήθηκα με την «Πρωία» και το «Ελληνικόν Μέλλον». Έτσι εκτός από την πληροφόρηση, είχαμε εξασφαλισμένη και τη χρήση του χαρτιού στη θέση του σημερινού SOFTEX, και πολλές φορές η μάνα μου τροφοδοτούσε με αυτό το είδος, που στον καιρό της ήταν πολυτελείας, και κάποιες γειτόνισες που μ' αυτό έστρωναν το Πάσχα τα ράφια της πιατοθήκης τους.

– «Περίμενε και θα στα στείλω Γιωργάκη μ'» έλεγε μέσα από τα αναφυλητά της. Και του τα έστειλε ύστερα από λίγο καιρό με κάποιο συγχωριανό.

Ήταν άρρωστη και δυσκολευόταν να μετακινηθεί, αλλά δεν ήθελε και τη διακομιδή ως εκεί με δικό μας χέρι. Την πήγα σέρνοντας μέχρι το σπίτι του νεκρού και αφού τον ασπάστηκε, έβαλε τα γυαλάκια στην τσέπη του σακακιού του, και σκύβοντας προς το αυτί του μακαρίτη παρακάλεσε: «Να τα δώσεις του Γιώργου μου» και αναλύθηκε σε λυγμούς...

ΚΡΥΜΜΕΝΟΙ ΘΗΣΑΥΡΟΙ

Μια σοφή ελληνική παροιμία λέει: «Ο λύκος στην αντίρα χαίρεται». Και χαίρεται ο λύκος στην αντίρα, γιατί αντίρα σημαίνει ομίχλη, σημαίνει ταραχή και ξαφνικό κακό, σημαίνει καιρική θολούρα, και όλα αυτά είναι υπέρ του λύκου, γιατί μπροστά σ' αυτά ο άνθρωπος της υπαίθρου τρέχει να κρύψει το κεφάλι του, αφήνοντας εκτεθειμένα στη βιασύνη του, όλα εκείνα που βρίσκει εύκολα και χαίρεται γι' αυτά ο πονηρός τετράποδος αρπάχτης της ορεινής κυρίως περιοχής.

Όμως εμείς δεν θα μιλήσουμε εδώ για τετράποδους λύκους της ερημιάς, αλλά για τους δίποδους των χωριών και των πόλεων, γι' αυτούς που βρήκαν την ευκαιρία σε καιρούς αναταραχής και θολούρας, κι έδρασαν σαν λυσσαλέοι λύκοι σε βάρος ανυπεράσπιστων συνανθρώπων.

Σκοτεινά χρονικά διαστήματα υπήρξαν σ' ολόκληρη τη διαδρομή της ιστορίας, αλλά ας μη πάμε και πολύ μακριά κι ας αρχίσουμε από τα χρόνια της τουρκοκρατίας. Τότε εκτός από τη ζωή του ανθρώπου που ήταν επισφαλής, επισφαλής έστεκε και η περιουσία και ο οικονομικός πλούτος όπου υπήρχε. Καταχτητές και ληστοσυμμορίες λυμαίνονταν την ύπαιθρο και ζητούσαν οικονομικά λύτρα από τους νοικοκυραίους, εν ονόματι του όπλου που κρατούσαν και χάρη της απουσίας του νόμου και των αρχών που δεν υπήρχαν. Έτσι αυτοί που τα είχαν τα έκρυβαν στη γη, αλλά και εκείνοι που τα έπαιρναν, για να τα σιγουρέψουν με τη σειρά τους, έκαναν το ίδιο.

Με του πολέμου τα γεγονότα ύστερα, και του χρόνου τη φθορά συνακόλουθα, πολλοί από τους αποταμιευτές – θάφτες πέθαιναν ή σκοτώνονταν, κι έτσι οι θησαυροί παρέμεναν αζήτητοι κι ανεύρετοι στου εδάφους το υγρό και σκοτεινό ταμιευτήριο. Καλόβολη η μάνα γη δέχτηκε στην αγκαλιά της

φλουριά κωνσταντινάτα, λογής χρυσαφικά, ασημικά διάφορα, όλα μεγάλης αξίας και τα φυλάει σιωπηρά αιώνες τώρα, περιμένοντας να γυρίσουν οι αποταμιευτές και να φανούν οι δικαιούχοι καταθέτες, αυτοί που τα καταχώνιασαν στα καταδεχτικά σπλάχνα της.

Η ίδια δεν ενδιαφέρεται γι' αυτά, κι ούτε που σκέφτηκε ποτέ να τα υπεξαιρέσει, παρά την εξασφαλισμένη της αιωνιότητα κάτω από τον ζεστό ήλιο. Αυτά απασχολούν την απλυστία του ανθρώπου που λαχανιάζει ν' αποχτήσει όσο περισσότερα μπορεί, σπαταλώντας τη λιγόχρονη ζωή του. Κι όσο γι' αυτήν, αρκείται στο να δίνει όσα πιο πολλά μπορεί στον άνθρωπο που την δέρνει με τη φωτιά και το δυναμίτη, και τη μαγαρίζει με την κόπρο των επιστημονικών του κατορθωμάτων...

Στα χρόνια της γερμανικής κατοχής οι αντάρτες πύκνωσαν ξανά, και οι αδισταχτοι λύκοι βγήκαν και πάλι παγανιά στην πόλη και στην ύπαιθρο. Τώρα τα πράγματα είναι πιο εύκολα. Υπάρχει το σταθερό νόμισμα που κυκλοφορεί πλατιά στον τόπο κι αυτό είναι η χρυσή λίρα Αγγλίας, που μ' αυτή σχεδόν έπαιρναν μέχρι και τα παιδιά των συνοικιών καραμέλες στα περίπτερα.

Τότε ήταν που δημιουργήθηκαν και οι αντιστασιακές οργανώσεις, τα ένοπλα σώματα, που παρά τη σοβαρότητα του έργου που πρόσφεραν, και παρά το σεβασμό που πρέπει να δείχνει ο κάθε άνθρωπος όταν πλησιάζει σ' αυτή την περιοχή, πρέπει ν' αναφερθώ σ' αυτά που θα πω, για να δέσω το θέμα. Πίσω λοιπόν από τις ποικιλότητες, ποικιλόνυμες, και ποικιλόχρωμες ένοπλες ομάδες που είχαν στόχο το χτύπημα του εχθρού και το ξεσκλάβωμα της πατρίδας, όλο και κάποιος, ή κάποιοι «λύκοι» παραμόνευαν για να χαρούν την αντάρα και να εκμεταλλευτούν τη συσκότιση. Έτσι μεγάλες ποσότητες χρυσού πλούτου μετακινήθηκαν κάτω από ωμή βία και ξύλο μέχρι εξόντωση, άλλαξαν χέρια και αφεντικά μέσα στο σκοτάδι του τρόμου και στην αντάρα του θανάτου.

Αυτοί που αποφάσισαν το παιχνίδι του βίαιου πλουτισμού το ρισκάρισαν πρόστυχα μεν, αποφασιστικά δε, ξέροντας προκαταβολικά πως το κεφάλι τους παίζεται. Και τόπαιξαν. Από το επικίνδυνο αυτό παιχνίδι, κατά γενική ομολογία, κανένας παίχτης δεν βγήκε κερδισμένος. Αν είναι, θα είναι ελάχιστοι. Οι πολλοί σίγουρα έχασαν. Θα λέγαμε έχασαν για τον ευαγγελικό ορισμό που λέει πως το «άδικο ουκ ευλογείται» προσθέτοντας και τη λαϊκή ρύση του «ανεμομαζώματα διαλοσκορπίσματα». Επειδή όμως δεν είμαστε της απόλυτης μοιρολατρίας, προχωρούμε και σε μια θετική αιτιολόγηση.

Έχασαν λοιπόν γιατί δημιούργησαν προσωπικές τριβές με τους παθόντες, και πολλοί μπόρεσαν κι εκδικήθηκαν με διάφορους τρόπους, και γιατί δημιουργήθηκαν μεταξύ συντρόφων διαφορές και πολλοί τις διαφορές τους τις έλυσαν ύπουλα, σκληρά, αποφασιστικά με κίνητρο το άμεσο συμφέρον και το άπληστο όφελος. Κι όσο για τους θησαυρούς, αυτοί δεν έμειναν ποτέ στα χέρια των «λύκων».

Στο σύνολό τους καταχωριάστηκαν σε ερημικά εδάφη, άλλοι σε σχισμάδες βράχων, κάποιοι κοντά σε σημαδιακά δέντρα ή σε ξωκκλήσια για να θυμούνται τον τόπο, κι άλλοι σε στέγες ή ντουβάρια σπιτιών. Κάποιοι τους εμπιστεύτηκαν σε συγγενείς και τους έχασαν από πρώτο χέρι.

Οι περισσότεροι από τους άρπαγες είχαν κακό τέλος. Πώς αλλιώς θα γινόταν μέσα από το ρίσκο που πήραν. Κι όταν καταλάγιασαν οι καιροί και παραμέρισαν οι αντάρες, απ' όσους έψαξαν, οι πιο πολλοί δεν τους βρήκαν, είτε γιατί τους ζήτησαν σε λάθος σημείο, είτε γιατί τους είδαν την ώρα που τους έθαβαν, χωρίς αυτοί να τους αντιληφθούν, με αποτέλεσμα να τους καρπωθούν άλλοι. Έτσι το σίγουρο συμπέρασμα από όλη αυτή τη σκοτεινή ιστορία, είναι ένα και φανερό. Σχεδόν κανένας από όσους «δούλεψαν» στο έργο της αρπαγής δε χάρηκε τα «κόπια του». Τους πήρε ο διάλογος και τους σήκωσε όλους. Κι από κει κι ύστερα η θεά Τύχη ανάλαβε τη διανομή. Θα μπορούσε βέβαια να προτιμήσει τους δικαιούχους για να έχει και την ισόβια ευγνωμοσύνη τους. Όμως η τύχη ακολουθεί το δικό της δρόμο και τίποτα δεν μπορούμε να της υποδείξουμε. Άλλωστε αν μπορούσαμε ένα πλησίον με τη θεά, θα μπαίναμε στον πειρασμό ίσως να της ζητήσουμε κάτι και για δικό μας όφελος.

Και μένει το από κει και πέρα. Ε, αυτό είναι πλέον γνωστό. Εδώ και εκεί και παντού σε ανύποπτο χρόνο συχνά ξεπηδούν κάποιοι αγοραστής κτημάτων μεγάλης αξίας. Και δημιουργείται, τουλάχιστον στις μικρές κοινωνίες, η κοινή αίσθηση με τα αναπάντητα ερωτηματικά, του «πώς αδερφέ;» και του «πώς είναι δυνατόν;» με πρόσωπα γνωστά, που χρόνια κοιμούνται πεινασμένα...

Όμως είναι άλλο πράγμα να κοιμάσαι νησιτικός και άλλο να σε κυνηγεί η τύχη.

Ας μη φθονούμε λοιπόν τους τυχερούς. Κρυμμένοι θησαυροί υπάρχουν αμέτρητοι στο χώμα. Αύριο μπορεί να είμαστε και μεις ένας τυχερός σαν κι αυτούς που σήμερα αν δεν φθονούμε, τουλάχιστον ζηλεύουμε.

ΜΑΡΓΑΡΙΤΕΣ ΤΟΥ ΜΠΑΞΕ ΜΑΣ

Όπως είναι γνωστό τα γράμματα κάποτε ήταν λιγοστά, και για την πόλη, αλλά και για το χωριό περισσότερο. Και ήταν προσιτά μόνο στις εύπορες οικογένειες, τις οικογένειες εκείνες που είχαν εξασφαλισμένη στέγη, δουλειά σίγουρη και άνετη με αμοιβή πλουσιοπάροχη, κτήματα καλλιεργητικά ή οικοδομικά από τα οποία προσπορίζονταν ποσά που τους εξασφάλιζαν άνετη ζωή, καλοπέραση, αρχοντιά και μόρφωση παιδιών με σπουδές στα εκπαιδευτικά ιδρύματα και πανεπιστήμια ντόπια και ξένα.

Ο μεροκαματιάρης πατέρας της πόλης, κι ο φτωχός εργάτης της υπαίθρου δούλευαν ζευγαρωτά με τη γυναίκα τους ο καθένας όλο το χρόνο, και δεν κατάφερναν ποτέ να μπουκώσουν χορταστικά το νηστικό τους τσούρμιο. Έτσι αναγκάζονταν να βγάλουν και τα παιδιά τους από τα οχτώ, ή τα δέκα, το πολύ, χρόνια στη βιοπάλη, λιγοστεύοντας με τον τρόπο αυτό τις υποχρεώσεις της διατροφής κατά ένα στόμα.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες, ο αναλφαβητισμός, δυο και τρεις γενιές από σήμερα πίσω, ήταν σε τέτοιο βαθμό, που δύσκολα σ' ένα ολόκληρο χωριό έβρισκες ελάχιστους ανθρώπους που να μπορούν να σύρουν μια υποτυπώδη γραφή και να γνωρίζουν μια στοιχειώδη ανάγνωση. Συνακόλουθο του αναλφαβητισμού ήρθε η γλωσσική σύγχυση που μετέβαλε τη χώρα μας σε απέραντη βαβέλ, και το λαό τον γνώστη της λαϊκής λαλιάς, ανίκανο να κατανοήσει τις φράσεις των λογίων, την ομιλία των σπουδαγμένων, και τα κείμενα των διάφορων υπηρεσιακών εγγράφων, που έμεναν συνήθως κολημένα σε κοινή θέα, αλλά συνεχώς αδιάβαστα και πάντα αναποκρυπτογράφητα.

Με τα δεδομένα αυτά, ένα αόρατο αλλά υπαρκτό σινικό τείχος υψώθηκε στη ζωή του καιρού εκείνου, που χώρισε το λαό στα δυο, βάζοντας τους

πολλούς κι αναφάλβητους από τη μια μεριά, και τους λίγους και γραμματισμένους από την άλλη. Οι δυο αυτές κατηγορίες των πολιτών εκινούντο κοινωνικά χωριστά, όμως οι συνθήκες της ζωής τους καλούσαν συχνά σε στενή συνεργασία, εφόσον ο λαϊκός άνθρωπος λάβαινε την ανάγκη να προσφύγει στον επιστήμονα, αλλά και ο επιστήμονας ήταν υποχρεωμένος εκ των πραγμάτων να αλιεύει τα οικονομικά του οφέλη στα στρώματα των λαϊκών ομάδων.

Μέσα σ' αυτού του είδους τη συνεργασία και μέσα σ' αυτού του μεγέθους την ασυννενοσιά, δημιουργήθηκαν πολλά φαιδρά επεισόδια, καθημερινά επί σειρά ετών, κωμικές ιστορίες και ανέκδοτα, που για καιρούς έδωσαν σπαρταριστό υλικό σε γελοιογράφους και ευθυμογράφους της παλιάς Αθήνας που τροφοδότησαν στήλες εφημερίδων και γέμισαν σελίδες βιβλίων.

Στην περιοχή μας είναι γνωστό το ανέκδοτο του αποτυχημένου βουλευτή, που γύρισε στον τόπο της καταψήφισης όχι για να ευχαριστήσει, αλλά για να καθυβρίσει εκείνους που δεν τον ετίμησαν με την ψήφο τους. Στην πλατεία απ' όπου προεκλογικά έταξε δρόμους, γιοφύρια, ποτάμια και λαγούς με πετραχήλια, τώρα εκτοξεύει κεραυνούς αποτινάζοντας το άχτι της καρδιάς, και το βάρος της αποτυχίας του, με τα υβριστικά υπονοούμενα μιας καθαρεύουσας που την έννοια της κανέναν δεν συλλαμβάνει:

«Άνδρες Δίβρεις, τραγοσκελείς και φθειραπόγονοι, σεις που κατασπαράξατε τας ψωραλέας αίγας...»

«Τί λέει, τί λέει;» ρωτάει ο αγράμματος χωρικός, τον γραβατωμένο περαστικό, γνώστη της γλώσσας, που γελούσε ακράττητα με τον οχετό των μύδρων.

«Σας παινεύει πολύ» ειρωνεύεται και ο ξένος. Και ο χωρικός χωρίς καθυστέρηση ξεσπάει σε ζητωκραυγές και χειροκροτήματα δίνοντας τον σπινθήρα σ' ένα ακράττιο λαϊκό παραλήρημα ομαδικής περηφάνειας, για όσα απευθύνονται στην πλήρη του άγνοια.

Δεν ξέρω ποιό θα ήταν το αποτέλεσμα αν τα παραπάνω συνέβαιναν στο χωριό μου. Ξέρω όμως πολλά περιστατικά σχετικά και παρόμοια με το όλο θέμα, περιστατικά που στο σύνολό τους συμπληρώνουν έναν μπαξέ ποικίλων zarzabatικών και ένα λιβάδι άγριων μοσκομύριστων λουλουδιών πολλαπλών αποχρώσεων. Από τον χώρο αυτό συλλέγω μερικές μαργαρίτες και μ' αυτές κλείνω το κείμενο.

ΑΠΟΒΡΑΔΟ ΣΤΟ ΠΗΓΑΔΙ

Όρα εσπερινή και είμαι με τη μάνα μου στο πηγάδι της γειτονιάς μας, ανεβάζοντας εγώ με τον κουβά νερό και πλένοντας εκείνη αγριόχορτα στη σκάφη. Γύρω μας αρκετές γειτονίες, άλλες για τον ίδιο σκοπό, άλλες να ποτίσουν τα ζωντανά, κι άλλες να μεταφέρουν νερό στο σπίτι.

Ξαφνικά πάνω από τους λογής θορύβους και την όλη οχλαγωγία, ακούγεται επιβλητικά ο ήχος της μεγάλης καμπάνας. Με μιας τα πρόσωπα όλα στρέφουν προς τα εκεί και τα χέρια κινούνται σ' ένα ευλαβικό σταυροκόπημα.

«αρή, τί γιορτή είναι αύριο;» ακούστηκε μια φωνή.

Και η καλώς πληροφορημένη γειτόνισα ανακοινώνει:

«Δεν το ξέρ' τε;», «Τα... επεισόδια της Θεοτόκου είναι...»

ΦΙΛΙΚΗ ΡΗΞΗ

Δυο πεθαμένοι κι αλπομόνητοι φίλοι μου, ο Κώστας και ο Μάρκος λογόφεραν για κάποιο ζήτημα. Ο Κώστας εν τη ρύμη του λόγου και την άγνοια των πτώσεων της γραμματικής, σε μια φάση του διαπληκτισμού αντιλέγοντας προς το Μάρκο, τόνισε την παρακάτω λανθασμένη φυσικά φράση:

«Τί λες βρε... κτίνε».

Ακούγοντας αυτό ο Μάρκος θύμωσε πολύ κι έφυγε κόβοντας την καλημέρα στον Κώστα. Μετά από λίγες μέρες αποφάσισα να παίξω ρόλο μεσολαβητή για την επανασύνδεση του κλονισμένου δεσμού. Βρήκα τον Μάρκο ανένδοτο για τον εξής σοβαρό λόγο:

«Ρε σύ, αν με έλεγε κτήνος δε θα με πείραζε. Αλλά να με πει... κτίνε, έ, όχι δα, αυτό παραπάει...».

ΤΙ ΝΟΘΑ, ΤΙ ΟΘΩΝΑ

Δυο γειτόνισες, η μια στην αποδώ μεριά του φράχτη και η άλλη στην αποκεί μαλώνουν για το τίποτα ως συνήθως, και προσπαθούν να φανερώσουν πομπές η μια κατά της άλλης, φωνάζοντας και οι δυο για τα αυτιά της γειτονιάς, με στόχο τη μείωση του γοήτρου και της ηθικής αξιοπρέπειας.

Για λόγους συνταξιοδοτικούς από πολεμικό θύμα, η «αποδώ» έχει επισυνάψει άτυπο γάμο, έχει δημιουργήσει παιδιά και έχει θεμελιώσει οικογενειακή ευτυχία και πρόοδο. Το γεγονός αυτό, πάνω στην έκρυθμη στιγμή, η «αποκεί» αποφασίζει να το διαπομπεύσει σαν αμάρτημα φοβερό, τα δε παιδιά του υπάρχοντος ευτυχισμένου πατέρα να τα στιγματίσει ως νόθα.

«Εμένα μη με βάζεις στο στόμα σου» φώναξε με δύναμη. «Εμένα άσε με και τήρα τα δικά σου τα ... όθωνα που έχεις».

Ήθελε η οργισμένη να πει τα νόθα. Αλλά ήταν εύκολο μέσα στην αγραμματοσύνη του καιρού εκείνου να ξέρει κανείς τί θα πει όθωνα και τί νόθα;

ΑΝΩΜΑΛΗ ΓΛΩΣΣΑ

Κάποτε ένας μακαρίτης χτίστης μικρασιατικής καταγωγής, απ' αυτούς που εγκαταστάθηκαν στον τόπο μας στον συνοικισμό των προσφύγων, κλήθηκε από κάποιον συντοπίτη μας να του χτίσει πλάι στο σπίτι, ένα πρόσθετο «κατεβατό» που θα το χρησιμοποιούσε σαν αποθήκη. Ο μάστορας όλη τη μέρα το έχιζε με μαστοριά και επιμέλεια, μα σαν νύχτωσε για τα καλά, το χτίσμα σωριάστηκε σαν το γεφύρι της Άρτας.

«Γιατί ρε μάστορα;» ρώτησε επί τόπου, το πρωί της άλλης μέρας ο ιδιοκτήτης τον τεχνίτη. Κι εκείνος με την ένρινη φωνή του και το επαγγελματικό του κύρος δήλωσε μεγαλόπρεπα: «Γιατί; Γιατί είναι ανώλαμον το έλαφος». («ανώμαλον το έδαφος», ήθελε να πεί).

Ο ΚΑΛΟΥΣΑΣ

Οι γάμοι του παλιού καιρού ήταν πολύ διαφορετικοί από τους σημερινούς. Κρατούσαν μια εβδομάδα, ξεκινώντας από την Δευτέρα με τα πλυσίματα των προικιών, Τρίτη τα σιδερώματα, μετά τα άλευρα και τα ζυμώματα και ένα σωρό άλλες δουλειές μέχρι το απομεσήμερο της Κυριακής που γινότανε η στέψη του ζευγαριού κι ακολουθούσαν οι χοροί και τα τραπεζώματα.

Έτσι μέσα σ' όλο το διαδικαστικό, η Παρασκευή ήταν η μέρα της έκθεσης των προικιών στο σπίτι της νύφης. Στην έκθεση εκαλείτο όλο το χωριό να περάσει να τα ιδεί και να τα θαυμάσει. Για το λόγο αυτό στέλνονταν και χειρόγραφα «καλέσματα» που συνήθως φέρονταν γραμμένα από τη μάνα της νύφης:

«Την ερχόμενη Παρασκευή το απόγευμα σας καλώ στην έκθεση των προικιών της κόρης μου...» και από κάτω:

η καλούσα

Μαριγούλα Τάδε

Πατριαρχικά κινούμενος ένας πατέρας πήρε το μέρος των καλεσμάτων επάνω του. Κάθισε μέρες ολόκληρες και έφτιαξε με το χέρι του τα κλασικά καλέσματα. Το κείμενο τυποποιημένα γνωστό. Και στη θέση της... καλούσας; Ε, πώς αλλιώς θα ήταν. Αφού η μάνα είναι η καλούσα, ο πατέρας γιατί να μην είναι ο... καλούσας.

Έτσι και το 'γραψε.

Κι έμελλε από την ημέρα εκείνη το επώνυμο του πατέρα να παραμεριστεί και να μείνει στην κοινωνία του χωριού μας ο άνθρωπος αυτός ως Καλούσας.

Το παρατσούκλι αυτό τον ακολούθησε σε όλη του τη ζωή και τον ακολουθεί ακόμα και στη μεταθανάτια μνήμη.

ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ

Όταν αραιά, κατά διαστήματα, καταφέρνω και γυρίζω στο χωριό μας, μου είπε σε τυχαία συνάντηση μας παλιός ξετοπισμένος φίλος, νιώθω ότι βρίσκομαι σ' ένα καινούργιο τόπο, σε μια καινούργια κωμόπολη, που βλέπω για πρώτη φορά. Με το που θα πατήσω το πόδι μου στη γενέτειρα, λαβαίνω την ευχάριστη διατύπωση του ταξιδευτή που γυρίζει σταθμούς και λιμάνια με την καθημερινή αδιαφορία του συνηθισμένου μέτρου και ξαφνικά πετάγεται εκστατικός μπροστά σε κάτι το ξεχωριστό το σπάνιο και το πρωτοφανές.

Η ιδιαίτερη πατρίδα είναι σαν την φυσική μάνα του καθενός. Όλες οι πατρίδες και όλες οι μάνες, γεννούν τα δικά τους παιδιά. Τα παιδιά της συγκεκριμένης μάνας, είναι τ' αδέρφια της ίδιας κοιλιάς.

Τα παιδιά της συγκεκριμένης πατρίδας, είναι τ' αδέρφια του ίδιου χώρου.

Οι άνθρωποι σαν μεμονωμένα άτομα ακολουθώντας την βιολογική πορεία, ο καθένας οδεύει μέσα στα στενά χρονικά όρια, προς την προσωπική παρακμή.

Το χωριό σαν σύνολο εξελικτικό -κι εδώ είναι που θέλω να σταθώ- ακολουθώντας τη δική του πορεία, ανεβαίνει προοδευτικά και προσαρμόζει τη φυσιολογική του μορφή σύμφωνα με τις προδιαγραφές της σύγχρονης τεχνικής.

Πρόσφατα, στάθηκα και πάλι πάνω στην καρδιά της διασταύρωσης των δυο μεγάλων δρόμων που χωρίζουν το χωριό μας σε τέσσερα μεγάλα οικοδομικά κομμάτια. Ρίχνω τη ματιά μου έμμονα εξεταστική και προχωρώ σε χειροπιαστές διαπιστώσεις. Εκτός απ' αυτούς τους δύο δρόμους που ασφαλτοστρώθηκαν φυσικά τίποτα άλλο σχεδόν δεν έμεινε στη θέση του. Ακολουθώ τυχαία έναν κάθετο δρόμο και χάνομαι ανάμεσα σε νεόχτιστα κτίρια.

Ψάχνω να βρω σπίτια που ήξερα, τους κήπους που γνώριζα σπαρμένους με κουκιά και ζαρζαβατικά, τις αυλές με τις μουριές, τις συκιές και τις κληματαριές. Τις αλάνες που παίζανε τα γειτονόπουλα τις Κυριακές και τις σχόλες. Τις απλοτοπιές που ανάβαμε τις αποκριάτικες φωτιές και στήναμε τις ψπσταριές του Πάσχα. Παντού νεόχτιστα καλοστεριωμένα σπίτια, με σχέδιο, με βεράντες σιδεροφραγμένες· με τέντες για τον ήλιο και τη βροχή. Πόρτες σκαλιστές, μάρμαρα λευκά και χρωματιστά στους τοίχους, στις σκάλες και στα δάπεδα.

Σύγχρονος εξηλεκτρισμός. Ραδιόφωνα, πικ-απ, τηλεοράσεις, που όλες τις ώρες με τους ήχους τους από τ' ανοιχτά παράθυρα δηλώνουν μελωδικά την ύπαρξή τους. Ι.Χ. αυτοκίνητα στις αυλές και στα οικογενειακά γκαράζ, τρακτέρ, διάφορα αγροτικά μηχανήματα μικρά και μεγάλα. Σύγχρονες αποθήκες. Ψάχνω με τη ματιά μου. Θυμάμαι ότι κάπου εκεί ήταν το παλιό αρχοντόσπιτο του τάδε. Προσπαθώ να εντοπίσω το σημείο. Υπολογίζω αποστάσεις, επιστρατεύω μνήμες, ανατρέχω σε ξεθωριασμένες θύμψες. Όλα τα πράγματα του παρελθόντος παραμένουν σ' ένα πυκνό κι αξεδιάλυτο σύννεφο. Σ' ένα σύννεφο που μεγαλώνει καθημερινά στον ορίζοντα. Ένα σύννεφο που κρύβει στα σπλάχνα του ότι έζησε χτες, ότι γέλασε χτες, ότι πόνεσε χτες, ότι άνθισε χτες. Ένα σύννεφο που μέσα του κρύβει ότι γεννήθηκε στο παρελθόν, έζησε, πρόσφερε και τώρα αποσύρεται προς τη μοιραία δύση του. Μπροστά στη φυγή του μια καινούργια μορφή ξεδιπλώνεται ένας καινούργιος άνεμος αναρριπίζει τα μνήματά του.

Θέλω να ρωτήσω ποιός κάθεται εδώ. Τίνος είναι τούτο το σπίτι, τίνος είναι εκείνο και τίνος το παραπέρα.

Ένας κόσμος, ο παλιότερος έφυγε. Ένας άλλος κόσμος παλιός, ο δικός μας φεύγει σιγά, σιγά. Ένας νέος ήρθε κι ένας ακόμα πιο νέος έρχεται! Ετούτος ο κόσμος είναι πιο τυχερός. Ετούτος ο κόσμος πρόβαλε από τη φωτιά που έκαψε εμάς, από την πείνα που αποδεκάτισε τη γενιά μας, από τον πόλεμο που μάτωσε τη ζωή μας· και τα όνειρά μας. Ετούτος ο κόσμος ξεπήδησε από τον πόνο το δικό μας. Αυτός ο κόσμος ζυμώθηκε με τον ιδρώτα μας. Αυτός ο κόσμος ποτίστηκε με τα δάκρυά μας, αυτός ο κόσμος βλάστησε στην πονεμένη ψυχή μας, πιάστηκε από την καρδιά μας, ψήλωσε στη σκιά μας, λούστηκε στο δικό μας φως.

Εμείς δεν είχαμε ψωμί, ή το είχαμε λειψό. Ετούτοι έχουν πολυτέλεια. Εμείς δεν είχαμε στοιχειώδη υπόδηση. Ετούτοι έχουν σύγχρονα μεταφορικά. Εμείς κοιμόμασταν στο χώμα και στα σανίδια, ετούτοι στα αναπαυτικά

στρωματέξ. Εμείς δεν είχαμε τίποτα, ή σχεδόν τίποτα. Αλλά μέσα στη γύμνια, στην πείνα, τον κίνδυνο και τη στέρση, είμασταν δυνατοί κι ευτυχισμένοι.

Μακάρι ο πολιτισμός να ελευθερώσει τον άνθρωπο και η σύγχρονη κοινωνία να αισθανθεί την ευτυχία και να ζήσει τη γαλήνη.

- Μακάρι, του απάντησα και γω σφραγίζοντας τον μονόλογο.

* * *

ΕΝΑ ΓΡΑΜΜΑ

ΣΤΟΥΣ ΑΥΡΙΑΝΟΥΣ ΝΕΟΥΣ

Στην προηγούμενη σελίδα τελείωσε η αφήγηση της σύντομης αναδρομής ανάμεσα στους δρόμους της παλιάς ζωής του χωριού μας. Προσπάθησα όπως είπα και στην αρχή, στις σελίδες του βιβλίου τούτου να κλείσω σύντομα και περιεκτικά τα στοιχεία εκείνα που συνέθεσαν τον πίνακα της δικής μας ζωής, της παλιάς που πέρασε και εξακολουθεί να περνάει και να αφανίζεται μέρα με τη μέρα μπροστά στα καινούργια ρεύματα που εισβάλουν από μακριά και αλλάζουν το ρυθμό επιβάλλοντας τους νέους κανόνες της σύγχρονης αντίληψης.

Διαβάζοντας τις σελίδες τούτες ένας συνομήλικος του γράφοντος, ασφαλώς δεν θα βρει καινούργια πράγματα.

Οι παλιές στιγμές του μακρινού του παρελθόντος θ' αναταραχτούν και στη μνήμη του θα επανέλθουν κατακαθισμένα βιώματα που υπήρχαν μέσα του. Το ίδιο θα συμβεί και με τον λίγο κατοπινό, ή τον κατοπινότερο αναγνώστη που ο βίος του με τις τρεις ή τέσσερις δεκαετίες, ακουμπάει εκεί που οι παραλλαγές της ζωής δεν έχουν πάρει τις οριστικές και εκσυγχρονισμένες κοινωνικές φόρμες.

Ως εδώ λοιπόν έχουμε έναν κόσμο λίγο πολύ γνώριμο, έναν κόσμο απλωμένο ανάμεσα στο χτες και στο σήμερα, έναν κόσμο που γνωρίζει πάνω κάτω αυτά που είπαμε στις προηγούμενες σελίδες, είτε γιατί τα πρόλαβε και τα έζησε στον καιρό της εφαρμογής, είτε γιατί τα γεύτηκε στην ώρα της αλλαγής, απάνω στην ακάθεκτη προσπέλαση του καλπάζοντος χρόνου.

Με τον άνθρωπο αυτό είμαστε απόλυτα συννενοημένοι και παρά τις όποιες διαφορές θέσης ή γνώμης, έχουμε την ίδια γεύση μέσα μας, αυτή

που δίνει ο καιρός στους ανθρώπους του, παντού και πάντοτε.

Κλείνοντας το βιβλίο αυτό δεν θα ήθελα να τερματίσω τη γραφή με τη ματιά στραμμένη προς τα πίσω, παρότι η αφήγηση έχει το χαρακτήρα της νοσταλγικής αναπόλησης.

Έτσι από τη θέση του παρόντος και μέσα από τα σκληρά βιώματα της πορείας, γυρνώ τη θολή ματιά προς το μέλλον κι οραματίζομαι μια ζωή που έρχεται με τα φτερά μιας ανθρώπινης προσδοκίας και με την ακαθόριστη μορφή ενός άγνωστου κόσμου.

Στον κόσμο που γεννιέται, στον κόσμο που έρχεται να πάρει τη θέση του στη ζωή και στο συγκεκριμένο χώρο της δικής μας γωνιάς, απευθύνω τις παρακάτω γραμμές και μ' αυτές επισφραγίζω την προσπάθεια τούτη.

Αυριανοί νέοι

Αν είχαμε την τύχη να συναντηθούμε, με την όποια διαφορά ηλικίας μας, στο χώρο της πατρίδας, μπορεί να κουβεντιάσαμε, παρά το γεγονός πως και η κουβέντα για τον καιρό μας είναι δύσκολο πράγμα, μπορεί λοιπόν να κουβεντιάσαμε ήρεμα, λογικά και καλοπροαίρετα και να προχωρούσαμε σε κάποια συμπεράσματα με θετικό ενδιαφέρον και γενικό συμφέρον και όφελος.

Βέβαια ίσως μας χώριζαν διαφορές, ίσως μας αναστάτωναν απόψεις συγκρουόμενες, μπορεί ακόμα κάποιες ανόμοιες ιδέες να μας έφερναν σε μια αδιαλλαξία κοινοτική ή και κοινωνική. Αν είχαμε όμως την ψυχραιμία της ανθρώπινης λογικής -αυτή που πολύ μας έλειψε καθώς θα δούμε παρακάτω- θα βάζαμε τα πράγματα στη σειρά και θα βρίσκαμε την άκρη τους με μαθηματική σιγουριά.

Όμως καθώς είναι μοιραίο να μη συναντηθούμε καθόλου πάνω στο χώμα παρά νοερά και μόνο, προχωρώ με τη δυνατότητα του γραπτού λόγου καταχωρώντας στη θέση τούτη τις ταπεινές μου απόψεις που ακολουθούν.

Στο χώρο που περπατάτε εσείς σήμερα, περπατήσαμε κι εμείς νωρίτερα, υψώσαμε το ανάστημά μας και σημειώσαμε την πορεία μας. Ο πρόγονος ο δικός μας -και δικός σας φυσικά- ήταν άνθρωπος ταπεινός και αγράμματος, δεμένος με το φυσικό περιβάλλον, αφοσιωμένος στη δουλειά.

Η ζωή του στα πρώτα βήματα των μακρινών καιρών ήταν ζωή απλή, ειρηνική, συνυφασμένη με τον καθημερινό μόχθο και την αγωνία για την επιβίωση του ατόμου και της οικογένειας.

Ευπνώντας πολύ πρωί ο ταπεινός εργάτης της εξοχής, έκανε το σταυρό του, έπαιρνε τα ζωντανά και τραβούσε για τον τόπο της δουλειάς. Πάλευε

ολημερίς πότε με ήλιο, πότε με βροχή και προσδοκούσε καρτερικά την αμοιβή της καθημερινής πολύωρης και επίπονης προσπάθειάς του.

Σ' αυτόν τον τρόπο της ταπεινής προσήλωσης έμεινε ως την ημέρα του πρώτου παγκοσμίου πολέμου, που ήρθε ξαφνικά κι αναπάντεχα να ταράξει τη γαλήνη του τόπου μας και του Ευρωπαϊκού χώρου γενικότερα. Η φωτιά, η καταστροφή, ο εκπατρισμός, ο θάνατος, έβαλαν την ανεξίτηλη βούλα στην ψυχή του ανθρώπου. Η ατμόσφαιρα μύρισε μπαρούτι και ο γαλανός ουρανός μαύρισε από τα μελανά σύννεφα της αγωνίας και του μίσους.

Κι όταν, ύστερα από καιρό κόπασε η καταιγίδα και τα πολεμικά πυρά εσίγησαν, η ζωή βγήκε τραυματισμένη και μαυροφορεμένη και τράβηξε βαριά πληγιασμένη στους δρόμους των ανθρώπινων πεπρωμένων.

Η πικραμένη ζωή ήθελε πολύ να ξεχάσει τον καημό του αφανισμού, την ανθρώπινη αιμοραγία, και να τινάξει τη στάχτη της καταστροφής που πλάκωνε οδυνηρά την ψυχή της. Σκούπισε τα πικρά δάκρυά της και επιστράτευσε όλες της τις ελπίδες και τις έσφιξε δυνατά μέσα στα χέρια της. Κι εκεί που πίστεψε πως ότι έγινε, ποτέ δεν θα ξαναγίνει, οι στριγγές σειρήνες του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου, άρχισαν και πάλι να ξεσκίζουν τις τρομοκρατημένες ακοές, και να διαψεύδουν τραγικά τις ανθρώπινες προσδοκίες.

Στις 28 Οκτωβρίου 1940 ο δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος χτύπησε προκλητικά την πόρτα της πατρίδας μας. Ο ελληνικός στρατός αντιτάχθηκε θαρραλέα στα βουνά της Πίνδου και έγραψε με ηρωισμό και αυταπάρνηση το έπος του μεγάλου Σαραντα στις χιονισμένες Αλβανικές κορυφές.

Ύστερα ήρθε η γερμανική κατοχή με την πείνα του λαού μας, τις εκτελέσεις, την εξαθλίωση, αλλά και την ηρωική πατριωτική αντίσταση πάνω στα βουνά και μέσα στις πόλεις.

Οι μέρες της κατοχής βαριές, συννεφιασμένες και σκοτεινές, στάθηκαν οχληρές και καταλυτικές και για το χωριό μας. Αόρατα χέρια υποκίνησαν καταστάσεις αιματηρές και μέσα σ' αυτές περιέπλεξαν θύτες και θύματα.

Τοπικές απελευθερωτικές οργανώσεις δέχτηκαν απερίσκεπτα ν' αγκαλιάσουν να συνδεθούν και να ακολουθήσουν σαν αρχηγούς κι ομαδάρχες άτομα ξένα που ήρθαν στον τόπο μας, άγνωστο από πού, για να οργανωθούν, να οργανώσουν και να παλέψουν τάχα κατά του φασισμού, ενώ στην ουσία εξυπηρετούσαν καταστάσεις που ήταν έξω από τις εξαγγελόμενες θέσεις. Έτσι βρεθήκαμε μέσα σ' έναν εμφύλιο σπαραγμό που κράτησε πολλά χρόνια και στοίχισε σε πολλές ανθρώπινες ζωές.

Η συντριβή του φασισμού αντί να πανηγυριστεί με χαρές και αγαλλιά-

σεις και να αφήσει πίσω στα ξεσκλαβωμένα εδάφη την ιαχή της νίκης και τους ιριδισμούς της λευτεριάς, άφησε ότι σκοτεινότερο και φρικτότερο θα μπορούσε ν' αφήσει αυτό το καταραμένο πέρασμα. Άφησε τον σπαραγμό της διχόνοιας, την αδελφοσφαγή, τη φωτιά, την εκδίκηση και την υπαίθρια ερήμωση. Όλος ο αγροτικός πληθυσμός εγκατέλειψε τα χωριά κι έτρεξε να εξαφανιστεί και να σιγουρευτεί μέσα στην ανωνυμία του Αθηναϊκού χώρου. Έτσι η ύπαιθρος άδειασε, τα χωριά απογυμνώθηκαν και η Αθήνα, η πρωτεύουσα της Ελλάδας των εννέα εκατομμυρίων, έγινε η αναγκαστική πόλη των τεσσάρων εκατομμυρίων ανθρώπινων ψυχών, που διεκδικούσαν μοίρα σε μια μεταπολεμική νικηφόρα και πολλαπλά αβέβαιη και επικίνδυνη κατάσταση.

Η μεταπελευθερωτική από τον ναζισμό εποχή, για την Ελλάδα ολόκληρη και για τον τόπο μας ξεχωριστά, είναι η πιο πικρή περίοδος της Ιστορίας μας.

Η γενιά του γράφοντος αντίκρισε με τα λυπημένα παιδικά της μάτια, τον πηλικό ξεπεσμό και το έξαλλο μίσος να κυριεύει την ανθρώπινη ψυχή, να αποχτηνώνει το άτομο και να καταδυναστεύει τον άνθρωπο σαν μονάδα και σαν σύνολο.

Αδέρφια και συγγενείς βρέθηκαν σε αντίπαλα και αντιμαχόμενα στρατόπεδα με το δάχτυλο στην σκανδάλη, σημαδεύοντας ο χωριανός το κεφάλι του χωριανού του και ο αδερφός την καρδιά του αδερφού του.

Ο στίχος του Διονυσίου Σολωμού ξαναπαίρνει και πάλι σε μια νέα τραγική επικαιρότητα:

*144. Η Διχόνοια που βαστάει
ένα σκήπτρο η δολερή·
καθενός χαμογελάει,
πάρ'το, πλέγοντας, και σύ.*

Η διχόνοια, ψυχρή και ανελέητη ύαινα περιέπλεξε στα φοβερά της πλοκάμια ολόκληρη την Ελλάδα και για καιρό πολύ την ταλάνισε, την συγκλόνησε, την καταράκωσε, την έκανε να αιμοραγήσει φριχτά, να θρηνήσει θύματα και να μαυροφορεθεί για το χαμό των παιδιών της που θυσιάστηκαν χωρίς αιτία στο βωμό του αίσχους.

Το κατάντημα της διχόνοιας δεν άφησε ανέπαφο και το χωριό μας. Κατάφερε να μας κάνει από εκατό χωριά χωριάτες οπλισμένους, που ο ένας κυνηγούσε τον άλλον και όλοι μαζί χτυπούσαν στο ψαχνό με σκοπό την επικράτηση μιας παράταξης και στόχο την εξαφάνιση της αντίπαλης.

Κι όταν κάποτε τα αδελφοκτόνα όπλα εσίγησαν αφού για καιρό σκόρπισαν το θάνατο εκατέρωθεν, και ένα ταλαιπωρημένο και ξαναγεννημένο μέσα από την κατοχή κράτος, με τα λίγα όργανα της τάξης προσπαθούσε να αποκαταστήσει την ηρεμία και τη γαλήνη, τα πάθη δεν καταλάγιασαν και τα νέφη δεν διαλύθηκαν. Κανείς δεν θέλησε να πει μέσα από την πολύπαθη ψυχή του, «το φτάνει πια», το «ως εδώ και μη παρέκει» και το «προς Θεού όχι άλλο αδελφικό αίμα».

Όλοι δάγκωσαν τα χείλη γεμάτοι μίσος και έμειναν σιωπηλοί περιμένοντας μια νέα ευκαιρία για να συνεχίσουν.

Δυστυχώς δεν βρέθηκε στη σκοτεινή εκείνη περίοδο ένας φωτεινός νους να σηκώσει το χέρι ψηλά, να μπει στη μέση, να στιγματίσει το κακό και να εμποδίσει την καταστρεπτική συνέχεια. Δεν βρέθηκε ένας φωτεινός νους, με τη δύναμη της αλήθειας και της αγάπης να μπει ανάμεσα στον διχασμένο λαό, να τον καθαρίσει ψυχικά και να του δείξει το δρόμο της εθνικής ομοψυχίας, της σωτηρίας και της ανθρώπινης αγάπης.

Η εκκλησιαστική ηγεσία, αδιαφορώντας για την επίγεια ζωή, αναλώνεται ανέκαθεν στο να προετοιμάζει τον άνθρωπο για μια άλλη ζωή, την μετά θάνατον.

Η κομματική ηγεσία, μέσα στην εμπάθεια και το διχασμό βρίσκει την ευκαιρία να καταμετράει με θετικό αποτέλεσμα τα ψηφοδέλτια του χρώματός της.

Όσο για την Πνευματική, ακολουθώντας και αυτή κάποιους δρόμους δήθεν πλατύτερους και ανθρωπινότερους αναλίσκεται ανάμεσα στα δυο κυρίως δόγματα: η τέχνη για την τέχνη, και η τέχνη για τον τεχνίτη. Κι όσο για κείνους που ανάλαβαν τον λαϊκό διαφωτισμό σε κάποια κατοπινότερα χρόνια, έξω από ελάχιστες μονάδες, η «προσφορά» τους καλύτερα να έλειπε, γιατί όχι διαφωτιστικό ρόλο δεν έπαιξαν, αλλά η εμπάθεια της γραφίδας, μια ανατάραξη και θολούρα του κατακαθισμένου νερού προκάλεσε μόνο και τίποτα άλλο.

ΣΗΜΕΡΑ, ύστερα από τις συγκεκριμένες μετακατοχικές δεκαετίες που πέρασαν, σαν τα ραδιενεργά κατάλοιπα της βόμβας του Ναγκασάκι και της Χιροσίμα, οι σκιές της παραπλανημένης και ματωμένης εποχής εξακολουθούν να υπάρχουν κάτω από τον φωτεινό ήλιο του χωριού μας. Κάποιες παλιές νοοτροπίες ξανάρχονται στην επιφάνεια και βαραίνουν την ατμόσφαιρα.

Το πνεύμα του κακού υποβόσκει πονηρά, караδοκώντας κάποια κατάλληλη στιγμή να ξανατυπήσει με το θανατηφόρο δηλητηριό του.

ΕΣΕΙΣ οι αγνοί νέοι της αυριανής ζωής έχετε τη βαριά υποχρέωση να διαφυλάξετε το παρόν και να εξασφαλίσετε το μέλλον. Έχετε τη βαριά υποχρέωση να θεμελιώσετε μια καινούργια ζωή βασισμένη στην ελευθερία του λόγου, μια καινούργια ζωή στηριγμένη στη σοφία του στοχασμού και στην καθαρή και ανυστερόβουλη σκέψη.

Με το φωτεινό ευαγγέλιο του Χριστού, τον κοφτερό λόγο του Μακρυγιάννη και τον αστραφτερό στίχο του δημοτικού τραγουδιού, φορτίστε την ψυχή σας και δώστε της φτερά να πετάξει προς τα υψηλά ιδανικά της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας και της αδελφικής αγάπης και αλληλεγγύης.

Η ζωή είναι δώρο χαρισμένο από τον Θεό και κανένας δεν έχει το δικαίωμα να βάλει καταστροφικό χέρι πάνω σ' αυτή τη θεική προσφορά.. Εκείνοι που το έπραξαν κάποτε, παρανόμησαν βαριά. Η αδέκαστη ιστορία και ο δίκαιος Κριτής κρατούν την αποφασιστική και τελεσίδικη κρίση.

Τοποθετημένοι εσείς τώρα ανάμεσα στο σύγχρονο υλικό πολιτισμό, τη μηχανική κίνηση και την ατομική ενέργεια, ζήστε την τεχνολογική κατάκτηση του καιρού σας, χαρείτε την, εάν αυτό μπορεί να γίνει, αλλά μην ξεχάσετε και μην απαρνηθείτε την καρδιά του ανθρώπου. Δώστε της το δικαίωμα των αισθημάτων, των απόψεων, της προσμονής, της ελπίδας και του ονείρου.

Μην προσπαθήσετε να της αφαιρέσετε την ελευθερία και μην επιδιώξετε να μεταβάλετε τον ευαίσθητο φόρτο της σε ψυχρό μηχανισμό κουρδισμένου και κατευθυνόμενου ρομπότι.

Πλησιάζετε ο ένας τον άλλο, κουβεντιάζετε τα θέματα που θα προκύπτουν στην πορεία σας, με ηρεμία πάντα, με σωφροσύνη και προχωράτε στην εφαρμογή, αφού πρώτα ομόφωνα βγάλετε τις αποφάσεις που πρέπει και που ταιριάζουν στο γενικό συμφέρον και στην καλύτερη εξυπηρέτηση του συνόλου.

Οι αμίλητοι δικοί μας θαμμένοι νεκροί και οι άθαφτοι του Ίρβιν Σώου, στο σημείο αυτό έχουν να μας πουν πολλές ακλόνητες και αδιάσειστες αλήθειες.

Με το αυτί ακουμπισμένο στον οδυρμό του παρελθόντος και με το μάτι καθαρό και στραμμένο προς το μέλλον το δικό σας και των παιδιών σας, σταθείτε Άνθρωποι σωστοί και ακέραιοι μπροστά στον συνάνθρωπο, με οδηγό την Αλήθεια πάντα και τη Δικαιοσύνη πάντοτε.

Νοέμβριος 1986

Τάκης Κολιαβάς-Μωλιотάκης

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΑΡΑΣΣΟΣ

ΔΙΠΛΩΜΑ ΤΙΜΗΤΙΚΗΣ ΔΙΑΚΡΙΣΕΩΣ

Εἰς τὸν Κύριον

ΤΑΚΗΝ ΚΟΛΙΑΒΑΝ - ΜΩΛΙΟΤΑΚΗΝ

Ἀπονέμεται

ΒΡΑΒΕΙΟΝ

διὰ τὴν ἐπιτυχή συμμετοχὴν τοῦ εἰς τὸν 1^ο Ποροτεχνικὸν Διαγωνισμὸν τοῦ Παρνασσῶ (Πελοῦς Ἰόρος, Ποιητικὸς Ἰόρος) 1985.

Ἀθῆναι, 20^η Μαΐου 1986.

Ο ΓΕΝΙΚΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ

Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Κ. ΠΟΥΡΝΑΡΟΥΛΟΣ
ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ Ι. ΚΟΜΔΑΡΗΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΔΗΜΟΣ ΣΑΛΑΜΙΝΟΣ
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΤΜΗΜΑ Δ.Ε.Π.Α.Σ.

1^ο ΒΡΑΒΕΙΟ

(Α' ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ)

Απονέμεται στον Γάιο Κολιαβά-Μωλιότακη
για το ποιήμα του "Θρα για αδιπό καρτέ" που διακρίθηκε
στον 4ο Πανελλήνιο Ποιητικό Διαγωνισμό στην μνήμη Αγγελου Σικελιανού

Σαλαμίνα 15 Ιανουαρίου 1996

ΟΡΓΑΝΩΤΗΣ Δ.Ε.Π.Α.Σ.

Δ/σης Γάιος Πάλλος

(Δημ. Σύμβουλος)

Υπεύθυνος Διαγωνισμού

Ανα Ανάδοχος Παιδαγωγικός

Ο ΔΗΜΑΡΧΟΣ ΣΑΛΑΜΙΝΟΣ

Αθανάσιος Π. Μακρής

Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

Γέρος Γάιος

Καλοβρωμένος, Επίτροπος Διακρίσεων

Αρβανίτης Νίκος

Μίχαλος Ευάγγελος

Πισοπότης Δημήτρης

Συλόπουλος Μίλας

Κατ'ερανομάτεια Γάιος

ΚΟΛΙΑΒΑΣ ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ
ΦΡΥΝΗΣ 20 Τ.Κ. 116 33
ΤΗΛ. 75.10.553

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΘΟΡΙΑ Φ. Δ. Θ.

ΕΝΩΣΗ
ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ
ΕΠΑΡΧΙΑΚΟΥ
ΤΥΠΟΥ

ΔΕΛΤΙΟ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ

Α.Μ. 315

Ο κ. ΚΟΛΙΑΒΑΣ ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ
είναι ΤΑΚΤΙΚΟ μέλος
Αθήνα 30 ΜΑΡΤΙΟΥ 1987

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΓΙΑΝΝΗΣ ΒΥΖΑΣ
Ο ΓΕΝ. ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ
ΝΙΑ ΚΟΜΠΟΡΟΖΟΥ

ΕΛΕΥΘΕΡΑ ΔΙΑΚΙΝΗΣΙΣ

Με όλων των διαδροστικών (θεσικών) και λεωφορέων ΟΣΕ

ΔΑ Τ.Θ. ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ
Ο Προϊστάμενος

Ν. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ

ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΤΥΠΟΥ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ

Βεβαιούται ότι ο κάτοχος του δελτίου αυτού είναι μέλος της Ένωσης Συντακτών Επαρχιακού Τύπου.

Οι αρχές οφείλουν να του εξασφαλίσουν κάθε νόμιμη διευκόλυνση για την άσκηση του λειτουργημάτων του.

Ο ΓΕΝΙΚΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ

ΚΩΣΤΟΣ ΤΟΠΟΥΛΟΣ
ΑΡΧΗΓΕΙΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑΣ

Τα αστυνομικά όργανα υποχρεούνται να επιτρέπουν στον κάτοχο του παρόντος ελεύθερη και ανεμπόδιστη κυκλοφορία στις δημόσιες συγκεντρώσεις και τελετές και στα παρεόμενα κάθε νόμιμη διευκόλυνση.

Ο ΑΡΧΗΓΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑΣ
ΑΝΤ. ΑΡΧΟΥΔΕΑΣ
ΓΡΑΦΕΙΟ ΑΝΤΙΣΤ. ΑΡΧΗΓΟΥ ΕΛ. ΑΣ.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΜΠΟΡΙΚΗΣ ΝΑΥΤΙΛΙΑΣ

Ελεύθερη κίνηση διότι των ακτοπλοϊκών εσωτερικών γραμμών.

Ο ΓΕΝ. ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ

ΒΑΣ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΩΝ

Δικαίωμα ελεύθερης κίνησης με τα αστικά και υπεραστικά λεωφορεία (Ν.Δ. 634/70 Αποφ. Γ. 132309/70).

Ο ΓΕΝΙΚΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ

ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΚΑΣΙΜΑΤΗΣ

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΛΟΓΟΤΕΧΝΩΝ
LIGUE DES HOMMES DE LETTRES HELLÈNES

Ο *Κ^{ος} Εύσταθιος Κολιαβάς - Μολιότακας*
 κάτοικος *Φυλίας 20 Τ.Τ. 506*

είναι *Τακτικό* μέλος του Συνδέσμου των
 'Ελλήνων Λογοτεχνών

M. Efstathios Koliavas - Moliotakis
 est membre de la ligue des Hommes de Lettres
 Héliènes

Αθήνα — Athènes

Ο ΓΕΝ. ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ

Π. Ν. Παναγιωτοπούλης
Π. Ν. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΗΣ

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ

Ηλίας Σιμόπουλος
ΗΛΙΑΣ ΣΙΜΟΠΟΥΛΟΣ

10 Μαρτίου 1976

ΔΕΛΤΙΟ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ
CARTE D' IDENTITE

Αριθ. Μητρώου *485*
 No de matricule

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
 ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΟΛΙΤΕΥΜΟΥ & ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
 Ο ΓΕΝ. ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ

Ηλίας Σιμόπουλος

ΕΤΑΙΡΙΑ ΕΛΛΗΝΩΝ ΛΟΓΟΤΕΧΝΩΝ

Ο ΚΟΛΙΑΒΑΣ ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ

είναι τακτικό μέλος της Εταιρίας Ελλήνων Λογοτεχνών.

Αθήνα 11 Φεβρουαρίου 1986

Ο Πρόεδρος

Handwritten signature of Ilias Simopoulos

ΗΛΙΑΣ ΣΙΜΟΠΟΥΛΟΣ

Ο Γεν. Γραμματέας

Handwritten signature of Vassilis Messoilogitis

ΒΑΣΙΛΗΣ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΤΗΣ

ASSOCIATION DES GENS DE LETTRES HELLÈNES

KOLIYAVAS EFSTATHIOS

est membre de notre Association

Le Président

Le Secr. Général

Handwritten signature of Ilias Simopoulos

ILIAS SIMOPOULOS

Handwritten signature of Vassilis Messoilogitis

VASSILIS MESSOLOGHITIS

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Γεωργίου

Handwritten signature of Giorgos

Ο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

ΚΑΛΩΣ

WHO'S WHO 2001
ΕΠΙΤΟΜΟ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΜΕΤΡΟΝ

Κολιαβάς Ευστάθιος, Γεωργίου ψευδώνυμο

Τάκης Μωλιωτάκης. Δημοσιογράφος. λογοτέχνης.

Γεννήθηκε 28.1.1926 στον Μώλο Λαμίας. Έγγαμος με τη Δήμητρα Κουτσολουκά. **Παιδιά:** Μαρία, Γιώργος. **Σταδιοδρομία:** 1948-1961 δημοσιογράφος σε εφημερίδες της Λαμίας, 1962-1990 στέλεχος ιδιωτικών εταιρείας (σήμερα συνταξιούχος). Είναι μέλος της Εταιρείας Ελλήνων Λογοτεχνών και της Ένωσης Συντακτών Επαρχιακού Τύπου. Έχει τιμηθεί με βραβεία του Φ.Σ. Παρνασσός, της Ελληνικής Εταιρείας Χριστιανικών Γραμμάτων, του περιοδικού «Νέα Σκέψη», των «Δελφικών Αμφικτιονιών», της Πανελληνίας Ένωσης Λογοτεχνών, του «Άγγελου Σικελιανού» Δήμου Σαλαμίνας. **Βιβλία:** Ποίηση: «Γυρισμός απ' τη χώρα των ονείρων» 1966, «Ένα παιδί μιλάει στο Θεό» 1967, «Πικροί Σταλαχτίτες» 1970, «Νοσταλγικοί αντίλαλοι» 1972, «Ορκοδοσία στον ήλιο» 1974, «Ορεινή περιοχή» 1975, «Στόμα της φωτιάς» 1976, «Οπιογραφία» 1977, «Οι ρίζες» 1979, «Λυρικές αγγελίες» 1980, «Κουκίδες και ψηφιά» 1981, «Παρουσιολόγιο το πρώτο» 1983, «Παρουσιολόγιο το δεύτερο» 1983, «Καθημερινές περιπτώσεις» 1986, «Άγρια περιστέρια» 1988, «Σφήκες και μέλισσες» 1989, «Ρήματα και ρίμες» 1990, «Λογείον σύμμετρο» 1991, «Χώμα και χρώμα» 1992, «Στην κόψη της γραφής» 1993, «Ντόσκο και Αντιμίρα» 1993, «Ραγισμένη πέτρα» 1994, «Στη σκιά των οίστρων» 1995, «Σημειολογία των καιρών» 1996, «Εσπερινή Ακολουθία» 1997, «Ομήρων Οδύσσεια» 1998, «Θίασος σκαιών» 1999, «Έξυπνα... βλήματα» 1999, «Οι παραβολές του Μώμου» 2000, «Προσωπικά δεδομένα» 2000, «Ελληνικό πανόραμα» 2001. Πεζογραφία: «Μνήμη και γραφή» 1987.

Διεύθυνση: Φρύνης 20, 11633 Αθήνα, τηλ.: 210 7510553

Το βιβλίο «Μώλος Θερμοπυλών» του Τάκη Κολιαβά-Μωλιοτάκη σελιδοποιήθηκε και τυπώθηκε από το ατελιέ γραφικών τεχνών Αφοί Γκολέμα ΟΕ. Διανεμήθηκε σε 1000 αντίτυπα με την προσωπική χορηγία του δημάρχου κ. Αθανασίου Δημ. Γαλάνη τον Ιούλιο του 2006.